

ગ્રન્થોત્તરખંડ ભાષાન્તર.

અને

શિવલીલામૃત અથવા સ્તુતિમાળા.

ગદ્ય પદ્યાત્મક ખંન્ને ગ્રંથો સાથે
સર્વ શિવભક્તો માટે

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર.

વિશ્વનાથ ગોવિંદજી દ્વિવેદી.

મહાભારત અધ્યાત્મરામાયણ, બોજપ્રબંધ, હારકામાહાત્મ્ય, શ્રીકૃ-
ષ્ણબલ્લભખંડ, વલ્લભદિગ્વિજય, વ્યવહારદર્પણ, સતીધર્મ પતિસેવા
ઇત્યાદિ ઇત્યાદિનો પ્રસિદ્ધ કર્તા-નિવાસી-જામનગર.

આવૃત્તિ ત્રીજી, સુવારા વધારા સાથે,

અમદાવાદ—યુનાઇટેડ કંપની પ્રેસ.

સર્વ હક સ્વાધીન રાખ્યા છે.

સંવત ૧૯૬૩

સને ૧૯૦૭

મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૌપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૯૯૨ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ અહીં તરખંડ

વિષય પ૨૩: ૨૨૬૨. ૬૧

ब्रह्मोत्तरखंड भाषान्तर.

अने

शिवलीलामृत अथवा स्तुतिभाषा.

गद्य पद्यात्मक अंजे ग्रंथो साथे

सर्व शिवभक्ती भाटे

छपावी प्रसिद्ध करनार.

विश्वनाथ गोविंदल द्विवेदी.

महाभारत अध्यात्मरामायण, भोजप्रबंध, द्वारकाभाषात्म्य, श्रीकृ-

ष्णुजन्मभण्ड, वल्लभद्विग्विजय, व्यवहारदर्पण, सतीधर्म पतिसेवा

छत्यादि छत्यादिनो प्रसिद्ध कर्ता-निवासी-जमनगर.

आवृत्ति त्रील, सुधारा वधारा साथे.

अभद्रावाह—युनाइटेड कंपनी प्रेस.

सर्व हुक स्वाधीन राज्या छे.

संवत् १८६३

सने १८०७

मूल्य रु. १-०-०

गोवरात विद्यापीठ ग्रंथालय
अमेरिका
गोवरात कॉपीराईट-अंगठ

१८८२

पुस्तक संख्या

जय जय देव महेश धूर्जटे
जय जय विश्व विधानदक्ष शिक्ष
जय विश्रुतवेद गीतकीर्ते
जय जय भक्तजनार्पि तैकसुमे.

અર્પણ પત્રિકા.

૨૧. ૨૧. સ્વધર્મનિષ્ઠ ઠાકર વાલજી જીવરાજ

મુ. ખંભાલીયા હાલ મુંબઈ.

શાદૂલ વિકીડિતવૃત.

અદ્વાણુ શિવ ધર્મમાં શુભમતિ, પર્માર્થિ દાનેશ્વરી,
શ્રી શંભુ ગુણગાનમાં મગન છો, ચર્ણાખજ ધ્યાને ધરી;
સારાસાર વિચારી સાર ગ્રહિને, નિઃસાર નોખો કરી,
હોસે વાલજીભાઈ શિવ ભજવા, શ્રી રંગ ચિત્તે ધરી. ૧

માયે લેહ મહાન કાર્ય સહસા, તે સાધ્ય બુદ્ધિ શ્રમે,
એવું કાર્ય કરી પ્રભુ ગુણ રૂડો, દેખાડિયો છે તમે;
દેશાત્કર્ષ સહર્ષ આશ્રય તમે, દોહો ત્રિધા સર્વદા,
એ આશ્ચર્યનિ વાત આપ કુળની, એવી પ્રથા છે સદા. ૨

માનો પૂજ્ય અતિથી કાવિદ કવિ, સૌને બહુ સ્નેહથી,
પૂરછોજ પ્રવીણ તેગનું. રૂડું, આતિથ્ય કર્વે અતિ;
નેહ નિલ નિમગ્ન કાવ્યરસમાં, સંપૂર્ણ સર્વોગથી,
સંસ્કારિ સુવિચારી સુમજનછો, શ્રીગર્વ સ્વપ્ને નથી. ૩

મારા પ્રેમિ હિતેચ્છુ રંગિ રસિકા, સન્નિગ્ત હેતસ્વિવછો,
આ ગ્રંથાર્પણ કેરિ શુભ ગણના, અભ્યાંતરે તો પ્રિછો;
આ બ્રહ્મોત્તર ખંડ આશ્રમતણો, સર્વોપમા ભોગનો,
પેખે સૌ પરિણામ આમ સુખદા, સતપ્રીતિ સંયોગનો. ૪

એ સૌ હેતુ ઉચિત આપ ગુણના, આનંદ દાતા અતિ,
સર્વે ભોક હિતાર્થ કીર્તિ પદને, દાતા સદા સન્મતિ;
માની શંભુતણા સુભક્ત તમને, સતપાત્ર સંસારમાં,
રે'વા રમણ સનેહનું સમરપું, આ ગ્રંથ આભારમાં. ૫

વિશ્વનાથ ગોવિંદજી દ્વિવેદી.

પ્રસ્તાવના.

આપણા આર્ય ધર્મમાં પ્રાચીન કાળથીજ શ્રી શંકરની ભક્તિ અને ઉપાસના મુખ્ય છે, એમ વેદો, ઉપનિષદો અને સધળાં પુરાણાદિ ગ્રંથો સાક્ષી આપે છે, તેમજ પરમાત્મા શ્રી રામચંદ્રજી પણ શ્રી શંકરનાજ ઉપાસક હતા. એમ વાલ્મીકી રામાયણ તેમજ મહાભારતમાં પ્રસક્ત છે કે શ્રી રામચંદ્રજી સતી સીતાજીની શોધ માટે પધાર્યા ત્યારે શ્રી સેતુગંધ રામેશ્વરના પ્રસાદથીજ ત્રિજગ્ય મેળની સીતાજી સાથે પાછા ફર્યા, ત્યારે સતીને શ્રી રામેશ્વરનાં દર્શન કરાવી કહ્યું કે અત્ર પૂર્વે મહાદેવઃ પ્રસાદ મકરોત્પ્રભુઃ । અહિં આગળ શ્રી મહાદેવે મારા ઉપર કૃપા કરી હતી. ઉપલા વાક્યથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે મહોટા મહોટા મુનીશ્વરો પણ શ્રી શંકરની ઉપાસના કરતા. એટલુંજ નહિ પણ વિદ્યામિત્રે જે શસ્ત્ર અસ્ત્રો મેળવ્યા તે પણ શ્રી સદાશિવની ઉપાસનાથીજ એટલું નહિ પણ મહાભારતના યુદ્ધમાં સંબંધીઓના સહાર સમય અર્જુનને જે વ્યામોહ પ્રાપ્ત થયો તેથી તે મોહ મુકાવવા પરમાત્મા શ્રી કૃષ્ણે ગીતામાં કહ્યું છે કે ईश्वरः सर्व भूतानाम् हृद्देशे ऽर्जुन तिष्ठति ॥ હે અર્જુન ઇશ્વર (શ્રી મહાદેવ) સર્વ ભૂતોના હૃદયને વિષે રહેલા છે. વેદોમાં પણ શ્રી સદાશિવનું વિસ્તાર પૂર્વક વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે શ્રી રૂદ્ર એ યર્જુવેદના પ્રધાન દેવ છે, તેથીજ તેમનું પૂજન રૂદ્રાધ્યાયથી કરવામાં આવે છે. વળી પરમાત્મા શ્રી મહાદેવના સ્વરૂપ વિષે કૃષ્ણ યજુર્વેદમાં શ્લોકો અતિર ઉપનિષદમાં કહ્યું છે કે—यदा तमस्त न दिवा न रात्रिर्न सन्नचा च्छिव एव केवलः आ सृष्टिनी पહેલા સર્વ જગત અજ્ઞાનમય પ્રકૃતિથી આવૃત્ત હતું, અને દિવસ તથા રાત્રિનો વિભાગ તથા સત્ (કારણ) અને અસત્ (કાર્ય) રૂપ વિભાગ પણ ન

હોતો તે પરમાત્મા સદાશિવજી અદ્વૈત રૂપે હતા. વળી પણ શ્રી કૃષ્ણે, અર્જુને, અને અશ્વત્થામાએ પણ શ્રી સદાશિવની ઉપાસના કરી તેમની પાસેથી શસ્ત્ર અસ્ત્રો મેળવ્યાં હતાં. તેમ એજ યુદ્ધ પ્રસંગમાં અર્જુને પૂછ્યું કે—હે શ્રી કૃષ્ણ ? મારી નજદીક આ શ્યામવર્ણ યુક્ત હાથમાં ખડ્ગ લઈ ચાલે છે તે કોણ છે ? સારે પરમાત્મા શ્રી કૃષ્ણ અદ્રે ઉત્તર આપ્યો કે, પ્રથમ તે જોની ઉપાસના કરી પાશુપત વીગેરે અસ્ત્રો મેળવ્યાં છે, જોની તે સ્થાપના કરી છે અને વળી જોના હણેલાને તું હણે છે તે રૂદ્ર છે. યુદ્ધને અંતે અશ્વત્થામા પોતાના અસ્ત્ર પ્રયોગમાં શિથીલ થઈ ગયા ત્યારે તેણે શ્રી સદાશિવની સ્તુતિ કરી, તે વખતે શ્રી શંકરે પ્રગટ થઈ કહ્યું હતું કે—

યથાવદહ-મારાદ્ધઃ ક્ષિપ્તેના-ક્ષિપ્ત કર્મણા ।

તસ્માદિષ્ટ તમઃ કૃષ્ણા-દન્યો મમ ન વિચિતે ॥

પુણ્ય ક્રમ કરનારા શ્રી કૃષ્ણે મારી જે આરાધના કરી છે, તેથી મને શ્રી કૃષ્ણ શિવાય અન્ય ઇષ્ટ નથી, (અર્થાત્ હરિ અને હર એ બન્ને એકજ સ્વરૂપ છે; તેમાં કોઈ પણ પ્રકારનો બિન્ન ભાવ નથી) તો પણ શ્રી શંકર ભગવાન અજન્મ છે, એટલે અનાદિ છે; તેથી શિવ એ પ્રથમ પદે ગણાય છે,

શ્રી સદાશિવ અનેક નામથી પૂજાય છે. તેના સહસ્ત્ર નામ છે જેવાં કે—શિવ કલ્યાણ કરનાર મહાદેવ—મહેશ્વર, (કાળ, અગ્નિ, વરુણ, સૂર્ય, ચંદ્ર, બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને નારાયણને રૂપે મનાય છે.) વિશ્વેશ્વર—જગતના ઇશ્વર, મહાકાળ—સર્વનો સંહાર કરનાર,—તમો ગુણ રૂપ ઇશ્વર મનાય છે, એ સર્વ તંત્રના આધિષ્ઠાતા છે. જ્યારે વેદ ચોરાયા ત્યારે શિવે પાર્વતીને તંત્રનો બોધ કર્યો હતો. સંહાર કર્યો પછી ફરીથી ઉત્પન્ન કરે છે એથી શિવ, સિંગ

રૂપે પૂજ્ય છે. એ યોગી રૂપે ચિરકાળ યોગાભ્યાસ કરે છે. એ ક્રોધી છે તેમ ભોળાને વર આપને અતિ ઉદાર છે. એને બે સ્ત્રી-ઓમાં પાર્વતી અર્ધાંગે અને ગંગા જટામાં એનો કર્પુરવર્ણ છે. મૃત્યુંજય-મૃત્યુને જીતનાર રૂદ્ર—મનુષ્યનાં આંસુ લુછનાર, અને દૈ-ત્યોને રડાવનાર, નીલકંઠ—દેવતાઓએ સમુદ્ર મથન કરતાં નીકળે-લ વિપતે શિવે ગળે ઉતાર્યું પણ પાર્વતીએ ગળું દાખી ઉદરમાં જ-વા ન દીધું તે લીલું વિષ ગળે લપટાઇ રહ્યું માટે નીલકંઠ, ત્રિલો-ચન ત્રણ નેત્રોમાં બે ભવાની વચ્ચે અને એક લલાટ વચ્ચે કે જે થકી તપ છોડવવા મથન કરતા કામ દેવને બાળી ભસ્મ કર્યો. ચંદ્ર મૌલિ શશિ શેખર, વૃષભવાહન તેને નંદિનું વાહન છે, વૃષધ્વજ, જટિલ-જટાધારી, ધુર્જટિ વ્યોમકેશ-આકાશના રંગ જેવા કેશ છે માટે. ત્રિશુલિ, શુલ પાણી, પિનાકી, પશુપતિ, ભૂતનાથ-ભૂત અને પિશાચના ઉપરી ગંગાધર-જટામાં ગંગાજી ધારણ કર્યાં છે માટે કપાલી-રાક્ષસોનાં ગળાની માળા ધારણ કરે છે. ત્રિપુરારી-ત્રિપુર દૈત્યને હણ્યો માટે ત્રિપુરારિ, ત્ર્યંબક-વેદ અથવા ત્રણ વર્ણના પ્ર-ણવ ઓંકારના અધિષ્ઠાતા વાસ્તે ત્ર્યંબક પંચાનન-જેને પાંચ મ્હોં-ડાં છે, સ્મર હર, ગીરીશ, કૈલાશનિકેતન-કૈલાસવાસી દક્ષિણ વિ-નાશી, વન્દિ રેતા-શિવે પોતાનું વીર્ય અગ્નિમાં વાંખ્યું એથી વ-ન્દિરેતા. બ્રહ્મ મુર્દ્ધભૂત-બ્રહ્માનું એક માથું કાપી નાખ્યું તેથી, અં-ધકરિયુ, દિગંભર-નાગા. નન્દીશ્વ-નંદીગણના ઇશ્વર ઇત્યાદિ ઇત્યાદિ શ્રી સદાશિવનાં અનેક નામો છે. એવા શ્રી સદાશિવના મહાત્મ્ય રૂપ શ્રી બ્રહ્માતરણંડની અપૂર્વ કથાના બાવીશ અધ્યાયમાં પં-ચાક્ષર વર્ણન, ગોકર્ણ મહિમા, શિવ ચતુર્દશી (શિવરાત્રી) મહાત્મ્ય શિવપૂજન મહિમા, પ્રદોષ મહિમા, સોમવાર વ્રત વર્ણન, સીમંતીની પ્રભાવ, બદ્રાયુ આખ્યાન, ઋષભોપદેશ, શીવકવચ કથન, બદ્રાયુ

વીત્રાહ, ભદ્રાયુ મહાત્મ્ય, ભરમ મહાત્મ્ય કથન. ઉમા મહેશ્વર વ્ર-
તા ચરણ, શારદાધ્યાન, રુદ્રાક્ષ મહિમા, પુરાણ શ્રવણ મહાત્મ્ય.
રુદ્રાધ્યાય મહાત્મ્ય, ત્રિપુંડ મહાત્મ્ય, શીવલીંગ મહાત્મ્ય અને શી-
વ કથા શ્રવણ મહિમા ઇત્યાદી સર્વોત્કૃષ્ટ કથાઓ આ ગ્રંથમાં સ-
માએલી છે. આ ગ્રંથને કેટલાએક મનુષ્યો નાનું શીવપુરાણ પણ
કહે છે. એ ગ્રંથ શીવાય “ શિવલીલામૃત યાને શીવ સ્તુતી
ગાળા”માં ઋષિ મુનિઓ અને આદી કવિ વાલ્મીકિ શંકરસ્વામી
તુલસીદાસ, નરસીમેતા, દીવાન રણછોડજી વીગેરે અનેક આધુનીક
કવિઓના રસમય શિવ સ્તુતિનાં ગાયનો જુદી જુદી રાગ રાગણી-
માં ગવાતાં અસરકારક આશરે ૨૫૦ દાખલ કરવામાં આવ્યાં છે.
આ સૃષ્ટિને ઉત્પન્ન કરનાર, સ્થિતિમાં રાખનાર, પાલન કરનાર અને
સંહાર કરનાર પરમ કૃપાળુ શ્રી શાંખસદાશિવ છે તેની શ્રદ્ધા પૂર્વક
ઉપાસના, સ્તુતી અને પ્રાર્થના કરવી એ મનુષ્યનું મુખ્ય કર્તવ્ય છે.
તે તજ કેટલાંએક સ્ત્રી પુરૂષો અવકાશની વેળાએ કંગાલ શૃંગાર
રસથી ભરપૂર ગાયનો (નાટકનાં) મોટા અવાજથી ગાય છે, તેવા
અનીતિ ભર્યા ગાયનો ન ગાતાં જો આવાં ભક્તિ રસનાં શ્રેષ્ઠ સ્તુતિનાં
ગાયનો ગાયનો પરમ કૃપાળુ શદાશિવ પ્રસન્ન થયા વગર કેમ રહે ?
વાંચકોને ગાતાં પ્રેમ ઉપજે એટલા માટે આમાં નાટકી ગાયનો
તથા સંગીતના રાગોમાં પ્રાચીન કવિઓએ રચેલા ગાયનોનો રસ-
મય ભિન્ન ભિન્ન રાગથી સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે.

સર્વ શિવ ભક્તોનું સદાશિવ શિવ (કલ્યાણ કરો) એવી મારી પ્રાર્થના છે.

ભમનગર.

શ્રવણ સુદ ૨ રવિવાર.

તા. ૧૧—૮—૧૯૦૭

વિ. ગો. ૧૦

પ્રસિદ્ધ કર્તા.

અનુક્રમણિકા.

વિષયાંક. અધ્યાય.	પૃષ્ઠ.	વિષયાંક. અધ્યાય.	પૃષ્ઠ.
૧. પંચાક્ષર વર્ણન.	૧.	૧૩. ભદ્રાયુ વિવાહ કથન.	૯૪.
૨. ગોકર્ણ મહિમા વર્ણન.	૭.	૧૪. ભદ્રાયુમાહાત્મ્ય કથન.	૧૦૦.
૩. શિવ ચતુર્દશી માહાત્મ્ય.	૧૭.	૧૫. ભરમ માહાત્મ્ય કથન.	૧૦૭.
૪. ચતુર્દશી માહાત્મ્ય.	૨૯.	૧૬. ભરમ માહાત્મ્ય કથન.	૧૧૨.
૫. શિવ પૂજન મહિમા.	૩૩	૧૭. , ,	૧૧૮.
૬. પ્રદોષ મહિમા વર્ણન	૩૯.	૧૮. ઉમામાહેશ્વર વ્રતાચરણ	૧૨૨
૭. , ,	૪૫.	૧૯. શારદાપ્પાન.	૧૨૮.
૮. સોમવાર વ્રત વર્ણન.	૫૬.	૨૦. રૂદ્રાક્ષ મહિમા.	૧૩૬.
૯. સિમતિની પ્રભાવ વર્ણન	૬૯.	૨૧ રૂદ્રાધ્યાય માહાત્મ્ય વર્ણન	૧૪૩
૧૦. ભદ્રાયુરાપ્પાન.	૭૬.	૨૨. પુરાણ શ્રવણ માહાત્મ્ય.	૧૪૯
૧૧. ઋષભોપદેશ.	૮૬.	૨૩. શિવ નિર્માલ્યનો નિર્ણય	૧૫૯
૧૨. શિવ કવચ કથન.	૮૮.	૨૪. ભરમ, રૂદ્રાક્ષ અને શિવનામ- રમણ માહાત્મ્ય.	૧૬૨.

શિવલીલામૃત તથા સ્તુતિમાળા.

જે જે વિદ્ય હરણુ ગણુરાય. (જે જે સમચંદ્ર રઘુવીર એ રાગમાં)	૧
વંદુ હું જગદીશ શિશ નમિને. (શાર્દૂલ વિક્રિડીત વ્રત.)	૧
વંદીને વિનતિ કરું શ્રવણમાં (, ,)	૨
શ્રવણ થકી નથી મેં (માલિની)	૨
આરતી વિશ્વનાથની જય ગંગાધર હર હર. (આરતી)	૨
પૂજના પરિધાનને સજી લઇ (શાર્દૂલ વિક્રિડીત).	૪
હે શિવ હે શંકર હે કૃપાળુ (ઇંદ્રવજ્ર)	૫

ટાઠં જળોના હોજમાં બેસો (હરિગીત છંદ)	૫
ન્હાયો નહિ નિરમળાં સરિતા જળોમાં (વસંત તિલકા)	૫
સ્વેચ્છા થકી શ્રદ્ધિ તમે (ઇંદ્રવજ્ર)	૬
આરતી ભૂતનાથની જય જય જગદાશ્રય (આરતી)	૭
હે વિશ્વના દેવ દયાનિધાન (ઇંદ્રવજ્ર)	૮
બોળા શંભુ દાસ તમારોરે (રાગ પરજ)	૮
મેં આધીન તુમારા શંકર (પ્રભાત-પદ)	૯
ગંગાધર ગદાદેવ સુન પુકાર મેરી (પ્રાત બયો સમરનેતું શ્રીગણેશદેવા)	૯
શિવ અપરાધ ક્ષમા કરો મારો (કાશી ત્રિતાલ-પદ)	૯
દિનનો દયાળ છોડી કોણુ શરણુ જાઉં (પદ ખગાયત્રી બ્રહ્મો)	૧૦
શિવ છો અતિ દયાળ (પદ ભૈરવ)	૧૦
ઉમાપતિ શંકટ સર્વ હરો (પદ બિહાગ)	૧૦
શરણુગતને નિભાવો (પદ બિહાગ તાલ દીપ્ત્યંદી)	૧૧
પરમ શિવ તમારી (માલિની)	૧૧
જય જય જગદીશા (, ,)	૧૨
વિશ્વધારા અપારા અતિ વિનય (સ્વધરા)	૧૨
અનાયંતા દેવા (શિખરિણી)	૧૩
જગત નાથરે નમ્ર થઈ અમે (લલીત)	૧૫
હે ઇશ જગદીશ જગન્નિવાસ (વસંત તિલકા)	૧૭
આહો વિશ્વના દેવ આનંદ દાતા (ભુજંગી)	૧૮
શાન્તા કારા-કૃપાળુ પ્રભુવિણુ (સ્વધરાવૃત)	૨૦
સકળ વિશ્વના નાથરે તમે (લલિત)	૨૧
કર ચરણુ વડે જે (માલિની)	૨૨
હે સાંબ ઇશ જગદીશ (વસંત તિલકા વૃત)	૨૩
પિતા માતા નિત્યે (શિખરિણી)	૨૫

તુજ વિણ અન્ય નહિ શિવ (કાશી)	૨૫
સાષ્ટાંગે શિવને પ્રણામ (શાર્દૂલ વિક્રિડીત)	૨૫
વિનતિ કરે કર જોડી (ખમાયચી જીલ્લો ત્રિતાલ)	૨૬
જુદી જુદી જાતના શિવલિંગનું કૃણ (દોહરો)	૨૬
મૃતિકાના ચિંતામણીનું કૃણ (, ,)	૨૭
શરીર વાણી મનથીજ પામે (ઉપેન્દ્રવજ્ર)	૨૮
જય જય મહાદેવ શિવ શાંત (રાગ ગારા તાલ દોહરો)	૨૮
નીલકંઠ વિશ્વંભર (પદ કેદારો)	૩૦
હે વિશ્વેશ્વર હે જગત્રય ગુરુ (શાર્દૂલ)	૩૦
જય શાંત જય શાંત જય શાંતિદાતા (આરતી)	૩૦
શિવ પદ પર્મ મોટું (માલિની)	૩૧
આરાધું ઉમીવાવર સુંદર (પદ કેદારો)	૩૧
બજનન વારંવાર સદાશિવ શંકર (બૈરવી)	૩૨
શંકર મોટું શરણ તિહારી (હોરિ તાલ દીપચંદ)	૩૨
સેવોને શિવ સુખાકારી (ગરબી)	૩૨
જય શિવ ઓંકારા (આરતી)	૩૪
હરિ વિશ્વેશ્વર તુજ પૂજનથી (ગરબી)	૩૪
તું ચંદ્ર શેખર મહેશ કૃપા નિધાન (વસંત તિલકા)	૩૪
જયદેવ જયદેવ જય શંકર દાતા (આરતી)	૩૫
રોખો નિરંજન કરી તમારો (ધન્યાશ્રી પદ)	૩૫
જયદેવ જયદેવ જય જગદાધીશા (આરતી)	૩૬
શિવનામ હાથ લીયા નહિ જરગાદ (બજન ગજલ)	૩૬
અપરાધ ક્ષમા કરો મારો (પદ કાશી તાલ દીપચંદી)	૩૭
સચ્ચિદાનંદ શિવ સમર્થ (ઉપજાતિ વૃત)	૩૮
જેને ન જાણી શકશે મન ઈંદ્રિ ધર્મે (વસંત તિલકા)	૩૮

જય શાંખ જય શાંખ જય કરુણા સિંધુ (આરતી)	૪૦
જગો જગો શ્રી ગંગાપતિ (પદ પ્રભાત રામચ્રી ભજન)	૪૦
ઉમયાજીએ પિયેર જવા માગેલી આજ્ઞા (હુમરી)	૪૧
શંકરને સમજાઈ સતીકું (, ,)	૪૧
પતિકી આત નહિ માની પ્યારીને (, ,)	૪૨
આત બિગનકી સુતાઈ શાંખને (, , -કેદારો)	૪૨
દયા સિંધુ દેવા (શિખરિણી)	૪૩
ગાવત મેંતો શંકરકા ગુન દાડી (નાથ કેસે ગજકો પાંચ)	૪૪
ઉમા તુને આત યે કોને બતાઈ (, ,)	૪૪
લાગ્યો મેરો ચિત્ત શંભુજીકે ચરણે (, ,)	૪૪
ઉમા એવી બુદ્ધિ તે કોણે બતાવી (, ,)	૪૪
હવે શીદ શોક કરો મોરી ગાઈ (, ,)	૪૫
જયદેવ જયદેવ જય જગદુદ્ધારા (આરતી)	૪૫
શંકર ભજલે વારંવાર (પદ)	૪૬
શ્રી મહાદેવ સદા શિવ શંકર (પદ)	૪૬
જય નિરંજન નિરાકાર (લાવણી)	૪૭
જય વિશ્વંભર જય વિશ્વંભર (આરતી)	૪૭
જય ચંદ્ર શિખંડ અખંડ જયં (ત્રોટક)	૪૮
સુખ સાગર શિવરાજ સદાય (પદ પ્રભાત)	૪૮
હો ભોળા નાથ વિના દુઃખ કોન હરે (પદ)	૪૮
શોભો છો સ્વચ્છ છત્રે રજત ગીરી (ગંદાકાન્તા)	૪૮
જય ગિરિજા વર હર શિવજી (લાવણી)	૪૯
જય શાંખ જય શાંખ જય ગંગાજારી (આરતી)	૫૦
વિશ્વનાથ ચરણ કમળ ધ્યાવો મન લાવો (પદ પ્રભાત)	૫૧
સ્તવન શંભુ તાર કંરે (ખમાયચી જીલ્લો ત્રિતાલ પંજાબી)	૫૧

શિવ તારે ચરણે હું નિસ નમુંરે (, ,)	૫૨
મહેશ્વરાહે પરમેશ્વરાહે (હિંદ્રવજ્ર)	૫૨
તત્ત્વ સદાશિવ પુરૂષ (૫૬)	૫૨
દુસરો કોન સુખદાન શંભુ ખિના (૫૬)	૫૨
મન કર્મ વાણી શિવને (ખમાયન્ની જીલ્લો)	૫૩
પંદર નેત્ર પ્રમાણુ પંચ આનન છે (છપ્પય)	૫૩
સાંખ સાંખલે બજી (ધન્યાશ્રી)	૫૪
જય પાર્વતી માતા (આરતી)	૫૫
ગંગા સ્તુતી ગંગે તરંગ તિહારી (હોરી તાલ હીપચંદી)	૫૬
ગંગે તુલે નીર કરી પાવન શરીર (દ્રુપદ લક્ષ્મી)	૫૬
ધ્યાન ધરો ગિરિજા પતિકા (સચૈયા)	૫૬
કુડા કાળની જાકની કાળ કાપી (ભુજંગી)	૫૭
અખ મોહી કાશી બાસ બતાયો (બૈરવી)	૫૭
આરતી રવિવારની (આરતી)	૫૭
• , , સોમવારની (, ,)	૫૮
• , , મંગળવારની (, ,)	૫૮
• , , બુધવારની (, ,)	૬૦
• , , ગુરુવારની (, ,)	૬૧
• , , શુક્રવારની (, ,)	૬૨
• , , શનિવાર (, ,)	૬૩
રવીવારની સાતની આરતી (આરતી)	૬૪
સોમવારની , , (, ,)	૬૭
મંગળવારની , , (, ,)	૬૭
બુધવારની , , (, ,)	૬૮
ગુરુવારની , , (, ,)	૬૯

(૧૪)

શુક્રવારની ,, ,, (, ,)	૭૦
શનિવારની ,, ,, (, ,)	૭૧
ભૂતનાથ પ્રભુ અનાથના નાથ હો (જૂલણા-બિલાવલ-૧સંત)	૭૨
અહો ઇશ શું વિશ્યા દિશ મારી (ભુજંગી)	૭૪
જય શંકર પાર્વતી પતિ (વૈતાલીય)	૭૫
વાંક અમારા પ્રભુ ક્ષમા કીજે (બોપાલી કલ્યાણ)	૭૬
સમર સમર નર અમર પૂજીતહરી (જંગલો ત્રિતાલ)	૭૬
ભૂતનાથ અમ સાથ સર્વ શિર હાથ (લાવણી)	૭૭
અમ રાંકના વાંક શ્રી શંકરજી (સોરઠ ત્રિતાલ)	૭૭
હે દેવ દેવ કરુણાળુ પિનાક પાણી (વસંત તિલકા)	૭૮
પાટ ખીછા દઉં બેઠો હરજી આરતી થાળની (આરતી)	૭૯
દેખો સનાતન આરતિ લાવતા ,, (, ,)	૮૦
અશ્વિની કુમાર દાતા બોળા (, ,)	૮૧
હૈંદ્ર આરતી લેકર આયે (, ,)	૮૧
મંગળ કર ભવ ભયહર જય ઉમાપતિ (કલ્યાણ)	૮૨
જેના બાલ વિષે શશાંક સુખદા (શાર્દૂલ વિક્રિડીત)	૮૨
કામ ક્રોધ મરે બલે પલુ મને (, ,)	૮૩
આજઝોર કાલઝોર દીન પ્રતિ ઝોરઝોર (બિલાવલ પદ ત્રેતાલ ધ્રુપદ)	૮૪
જય સોમસિતાં શશિખંડ ધરં (ત્રોટક છંદની ચાલ)	૮૫
જય મંગળ રૂપ મહેશ જટિ (, ,)	૮૫
જય શંકર કિંકર પાલ જયં, યુધ (, ,)	૮૬
ગુરૂકે ગુરૂ ગંગ તરંગ ધરં (, ,)	૮૬
ભગવાન ભવાભવતાર નમો (, ,)	૮૭
જય સુંદર રૂપ નીધાન જયં (, ,)	૮૮
અજલે રવીનેન ઉદાર મનં (, ,)	૮૮

(૧૫)

નટ નાગર આચ અસંતિ ધરે (, ,)	૮૮
શિવરંગ ગુલાલન લાલ બયો (, ,)	૯૦
ગવરીશ ગુલાલ ઉડાવતહે (, ,)	૯૦
હે હિમા હે પતિ હે ગંગાધરરે (કલ્યાણ)	૯૧
શંકર વસેરે કૈલાસમાં શિવ-પાર્વતી સંવાદ ગરબી (પરજ)	૯૨
નેત્રીદ્રાપણું શિવજી તમારું મેં જનણું પદ (ગરવા પીલું)	૯૩
જયહરી હરાજય હરીહરાની આરતિ	૯૪
સોમે શિવપૂજ કરો ભાવે બીડભંજનના આઠે વારની (આરતી)	૯૫
હે દયાળ જગતપાળ શંભુ મુક્તિદાયકા (હીર છંદ)	૯૬
શિવશંકર છો સુખદારી (કાનડો)	૯૭
જય ગિરિખવર હર જયનેત્રે રાશિ શયનની (આરતિ)	૯૭
શંભુને અધાર હું તુજદાર દોડિ આવ્યો રાગ (ઝિઝોટી)	૯૮
જય જય મંગળમય, જય હાટક શંભો હાટકેશ્વરની (આરતી)	૯૮
જયજય હાટક મહેશ સ્તુતી (કલ્યાણ રાગ ભેરવી)	૯૯
જય જય જય મહાદેવ આરતિ રાગ (કાનરો, તાલ ત્રિતાલ)	૧૦૦
જય જય શંકર મહાર્દ્ર પતીતપાવન અશ્વનિકુમાર કૃત (તાંડવ)	૧૦૧
શ્રી મહાદેવ સદાશિવ શંભુ.	૧૦૨
જે શિવ જુગ સ્વામી દ્વાદશ જ્યોતિર્લિંગની (આરતિ)	૧૦૩
ચિતસે અન્ય ચિંતન, અખશિવ સખ ભુલાવો (ખમાચ)	૧૦૩
જયશ્રી અજર અગર નજર કર સદા કૃપાની (મહીદીપ છંદ)	૧૦૪
જય પ્રભુપતીત પાવના પ્રણામૂ (દીડી છંદ)	૧૦૪
સગુણ સમર્થ સત્ય, શિવને સ્મરું હું નિત્ય (પદ)	૧૦૫
અખિલ બ્રહ્માંડના નાથને નિત્ય હું (છંદ બુલણા) પ્રભાતી	૧૦૬
જયજય શંકર શ્રી ત્રિપુરારી (પ્રભુ તુંને પ્રસન્ન તે કેમ થાશે	
એ દય લાવણી	૧૦૮

હું કહુંહું લાવી પ્યારરે, શિવ શેવા કરને (પદ)	૧૧૦
સગર શીવ સાંગસદા જડગતી (રાગ બૈરવી) તાલ “ચુરનકે બેદેરે હોમીયાં”	૧૧૧
જયજય શિવહર પુરાંરી શ્રીપશુપતે (રાગ બૈરવી તાલ દાદરો)	૧૧૨
ગન લજ્જ શંકર ત્રિપુરાંરી (રાગ બૈરવ તાલ ઢુમરી)	૧૧૩
દર્શન દે શિવ શાંખ કૃપાળુવે (રાગ બૈરવી)	૧૧૪
રટ નામ સદાશિવ શંકરકો (રાગ શોરઠ તાલ ઢુમરી)	૧૧૫
આતા સુખતો શિવ શિવ રટ લે રાગ પરજ-કાર્તીંગડો-તાલ	૧૧૬
શશિ સુલિલાટ શીરગંગા ધીરાજત (રાગ સોરઠ)	૧૧૭
સમર શીવશાંખ સોહાગી (રાગ બૈરવી તાલ દીપચંદી)	૧૧૮
મંગલ પ્રભાત સમે મંગલ ધીધી સહીત (રાગ ગિભાસ)	૧૧૯
ગાવત બેદ અબેદ ઇશ ઓરગે પુરાંન શાસ્ત્ર (રાગ કલ્યાણ)	૧૨૦
રટ નિશદીન મન શ્રી પશુપતી (રાગ ભુપાલી કલ્યાણ)	૧૨૧
ચત્રહુ સખી શિવપુજન જાવે (હારી રાગ આશા બૈરવ બૈરવી)	૧૨૨
શિવ સદાય કરો ત્રિપુરાંરીરે (મને સાહય કરશે)	૧૨૩
ઉગારો આવી આપ હે દીનજન્ધુ હે દયાળ (માઠ)	૧૨૪
વીનવુંહું વારંવાર હે દીનજન્ધુ હે દયાળ (સદર)	૧૨૫
આઘંત જે અખિલ વિશ્વવિષે સમાન [વસંતતિલકા]	૧૨૬
જયદેવ જયદેવ જય ઉમીયા સ્વામી (આરતી)	૧૨૭
શિવ બવપાર ઉતારો (હારી રાગમાં)	૧૨૮
શાંખ આવી હવે તો ઉગારો (સદર)	૧૨૯
શિવ હું મસો ભુડો પણ તારો (બૈરવી)	૧૩૦
વિશ્વંબર કર વાર અમારી (સદર)	૧૩૧
સંપજંપ સખંધ સગામાં (મરાંડી શાખીની ચાલ)	૧૩૨
હૃદય કામાદિક કર્વતે કપાતાં (દીંડી)	૧૩૩

પ્રસોત્તર ખંડનું ગુજરાતી ભાષાંતર.

અધ્યાય પહેલો.

જ્યોતિર્માત્ર સ્વરૂપાય, નિર્મલજ્ઞાન ચક્ષુષે ।

નમઃ શિવાય શાંતાય, બ્રહ્મણે લિંગ મૂર્તયે ॥

પ્રકાશ જેનું સ્વરૂપ છે, નિર્મલ જ્ઞાનરૂપી જેનાં નેત્ર છે, અને
લિંગજ જેની મૂર્તિ છે એવા શાંત પરબ્રહ્મ જે શિવ, તેને નમસ્કાર
કરીએ છીએ. ઋષિઓએ પૃથ્વી કે-હે સૂત ? તમે સર્વ પાપને
હરનાર અને પવિત્ર, વિષ્ણુનું ઉત્તમ મહાત્મ્ય, સંક્ષેપથી કહ્યું તે
અમે સાંભળ્યું. હવે સદાશિવનું અને તેના બક્યોનું સર્વ પાપને હરનાર
ઉત્તમ માહાત્મ્ય સાંભળવાને ઇચ્છીએ છીએ, તેમજ તેના મંત્રોનું
માહાત્મ્ય અને તેની કથાનો તથા ભક્તિનો જે પ્રભાવ હોય તેનું પણ
વર્ણન કરો. સૂત બે.લ્યા કે ઇશ્વરની કથામાં નિષ્કામ ભક્તિ થાય
એટલુંજ મનુષ્યોનું ઉત્તમ અને અવિચળ કલ્યાણ છે, એટલા માટે
તેની ભક્તિના લેશનું માહાત્મ્ય હું કહું છું. યાકી વિસ્તારથી તો
કલ્પસુધી આપુણ્ય હોય તો પણ કંઈ કેહેવાને સમર્થ નથી. સર્વ
પુણ્ય, સર્વ કલ્યાણ અને સર્વ યજ્ઞોમાં પણ જપરૂપ યજ્ઞ ઉત્તમ
કહેવો છે. તેમાં પ્રથમ જપરૂપ યજ્ઞનું કલ્યાણ આપનાર અને મોટું
માહાત્મ્ય કહું છું. સદાશિવનો છ અક્ષરનો મંત્ર ઉત્તમ છે એમ
મોટા ઋષિઓ કેહે છે. દેવતાઓમાં જેમ સદાશિવ મોટા દેવ છે
તેમ મંત્રોમાં આ છ અક્ષરનો મંત્ર ઉત્તમ છે. જપનારાઓને સુ-
ક્તિ આપનાર આ પાંચ અક્ષરના મંત્રને, સિદ્ધિ ઇચ્છનારા સર્વે

મોટા મુનિઓ સેવે છે. આ મંત્રના અક્ષરોનું માહાત્મ્ય કહેવાને બ્રહ્મા પણ સમર્થ નથી, કેમકે, એ મંત્રમાં સર્વ વેદનો સિદ્ધાંત છે. સર્વને જાણનાર પરિપૂર્ણ અને સત્યવિત્ આનંદરૂપ શિવ પણ એ પંચાક્ષર મંત્રમાં રમે છે. સર્વ વેદાંતરૂપ આ ઉત્તમ મંત્રથી, સર્વ મુનિઓ દુઃખ રહિત પરબ્રહ્મને પામેલ છે. આ પરમાત્મા શિવને નમસ્કાર કરવાથી છવ્વે તેમની સાથે એકતા પામે છે માટે આ મંત્ર પરબ્રહ્મભય છે. સંસારના પાશથી બંધાએલા પ્રાણીઓનું દિત કરવાની ઇચ્છાથી ઔનમઃ શિવાય એ મંત્ર પોતે સદાશિવે કહ્યો છે. ઔનમઃ શિવાય એ મંત્ર જેના હૃદયમાં છે તેને ધણા મંત્ર, તીર્થ, તપ તથા યજ્ઞોનું શું પ્રયોજન છે? પ્રાણીઓ જ્યાંસુધી આ મંત્રને એકવાર પણ જોડતા નથી ત્યાં સુધી આ દુઃખ બરેલા બંધનકર સંસારમાં બંધે છે. આ છ અક્ષરનો મંત્ર, મંત્રોનો રાજધિરાજ, સર્વ વેદાંતના મુકુટરૂપ, સર્વ જ્ઞાનના બાંડરરૂપ, મોક્ષના માર્ગમાં દીવારૂપ, અજ્ઞાનરૂપી સમુદ્રમાં વડવાનલરૂપ, અને મહાપાપને દાવાનલરૂપ છે.

મોક્ષ ઈચ્છનારાં સ્ત્રી, શૂદ્ર અને વર્ણશંકરોથી પણ આ મંત્ર જપી શકાય છે. આની દીક્ષા નથી, હોમ નથી, સંસ્કાર નથી, તર્પણ નથી, દાન નથી તેમ ઉપદેશ પણ નથી. આ મંત્ર સધળો પવિત્ર છે. મોટાં પાપોને છેદવાને વાસ્તે શિવ એ જ અક્ષરજ સમર્થ છે. તે નમસ્કારથી યુક્ત થાય એટલે મુક્તિ આપવાને વાસ્તે પુરતા છે. સદ્ગુણે ઉપદેશ કર્યો હોય અને પવિત્ર ક્ષેત્રમાં જપ્યો હોય તો એ મંત્ર તરત મનવાંછિત ફળ આપે એમાં શું આશ્ચર્ય છે ?

---

૧ સમુદ્રમાં વડવાનલ નામનો અગ્નિ છે તે સમુદ્રના પ્રાણીને જાળતો જાય છે.

સહયુક્તો આશ્રય કરીને જોતો ઉપદેશ લીધો હોય અને પવિત્ર ક્ષે-
ત્રમાં જાણ્યો હોય તો તુરત સિદ્ધિ આપે છે. નિર્મત્ર, શાંત, સાધુ,
ધેરુ બોલનારા કામદોષ રહિત, સારા આચારવાળા અને જિતેન્-
દ્રિય જોવા શુર જોઈએ. જોજોએ કશ્ચ કરીને આપેલો મંત્ર તુર-
તજ સિદ્ધ થાય છે. હવે જાણ કરવા જેવાં ક્ષેત્રોનાં નામ હું સંક્ષે-
પ્તી કહું છું. પ્રયાગ, પુષ્કર, કેદાર, સેતુજંઘ ગોકર્ણ અને નૈમિષા-
રણ્ય એ મનુષ્યોને તરત સિદ્ધિ આપનાર છે. આ વિષયમાં સત્યુ.
શ્વેત એક જુનો ઇતિહાસ કહે છે. એ ઇતિહાસ ધણીવાર અથવા
એકવાર પણ સાંભળવાથી કલ્યાણ થાય છે. મથુરામાં એક ‘દાશાર્હ’
જોવા નામથી વિખ્યાત યાદવ રાજા હતો તે પુદ્ધિમાન, મોટા ઉ-
ત્સાહવાળો, મહા જાગવાન શાસ્ત્ર જાણનાર, નીતિવાળો, શૂર, ધીરજ-
વાળો, અપાર ક્રાંતિવાળો, પરાભવ ધર્મ શકે નહીં એવો, ગંભીર,
સંત્રાગમાં પાછો ન વળનાર મહારથી, મોટા ધનુષવાળો, અનેક શા-
સ્ત્રોના અર્થમાં પાંડિત, ઉદાર, શપાળો જુવાન અને સારાં લક્ષણ
વાળો હતો. એ રાજા સુંદર મોહોગવાળો, કાશીના રાજાની દીકરી,
સુશોભિત, શ્વેતશીલ અને ગુણવાળી કલાવતી નામની સ્ત્રીને પરણ્યો.
એ રાજાએ તે પછી પોતાને ઘેર આવી રાત્રિમાં શયન ઉપર બેઠે-
લી તે સ્ત્રીને સંગમને વાસ્તે બોલાવી. ધણી ધણીવાર કહેતાં છતાં
પણ તેણે મન કર્યું નહીં અને પોતાની પાસે આવી નહીં. સારે જો-
રાવરીથી લેવાને વાસ્તે રાજા ઉઠ્યો. રાણી બોલીકે હે મહારાજ !

૧ ઔનમઃ શિવાય એ ૭ અક્ષરનો અને નમઃ શિવાય એ
પાંચ અક્ષરનો મંત્ર છે.

ખીજા મંત્રોની દીક્ષા લેવી પડે છે તથા હોમ વગેરે ક-
ર્વાં પડે છે.

હું ત્રત કહું છું માટે મને અડશે નહીં. તમે ધર્મ અધર્મને જાણો છો માટે મારા ઉપર સાહસ કરશો માં. જે વસ્તુ પ્રીતિથી ભોગવાય તેજ બુદ્ધિમાંતોને ગમે છે. પ્રસન્નપણથી સ્ત્રી પુરુષનો સંગમ થાય તે હીક લાગે માટે માઈ જ્યારે પ્રિય થાય ત્યારે સંગ કરજો. સ્ત્રીને બલાત્કારથી ભોગવવામાં શી પ્રીતિ અને શું સુખ છે ? પ્રીતિ વગરની, રોગવાળી, ગર્ભવાળી, વ્રતવાળી, રજસ્વલા અને કામના વિનાની સ્ત્રીને બલાત્કારથી પુરુષે ભોગવવી નહીં. સંતોષવું, લગાવવું, પોપણ, કોમળપણું અને દયા કરીને પ્રેમવાળા પતિએ જુવાન સ્ત્રીનો સંગમ કરવો જોઈએ. સુખની ઇચ્છા રાખતો હોય તેણે સ્ત્રીમાં અને પુત્રમાં સરળી રીતે વસ્તુ જોઈએ એવી રીતે તે બહી રાણીએ કહ્યું તો પણ કામદેવથી વ્યાકુલ થએલો તે રાજા રમણ કરવાની ઇચ્છાથી બલાત્કારે તેના હાથને ખેંચી અલિંગન કરવા લાગ્યો સ્પર્શ કર્યો ત્યાં એ રાણી ધમાલેલા લોઢાના ગોળા જેવી અને જાણે શરીરને બાળતી હોય એવી લાગી એટલે બચથી વિચલ થઈને તુરત તેને મુકી દીધી. રાજા બોલ્યો કે-અહો ? હું પ્રિયા ? આજ તારમાં આ મોટું આશ્ચર્ય દીધું. પાંદડા જેવું કોમળ શરીર અમિ જેવું કેમ થયું ? એવી રીતે વિસ્મય પામેલા રાજાને ણીકલાગી ત્યારે તે રાણીએ હસીને નમ્રતાથી કહ્યું કે હે રાજા ! પેટલાં બાળક અવસ્થામાં મોટા મુનિ દુર્વાસાએ કહણાથી મને શિવ પંચાક્ષરની વિદ્યાનો ઉપદેશ કર્યો છે. તે મંત્રના પ્રભાવથી પાપ રહિત થએલા મારા શરીરનો, પાપી અને નિરભાગ્ય પુરુષોથી સ્પર્શ કરી શકતો નથી તમે રાજાના સ્વભાવને લીધે મદિરા પીનારી બિન્ધાતરણી અને વેશ્યા વગેરે સ્ત્રીઓને નિરંતર સેવો છો નાહાતા તથા પવિત્ર મંત્રનો જપ કરતા નથી અને સદાશિવનું આરાધન

કરતા નથી માટે મારો સ્પર્શ કરવાને કેમ યોગ્ય થાશે ? રાજ્ય
 બોલ્યો કે હે-પ્યારી ! એ પવિત્ર શિવપંચાક્ષરની વિદ્યા મને બતાવ.
 હવે વિદ્યાથી નિષ્પાપ થઈને તારી સાથે રમણુ કરવાને ઇચ્છું છું.
 રાણી બોલી કે-હે રાજા ! હું તમને ઉપદેશ નહીં કરું, કેમ કે તમે
 મારા ગુરુ છો. ગર્ગાચાર્ય કે જે મંત્ર બાણનારાઓમાં ઉત્તમ છે
 તેમની પાસે જાઓ. મૂત્ર સૌનકને કહે છે કે-એ પ્રમાણે વાત
 કરી તે રાણી અને રાજા ગર્ગાચાર્ય પાસે જઈને હાથ જોડી માથા
 વને તેમના ચરણમાં નમ્યાં પછી રાજાએ પ્રસન્ન થયેલા ગુરુને
 વારંવાર પૂછીને નમ્રતાથી એકાંતમાં પોતાના મનોરથની વાત કહી.
 રાજા બોલ્યો કે-હે ગુરુ ? કરુણા કરીને મને કૃતાર્થ કરો. શિવપં-
 ચાક્ષરની વિદ્યાનો ઉપદેશ કરો. મેં રાજાના સ્વભાવથી જાણતાં
 અજાણતાં કરેલું પાપ જેથી નાશ પામે એવો મંત્ર મને આપો.
 એમ રાજાએ પ્રાર્થના કરવાથી બ્રાહ્મણોમાં ઉત્તમ ગર્ગાચાર્ય તે
 બ્રહેને યમુનાજીના પવિત્ર તટ ઉપર તેડી ગયા. સાં પવિત્ર ઝાડની
 નીચે બેસીને ગુરુએ પવિત્ર તીર્થના જળમાં નાહેલા અને જેણે ઉ-
 પવાસ કર્યો છે એવા રાજાને ઉગમણે મોઢે બેસાડી શિવના ચરણા-
 રવિંદને નમસ્કાર કરી તેના માથા ઉપર હાથ મુકી શિવરૂપ મંત્ર
 આપ્યો. તે મંત્રનું ધારણ કરતાં અને તે મુનિના હાથનો સ્પર્શ
 કરતાંજ તે રાજાના શરીરમાંથી કરોડો કાગડા નીકળી પડ્યા. બહેલી
 પાંખોવાળા, ચીસો નાખતા અને ઘરતીપર પડતા તે હજારો કા-
 ગડા ભસ્મ થયેલા જોવામાં આવ્યા. એઓને બધી જતા જોઈ
 રાજા અને રાણીએ વિસ્મય પામીને તે ગુરુને એનું કારણ પુછ્યું.
 ગુરુ બોલ્યા કે હે રાજા, તમે હજારો ભવમાં ભટકતાં ખરાબ પ-
 રિણુમવાળાં અનેક પાપો કર્યો છે, તેમાં જે તમે પુણ્ય કર્યો હતો

તેના વધારાથી કોઇ સારા અવતાર તમને આવી ગયા અને પાપના વધારાથી કોઇ નીચ અવતાર પણ આવી ગયા. હમણાં પુણ્ય અને પાપ સરખાં થયાં તેથી ગુણ્ય અવતાર પામ્યા છો. શિવપંચાક્ષરની વિદ્યા જ્યારે તમારા હૃદયમાં આવી ત્યારે તમારાં શરીરમાંથી કરોડો પાપ કાગડાને રૂપે નીકળી ગયાં; કરોડો બ્રહ્મહત્યાઓ, કરોડો અગમ્યાગમન અને ધીન્નં પણ કરોડો અવતારમાં કરેલાં પાપના સમુદ્રો શિવપંચાક્ષર ધારણ કરવાથી ક્ષણ માત્રમાં ભસ્મ થાય છે. હે મોટા રાજા ! તારાં કરોડો પાપ આજ ગળી ગયાં. હવે પવિત્ર થએલા તમે, આ રાણીની સાથે સુખેથી વિહાર કરો. એ પ્રમાણે કહી તે મંત્રનો ઉદ્દેશ કરી વિસ્મય પામેલા તે જનડાંને સાથે લઈ ગર્ગાચાર્ય પોતાને ઘેર ગયા. પછી ગુરૂની આજ્ઞા લઈ પ્રસન્ન થએલાં અને મોટી કાંતિવાળાં તે સ્ત્રી પુરૂષ પોતાને ઘેર આવી સોબત લાગ્યાં. પ્રસન્ન થએલો રાજા ચંદનના જેવી ટાઢી લાગતી પોતાની સ્ત્રીનું આલિંગન કરી નિર્ધન માણસ જેમ ધન મળવાથી સંતોષ પામે તેમ પરમ સંતોષ પામ્યો. સર્વ વેદ, ઉપનિષદ, પુરાણ અને શાસ્ત્રના પાપનો નાશ કરનાર અને ઉત્તમ આ પંચાક્ષરનો મહિમા મે સંક્ષેપથી કહ્યો.

**અશેષ વેદોપનિષત્પુરાણ શાસ્ત્રાવંતસોઽયમ-
ઘાતકરી । પંચાક્ષરસ્યૈવ મહા પ્રભાવો મયા
સ ગાસાત્કથિ તો વરિષ્ઠ ॥**

એવી રીતે શ્રી સ્કંદપુરાણમાંના બ્રહ્માતર ખંડનો પંચાક્ષર ઘર્ષણ એવા નામનો પેહેલો અધ્યાય પુરો થયો.

અધ્યાય વીજો.

સૂત ઉવાચ.

અથાન્યદપિ વક્ષ્યામિ માહાત્મ્યં ત્રિપુર દ્વિષઃ
શ્રુત માત્રેણ યેનાશુ છિદ્યં તે સર્વ સંશયાઃ॥

સૂત કહે છે કે-હવે હું બીજું પણ સદાશિવનું માહાત્મ્ય ક-
હીશ, કે જે સાંભળવાથીજ સર્વ સંશય કપાઈ જાય છે. પાપને
મટારનાર, સર્વ આનંદને કરનાર, શોભાવાળું અને સર્વ મનોરથ
તથા ધનને આપે એવું, આ વિના બીજું કંઈ નથી. એક ભક્તિ-
થી સદાશિવનું આરાધનજ લાંબું આયુષ્ય, જય, આરોગ્ય, ભોગ
અને મોક્ષરૂપી ફલને આપે છે. લીલાં, સુકાં, નાહાનાં અને મોટાં
પણ સર્વ પાપેનું એજ પ્રાયશ્ચિત કહ્યું છે. મોટા મુનિઓએ કહેલાં
મોટાં મોટાં પ્રાયશ્ચિતોથી પણ કોઈ કાળમાં ન મટે એવાં પાપને
ત્રાસ આપનાર અને સર્વ શાસ્ત્રોએ નિશ્ચય કરેલું ઉત્તમ કલ્યાણ એ-
જ છે કે જાણતાં અને જે કોઈ કારણથી પણ પરમેશ્વરને વાસ્તે
જે કંઈ કર્મ થાય તે સુક્તિ આપે છે. માત્ર મહિનાના કૃષ્ણ પક્ષની
ચૌદશ (મહાશિવરાત્રિ) ને દિવસ ઉપવાસ થવો દુર્લભ છે તેમાં
રાત્રિમાં જાગરણ થવું દુર્લભ છે. તેમાં વળી શિવલિંગનું દર્શન અ-
લંકૃત દુર્લભ છે અને તેથી પણ શિવપૂજનને વધારે દુર્લભ માનું-
છું. તેમાં પણ કરોડો જન્મમાં ઘણાં પુણ્ય કરેલ હો તેના ફલથી
ગિલી પત્ર મળે છે. દશ હજાર વર્ષ સુધી ગંગાજલમાં નાહાવાથી
જે પુણ્ય થાય તે પુણ્યને માણસ ગિલીપત્ર વડે એકવાર પૂજ-

ન કરવાથીજ પામે છે. અહીં જુગોજુગમાં જે જે પુણ્યલીન થઈ ગયાં છે તે સંધળાં માધવદ્વૈદ્યમાં રહે છે. લોકમાં બ્રહ્માદિક દેવતાઓ અને વસિષ્ઠાદિક મુનિયો એજ માધ મહિનાના કૃષ્ણ પક્ષની દ્વૈદ્યને વખાણે છે. એ દિવસે કોઈએ પણ ઉપવાસ કર્યો હોય તે સેકડો યજ્ઞ કરતાં પણ અધિક થાય છે. એક ગિલીપત્રથી પણ શિવલિંગનું પૂજન કરવામાં આવે તો આખા ત્રૈલોક્યના પુણ્યોમાં પણ તેના બરાબર કોઈ થતું નથી. આ વિષયમાં પવિત્ર અને અતિ સુંદર કથા છે તે શુભ રાખવા જેવી છે પણ કરણને લીધે જોતમ ઋષિએ પ્રકાશ કરી છે. ઈક્ષ્વાકુના વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલો, ઉત્તમ ધર્મ પાળનાર, લક્ષ્મીવાળો અને ધનુષવાળાઓમાં શ્રેષ્ઠ, મિત્રસહ નામનો રાજા હતો, એ રાજા સર્વ અસ્ત્રોને જાણનાર, શાસ્ત્ર જાણનાર, વેદના પારને પામેલો, વીર, અસંત જલ તથા ઉત્સાહવાળો, નિરંતર ઉદ્યોગી અને દયાનો બંડાર હતો. પુણ્યનો જાણે ઢગલો હોય, તેજનું જાણે ખાંજરું હોય અને આશ્રયોનું જાણે ખેતરજ હોય એવી રીતે તેનું શરીર શોભતું હતું. હૃદયમાં દયા હતી, શરીરમાં શોભા હતી, અને પગમાં ખંડપતિ રાજાઓના મુકુટોના મણિઓની કિરણો પડતી હતી. એક દિવસ મૃગયાની કીડમાં લોભાએલો તે રાજા મોડું સૈન્ય સાથે લઈને બચાકર વનમાં પેઠો, ત્યાં તેણે બાણથી વાઘ, રાજ, મૃગ, રૂર, સુવર, પાંડો અને ધણાક સિંહોને પણ વીંધી નાખ્યા. રથમાં બેઠેલા, મૃગયામાં લાગેલા અને બખતર પેહેરીને વનમાં ફરતા એ રાજાએ કોઈ અગ્નિ જેવા તેજસ્વી રાક્ષસને માયો. એ જોઈ તે રાક્ષસનો નાહાનો બાઈ હોટેથી અંતર્ધન થઈ ગયો. પણ બાઈને મુવેલો જોઈ ચિત્તમાં શોકથી વિચાર કરવા લાગ્યો કે-આ રાજાને દેવતાથી કે

રાક્ષસોથી પણ પેહોંચી શકાય એમ નથી માટે આને ખીજી રીતે નહીં પણ કપટથીજ છતવેા જોઇએ. એમ નિશ્ચય કરી જાણે દેહ ધારી ઉત્પાત હોય નહીં; એવો એ દુષ્ટ રાક્ષસનું રૂપ ધરી એ રાજા પાસે આવ્યો. તેને સારા આકારવાળો અને ચાકરી કરવા આવેલો જોઇતે રાજાએ અજાણતાં રસોડાનો ઉપરી કરી રાખ્યો પછી તે રાજા કેટલી એક વાર સુધી વનમાં વિહાર કરી મૃગયા મુખી દઇતે પાછો વળી પોતાની નગરીમાં આવ્યો. અને, નજી રાજાને જેવી દમયંતી હતી તેવીજ પ્રખ્યાત અને સતીઅદ્યંતી નાગની રાણી હતી. પછી કોઇ દિવસ શ્રાદ્ધનો સમય આવ્યો ત્યારે રાજાએ નોતરૂં દઇતે વિશિષ્ટમુનિને ઘેર બોલાવ્યા હતા, તે રસોડીયા રૂપે રહેલા રાક્ષસે જેમાં માણસનું માંસ ભેગવી દીધું છે એવું શાક પીરસેલું જોઇતે બોલ્યા કે હે રાજા! ધિક્કાર છે. તેજ કપટ કરીને આજ મને માણસનું શાક પીરસ્યું માટે તું રાક્ષસ થાઇશ એ કામ રાક્ષસનું કરેલ છે એમ નહીં જાણતાં ગુરૂએ આપ દીધો પણ પાછો વિચાર કરીને એ આપની જારવર્ષની અવધી કરી રાજા પણ રીસ કરીને બોલ્યો કે આ કામ મેં કર્યું નથી તેમ મારા જાણવામાં પણ ન હતું, તે છતાં ગુરૂએ મને વૃથા આપ દીધો માટે હું ગુરૂને આપ દઉં છું એમ કહી હાથમાં પાણી લઇ ગુરૂને આપ દેવા તૈયાર થયો ત્યાં અદ્યંતી રાણીએ પગમાં પડીને તેને વાચ્યો, પછી રાણીની વાત રાખવા વાસ્તે આપ દેવો મુકી દઇ રાજાએ તે પાણી પોતાના પગ ઉપર નાખ્યું એટલે પમ કલમાથ (વિચિત્રવર્ણના) થઇ ગયા ત્યાંથી તેનું નામ કલમાર્ણાંત્રિ પડી મયું. એવો તે રાજા ગુરૂના આપથી વનમાં ફરનાર રાક્ષસ થયો! કાળ જેવા રાક્ષસા રૂપથી વનમાં ફરતો તે રાજા મનુષ્ય વગેરે અનેક પ્રાણીઓને ખાઇ જવા લાગ્યો તે સક્ષસે

કોઈ દિવસે કોઈ વનમાં નાહાતી અવસ્થાના નવાં પરણેલાં, અને વિહાર કરતાં એવાં એક સુનિ અને તેની સ્ત્રીને દીઠાં તેમાંથી આપથી પીડાએલા માણસનો આહાર કરનારા તે રાક્ષસે વાઘ જેમ હરણના અચ્ચાંને પકડે તેમ આહ્વાણને પકડ્યો તે પતિને રાક્ષસે પકડેલો બે- ઘ બીનેલી, ચીસો નાખતી અને અલંત ધુજતી એ આહ્વાણની સ્ત્રી એ.લી કે હે સૂર્યવંશના રાજા ! પાપ ન કરો, પાપ ન કરો, તમે મદ્યંતીના પતિ મોટા રાજા છો. રાક્ષસ નથી. હે રાજા ! પ્રાણ કરતાં પણ વધારે પ્રિય એવા મારા પતિને આસોમાં કેમ કે પીડા પામેલા અને શરણાગત પ્રાણીઓના આશ્રયરૂપ તમેજ છો. પતિ વિના પાપ જેવા દુષ્ટ અને જડ પ્રાણનું કે અલંત બોળરૂપ દેહનું મારે શું પ્રયોજન છે ? મલિન પાપી અને પયંમદાભૂતથી અનેલા દેહથી શું સુખ છે. આ આહ્વાણ બાલક, વેદ ભણેલ, શાંત, તપ- સ્વી અને ઘણાં જ્ઞાસ્ત્રોને જાણનાર છે. એટલા માટે આને જીવિત- દાન દેવાથી તમને જગતની રક્ષા કર્યાનું પુણ્ય થશે. હે મહારાજા ! બાલક આહ્વાણી ઉપર દયા કરો અનાથ, કંગાલ અને પીડા પામે- લા ઉપર સાધુ પુરો દયા રાખો છે. એવી રીતે પ્રાર્થના કરી તો પ- ણુ એ નિર્દય અને દુષ્ટ મનવાળો રાક્ષસ એ આહ્વાણનું માથું કા- પીને ખાઈ ગયો. પછી તે દુઃખી, દીન અને અલંત દુખણી બ- લી સ્ત્રીએ પતિના હાડકાં એકઠાં કરીને ભયંકર ચિતા (એહ) ખડકી, પતિ પછવાડે જતી અને અગ્નિમાં પ્રવેશ કરતી તે આહ્વા- ણીએ રાક્ષસ રૂપવાળા તે રાજાને આપ રૂપી અસ્ત્રથી માર્યો કે હે પાપી રાજા ! તું મારા પતિને ખાઈ ગયો એટલા માટે પતિવ્રતા- ના ભયંકર આપને ભોગવ. આજથી માંડી પણ બ્યારે સ્ત્રીનો સંગ કરીશ ત્યારે તારું મરણ થશે. એમ કહીને તે સતીએ અગ્નિમાં પ્રવેશ

કર્ચો. પછી રાક્ષસપણામાંથી છૂટીને પણ સંતાન રહિત અને રાજ્યના વૈભવમાં વૈરાગ્ય પામેલો તે રાજા સધળી લક્ષ્મીનો લાગ કરીને ખીજવાર પણ વનમાં ગયો. અને સૂર્યવંશની સ્થિતિ રાખવાને વાસ્તે મોટા મુનિ વસિષ્ઠે તે મદ્યંતી રાણીમાં પુત્ર હિતપત્ર કર્યો. જેણે રાજ્ય મુકી દીધું છે એવો રાજા પણ સધળી પૃથ્વીમાં ફરતાં પછવાડે આવતી અને બચંકર રૂપવાળી પિશાચણીને દેખવા લાગ્યો. એ પિશાચણી બચંકર અને મટાડી મટે નહીં એથી દેહધારી અહ્મદલા દત્તી. જ્યારે પોતે આપથી ખરાબ થયો હતો ત્યારે આહ્મણના પુત્રને ખાઈ ગયેલો, તે કર્મથી પછવાડે આવતી અહ્મદલાને તે રાજાએ મોટા મુનિઓના કેહેવાથી ઝાળખી. તેના અંતને ઇચ્છતો અને જેનું મન ખેદ પામ્યું છે એવો તે રાજા ધણાં વર્ષ સુધી અનેક ક્ષેત્રોમાં અને તિથોમાં ફર્યો. જ્યારે બધા તિથોમાં વારંવાર નાહાતાં છતાં પણ અહ્મદલા ન મટી ત્યારે મિથિલા નગરીમાં ગયો. તેની બાહાર વાડીમાં ખેડેલા અને મોટી ચિંતાથી ખીડાયેલા તે રાજાએ નિર્ભય અંતઃકરણવાળા, અસિ સમાન અને સધળા તપસ્વિજનોએ સેવેલા એવા ગૌતમ મુનિને આવતા દીઠા. જાણે સૂર્ય હોય તેમ અત્યંત ઘાટા અધારાને મટાડનાર, જાણે ચંદ્રમાં હોય તેમ નિશંક અને અવદાત (શ્વેત અને શુદ્ધ) ગુણનો ઉદય કરનાર જાણે સદાશિવ હોય તેમ શોભાયમાન દ્વિજરાજ (ચંદ્રમા અને ઉત્તમ આહ્મણ) ની કળા એક ભાગ અને ગુણને ધારણ કરનાર, શાંત, શિખ્યાના ટોળા સહિત, અને તપના મુખ્ય પાત્ર રૂપ તે મુનિની પાસે જઈને તે રાજા વારંવાર પગે લાગ્યો. મુનિઓમાં ઉત્તમ ગૌતમે પણ એ સૂર્યવંશી રાજાનો પ્રીતિથી સત્કાર કરીને હસતે મોઢે કહ્યું. ગૌતમ બોલ્યા કે હે રાજા ! તમે કુશળ છો ? અને તમારું રાજ્ય

કુશળ છે ? તમારી પ્રજા અને રાણીઓ કુશળ છે ? સધળી લક્ષ્મી-
 ને મુકીને અહીં શા માટે આવ્યા છો ? હે રાજા ! લાંબા અને ઉ-
 ના નિસાસા મુકીને શો વિચાર કરો છો ? રાજા બોલ્યો કે—હે મહા-
 રાજા ! તમારી કૃપાથી સર્વે અમે કુશળ છીએ ઉત્તમવંશી રાજાઓ-
 ની સમૃદ્ધિઓ ખાલણુને સ્વાધીન છે. પરંતુ આ ભયંકર રૂપવાળી
 પિશાચણી મને દુઃખ દે છે. મારા શિવાય બીજા કોઈ એને દેખ-
 તા નથી અને પગલે પગલે એ તિરસ્કાર કરતી આવે છે. હું આપ-
 થી ખરાબ થયો હતો તે સમયે જે મેં મોટું પાપ કર્યું હતું તેની
 શાંતિ હજારો ઉપાયથી પણ થતી નથી. અનેક પ્રકારના અને સધ-
 બો ભંડાર જેમાં દક્ષિણારૂપે અપાયા એવા યજ્ઞો કર્યા પૃથ્વીમાં વ-
 ખણાવા યોગ્ય એવાં નદી અને તળાવોમાં નાણાં, ફરતાં ફરતાં સ-
 ર્વ ક્ષેત્રોનું સેવન કર્યું. સર્વ મંત્રોનો જપ કર્યો. સર્વ દેવતાઓનું
 ધ્યાન કર્યું. મૂલ અને કુલને ખાઈને વ્રતો કર્યા તે પણ એથી હું
 સુખી થયો નહીં. આજ મારા જન્મની સફળતા મળી હોય એમ
 જણાય છે, આપના દર્શનથી મારા આત્માને આનંદ થયો છે, જેને
 ઇચ્છા હોય તે અનેક વર્ષે કોઈ ઠેકાણે પણ મનવાંછિત ફલ પામે
 છે. એવું લોકોનું બોલવું મારે વિષે સાચું પડ્યું છે. આખા જન્મ-
 માં કરેલાં પ્રયત્નોનો ઉદય થયો કેમકે સંસારથી બીજાઓનું રક્ષણ
 કરનાર જે આપ તેનાં દર્શન થયાં, સંસારના ભયને મટાડનારા આ-
 પ કયા દેશથી અહીં આવ્યા છો ? દૂર દેશમાં ફરવાથી થાકી જ-
 ણને આપ અહીં પધાર્યા છો એમ ધારું છું. અને કાંઈ આશ્ચર્ય જો-
 ણને રાજી થયા છો એમ આપના મોઢાની શેરબા ઉપરથી વરતાય
 છે. પ્રીતિવડે આપણુ કરવાથીજ મારા ચિત્તને આનંદ આપેો છે.
 હવે હે મહારાજા ! પાપ કરનાર અને આપના ચરણની શરણે આ-

વેલો જે હું તેને શાંતિ કરો, કે જેથી હું સુખ પામું એવી રીતે
 તેણે પ્રાર્થના કરતાં કર્ણના બાંકારણ જૌતમસુનિએ બચાંકર પાપો
 મટાડવાનો ઉત્તમ ઉપાય બતાવ્યો, જૌતમ બોલ્યા કે હે રાખ ! હીક
 છે. તમે ધન્ય છો. મોટા પાપથી પણ બીઓમાં, સદાશિવ બકોનાનું
 રક્ષણ કરનાર છે, ભાં શરણ ઇચ્છનારાઓને બચ કેમ હોય ? હે મોટા
 બાગ્યશાળી રાખ ! બીજા એક ઉત્તમ ક્ષેત્રની વાત સાંભળો. મહા-
 પાપને મટાડનાર ગોકર્ણ નામનું રમણીય ક્ષેત્ર છે ભાં મોટાંથી મોટાં
 પાપો પણ રહી શકતાં નથી. સ્મરણ માત્રથીજ સર્વ પાપને હણનાર
 સદાશિવ ત્યાં પાસેજ રહ્યા છે. કૈલશના શિખરમાં અને આકાશના
 મરતકમાં જેમ સદાશિવનો નિવાસ છે. તેમજ ગોકર્ણ મંડળમાં સ-
 દાશિવનો નિવાસ છે. અગ્નિ, ચંદ્રમા, તારા અને મોટા બ્રહ્મથી પણ
 તેનું અધાર મટતું નથી. કે જેનું સૂર્યના દર્શનથી મટે છે. તેમજ
 બીજાં સુંદર તીર્થ કે ક્ષેત્રોથી તરત પાપની શુદ્ધિ થતી નથી કે જેની
 ગોકર્ણના દર્શનથી થાય છે. બ્રહ્મહત્યાદિક સેંકડો પાપ કરીને પણ
 માણસ એકવાર ગોકર્ણક્ષેત્રમાં પ્રવેશ કરે કે પછી પાપની બીક લા-
 ગતી નથી. તે ક્ષેત્રમાં સર્વે મહાત્માઓ તપ કરીને શાંતિ પામ્યા છે.
 ઇંદ્ર, વિષ્ણુ અને બ્રહ્માદિક દેવતાઓ સિદ્ધિની ઇચ્છાથી તેને સેવે-
 છે. ભાં એક દિવસ પણ જે ઉત્તમ વ્રત કર્યું હોય તે સમાન બીજે
 ઠેકાણે સો વર્ષ સુધી કરેલું વ્રત પણ થતું નથી. ભાં બ્રહ્મા અને
 વિષ્ણુ ઇત્યાદિક દેવતાઓનું હિત કરવાસાર મહામળ એવા નાગથી
 સદાશિવ પોતે રહ્યા છે. સવણ નામના રાક્ષસે બચાંકર તપ કરીને
 જે મેળન્યું હતું. તે લિંગ ગણપતિએ ગોકર્ણમાં સ્થાપ્યું છે. ઇંદ્ર,
 બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, વિશ્વેદેવા, વાયુના ગણ આદિત્યવસુ, અશ્વનીકુમાર,
 ચંદ્રમા અને સૂર્ય, એ વિમાનમાં બેસનારા બ્રહ્માણસ દેવતાઓ

પાર્વતેની સાથે દેવતાનાદેવ સદાશિવના ઉગમણા દ્વારને સેવે છે. સા-
ક્ષાત મૃત્યુ, સાક્ષ ત ચિત્રગુપ્ત અને અગ્નિ એઓ પિતૃ અને રૂદ્રોની
સાથે દક્ષિણાદ્વારને સેવે છે. નદીઓનો અધિપતિ વરુણ, ગંગાદિક
નદીઓના ટોળાની સાથે પશ્ચિમદ્વારમાં રહીને મહાદેવને સેવે છે.
તેમજ વાયુ, કુબેર અને દેવી ભદ્રકર્ણિકા, એઓ ચંડિકા વગેરે મા-
તાઓની સાથે ઉત્તરદ્વારમાં રહ્યાં છે. વિશ્વાવસુ, ચિત્રરથ, ચિત્રસેન
અને મહાગળ એઓ, ગંધર્વના વર્ગોની સાથે મહાગળેશ્વરને પૂ-
જે છે. રંભા, ધૃતાઓ, મેના પૂર્વચિત્તિ, તિલોત્તમા અને ઉર્વશી ઇ-
લાદિક અપ્સરાઓ સદાશિવની આગળ નાચ કરે છે. વશિષ્ઠ, કશ્ય-
પ, કશ્ય, મહાતપસ્વી વિશ્વામિત્ર, જૈમિનિ, ભારદ્વાજ, જ્ઞાપાત્રિ, કૃતુ
અને અગિરા, એઓ અને અમે સર્વ નિર્ભળ બ્રહ્મર્ષિઓ મહાગ-
ળદેવની ચારેકાર ઉમા ઉમા ઉપાસના કરીએ છીએ. મરીચિની
સાથે અત્રિ દક્ષાદિક સુનીશ્વરો અને સનકાદિક મહાત્માઓ, બેદા
બેદા ઉપાસના કરેછે. તેમજ મૃગચર્મને ધારણ કરનારા મુનિઓ,
સાધ્યદેવ, દંડિઓ વ્રતને લીધે મુંડિત થએલાઓ અને સ્નાતક બ્ર-
હ્મચારિઓ કે જેઓના શરીરમાં હાડકાં અને ચામડીના બાકી રહી
છે અને જેઓનાં પાપ તપથી યજી ગયાં છે. તેઓ સઘળા મોટી
ભક્તિથી સદાશિવને સેવેછે. તેમજ ગંધર્વસહિત દેવતાઓ, પિતૃઓ,
સિદ્ધ, ચારણ વિદ્યાધર, કિંપુરુષ, કિન્નર, યક્ષ, પક્ષિઓ, અનેક
પિશાઓ, વેતાલ, અને મહાગળવાન દૈત્યો પણ એને સેવેછે. અનેક
વૈભવોવાળા, અનેક પ્રકારનાં ભૂપણ અને ત્રાહનવાળા લોકો સૂર્ય
જેવાં, અગ્નિ જેવાં, ચંદ્રમા જેવાં અને બીજાં વળી વીજળીના પુંજ
જેવાં વિમાનોથી ચારેકાર વીંટાએલા સદાશિવની સ્તુતિ કરેછે, ગા-
ય છે. પાઠ કરેછે, નમસ્કાર કરેછે, નાચ કરેછે, રાજી થાયછે, ગન-

વાંછિત ફળ પામેછે અને અનુકૂળ આવે તેમ રમણ કરે છે. ગોકર્ણું
જેવું ક્ષેત્ર આખા અહાંડમાં નથી, ત્યાં મહાત્મા અગસ્ત્યમુનિએ
તપ કર્યું હતું. તેમજ હે રાજા ! સનતકુમારે, પ્રિયવ્રત રાજાના દીક-
રાઓએ, અગ્નિએ, કાગદેવે, ભદ્રકાળી દેવીએ, શિશુમારે- સર્પોના
રાજા દુર્યુધ તથા મણિનાગે અને પવિત્ર મહાત્મા વિભીષણે પણ
તપ કર્યું હતું. એઓ અને બીજા પણ દેવતાઓ, સિદ્ધ, દાનવો
અને મનુષ્યો ગોકર્ણુમાં સદાશિવની ભક્તિથી આરાધના કરી પોતપો-
તાના નામનાં હજારો લિંગ સ્થાપી પરમસિદ્ધિને પામ્યાછે અને તી-
ર્થો કરી ગયાછે. હે રાજા ! એ ક્ષેત્રમાં સર્વે દેવતાઓનાં સ્થાનકછે.
દેવનાદેવ વિષ્ણુ, સર્વોત્તમ બ્રહ્મા, કાર્તિકેય સ્વામી, ગણપતિ, ધર્મ,
ક્ષેત્રપાળ અને દુર્ગાદેવી પણ ત્યાં રહ્યાં છે. હે મોટી યુદ્ધિવાળા !
ગોકર્ણુમાં શિવલિંગ કરોડો છે, પગલે પગલે અસંખ્યાત તીર્થ પણ
છે. હે રાજા ! ધણું કેહેવાથી શું. ગોકર્ણુમાં રહેલા સર્વે પાપાણા શિ-
વલિંગ છે અને સર્વે જળ તીર્થ છે. ગોકર્ણુમાંના શિવલિંગોનો અને
તીર્થોનો ધણો મહિમા મોટા ઋષિઓએ પુરાણોમાં ગાયોછે. હે રા-
જા ! ગોકર્ણુમાં કોટિ તીર્થ સર્વ તીર્થોમાં ગુપ્તછે. સર્વે શિવલિંગોમાં
મહાળય મક્રવર્તી છે. સત્યયુગમાં મહાળયજેશ્વર એવ રહે છે, ત્રેતા-
યુગમાં રાતા રહેછે. દ્વાપરમાં ખીળા રહેછે. અને કળિયુગમાં સ્વામ
થશે. સાત પાતાળને પણ દગાવી રહેલા મહાળયજેશ્વર બચંકર કળિ-
યુગ આવશે ત્યારે કોમળ થઇ જશે. પશ્ચિમ સમુદ્રના તટમાં રહેલું
ઉત્તમ ગોકર્ણુક્ષેત્ર બ્રહ્મહત્યાદિક પાપોને બાળે એમાં શું આશ્ચર્ય છે.
આ સંસારમાં જેઓ બ્રહ્મહત્યા કરનારા, પ્રાણિઓનો દ્રોહ કરનારા,
લુપ્ત, સર્વ શુભવિનાશ, પરસ્ત્રીઓમાં પ્રીતિ રાખનારા, દુષ્ટચાલ
તથા દુરાચાર વાળા, નીચ સ્વભાવવાળા, કૃપણ, લોભીઆ, ક્રૂર,

ખજા, મૂઢ, ચોર, અને મહાકામી હતા તેઓ પણ ગોકર્ણુને પ્રાપ્ત થઈ
તીર્થના જગમાં નાહી અને મહાબલેશ્વરનાં દર્શન કરી સદાશિવના
પદને પામી ગયા છે. ત્યાં પવિત્ર તિથીઓમાં, પવિત્ર નક્ષત્રમાં અને
પવિત્ર દિવસમાં જેઓ શંકરને પૂજે તેઓ રૂદ્ર થાય એમાં સંશય
નથી. જ્યારે ક્યારે અને જે કોઈ પણ મનુષ્ય ગોકર્ણુમાં આવે તે
શિવપૂજન કરે તે અદ્વાના પદને પામે. રવિ, સોમ અને બુધવારી અ-
મોવાસ્યા હોય, તે દિવસે સમુદ્રમાં સ્નાન, દાન, પિતૃનું તપણુ, શિ-
વપૂજન, જપ, હોમ, વ્રત કે આદ્યજોતું પૂજન વીગેરે જે કાંઈ કર્મ
કર્યું હોય તે અનંતકાળ આપે છે. વ્યતીપાત વગેરે યોગમાં, સૂર્યની સં-
ક્રાંતિઓમાં અને મહાપ્રદોષના સમયોમાં શિવપૂજન મુક્તિ આપે છે.
હે રાજા ! હવે મુક્તિ આપનારી તિથિ હું તમને એકાંતમાં કહીશ.
જે તિથિમાં મોટો પારાધી સદાશિવના પરમપદને પામી ગયો છે.
માઘ માસ, તેની મહા પવિત્ર કૃષ્ણપક્ષની ચૌદશ, શિવલિંગ અને
બીલિપત્ર એ ચાર વાનાં દુર્લભ છે. અહો ! માયા બળવાન છે કે જેને
લીધે સદાશિવની મોટી તિથિમાં મૂઢ લોકો, મુંગાઓ જેમ ત્રણ વેદ-
નો અભ્યાસ ન કરે તેમ, ઉપવાસ કરતા નથી. ઉપવાસ, જગરણુ,
સાક્ષાત્ સદાશિવ અને ગોકર્ણુક્ષેત્ર એ મનુષ્યોને શિવલોકમાં જવાની
નાસરણી છે. હે રાજા ! સાંભળો ! હું પણ એ શિવરાત્રીની ઉપાસના
કરી અને મહોત્સવ જોઈને ગોકર્ણુથી હમણાંજ આવેપો છું એ શિવ-
તિથિ ઉપર સર્વે લોકો મહોત્સવ જોવાની ઇચ્છાથી સર્વ દેશોમાંથી
આવ્યા હતા, ચાર વર્ષના મહાજનો, સ્ત્રીઓ, વૃદ્ધ, બાળક અને
સંન્યાસીઓ આવી સદાશિવનાં દર્શન કરી કૃતાર્થપણું પામી ગયા.
પછી હું આ શિષ્યો, તેમજ બીજા ઋષિઓ રાજર્ષિઓ અને સ-
નકાદિક દેવર્ષિઓ સર્વ તીર્થોમાં નાહી મહાબલેશ્વરની ઉપાસના કરી.

અને જન્મની સફળતા પામી ચારે કોર ચાલી નીકળ્યા, આજ
હું આ જનક રાજાએ યજ્ઞ કરવાની ઇચ્છાથી નોતરવાને લીધે શિવ-
મંદિરરૂપ ગોકર્ણમાંથી અહીં આવ્યો છું. હે પ્રિય રાજા ! માર્ગમાં
એક મોટું આશ્ચર્ય જોઈને આનંદ પામી કૃતાર્થ થયો છું. ■

નિમંત્રિતોહંસંપ્રાપ્તોગોકર્ણાચ્છવમંદિરાત્ ॥

પ્રત્યાગમંકિપ્યંગદષ્ટાશ્ચર્યમહંપાથિ ॥

મહાનંદેનમસાકૃતાર્થોસ્મિહીપતે ॥ ૨૩૯ ॥

એ પ્રમાણે સ્કંધ પુરાણમાંના બ્રહ્માત્મર ખંડનો ‘ ગોકર્ણમ-
હિમાનું વર્ણન એવા નામનો ખીન્ને અધ્યાય પુરો થયો.

— ❁ ❁ ❁ —

અધ્યાય ત્રીજો.

રાજોવાચ ॥ કિંદૃષ્ટંભવતાબ્રહ્મન્નાશ્ચર્યપથિકુત્રવા ॥

તન્મમારુયાહિયેનાહંકુતકૃત્યત્વમાપ્નુયામ્ ॥ ॥ ૧

રાજાએ પુછ્યું કે-હે મહારાજા ! માર્ગમાં આપે કયે ઠેકાણે
અને શું આશ્ચર્ય દીધું ? તે મને કહો કે જેથી હું પણ કૃતાર્થ
થાઉં. જ્ઞાતમ બોલ્યા કે-હે રાજા ! ગોકર્ણથી આવતાં કાંઈ દેશમાં
મધ્યાન્હ સમયે એક નિર્મળ તળાવ મારા જોવામાં આવ્યું. ત્યાં
પાણીનું આવમન લઈ માર્ગનો ચાકોડો ઉતારી ધાટી અને ટાટી
છાયાવાળા વડની નીચે બેઠો, ત્યાં નજદીક એક ચાંડાલી (ટેડી)
ને મેં દીડી. એ ચાંડાળી વૃદ્ધ, એકલી, દુબળી, સુકાએલ મોઢાવાળી,
ભુખી ધણી રોગથી પીડાએલી, કાઠ તથા ગુમડાથી ઘેરાએલા, બ-
હાર મોઢાં કાઢતા અનેક કીડાઓથી વ્યાકુળ, પરંતુ અને બોહીથી

ભીજમને ટપકતાં લુગડાવાળી, ક્ષય રોગની ખાંસીથી કંઠ રોકાવાને લીધે વિવહળ, દાંતવિનાની, લેવાઈ ગયેલી, વારંવાર લોટતી, ભયંકર સૂર્યના કિરણોનો સ્પર્શ થવાથી કઠોર અને ઉની ધુડથી ભરાઈ ગ-
 એલી, વિદ્યા મુત્ર અને પરથી લોંપાએલી, લોહીના ગંધથી પાસે નજી શકાય નહીં એવી, કષ્ટના રોગને લીધે દમ ભરાવાથી જેની ના-
 ડીઓ શિથિલ થઈ હતી એવી ધણી પીડા વાળી, મોવાળા અને અંગ જેના વીખાઈ ગયાં હતાં એવી મરવાને તૈયાર થઈ હતી. તેને એવી દુખણી જોઈને મને ધણી દયા આવવાથી હું તેના મ-
 રણુની રાહ જોઈને ક્ષણ માત્ર ત્યાંજ ઉભો રહ્યો, તેટલી વારમાં પેતાના કિરણોથી જાણે આકાશને નવરાવતું હોય એવું શિવના પાર્પદોએ આણેલું દિવ્ય વિમાન મારા જોવામાં આવ્યું. સૂર્ય, ચંદ્ર અને અગ્નિના તેજનું જાણે પાંજર હોય એવા તે વિમાનમાં સૂર્ય જેવા શિવના પાર્પદો મેં દીઠા. એ ચાર શિવના પાર્પદો ત્રિશૂળ, ખટ્વાંગ, ટાંકણાં, ઢાલ અને તરવાર વાળા; અર્ધા ચંદ્રરૂપી ધ-
 રેણુવાળા, ધાટા ચંદ્રમા અને કુંદપુષ્પ જેવા ધણા તેજવાળા, કિ-
 રીટ કુંડળ અને શોભતાં સર્પનાં કંકણથી દીપતા અને શુભ લક્ષ-
 ણુવાળા હતા. વિમાનમાં બેસીને આકાશમાંથી આવતા એ ચાર જણને જોઈ વિસ્મય પામી તુરત પાસે જઈ તેઓને મેં પુછ્યું કે દેવતાઓમાં ઉત્તમ, શ્રી સદાશિવના ચરણના અનુચર, ત્રૈલોક્યની ર-
 ક્ષાનો ઉપાય કરનારા અને ત્રિશૂળ, ઢાલ, તરવાર તથા ગદાને ધા-
 રણુ કરનારા જે તમે, તેઓને નમસ્કાર કરું છું. તમે સદાશિવના પાપદ છો એ મારા જાણુવામાં આવ્યું, પણ આ તમારું આવવું જગતની રક્ષાને વાસ્તે છે કે ગમ્મતને વાસ્તે છે ? અથવા સર્વ લોકોનાં પાપનો નાશ કરવાને વાસ્તે આ તમારો ઉદ્યમ છે ? જે

કરણથી તમે અહીં આઝ્યા છો તે કૃપા કરી મને કહો. પાર્ષદો
 બોલ્યા કે—આ મરવાને તૈયાર થયેલી ઘરડી ચાંડાલીને સેવાને વા-
 સને પ્રભુની આગ્રાથી અમે આઝ્યા છીએ. એમ શિવના દુતોએ
 કહ્યું, ત્યારે ચિત્તમાં વિસ્મય પામી હાથ જોડીને ઉભો રહી મેં ક-
 રીવાર પણ તેઓને પુછ્યું કે—અહો ! આ પાપણી અને દુષ્ટ
 ચાંડાલી દિવ્ય વિમાનમાં બેસવાને કેમ યોગ્ય છે ? કુતરી જેમ
 યજ્ઞના મંડપમાં ચડવાને યોગ્ય નથી તેમ આ પણ યોગ્ય નથી.
 જન્મભરની ઘણું કરીને અપવિત્ર, પાપી અને પાપીઓને અનુસ-
 રનારી આ ભુંડા આચારવાળીને શિવલોકમાં લઈ જવાને કેમ ઇચ્છો
 છો. ? આને શિવનું જ્ઞાન નથી, મોટું તપ નથી, સત્ય નથી અને
 દયા પણ નથી તે છતાં આને લઈ જવાને કેમ ઇચ્છો છો ! પશુ-
 ના માંસનો આહાર કરનારી, મદિરાથી જેનું પેટ પુરાયું છે એવી
 અને નિરંતર જીવહિંસા કરનારી આ ચાંડાલીને લઈ જવાને કેમ
 ઇચ્છો છો ? આણે પંચાક્ષરનો જપ કર્યો નથી, શિવપુજન કર્યું
 નથી અને ભગવાન સદાશિવનું ધ્યાન કર્યું નથી તે છતાં આને કેમ
 લઈ જવાને ઇચ્છો છો ? શિવરાત્રીનો ઉપવાસ કર્યો નથી, પ્રાણીઓ
 ઉપર દયા કરી નથી, યજ્ઞ કર્યો નથી, વાવ કુવા વગેરે પુરત કર્યું ન-
 થી તે છતાં આને લઈ જવાને કેમ ઇચ્છો છો ? કોઈ તીર્થમાં નાહી
 નથી, દાન કર્યાં નથી, વ્રત કર્યાં નથી, તે છતાં આને લઈ જવાને
 ઇચ્છો છો ! જોવામાં પણ આનો ત્યાગ કરવો જોઈએ ત્યારે ભાપ-
 લુ વગેરેમાં કરવો જોઈએ એમાં તો શું જ કહેવું. સત્સંગ વિનાની
 અને ભયંકર એવી આ ચાંડાલીને લઈ જવાને કેમ ઇચ્છો છો ? જો
 કદાચ આણે જન્મમાંતરમાં પુણ્ય કર્યું હોય તો કાઠ, ક્ષયરોગ અને
 કીડાથી કેમ પીડાય છે ? અહો ઇશ્વરની આ લીલા કોઈ પ્રાણીના
 જાણવામાં ન આવે એવી છે. પાપીઓને પણ કરણથી પરમપદ-

માં લઈ જવામાં આવે છે. મેં એ પ્રમાણે પુછ્યું એટલે સર્વ સંશયને બેદનારા એ સદાશિવના દુતોએ પ્રીતિથી મને ઉત્તર આપ્યો. શિવદુતો બોલ્યા કે હે બ્રાહ્મણ ! જો આ નવાઈ જેવું લાગતું હોય તો તમે આ ચાંડાલીની બાજતમાં હમણાં જે કહ્યું તે વિષે મોટા આશ્ચર્યની વાત સાંભળો. આ પૂર્વ જન્મમાં પુનમના ચંદ્રમા જેવા મોઢાવાળી અને પ્રકુક્ષિન મલિકાની માળા જેવા કામળ અંગવાળી, કેકય દેશના કોઈ મુખ્ય બ્રાહ્મણની દીકરી સુમિત્રા નામની હતી. સર્વ લક્ષણવાળી, બાણે બીજી રતિજ^૧ હોય એવી અને આપને ઘેર મોટી થતી એવી એ સુમિત્રાને જોઈ લોકો વિસ્મય પામવા લાગ્યા. દિવસે દિવસે મોટી થતી, સંબંધિઓને અત્યંત લડાવાતી અને કામદેવનું બાણે ધનુષજ હોય એવી એ સુમિત્રા ધીરે ધીરે જુવાનીમાં આવી. પછી સધળા સંબંધિઓ મળીને એ કુંવારી દીકરીને વિધિ પ્રમાણે કોઈ બ્રાહ્મણના દીકરાને આપી. નવી જુવાનીથી શોભનારી સારા આચારવાળી, સંબંધીઓથી વીંટાએલી તે સુમિત્રાએ યોગાક કાળસુધી પતિની સાથે વિહાર કર્યો. પછી કાળને લીધે રૂપ અને જુવાનીથી શોભતો તેનો પતિ મોટા રોગથી પીડાઈને મરણ પામ્યો. પતિ મરી જતાં દુઃખથી જેવું હૃદય ખૂળી ગયું એની એ સુમિત્રા કેટલાક મહીના સુધી સારા આચારથી વર્તિ પણ પછી રોજ વધતા આવતા જુવાનીના બોભથી તેવું હૃદય કામદેવથી પીડાવા લાગ્યું, સંબંધીઓ રક્ષણ કરતાં અને મોટાઓ શીખામણ દેતા તો પણ તે સ્ત્રી કામદેવથી ખેંચાએલા મનને રોકી શકી નહી. કામદેવના આકરા વેગથી, રૂપ અને જુવાનીથી શોભનારી તે વિધવા હતી તોપણ વ્યભિચારના માર્ગમાં લાગી ગઈ. ડાહી હતી તેથી ' એ વ્યભિચાર કરે છે ' એમ કોઈના પણ બાણવામાં આ

વ્યું નહીં એમ થોડાક કાળ સુધી તેણે પોતાના દુરાચારને ઢાંક્યો. પછી તેને ગર્ભ રહ્યો અને સ્તનનાં મોઢાં ઘાડાં અને કાળાં થવા લાગ્યાં તેથી બંધુઓએ તેને વ્યભિચારમાં ખરાબ થયેલી જાણી. તેઓ ધણા કલેશથી બચ પામ્યાં અને તેઓને મોટી ચિંતા થઈ. સ્ત્રીઓ કામદેવથી બ્રહ્મ થાય છે, બ્રાહ્મણો નીચતું સેવન કર્યાથી બ્રહ્મ થાય છે, રાજાઓ બ્રાહ્મણોનો દંડ કરવાથી બ્રહ્મ થાય છે, સન્યાસીઓ ભોગ ભોગવવાથી બ્રહ્મ થાય છે, અન્ન કુતરાએ ચાટવાથી અને દુધ ગદિરા મળી જવાથી બ્રહ્મ થાય છે. રૂપ કોઢતો રોગ થવાથી બગડે છે. અને કુળ તેમાં ખરાબ સ્ત્રી થવાથી બગડે છે. એ પ્રમાણે પતિના બાયાતોએ સર્વે મળી વિચારીને તેનો ચોટલો પકડી ઘરમાંથી કહાડી મેલી. સર્વ બંધુઓએ ઘટસ્ફોટ કરીને ત્યાગ કરેલી તે સ્ત્રી ગામ બહાર ફરતી હતી, ત્યાં તેને કોઈ શુદ્રે તેને દીડી. પુછ તથા ઊંચા સ્તનવાળી અને જેનો કટિપશ્ચાદ્ભાગ સુંદર છે એવી તે વિધવા સ્ત્રીને જોઈને તે શુદ્રનો પંટેલ સમજાવી તેને પોતાને ઘેર તેડી ગયો. તે સુમિત્રા તેની સ્ત્રી થઈને રાતદિવસ રમણ કરતી કોઈ દેશમાં ધરવા લાડું કરીને રહી. ત્યાં માંસ ખાતી, રોજ દારૂ પીતી અને પ્રેમથી રમણ કરતી એવી તે સ્ત્રીને થોડા દિવસમાં દીકરો આવ્યો. કોઈ દિવસ તેનો પતિ ક્યાંક ગયો હતો, ત્યારે દારૂ પીવાથી વિવહળ થયેલી એ સુમિત્રાને માંસ ખાવાની ઇચ્છા થઈ. પછી બહારના વાડામાં બગદ અને ઘેટાં બાંધ્યા હતા તે ઠેકાણે અધારી રાતની સાંજે તરવાર લઈને ગઈ. માંસ જેને પ્રિય છે એવી અભાગણી તે સુમિત્રાએ દારૂના નેસથી વિચારયા વગર રાતમાં ચીસે નાંખતા એક ગાંધના વાછરડાને માર્યો. ઘેર લાવી જુએ ત્યાં ગાંધનો વાછરડો

૧ કોઈ ધરતું માણસ મહાપાપ કરે ત્યારે તેને કહાડી મુકી તેની સાથેનો સંબંધ રદ કરવા તેની પછાડે ઘડો ફેડવાની ચાલ હતી.

જાણી બય પામી, ત્યારે કોઇ પુણ્યના યોગથી શિવ શિવ એવું બો-
 લાઇ ગયું. માંસ અને મદિરાની ઇચ્છાવાળી તે સુમિત્રાએ પછી
 જરાવાર વિચાર કરીને તેજ વાછરડાને કાપી આહાર કર્યો. વાછરડાનું
 અર્ધું શરીર ખાઇ બાકીનું અર્ધું શરીર બહાર નાંખી દઇ કપટથી
 તે પાછી બરકત લાગી કે અહો ! વાડમાં વાધ આ વાછરડાને
 ભાંગીને ખાઇ ગયો. એ તેની ચીસ સર્વ ધરોમાં સાંભળવામાં આવી
 તેથી સઘળા શૂદ્ર લોકો ભેળા થઇને તેની પાસે આવી ઉભા વાછ-
 રડાને વાધે મારી નાખેલો જાણી સર્વેને શોક થયો. તે સઘળા ગયા
 પછી અને રાત્રી વીત્યા પછી તેના પતિએ ઘેર આવી તે સઘળું
 જોયું. પછી ઘણો કાળ જતાં તે શૂદ્રની સ્ત્રી સુમિત્રા મરણ પામીને
 યમને ઘેર ગઇ. યમે પણ ધર્મ અને તેનું પૂર્વનું કર્મ વિચારીને નર
 કમાં જતી તેને બંધ કરી અને ચાંડાલ જાતિમાં નાંખી. યમધુરી-
 માંથી નીકળેલી તે સુમિત્રા ચાંડાલીના ગર્ભમાં આવી. જન્મતાંજ
 તે આંધળી અને કોયલા જેવી કાળી થઇ. કોઇ દેશમાં રહેતા તે-
 ના પિતા ચાંડાલે તે એવી દીકરીને દયાથી ઉછેરી. કુત્રાએ ચાટેલ
 અને અભક્ષ્ય દુર્ગંધી અન્નથી અને ખીવા યોગ્ય નહીં એવા રસથી
 તેની માએ તેનું પોપણ કર્યું. જન્મની આંધળી તો હતીજ તે વળી
 કાળ યોગથી બાળક અવસ્થામાંજ કોટના રોગથી પીડા પામી. એ
 અતિ દુર્ભાગણીને કોઇ ચાંડાલ પરણ્યો નહી. બાળક અવસ્થા
 ગઇ તે સમયમાં તેના માળાપ મરી ગયાં. બધું અને ભાઇઓએ
 તેને દુર્ભાગણી જાણીને તજ દીધી. પછી ભુખથી પીડાએલી, રાંક,
 શોક કરતી અને આંધળી તે ચાંડાલી ઠીંગડું લઇ હાથમાં લાકડી
 રાખી ત્યાંથી ગદા કદે ચાલી. રોજ રોજ સર્વ શહેરોમાં માગીને
 ચાંડાલોના એકા અન્નથી તે પેટ ભરવા લાગી. એમ મોટા કદથી
 ધણી અવસ્થા કહાડીને ધડપણે સર્વે અંગમાં ગળેલી તે ચાંડાલી

બારે દુઃખ પામી. અન્ન પાન અને વસ્ત્ર જેને મળતાં નથી એવી
 તે ચાંડાલીએ કામ દિવસ લોકો પાસેથી જપ્તકું કે શિવરાત્રિ ઉપર
 ઘણાં માણસો ગોકર્ણુ જાય છે તે દેવયાત્રામાં દેશ પરદેશથી અગ્નિ-
 હોત્રી અને સ્ત્રી સહિત મહાત્મા બ્રાહ્મણો, જનના સહિત, હાથી
 રથ ઘોડા તથા પરિવાર સહિત અને વાહન તથા છત્રાદિકથી શોભતા
 રાજાઓ, તેમજ વૈશ્ય શૂદ્ર અને વર્ણસંકર જાતીના ખીજા પણ
 હજારો લોકો જતા હતા. હસતા, ગાતા, ક્યાંય નાચતા, વળી દોડતા
 સુંઘતા, ઇચ્છા પ્રમાણે પીતા જતા અને ગર્વના કરતા લોકોના પ્ર-
 યાણમાં મોટો સંબ્રમ થઈ રહ્યો હતો. એ પ્રમાણે સર્વ ગોકર્ણુશ્વરના
 સ્થાનકમાં જતા હતા. તેઓને વિમાનમાં બેઠેલા સઘળા દેવતા વિ-
 સ્મયથી જોતા હતા. હવે આ ચાંડાલી પણ અન્નવસ્ત્રની લાલચથી
 એ મહાજનો પાસે માગવા માટે ધીરેધીરે ચાલી. ખીજનો હાથ જા-
 લીને અને પૂર્વજન્મના કર્મથી જતાં જતાં કેટલેક દિવસે તે ગોકર્ણુ-
 ક્ષેત્રમાં પોહોંચી પછી માર્ગથી છેટે બેસી હાથ લાંબા કરી વારંવાર
 મુસાફર લોકો પાસે માગતી તે ચાંડાલી કંગાલ વચન બોલતી હતી
 કે-અરે લોકો ! પૂર્વજન્મમાં કરેલાં ઘણાં ઘણાં પાપોથી ઘણા ઘણા
 દિવસ થયા પીડાતી એવી જે હું તેના ઉપર આહાર માત્ર આપીને
 દયા કરો. તમે અત્યંત દુઃખીઆની રક્ષા કરનારા, મોટા મનોરથ-
 ને પૂરનારા અને ઘણાં પુણ્ય કરનારા છો માટે દયા કરો. અન્નવ-
 સ્ત્રરહિત, ધરતીપર સુનારી અને ઘણી ધૂડથી બરાએલી હું માટે
 દયા કરો, ઘણા ટાઢ તડકાથી તથા મહારોગથી પીડાએલી આં-
 ધળી અને ધરડી છું માટે દયા કરો. ઘણા દિવસના ઉપવાસથી રાં-
 ક છું અને પેટનો અગ્નિ વધવાથી સર્વ આંગમાં બળુકું માટે દયા
 કરો. સૈકડો જન્માંતરમાં પણ મેં પુણ્ય કર્યું નથી. પાપણી અને બા-
 અહીન છું માટે દયા કરો. એવી રીતે પ્રાર્થના કરતી એ ચાંડાલીના

ખોખામાં એક ધર્મિષ્ઠ મુસાફરે ખીલીપત્ર નાંખ્યા. ખોખામાં પડેલાં
 એ ખીલીપત્રને વારંવાર તપાસી આ ખાવાની ચીજ નથી આમ
 જાણી તેણે છોટ ફેંકી દીધાં. એ ખીલીપત્ર રાતમાં સારા જાગ્યે
 કાઠ શિવલિંગ ઉપર પડ્યાં. એવી રીતે શિવચતુર્દશીની રાતમાં લોકો
 પાસે વારંવાર માગતી હતી તો પણ દૈવયોગથી તેને ત્યાં કાંઈ જ-
 ડ્યું નહીં. અને ભદ્રકાળીની પછવાડે તે રાત તેણે કાઢી, એ સ્થાનક
 ભદ્રકાળીથી કાંઈક ઉત્તરમાં છે પણ વધારે દૂર નથી. પછી સવારે
 નિરાશ થએલી અને જાહુજ શોક કરતી તે રાંક ચાંડાલી એકલીજ
 ધીરે ધીરે પોતાના દેશ તરફ ચાલી. ઘણા ઉપવાસથી થાકેલી, પગ-
 લેશગલે પડતી ચીસો નાંખતી, ઘણા રોગથી પીડાએલી, ધુનતી,
 અત્યંત આતુર, સૂર્યના તાપથી જળતી અને વાંકી વળી ગએલી
 તે ચાંડાલી લાકડીના આધારથી કેટલોક રસ્તો મુકી આવી મૂર્છા
 ખાઇને પડી. એટલી વારમાં કરુણા રૂપી અમૃતના સમુદ્રરૂપ સદા-
 શિવે અગને વિમાન આપીને આને લાવવાની આજ્ઞા કરી. આ
 ચાંડાલીનો વૃત્તાંત અને સદાશિવે રાંક ઉપર દયાળુપણુ દેખાડ્યું તે
 વાત તમને કહી હે જોતમ ! કર્મની ગતિ જીવે કે આ અધમ ચાં-
 ડાલી પણ દુઃખરહિત ઉત્તમ પદને પામે છે. આ ચાંડાલીએ પૂર્વજ-
 ન્મમાં અનદાનાદિક કર્યું નથી. તેને લીધે અહીં લુપ્ત અને તરસ
 વગેરેથી પીડાય છે. મદિરાના વેગમાં આંધળી બની મોટું પાપ કયું છે
 તેને લીધે આ જન્મની આંધળી થઇ છે. પૂર્વજન્મમાં જાણી જો-
 ઇને વાછડો ખાધો છે તે કમ્પેથી આ જન્મમાં આ મહા અધમ
 ચાંડાલી થઇ છે. પોતાનો માર્ગ મુકી વ્યભિચારના માર્ગમાં ચાલી છે
 એ મોટાં પાપને લીધે એને ઘણા કાઠ અને ગુમડાં થયાં છે. કામ-
 દેવથી વ્યાકુળ થઇ શૂદ્રની સાથે ઇચ્છામાં આવે તેમ રમી છે તે
 પાપથી ઘણું લોહી, પૃથ્વી અને કીડાથી પીડાય છે. પૂર્વ જન્મમાં મૂદ

ખનીને એણે મદિરા પીધી છે તે પાપને લીધે ક્ષયરોગ અને શુળથી
 પીડાય છે. હે મુનિ ! આ લોકમાંજ સર્વ મનુષ્યોમાં સધળાં પાપનાં
 ચીન્હ વીવેકવાળા પુરૂષોના જાણવામાં આવે છે. આ લોકમાં
 જેઓ ઘણા રોગથી પીડાએલા, પુત્ર અને ધન વિનાનાં ખરાબ લ-
 ક્ષણથી ક્ષેત્ર પામેલા, બીખ માગનારા, લાજવિનાના, વસ્ત્ર, અ-
 ન્નપાન, શયન, ભૂષણ અને તૈલાદિકથી રહિત, કષ્ટપડા, વિદ્યા વિ-
 નાના, અંગતી ખોટવાળા, ભુંદું જન્મનારા, દુર્ભાગ્ય, નિંદા પામેલા
 અને પરાયા ગુલામ જેવામાં આવે છે, તેઓ સધળા પૂર્વજન્મમાં
 મોટાં પાપ કરનારા જાણવા. એ પ્રમાણે યતનથી વિચાર કરી અને
 લોકોની સ્થિતિ જોઇ સમજી માણસ પાપ કરે નહીં અને કરે તો
 તેને, હાથે કરી ખરાબ થનારજ જાણવો. પ્રાણીને આ મનુષ્ય દેહ
 ઘણું કર્મ કરવાનું મુખ્ય સાધન છે માટે નિરંતર સાર કામ કરવું
 અને નરતા કામનો ત્યાગ કરવો. સુખની ઇચ્છા હોય તો પુણ્ય ક-
 રવું અને દુઃખની ઇચ્છા હોય તો પાપ કરવું. ડાહ્યા માણસે એ બે
 માથી એક પકડવું. આ અત્યંત દુર્લભ મનુષ્ય દેહમા રહીને પોતા-
 ના કલ્યાણમાં સાધન વિના બીજું કંઈ કરવુંજ નહી. સધળાં પાપ
 કરનારો માણસ પણ જે નિરંતર એક સદાશિવનું ધ્યાન કરે તો
 તેનાં સધળાં પાપ મટી જાય છે. આ ચાંડાલી પૂર્વે જન્મમાં મરણ
 પામીને જ્યારે ચમપુરીમાં ગઈ હતી ત્યારે ચમના સભાસદોને મોટો
 વિચાર થયો હતો તે એકે, આ બ્રાહ્મણીને તેના પોતાના સારા કુ-
 લાચારથી બ્રહ્મ થતાને લીધે આપણે અહીં આણેલી છે તો પણ
 આને નરકમાં મોકલવી કે નહીં ? અને આ બ્રાહ્મણીએ બાળકપ-
 ãમાં કરેલું જરાકપણ પુણ્ય છે કે નહીં. આપણે આ વિષયમાં
 વિચાર કર્યાવગર દંડ નહીં દેવો જોઇએ. ઘણા જન્મમાં કરેલા પુ-
 ãયના ફલથી મનુષ્યને માંડમાંડ બ્રાહ્મણના કુળમાં અવતાર મળે છે

માટે પૂર્વ જન્મોમાં તે આ બ્રાહ્મણીએ પાપ કરેલું ન હોવું જોઈએ નહીતર સારા કુળમાં અવતાર કેમજ થાય ? આ અવતારમાંજ આણે મોટું પાપ કર્યું છે તો પણ ઘણું કરીને નરકમાં પડવાને આ લાયક નથી કેમકે વાછડો માર્યા પછી વિચાર કરી ત્રાસ આવવાને લીધે અને પૂર્વ જન્મના પુણ્યના યોગને લીધે આ બ્રાહ્મણીથી શિવ શિવ એમ બોલાઈ ગયું છે. પાપના નાશને વાસ્તે મહામંગળરૂપ શિવનું નામ બાકિતથી એકવાર બોલે તો પણ પરમ પદને પામે એક જન્મમાં પણ જે દારણ પાપ કર્યું છે તેનું ફળ આ બ્રાહ્મણી ચાંડાલ જાતિમાં અવતરીને કંડામોર ભોગવશે. એથી વધારે વળી ખીજું અહીં કયું નરક છે ? અનેક દુખોથી વારંવાર પીડાવું, નિઃસકુળમાં અવતરવું, દારિદ્ર, મોટો રોગ અને મુઠપણું એઓમાંથી એક એક વાનું પણ નરક રૂપ છે ત્યારે બધાં વાનાનું તો શું કહેવું, પૂર્વ જન્મમાં કરેલા ઘણાં પુણ્યથી આ બ્રાહ્મણીએ પરવશપણમાં શિવનામ લીધુંછે, તેનાં પ્રતાપથી ખીજા જન્મમાં છેલ્લીવારે એક બારે પુણ્ય કરશે. પછી તે પુણ્યથી અનેક પાપના ફળમાં તારવાનો વિચાર કરી પ્રભુને જે યોગ્ય લાગે તે કરે. એ પ્રમાણે યમપુરીમાં યમ અને ચિત્રગુપ્ત વગેરે સહજાઓએ આને સંબળાવી દીધું, એટલે તે પૃથ્વીમાં ચાંડાલી અવતરી. આ દુષ્ટ સ્ત્રીએ ગદ્ગદતથી પણ શિવનું નામ લીધું હતું તે પુણ્યને લીધે એને ચાંડાલના અવતારમાં ખીલીપત્રથી સદાશિવનું આરાધનરૂપ પુણ્ય પ્રાપ્ત થયું. શ્રી ગોકર્ણ ક્ષેત્રમાં શિવરાત્રિનો ઉપવાસ અને જાગરણ કરી શિવલિંગ ઉપર ખીલી ચડાવ્યાં. એ અજ્ઞપ્રત્યાં થએલા પુણ્યના ફલને તમે જોશો એવી રીતે આ હમણાંજ ખરેખરે ભોગવશે. ગૌતમમુનિ સન્નને કહેછે કે—એ પ્રમાણે કહી તે શિવદૂતોએ એ ચાંડાલીના છવને ખેંચી લઈ દેવતાઈ તેજ સાથે જોડી દીધો. દેવતાઈ દેહવાળી અને

તેજના ભપકાથી પ્રકાશિત થએલી તે ચાંડાલીને પ્રસન્ન થએલા શિવદૂતોએ વિમાનમાં બેસાડી. પછી અત્યંત સુંદર રૂપથી શોભનારી, દેવતાઇ તેજથી પ્રકાશ પામેલી અને દિવ્ય પુષ્પ જેણે કાનમાં પેહે-
 યા હતાં એવી તે ચાંડાલી વિમાનમાં બેસીને શોભવા લાગી. રતનું
 છત્ર, પતાકા વગેરે અને ગીત વાંજત્રના શબ્દોથી શિવદૂતોની વચમાં
 રાજી થતી સારા મોઢાવાળી તે સ્ત્રી પોતાના પૂર્વજન્મોને વારંવાર સં-
 જાણીને બીવા લાગી અને સ્વપ્ન જેવું તે આશ્ચર્ય જોઇને વિચાર
 કરવા લાગી કે હું કાણુ છું ? આ મોટા સિદ્ધ લોકો કાણુ છે ? આ
 સુંદર લોક કયો છે ? ચાંડાલના અવતારનું કષ્ટ તો જતુરછું. અહો !
 હજારો જન્મમાં હું વારંવાર ફરી, એ માયાના વિલાસથી થએલું
 મોહું આશ્ચર્ય દીઠું. અહો ! ઈશ્વરની પૂજનું મહાત્મ્ય વિસ્મય પમા-
 ડનારું છે કે જે ઈશ્વર ફક્ત પાનડાંથી પ્રસન્ન થઇને પોતાનું પદ
 આપે છે. એ પ્રમાણે જેના મનમાં વૈરાગ્ય થએલ છે અને સદાશિ-
 વના ચરણનું સ્મરણ કરે છે એવી તે સ્ત્રીને મહાદેવના પાર્વદો બિ-
 માનમાં બેસાડી સર્વે લોકો વિસ્મયથી જોયા કરે છે એવી રીતે પર-
 મેશ્વરની પાસે તેડી ગયા. હે રાજા ! આ મોટા આશ્ચર્યરૂપ અને
 સર્વ પાપને મટાડે એવું સદાશિવની ભક્તિના લેશનું મહાત્મ્ય કહ્યું.
 રાજાએ પુછ્યું કે—હે મુનિ ! જો આપની મારા ઉપર દયા હોય
 તો એ પરમેશ્વરનો ઉત્તમ લોક કયો છે તેનું લક્ષણ કહે ? ગૌતમ
 કહે છે કે—બ્રહ્માદિક મોટા દેવતાઓના લોકોમાં પણ મને નહીં એવો
 આનંદ પરમેશ્વરના લોકમાં છે. સર્વ તેજ કરતાં વધારે તેજ સાં ર-
 હ્યું છે. અને અંધાર ક્યાંય નથી. માયાને તરી જઇને સાં ગએલા
 યોગીઓ ફરીવાર જન્મ મરણ પામતા નથી, સાં ક્રોધ, ભોભ અને
 મદ વગેરેનો વાસ નથી; અને જન્મ વગેરે અવસ્થા નથી. સર્વ વે-
 દાનું એ મુખ્ય ક્ષેત્ર કહેવાય છે; અને એથી વધારે બીજું કંઈ નથી.

જિતેન્દ્રિય રહેવું, આસન, ધ્યાન અને પ્રાણાયામ વગેરે યોગના મા-
 ગોથી લા પોંહોંચવાને યોગિઓ નિરંતર યત્ન કરેછે. લાં સદાશિવ
 સદા આનંદ અને જ્ઞાનરૂપ એવા પાર્વતીજીની સાથે નિરંતર ક્રીડા
 કરેછે. અનેક જન્મોમાં કરેલા પુણ્યને લીધે પદ્મવી પામેલા પુરૂષો
 અને સ્ત્રીઓ લાં બેળાં થઇને ક્રીડા કરેછે. સુંદર અને વિચાર ન પોં-
 હોંચે એવા તેજમાં લીન થએલા લોકો લાં દિવસ રાત્રિ વગેરેના
 વિભાગને જાણતા નથી. એ પરમેશ્વરનો લોક કાયા યોગીને દુર્લભ
 છે, અને જેઓ સદાશિવની ભક્તિથી પરિપૂર્ણ હોય તેઓનેજ મ-
 ને છે. જે લોકો શિવકથાના શ્રવણથી આનંદ પામનારા, સર્વ પ્રા-
 ણિઓના મિત્ર, શાંતિમાંજ નેહેનારા અને સંસારને. મોહ મુકી દે-
 નારા હોય તેઓજ સદાશિવના પદને પામી સુખમાં રમેછે. હે રા-
 જા ! તે પ્રમાણે તમેપણુ ગોકર્ણુ ક્ષેત્રમાં જઈ, પાપના ઢગલાને મ-
 ટાડી કૃતાર્થ થાઓ, લાં સર્વ કાળ નાહી, મહાજાળેશ્વરની પૂજન કરી,
 શિવરાત્રિનો ઉપવાસ કરી, સાવધાનપણે રાત્રિનું જાગરણુ કરી અને
 બિલીપત્રથી પૂજન કરી સર્વ પાપથી મુકાઈને શિવના લોકને પામ-
 શો. હે રાજા ! આ નિર્મળ ઉપદેશ મેં તમને કયો, તમારૂં કલ્યાણુ
 થાઓ. હવે હું મિથિલાપુરીમાં જઈશ. એ પ્રમાણે પ્રીતિથી રજા
 લઈ ગૌતમ મુનિ મિથિલામાં ગયા અને જેનું મન પ્રસન્ન થયુ છે
 એવો તે રાજા ગોકર્ણુક્ષેત્રમાં ગયો. લાં રાજા મહાદેવનાં દર્શન કરી,
 નાહી અને મહાજાળેશ્વરનું પૂજન કરી સર્વ પાપથી મુક્ત થઇને સ-
 દાશિવના પરમપદને પામ્યો. જે માણસ આ સુંદર સદાશિવની ક-
 થાને ભક્તિથી નિરંતર સાંભળે અથવા સાંભળાવે તે પરમ ગતિને
 પામે. એ પ્રમાણે સર્વ કલ્યાણનું મુખ્ય બીજ, સેંકડો જન્મના પા-
 પને મટાડનાર, મોહરૂપી અંધકારનો નાશ કરનાર અને દેવતાઓએ
 ગાવાલાયક એવો શંકરનો મોટો મહિમા કહો તે મુખીઆ લોકોએ
 પણુ નિરંતર સેવવા યોગ્ય છે.

इतिकथितमशेषश्रेयसामादिबीजंभवशतदुरित-
घ्नं ध्वस्तमोहांधकारं ॥ चरितममरगेयंमन्मथारे-
रुदारंसततमपिनिषेव्यंस्वस्तिमद्भिश्चलोकैः ॥ १
६० ॥

એ પ્રમાણે સ્કંધપુરાણમાંના અલ્પોત્તરખંડનો શિવચતુર્દશી
માહાત્મ્ય એ નામનો ત્રીજો અધ્યાય પુરો થયો.

— ❀ ❀ ❀ —

अध्याय चोथो.

सुतउवाच ॥ भूयोपिशिवमाहात्म्यंवक्ष्यामिपर
माद्भुतं ॥

• शृण्वतांसर्वपापघ्नंभवपाशविमोचनं ॥ २ ॥

સૂત કહે છે કે-ફરીવાર પણ પરમ અહ્ભુત, સર્વ પાપને મટા-
ડનાર અને સંસારના પાશથી છોડાવનાર, શિવનું મહાત્મ્ય કહું છું.
તરી શકાય નહીં એવા પાપના સમુદ્રમાં ડૂબતા પામર લોકોને શિ-
વપૂજનવિના ખીજું કોઈ વહાણ નથી, બુદ્ધિમાન માણસે નિરંતર
શિવપૂજન કરવું અને તે કરવાની શક્તિ ન હોય તો કોઈએ કરેલી
પૂજનનું ભક્તિસહિત દર્શન કરવું જે પુરૂષ શ્રદ્ધા વગર પણ શિવ-
પૂજન કરે અથવા શિવપૂજનનું દર્શન કરે તે પણ પરમપદને પામે
કિરાત દેશમાં વિમર્દન નામનો એક રાજા હતો. તે શુરો મહા તેજસ્વી
શત્રુઓને જીતનાર, પ્રતાપી, નિરંતર યુગલ કરવામાં લાગેલો કૃપણ,
નિર્દય, બળવાન, સઘળાં માંજીને ખાનાર અને સર્વ વસ્તુની બી-

એને ભોગવનાર હતો. તે પણ આજસ મુઠીને સદા શિવપૂજન કરતો અને તેમાં શુકલ અને કૃષ્ણ પક્ષની ચક્રદશને દિવસે તે વિશેષે કરી કરતો હતો. મોટા વૈભવવાળી પૂજા કરીને તે રાજ થતો હતો અને રાજ થઈ નાચતો, રતુતિ કરતો અને ગાતો હતો. પૂજન કરનાર પણ સર્વભક્ષી અને દુરાચારી એવા એ રાજાની રાણી તેની રીત ભાતથી કચવાવા લાગી. શીલ અને ગુણવાળી તે કુમુદતી નામની રાણીએ રાજાને એકાંતમાં મળીને પુછ્યું કે હે રાજા ! આ તમારી રીત મોટું આશ્ચર્ય ઉપજાવે છે, કેમકે તમારો મોટો દુરાચાર ક્યાં અને પરમેશ્વરની ભક્તિ ક્યાં ! તમે નિરંતર સર્વભક્ષિ સર્વ સ્ત્રીઓને ભોગવનાર, સર્વ પ્રકારની હીંસા કરનાર ફૂર છો તે છતાં તમને ઇશ્વરમાં ભક્તિ કેમ છે ? એ પ્રમાણે પુછતાં ત્રણ કાળને જાણનાર અને કોતકવાળા તે રાજાએ ધણીવાર સુધી વિચારીને રાણીને ઉત્તર દીધો. રાજા બોલ્યો કે—હું આગલા જન્મમાં એક કુતરો હતો, તે પંપા નગરમાં ચારેકોર ફરતો હતો. એમ ધણોકાળ જતાં તેજ નગરમાં ટ્રાઈ દિવસે હું એક સુંદર શિવમંદિરમાં ગયો. ત્યાં જહાર ઉભો રહી શિવરાત્રિની પૂજા થતી હતી તેને વિસ્મયથી જોવા લાગ્યો. તેટલીવારમાં મહા ક્રોધ કરી ઘોડા હાથમાં લઈ લોકો મારા ઉપર દોડતા. પ્રાણ જાચાવવા સારૂ તે ઠેકાણેથી હું ભાગી ગયો. પછી એ શિવમંદિરને પ્રદક્ષિણા ફરી નૈવેદ્ય ખાવાના લોભથી પાછો બારણા ઉપર આવ્યો. એ પ્રમાણે વારંવાર પ્રદક્ષિણા ફરીને પાછો બારણામાં બેસતો જોઈ લોકોએ સળવેલા બાણથી મને મારી નાખ્યો. શિવના દ્વારમાં શરીર પડતાં પાપ મટી ગયાં તેથી અને સદાશિવના દર્શનના પ્રતાપથી રાજાના કુળમાં અવતર્યો છું. ચક્રદશની પૂજા જોયા પછી દીપમાળા જોઈ હતી, એ મોટા પુણ્યથી ત્રણે કાળની વાત જાણું છું. પૂર્વજન્મની વાસનાને લીધે સર્વભક્ષી

અને નિર્દયહું, કેમકે વાસનારૂપ સ્વભાવ વિદ્વાનોથી પણ મુકતો નથી. એટલા માટે હું ચક્રદેશને રાજ શિવપૂજન કરું છું તેમણે રાણી ! તું પણ શ્રદ્ધા રાખી શિવમંકિત કર. રાણીએ પુછ્યું કે-ત્રણે કાળ જાણો છો ત્યારે મારા પૂર્વ જન્મની વાત અરાખર રીતે કહો? રાજ બોલ્યો કે-તું પૂર્વજન્મમાં એક હોલી હતી. તને દેવયોગે ક્યાંકથી માંસનો પીંડો મળ્યો હતો તે જોઈને કોઈ બળવાન અને ભયંકર ગરંજ પક્ષી તારા ઉપર વેગથી દોડ્યો, તેને જોઈ ત્રાસથી તું ભાગી અને તે તારે પછવાડે માંસનો પીંડો લઈ લેવા સાર દોડ્યો. ત્યાં તું સારા ભાગ્યે શ્રી શૈલ પર્વતમાં આવી શિવમંદિરને પ્રદક્ષિણા ફરી ધ્વજની અણી ઉપર બેઠી. તેટલીવારમાં એ તીખી ચાંચવાળા પક્ષીએ આવી તને મારી નીચે નાખી દીધી અને પોતે માંસ લઈને ચાલ્યો ગયો. સદાશિવને પ્રદક્ષિણા ફરવાથી અને તેમની આગળ મરવાથી તું આંહી રાણી થઈ છું. રાણી બોલી કે-પૂર્વજન્મની સંઘળી વાત મેં સાંભળી. મારા મનમાં મોટું આશ્ચર્ય થયું અને ભક્તિ પણ ઉત્પન્ન થઈ. હે ત્રણે કાળને જાણનારા રાજ ! હવે હું મીઠું સાંભળવાને ઇચ્છું છું કે આ શરીર છુટ્યા પછી આપણે કેવા અવતાર પામશું? રાજ બોલ્યો-હવે પછીના બીજા અવતારમાં હું સિંધુ દેશનો રાજ થઈશ, અને તું સ્ટંબ્ય દેશના રાજને ઘેર અવતરી મારી રાણી થઈશ. ત્રીજા જન્મમાં હું સૌરઠ દેશનો રાજ થઈશ. અને તું કલીંગ દેશના રાજને ઘેર અવતરી મારી રાણી થઈશ. ચોથા જન્મમાં હું ગાંધાર દેશનો રાજ થઈશ. અને તું મગધ દેશના રાજની દીકરી થઈને મારી જ સ્ત્રી થઈશ. પાંચમા જન્મમાં હું બીજા યુગમાં માળવાનો રાજ થઈશ. અને તું દશર્હ રાજની દીકરી થઈને મારી સ્ત્રી થઈશ. છઠ્ઠા અવતારમાં હું ઓળા દેશનો રાજ થઈશ. અને તું યયાતિ રાજના વંશમાં દીકરી અવત-

રીને મારી રાણી થઈશ. સાતમા જન્મમાં હું પંકુ દેશના રાજાને કુંવર થઈશ. ત્યાં ૩૫; ઉદારતા અને ગુણ વગેરેમાં મારા જેવો બીજો કોઈ પણ નહીં હોય, સર્વ શાસ્ત્રોના અર્થને જાણનાર, જળવાન, મજબુત પરાક્રમવાળો, સધળાં સારાં લક્ષણવાળો, સર્વને પ્રિય લાગે એવો અને સૂર્ય સરખી કાંતિવાળો, પદ્મમિત્ર એવા નામથી પ્રખ્યાત થઈશ. અને તું વિદ્યુત દેશના રાજાની દીકરી, ૩૫માં સરસ, વસુ-મતી એવા નામથી વિખ્યાત, સારાં અંગથી શોભનારી, અને સર્વ રાજકુમારોનાં મન તથા નેત્રને લલચાવનારી થઈશ, તે તું સ્વ-ચંદ્રમાં સધળા રાજકુમારોને મુકી દમયંતી જેમ નળરાજાને વરીહતી તેમ મનેજ વરીશ. હું તને પરણી સધળા રાજાઓને છતી લઈ પોતાના દેશમાં રહી ઘણાં વર્ષ સુધી ભોગ ભોગવીશ, અશ્વમેધ વગેરે અનેક યજ્ઞ કરી પિતૃ દેવના તથા રૂપિઓને તૃપ્ત કરી, દાન-થી બ્રાહ્મણોને પ્રસન્ન કરી, લોકોનું કલ્યાણ કરનાર સદાશિવ દેવનું પૂજન કરી અને રાજ્યનો જોગ પુત્રને સોંપી તપ કરવા વાસ્તે વનમાં જઈશ, ત્યાં મહામુનિ અગસ્ત્ય પાસેથી બ્રહ્મજ્ઞાન પામી તારી સાથે શિવના પરમપદમાં જઈશ, એ પ્રમાણે પ્રત્યેક ચક્રદેશ શંકરનું પૂજન કરવાથી સાત જન્મમાં રાજપદી આવશે. માત્ર પૂ-જામાં દરશન કરવાથીજ આટલું પુણ્ય મળ્યું છે. નહીતર હુદ્દ કુતરો ક્યાં અને આવી રૂઢી ગતિ ક્યાં ! ! સત સૌનકને કહે છે કે-પોતાના પતિની એ વાત સાંભળી તે સારાં લક્ષણવાળી રાણીએ પરમ વિસ્મય પામીને પ્રીતિથી તેની પૂજા કરી. અને તે રાજા પણ તે રાણીની સાથે મન ગમતા ભોગ ભોગવી સાત જન્મને છેડે સદા-શિવના પરમપદને પામ્યો. આ શિવપૂજનના પરમ મહાત્મનું જે અવશ્ય કરે તેનું કલ્યાણ થાય.

જગામસતજન્માંતેશંભાસ્તત્પરમંપદમ્ ॥

યત્તચ્છિવપૂજાયામાહાત્મ્યંપરમાદુતં ॥

શ્રુણુયાત્કીર્ત્યેદ્વાપિસગચ્છેત્પરમંપદમ્ ॥ ૫૮ ॥

એ રીતે સ્કંદ પુરાણમાંના પ્રવેશ પાંડો ચતુર્દશી મહાત્મ્ય એવા નામનો એવો અધ્યાય પુરે પડ્યો.

અધ્યાય પાંચમો.

સૂતઃપ્રવાચ ॥ શિવોઘુરુઃશિવોદવઃશિવોવંધુઃશરીરિણાં

શિવઆત્માશિવોજીવઃશિવોદન્યંનર્કિંચન ॥ ૧ ॥

— ❧ ❧ ❧ ❧ ❧ —

સૂત કહે છે કે—શિવ ઘુરુ છે, શિવ દેવ છે, શિવ પ્રાણીઓના બંધુ છે, શિવ આત્મા છે અને જીવ પણ શિવ છે. શિવ વિના બીજું કંઈ નથી. શિવને વાસ્તે જે કંઈ દાન, જપ કે હોમ કરેલ હોય તેનું ફળ અક્ષય થાય એમ સર્વ શાસ્ત્રોનો નિશ્ચય છે. પાંદડું, ફૂલ, ફળ કે જળ થોડામાં થોડું પણ ભક્તિથી સદાશિવને જોણે મગવ્યું હોય તે અક્ષય થાય છે. શાસ્ત્રોમાં નિશ્ચય કરેલા સર્વ ધર્મોને મુકી દઈને જે એક શિવની ભક્તિ કરે તે સર્વ બંધનથી મુકાય છે. પોતાના પુત્ર, સ્ત્રી કે ધન ઉપર જેવી પ્રીતિ રહે છે તેવી પ્રીતિ શિવપૂજનમાં સળી હોય તો તે રક્ષા કરે એમાં શું આશ્ચર્ય છે ? એટલા માટે કેટલાએક મહાત્માઓ સધળાં સુખોને અને અસંત પ્યારા દેહને પણ શિવ પૂજનને વાસ્તે તજ દેછે, તેજ જીવ કે જે શિવની સ્તુ-

તિ કરે, તેજ મન કે જે શિવનું ધ્યાન કરે, તેજ જ્ઞાન કે જે તેની કથામાં લાગ્યા રહે, તેજ હાથ કે જે તેમનું પૂજન કરે, તેજ નેત્ર કે જે પૂજનાં દર્શન કરે, તેજ માથું કે જે શિવને નમે, તેજ પગ કે જે ભક્તિથી નિરંતર શિવના ક્ષેત્રમાં ફરે, જેની સઘળાં ઇદ્રિયો શિવના કામમાંજ તત્પર રહે તે માણસ સંસારને તરે છે અને ભોગ તથા મોક્ષને પામ છે. ચાંડાલ, પુલ્કસ, સ્ત્રી, પુરુષ કે નપુંસક એમાંથી ગમે તે હોય તોપણ જે માણસ શિવની ભક્તિ કરે તે સંસારમાંથી છુટેછે. જે માણસ જરાક પણ શિવભક્ત હોય તે સર્વ મનુષ્યોએ નમવા યોગ્ય છે, તેમાં કુળ, આચાર, શીલ કે ગુણનું કંઈ પ્રયોજન નથી. ઉજ્જેનમાં જાણે મનુષ્ય રૂપે બીજને ઇદ્રિજ આવતયો હોય એવો ચંદ્રસેન નામનો રાજા હતો. એ રાજાએ નગરીમાં રહેતા મહાકાળેશ્વરની ભક્તિથી પૂજા કરતો હતો. તે રાજાનો અકલ્યાણને ગટાડનાર, સર્વ લોકો જેને નમેછે એવો અને શિવના પાર્ષદોમાં મુખ્ય મણિભદ્ર નામનો સખા હતો, તેથી એક દીવસ પ્રસન્નચદ્મને તેણે એ રાજાને દિવ્ય ચિંતામણિ (પારસમણિ) આપ્યો હતો. કૌસ્તુભ જેવા અને સૂર્યની પેઠે શોભનારા એ મણિનું કોઈ દર્શન કરે, શ્રવણ કરે કે ધ્યાન કરે તેનું એ મણિ કલ્યાણ કરેછે. કાંસ, ત્રાંચુ, લોદું, સીસું, કે બીજું કાંઈ પણ વગેરે હોય તેને પણ એ મણિની કાતિ જરાક અડે તો તુરત સોનું થઈ જાયછે. એ ચિંતા-માણને ગળે બાંધી રાજા સિંહાસનપર બેસતો સારે દેવતાઓમાં જેમ સૂર્ય શોભે તેમ શોભતો હતો. એ રાજા નિરંતર ગળામાંમણિ રાખેછે એ વાત સાંભળી સર્વે રાજાઓને એ મણિની લાલચ થઈ અને મનમાં અસહનતા થઈ. એ મણિ, દેવપાસેથી મળેલ છે, એમ નહીં જાણતા અને નહીં ખમી શકતા રાજાઓમાં કેટલાએક

---

૧ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન જે મણિને પેહેરે છે તેનું નામ કૌસ્તુભ છે.

તો એ મણિને સ્નેહથી માગ્યો અને કટલાએક અભિમાનીઓએ કુડથી માગ્યો. સર્વ રાજાઓનું માગવું ચંદ્રસેને જ્યારે વ્યર્થ કર્યું ત્યારે સર્વ દેશના રાજાઓ યુદ્ધની તૈયારી કરવા લાગ્યા. સે.રઠ, કેકય, શાલ્ય, કલિંગ, શક, ભદ્ર, પાંચાલ, માલવા, સૌવીર, મગધ, મત્સ્ય, એ દેશોના અને બીજા દેશોના પણ રાજાઓએ ધોડા, રથ, હાથીઓને તૈયાર કરી પરાક્રમથી ચંદ્રસેનને યુદ્ધમાં જીતી લેવાનો ઉદ્ધમ કર્યો. ક્રોધ પામેલા, ધરતીને કંપાવતા અને ધણી સેનાવાળા એ રાજાઓએ ઉજ્જૈનના ચારે દરવાજા રોકી દીધા. એ છકેલા રાજાઓએ પોતાની નગરીને ઘેરેલી જોઇ ચંદ્રસેન રાજા તેજ મહા-કાલેશ્વરને શરણે ગયો. એ સમયમાં તેજ શહેરની રેહેવાશી, વિધવા, વૃદ્ધ અને જોતે દીકરો એકજ હતો એવી કોઇ ગોવાલણુ સાંજ હતી. તેણે પોતાના પાંચ વર્ષના પુત્રને તેડીને રાજાએ કરેલી સદાશિવની મહાપૂજનાં દર્શન કર્યાં. આશ્ચર્ય પમાડે એવો શિવપૂજનનો સઘજો ઠાક ઠાક જોઇ પગે લાગી પાછી તે પોતાને ઘેર આવી. એ સઘજું જોઇને એ ગોવાલણુનો દીકરો પણ વૈરાગ્ય આપે એવું શિવપૂજન કોતકથી કરવા લાગ્યો. પોતાના ઉજડ ઠેકાણામાં એક સુંદર પાણી લાવી પોતાના સ્થાનકથી જરાક છેટે શિવલિંગ માંડી દીધું. જે જે સારી ચીજો પોતાના હાથથી મળી શકે તે લાવી તે લિંગને નવરાવીને ભક્તિથી પૂજવા લાગ્યો. બનાવટના પદાર્થોથી ચંદન, અલંકાર, વસ્ત્ર, ધૂપ, દીપ અને અક્ષત વગેરે કરીને નૈવેદ્ય પણ ધરતો હતો. વારંવાર સારાં પાનડાં અને પ્રૂલોથી પૂજન કરી, અનેક પ્રકારના નાચ કરી વારે ઘડીએ પ્રણામ કરતો હતો. એ પ્રમાણે એક ચિત્તથી શિવપૂજનમાં લાગેલા દીકરાને તે ગોવાલણુ જમવાને ધણીવાર બોલાવ્યો. તો પણ જેનું ચિત્ત પૂજનમાં લાગેલું હતું એવો એ બાળક જમવા ગયો નહીં ત્યારે તેની મા પોતે તેની પાસે ગઇ. તેણે એ

જાળકને શિવલિંગની પાસે આંખો નીચી એડેલો જોઈને હાથ જેવીને રીરાયો માર્યો. તોપણ એ દીકરો બ્યારે ગયો નહીં સારે તેની મઝે શિવલિંગને આશુ નાખી દધ પૂજા વીંખી નાખી. પછી હાથ હાથ એમ રોતા તે દીકરાને લાં છોડાદધ દોષવાળી તેની મા પાછી પોતાના ઘરમાં ગઈ. માએ સદાશિવની પૂજાનો નાશ કરી નાખ્યો જોઈ એ જાળક હે દેવ હે દેવ ! એમ બરકવા લાગ્યો અને પડી ગયો આંધુની ધારાથી નાબી રહ્યો, અને તુરત મૂંઝે આવી ગઈ. એ ઘડીવારે શક્તિ આવી ત્યારે આંખો ઉઘાડી. તંટવાવારમાં એ સ્થાનક મણિના થાંભલાથી શોભાયમાન, સોનાનાં બાર, કમોડ અને તોરણવાળું અને અમૂલ્ય નીલમણિ અને નિર્મલ્ય હીરાથી બનેલી જગ્યાવાળું શિવાલય થઈ રહ્યું. એ જાળકે અનેક અને વિચિત્ર સોનાના કળશોથી પ્રકાશેલા સ્ફટિકમણિના મેડેલોથી શોભાયમાન તે શિવપુર અને ઉત્તમ જગ્યાધારીની અંદર રત સદિત શિવલિંગ એ બંને દીકરો એ જોઈ, તરત ઉડી, બીનેલો અને વિરમય પામેલો તે જાળક સંતોષથી જાણે મોટા આનંદરૂપી સમુદ્રમાં ડૂબ્યો હોય એવો થઈ ગયો. એ સઘળું શિવપૂજનથી થએલું જાણી પોતાની માના પાપની શાંતિને વાસ્તે એ શિવલિંગને લાંખો થઈને પગે લાગ્યો. હે ઉમાપતિ! મારી માના અપરાધની ક્ષમા કરજો. મૂઢ અને તમને નહીં જાણનારી મારી માને પ્રસન્ન થજો. હે શિવ! તમારી ભક્તિથી થએલું જો કાંઈ માઈ પુણ્ય હોય તો તેથી મારી મા ઉપર આપની કૃણા થજો. એવી રીતે ક્ષમા માગી, વારંવાર નમસ્કાર કરી સૂર્ય આથમવાનો સમય થયો ત્યારે એ જાળક શિવમંદિરમાંથી નીકળ્યો. બાહાર આવી જોયું લાં પોતાનું ઘર સ્વર્ગ જેવું, તરત સોનાનું બની ગયેલ અને વિચિત્ર વૈભવથી શોભાયમાન દીકું. અનેક મણિથી જડેલ અને સુવર્ણના સમૂહથી સુશોભિત એવાતેધરની

અંદર સાંજે ગળ થતો થતો પેઠો, લાં પોતાની માને પોતાનું સ્મ-
રણ કરતી, નિર્ભય, અમૃત્ય રત્નના પલંગમાં ઉઠતી સ્થિતિ ઉપર
ચુનેલી, રત્નનાં ધરણું તથા દેવતાઈ વસ્ત્રથી શોભતી અને જાણે
સાક્ષાત્ દેવાંગના હોય એવી દીકી, તેને, સંબ્રમથી પ્રદક્ષિત નેત્ર
વાળો તે જાળક ઉઠાડવા લાગ્યો કે હે મા ! ઉઠ, આ મોટું અદ્ભુત
જો. એ પ્રમાણે દીકરાએ જગાડેલી તે ગોવાલણ સંબ્રમથી ઉઠીને
જોયછે, લાં પોતાનું શરીર, એ જાળક, અને તે ધર જાણે નવાંજ થઇ
ગયાં હોય એવાં દેખી સુખથી વિવિધ થઇ ગઇ. દીકરાના મોઢાથી
શંકર પ્રસન્ન થયાની વાત સાંભળીનેવાત, ગોવાળણ રાજાજેને નિરંતર
શિવનુંજ ભજન કરેછે તેની પાસે જઇને કહી પોતાનો નિયમ પુરો
કરી રાજા રાતેજ લાં આવી ગોવાલણનું ધર માણિકથી શોભતું
જોઇ કારભારી અને ગોરસહિત એ ધડીવાર તો વિસ્મયમાં પડ્યો
અને પરમ આનંદમાં ડૂબી ગયો. પ્રેમથી આંસુ આવ્યાં અને તેણે
તે જાળકનું આલિંગન કર્યું. એવી રીતે સદાશિવના અત્યંત અદ્ભુત
માહાત્મ્યની વાત ફેલાવાથી અને સંબ્રમથી લોકોને તે રાત એક
ક્ષણ જેવી વીતી ગઇ. પછી સવારમાં યુદ્ધ કરવા વાસ્તે ગામનેવેરી
ઉભેલા રાજાએ પણ પોતાનાં છાનાં માણસો પાસેથી એ મોટી
અદ્ભુત વાત સાંભળીને બધા પામી વેર અને હથિયાર સુધી દઇ
ચંદ્રસેનની રજાથી નગરીમાં આવ્યા. લાં આવી મહાકાળેશ્વરને
પ્રણામ કરી ગોવાલણને ઘેર આવ્યા અને લાં ચંદ્રસેન રાજાએ
સામે જઇને તેઓનો સત્કાર કર્યો. એ રાજાએ અમૃત્ય આસ-
નોપર એસી વિસ્મય પામી પ્રીતિથી વખાણ કરવા લાગ્યા અને ગો-
વાલણના છોકરા ઉપર કૃપાથી પ્રકટ થયેલું તે શિવાલય અને મોટું
શિવલિંગ જોઇને સદાશિવને વિષે ભક્તિવાળા થયા. એ ગોવાળના
છોકરા ઉપર રાજા થઇને સર્વ રાજાઓએ તેને વસ્ત્ર, સુવર્ણ, રત્ન,

ગાય, બેંસ વગેરે ધન, હાથી, ઘોડા, સુવર્ણના રથ, છત્ર, વાહન,
 સરસામાન અને અનેક દાસી તથા દાસો શિવની કૃપા મેળવવાને વા-
 સ્તે આપ્યાં. સર્વે દેશોમાં જે જે ગોવાળીઆઓ રહેછે, તેઓના
 તેનેજ રાજા ઠરાવ્યો. એ સમયમાંજ સર્વે દેવતાઓએ પૂજેલા, તે-
 જસ્વી, વાનરોના રાજા હનુમાનજી ત્યાં પ્રકટ થયા, તેમના આવવથી
 જેઓને સંભ્રમ થયોછે એવા રાજાઓએ ઊભા થઈને ભક્તિ પૂર્વક
 તેમને નમસ્કાર કર્યા. તેઓના મધ્યમાં બેઠેલા અને પૂજેલા હનુ-
 માનજી ગોવાળના પુત્રનું આશ્વિંગન કરી અને રાજાઓ સામું જોઈ
 બોલ્યા કે હે રાજાઓ અને સર્વે લોકો ! મારી વાત સાંભજો. શિવની
 પૂજાવિના મનુષ્યોને બીજી ગતિ નથી. આ ગોવાળનો દીકરો
 શનિવારે પ્રદોષ સમયમાં મંત્ર વગર પણ શિવપૂજન કરવાથી કલ્યાણ
 પામ્યો ! ! શનિવાર અને પ્રદોષ સર્વ પ્રાણિઓને દુર્લભ છે, તેમાં પણ
 કૃષ્ણપક્ષનો વધારે દુર્લભ છે. આ ગોવાળનો દીકરો લોકમાં અત્યંત
 પવિત્ર અને ગોવાળોની કીર્તિને વધારનાર થયો. આના વંશમાં આ-
 ઠમી પેઢીએ નંદ નામનો મહા યશસ્વી ગોવાળ થાશે. તેને ઘેર
 સાક્ષાત્ નારાયણ કૃષ્ણ, પુત્રરૂપ થાશે. આજથી માંડી આ લોકમાં
 આ ગોવાળનો દીકરો શ્રીકર એવા નામથી મોટી પ્રખ્યાતિ પામશે,
 સૂત કહેછે કે—એ પ્રમાણે બોલી અને ગોવાળના દીકરાને શિવધ-
 ર્મનો ઉપદેશ કરી હનુમાનજી ત્યાંજ અંતર્ધાન થઈ ગયા. પછી રાજા
 થએલા અને સત્કાર પામેલા સધળા રાજાઓ ચંદ્રસેનની રજા લઈ
 જંગ આબ્યા હતા તેમજ પાછા ગયા. હનુમાનજીએ ઉપદેશ કરેલો
 માહાત્મા શ્રીકર પંથ ધર્મ જાણનાર બ્રાહ્મણોને સાથે રાખી શિવપૂ-
 જન કરવા લાગ્યો. કાળ જતાં શ્રીકર અને તે ચંદ્રસેન રાજા ભક્તિ
 પૂર્વક શંકરનું આરાધન કરી પરમપદ પામી ગયા. રસ્ય, પરમ પવિ-
 ત્ર, યશ પુણ્ય અને મોટી સમૃદ્ધિને વધારનાર, પાપના સમુદને મ-

ટાડનાર, અને સદાશિવના ચરણારવિન્દની ભક્તિને વધારનાર એવું
આ આખ્યાન કહ્યું.

इदंरहस्यंपरमंपवित्रंयशस्करंपुणमहर्धिवर्धनं ॥
आख्यानमाख्यातमघौघनाशनंगौरीशपादांबुज
भक्तिवर्धनम् ॥८०॥

એવી રીતે સ્કંદપુરાણમાંના અલ્પોત્તર ખંડનો પાંચમો અ-
ધ્યાય પુરો થયો.

— ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ —

अध्याय छठो.

ऋषयउवाच॥यदुक्तंभवतासूतमहदाख्यानमद्भुतम् ।

शंभोर्माहात्म्यकथनमशेषाघहरंपरं ॥१॥

શૈાનકાદિક ઋષિઓ બોલ્યા કે-શંકરનું મહાત્મ્ય જેમાં આવે-
છે એવું, સર્વ પાપને હરનાર, ઉત્તમ અને અદ્ભુત મોટું આખ્યાન
તમે કહ્યું. ફરીતર પણ સાવધાનપણથી તેજ સાંભળવાને ઇચ્છીએ
છીએ. પ્રદોષકાળમાં મહાત્માઓએ પૂજેલા સદાશિવ કઈ સિદ્ધિ આ-
પેછે એ અમને કહો. વારંવાર સાંભળતાં છતાં પણ તેમાં તૃપ્તિ
વધતી આવે છે. સૂત બોલ્યા કે-હે મહાવિદ્વાનો ! તમે ઠીક પૂછ્યું.
હવે હું શિવપૂજનના મોટા ફળ વિષે કહું છું. તેરસના દિવસના સાયં-
કાળનું પ્રદોષ એવું નામ છે. ફળને ઇચ્છનારાઓએ તે સમયમાં
શિવની પૂજા કરવી, ખીજાની નહીં, પ્રદોષપૂજનનું મહાત્મ્ય કેહેવાને

કોઈ સમર્થ નથી કે જે પ્રદોષમાં સર્વ દેવતાઓ શિવના સમીપમાં
 ઉભા રહેછે. પ્રદોષસમયમાં સદાશિવ રૂપાના કૈલાસપર્વતમાં નાચ
 કરેછે અને દેવતાઓ તેમના ગુણોની સ્તુતિ કરેછે. ધર્મ, અર્થ, દામ
 અને મોક્ષને ઇચ્છનારા મનુષ્યોએ તે સમયમાં પૂજા, જપ, હોમ,
 તેમની કથા અને તેમની સ્તુતિ અવશ્ય કરવી જોઈએ, દારિદ્ર્ય
 પી તિમિરથી અંધ થએલા, સંસારથી બીતા અને સંસારથી સ-
 મુદ્રમાં હુએલા મનુષ્યોને એ સદાશિવ પાર દેખાડનાર છે. દુઃખ,
 શોક અને બાપથી પીડાએલા અને દુઃખના નાશને ઇચ્છતા મનુ-
 ષ્યોને પ્રદોષકાળમાં શિવપૂજન કલ્યાણ આપનાર છે. દુર્બુદ્ધિ, નીચ,
 મંદબાળ્ય અને કૂડીઓ માણસ પણ પ્રદોષકાળમાં શિવપૂજન કર-
 વાથી કષ્ટરહિત થાયછે. શત્રુઓ મારતા હોય, રાવે કરડતા હોય,
 પર્વતો કચરી નાખતા હોય, સમુદ્ર ડુગાડી દેતો હોય, કાળદંડ ફેકાઈ
 ચુક્યો હોય અને અનેક રોગની પીડા થઈ હોય તોપણ પ્રદોષમાં
 શિવપૂજન કરનાર મનુષ્યને કશી હરકત થતી નથી. શિવપૂજન કરવાથી
 દારિદ્ર્ય, મરણ, દુઃખ અને પર્વત નેવો કરજતો બોળે તરત મટી
 જઈને સંપત્તિ પ્રાપ્ત થાયછે. આ વિષયમાં મહાપવિત્ર જુનો ઇતિ-
 હાસ કહ્યું કે જે સાંભળવાથી મનુષ્યો કૃતાર્થપણું પામેછે. વિદર્ભ-
 દેશમાં સર્વ ધર્મમાં પ્રીતિ રાખનાર, ધીર સારા સ્વભાવનો અને
 સાચી પ્રતિજ્ઞાવાળો સત્તરથ નામનો રાજા હતો, ધર્મથી અને સુ-
 ખથી પૃથ્વીનું રક્ષણ કરતાં તેણે ધણું કાળ વીતી ગયો. પછી તે
 રાજાના દુર્ગર્ભણુ વગેરે બળવાન શાહુવદેશના રાજાઓ શત્રુ થયા. કોઈ
 દિસે જીતવાની ઇચ્છાથી એ શત્રુઓએ ધણું સૈન્ય એકઠું કરી
 સત્તરથની નગરીને ઘેરી લીધી, પોતાની નગરીને ઘેરાયેલી જોઈ સ-
 ત્તરથ રાજા મોઢું સૈન્ય લઈ દુર ત્રુડ કરવા નીકળ્યો. પાતાળમાં

નાગના રાજને મદોન્મત ગંધર્વો સાથે જોતું યુદ્ધ થયું હતું તેવું યુદ્ધ
 એ રાજને બળવાન શત્રુઓ સાથે થયું. સસરથ રાજાએ દ્રાક્ષયુદ્ધ
 કર્યું, શત્રુઓનું સૈન્ય ઘણું કપાઈ ગયું. તોપણ હેલીવારે તે લડાઈ
 માં મરાયો. એ મહારથી રાજા મરણ પામતાં યુદ્ધમાંથી બચેલા
 બાકીના યોદ્ધાઓ મંત્રિઓની સાથે ભાગી ગયા. લડાઈ બંધ પડી,
 શત્રુઓના મંત્રિઓ ગાજવા લાગ્યા, નગરી લુટતાં મોટા સોરણદોર
 થઈ રહ્યા, તે સમયમાં ઘણા શોકથી પીડાએલી સસરથ રાજાની
 એક સ્ત્રી તબીબીઓ બાહાર નીકળી. ગઈ. મહેલની, શોકથી તપે-
 લી, અને રાતની નીકળેલી તે રાણી આથમણી દિશામાં ચાલી.
 સવારમાં ઘણા રસ્તા કાપી જતાં એક સુંદર તળાવ તેના જોવામાં
 આવ્યું. ઘણા તાપથી તપી ગએલી તે રાણી ત્યાં આવીને તળાવને
 કાંઠે એક સુંદર છાયાવાળા ઝાડની નીચે બેઠી. ત્યાં દૈવગતિથી એ
 નિર્જન સ્થાનમાં તેણે સારા મુહુર્તમાં પુત્ર જન્મે. પછી તરસથી
 પીડાએલી તે રાણી પાણી પીવા તળાવમાં ઊતરી, ત્યાં એક મોટા
 ઝુડ તેને તાણી ગયો. માઆપ વગરનો અનાથ અને ભૂખ તરસથી
 પીડાએલો તે તુરતનો જન્મેલો બાળક ઉચે સાદે રોવા લાગતાં સારા
 ભાગ્યે કોઈ બ્રાહ્મણની ઉત્તમ સ્ત્રી ત્યાં આવી નીકળી. જેણે
 એક વર્ષનો પોતાનો છોકરો તેડ્યો હતો એવી, નિર્ધન, વિધવા, ઘેર
 ઘેર માગતી ફરતી, અનાથ અને માગતાં માગતાં તે ડેકાણે આ-
 વેલી એ ઉમા નામની અનાથ બ્રાહ્મણીએ તે રાજકુમારને દીડો.
 જાણે આકાશમાંથી ખરી પડેલો સૂર્ય હોય તેવા તેજસ્વી એ અનાથ
 બાળકને રોતો જોઈ બ્રાહ્મણી વિચાર કરવા લાગી કે—આ આશ્ચર્ય
 મારા બેચામાં આવ્યું. જેની નાજ કપાઈ નથી એવો આ
 બાળક છે તે છતાં એની મા ક્યાં ગઈ હશે, બાપ નથી તેમ બીજો
 પણ કોઈ બંધુ નથી. આ અનાથ કંગાલ બાળક, ફક્ત ધરતી ઉપર

પડ્યો છે. આ ચંડાળનો, શૂદ્રનો, વૈશ્યનો, બ્રાહ્મણનો કે રાજાનો દીક-
 રો હોય એ કેમ ખબર પડે? આ બાળકને લઇને મારા પોતાના પુ-
 ત્રની પેઠે ઉછેર પરંતુ આના કુળની ખબર નથી માટે અડધ કેમ,
 એવી રીતે તે વિચાર કરતી હતી ત્યાં સાક્ષાત્ સદાશિવે બિશ્વકના
 રૂપથી આવીને તેને કહ્યું કે તું મુંઝામાં હૃદયમાંથી સંશય કાઢાડી
 નાખીને આનું પોષણ કર. આ બાળકને લીધે થોડા દિવસમાં તારૂં
 કસ્યાણુ થશે. એટલું બોલીને તે બિશ્વક જતો રહેતાં વિશ્વાસવાળી
 તે બ્રાહ્મણી એ બાળકને લઇને પોતાને ઘેર જઇ બિશ્વકના વચન-
 ના વિશ્વાસ ઉપરથી એ રાજકુમારને પોતાના દીકરા પ્રમાણે જ દયા-
 થી ઉછેરવા લાગી. એ ચક્ર નામના સુંદર ગામમાં રહેતી હતી.
 ત્યાં બીજા માગી માગીને તેણે પોતાના દીકરાને અને રાજકુમારને
 ઉછેરી મોટા કર્યા. એ બંને જણને બ્રાહ્મણોએ સંસ્કાર કર્યા, મો-
 ટા થયા, જનોઇ દેવાયું, નિયમ પાળવા લાગ્યા અને માની સાથે રા-
 જ રાજ બિશ્વક માગવા સારૂ ફરતા હતા. કોઇ દિવસે એ બે બા-
 ળકોની સાથે એ બ્રાહ્મણી બીજા માગતી માગતી દૈવયોગથી શિવ
 મંદીરમાં ચાલી ગઇ. ત્યાં ઘણા વૃદ્ધ મુનિઓં બેઠા હતા, તેમાંથી
 શાંડિલ્ય નામના મુનિ એ બાળકોને જોઇને બોલ્યા કે અહો દૈવનું
 બળ વિચિત્ર છે અને કરેલું કર્મ ટળતું નથી. આ બાળક બીજા
 માના આશ્ચર્ય તો બીજેલા અત્રથી જીવે છે. આજ બ્રાહ્મણીને
 પોતાની મા માનીને બ્રાહ્મણના છોકરા સાથે બ્રાહ્મણ બની ગયો છે.
 એવી રીતિ શાંડિલ્ય મુનિનું બોલવું સાંભળી તે બ્રાહ્મણીએ વિસ્મય
 પામી પ્રશ્ન કરી સમાની વચમાં પુછ્યું કે હે મહારાજ ! બિશ્વક
 ના કહેવાથી આ બાળકને હું ઘેર લાવી છું. કુળની ખબર પડી
 નથી તોપણ આજ દિવસ સુધી પુત્રની પેઠે પોષણ કરું છું આ બા-
 ળક કયા કુળમાં જન્મ્યો છે ? એનાં મા અને બાપ કાણ ? એ

સધળું આપની પાસેથી જાણવાને ઇચ્છું છું. એ પ્રમાણે તે બ્રાહ્મણીએ પુછતાં મુનિએ જ્ઞાનદષ્ટિથી જોઇને આ બાળક વિદર્ભદેશના રાજાનો પુત્ર છે, એનો પિતા યુદ્ધમાં મરણ પામ્યો છે અને એની માને જુડ તાણી ગયો છે, એ પ્રમાણે સધળી વાત કહી દેખાડી. તે બ્રાહ્મણીએ વિસ્મય પામીને વળી પુછ્યું કે એ રાજા સર્વ વૈભવનો ત્યાગ કરી યુદ્ધમાં કેમ મુવો ? આ બાળકને દારિદ્ર્ય કેમ આવ્યું ? આ પાછો દારિદ્ર્યમાંથી છુટીને રાજ્ય કેમ પામે ? એ સધળું કહો અને આ મારો પુત્ર બીખેલા અન્નથી જીવે છે તેનું દારિદ્ર્ય શી રીતે મટે ? એ પણ આપ ઉપદેશ કરો, શાંડિલ્ય મુનિ બોલ્યા કે આ બાળકનો આપ વિદર્ભદેશનો રાજા પૂર્વજન્મમાં પંદુદેશના રાજાઓમાં શ્રેષ્ઠ હતો સર્વ ધર્મને જાણનાર અને સધળી પૃથિવેના પાળનાર એ રાજા કોઈ દિવસે પ્રદોષકાળમાં શિવપૂજન કરતો હતો. ત્યાં સ્વર્ગના ગામમાં છોડેલો મોટો કોલાહલ સાંભળી શિવપૂજન મુકી દધ શહેરમાં ગડગડ ઉઠવાની શંકાથી રાજમહેલમાંથી બહાર નીકળ્યો. તેટલામાંજ તેના મહાબળવાન કારભારીએ ખંડીઓ રાજા જે શત્રુ થયો હતો તેને પકડીને હાજર કર્યો. એટલે રાજાએ ક્રોધ કરી તેનું માથું કપાવી નાખ્યું પછી પોતે પોતાનો નિયમ પુરો થયો નહતો તોપણ શિવપૂજન અધુરું મુકી રાતનો તેમને તેમ જમ્યો. અને તેનો દીકરો પણ મૂઠ અને મદોન્મત્ત હતો તે પણ તે પ્રમાણેજ કરી શિવપૂજન કર્યા વિના સુષ રહ્યો. એ રાજા ખીન્ન જન્મમાં વિદર્ભદેશનો રાજા થયો પણ શિવપૂજનમાં વિમ્ન પાડવાને લીધે શત્રુઓએ તેને ભોમ ભોગવતાં અધવચન મારી નાખ્યો. પૂર્વજન્મમાં જે તેનો દીકરો હતો તેજ પાછો આ જન્મમાં તેનો દીકરો થયો પણ શિવપૂજનનું ઉલ્લંઘન કરવાથી દારિદ્ર્ય પામ્યો છે. આની માએ પૂર્વ જન્મમાં કપટથી પોતાની શોડયને મારી નાખી હતી તે પાપથી આ જન્મમાં તેને જુડે મારી નાખી, એ

પ્રસાણે આ સર્વની હકીકત મેં તારી પાસે કહી. શિવપૂજન ન કરવાથી મનુષ્યો દારિદ્રપણું પામે છે. સત્ય, પરલોકનું કલ્યાણ, અને વેદાંતનું તત્ત્વ કહું છું કે આ બધુંકર સંસારને પામી ઇશ્વરના ચરણારવિંદની સેવા કરવી એજ સાર છે. જેઓ પ્રદોષસમયમાં શિવનું પૂજન કરતા નથી અને બીજાઓએ પૂજેલા શિવને નમતા નથી તેમજ શિવકથાને કાનડપી પડીઆથી ખીતા નથી, એ મુઠ્ઠાકો જન્મોજન્મમાં દરિદ્રી થાય છે. પ્રદોષસમયમાં એકાગ્રચિત્તે જેઓ શંકરના ચરણારવિંદની પૂજા કરે છે, તેઓ આ લોકમાંજ નિરંતર વધતા આવતાં ધન, ધાન્ય, સ્ત્રી, પુત્ર અને સૌભાગ્યની સંપત્તિથી સંતોષમ થાય છે. દેવાસપર્વતમાં ત્રણે લોકનાં માતાજી એવાં પાર્વતીને સુવર્ણ અને રત્નના આસનપર બેસાડી પ્રદોષસમયમાં મહાદેવ ત્યારે નાચ કરવાને હાજર છે ત્યારે સર્વ દેવતાઓ તેમની સેવામાં લાગી બધે છે. સરસ્વતી, વીણા બજાવે છે, ઈંદ્ર વાંસ વગાડે છે બ્રહ્મા કાંશીઆ વગાડે છે, લક્ષ્મીજી ગાયનના પ્રયોગ કરે છે, વિષ્ણુ મૃદંગ બજાવે છે અને બીજા ચારે કોર હલા રહે છે. ગંધર્વ, વક્ષ, પક્ષી, સર્પ સિદ્ધ, સાધ્ય, વિદ્યાધર, મોટા દેવતાઓ, અપ્સરાઓ, કુત્ર અને જેઓ ત્રેલોકમાં રહેનારા છે તે સધળા પ્રદોષસમયમાં મહાદેવની પાસે હાજર થાય છે એટલા માટે પ્રદોષકાળમાં એક શિવજી પૂજવા યોગ્ય છે બીજા વિષ્ણુ અને બ્રહ્માદિક નહીં. કેમકે મહાદેવનીજ વિધિથી પૂજા કરવાથી સધળા મોટા દેવતાઓ પ્રસન્ન થાય છે. આ તારો દીકરો પૂર્વજન્મમાં ઉત્તમ બ્રાહ્મણ હતો તેણે દાન લઈ લઈને આખી અવસ્થા કહાડી હતી, યજ્ઞવજેરે સારાં કર્મ કર્યાં નહીં હતાં. એટલા માટે દારિદ્રપણું પામ્યો છે, તો તે દોષ ગટાડવાને વારસે હવે મહાદેવને શરણે જવું જોઈએ.

અતોદારિદ્રમાપન્નપુત્રસ્તેદ્વિજભામિનિ । -

તદ્દોષપરિહારાર્થશરણંયાતુર્શંકરમ્ । ૮૦ ।

એવી રીતે ૨૬૬૭ શબ્દમાનાથભોજન ખંડનો પ્રદોષમહિમાવર્ણન
એવા નામના છઠો અધ્યાય પુરો થયો.

— ❧ ❧ ❧ —

અધ્યાય સાતમો.

સૂતરવાચાઃ।।ઇત્યુક્તામુનિનાસાધ્વીસાવિપ્રવનિતા-

પુનઃ।। તંપ્રણમ્યાથપપ્રચ્છશિવપૂજાવિધેઃક્રમાં।।

સૂત કહે છે કે—એ પ્રમાણે મુનિનું બોલવું સાંભળી તે બ્રા-
હ્મણીએ પ્રણામ કરી પછી તેને શિવપૂજનના વિધિનો ક્રમ પુછ્યો.
શાંડિલ્ય બોલ્યા કે—જનને પંચવાડીઆમાં તેરસને દિવસ વગર જમ્યા
રહીને સૂર્ય આથમવાને ત્રણ ઘડીની વાર હોય ત્યારે નાહાવું, ઘોળાં
વસ્ત્ર પેહેરી, ધૈર્ય, મૌન અને નિયમ રક્ષી સંધ્યા અને ગાયત્રીજપ
કરી શિવપૂજનનો આરંભ કરવો. દેવની પાસે તાજ પાણીની સારી
રીતે લીંપી ઘોળેલાં વસ્ત્ર વગેરેથી સુંદર મંડપ બનાવવો. તે મંડપને
ચંદ્રવા વગેરેથી અને ફળ ફૂલ તથા નવા અંકુરથી શણગારી તેમાં
પચરંગી વિચિત્ર કમળ ચીતરવું. પછી તેમાં ભક્તિસહિત શુભ આ-
સનપર બેશી, પૂજનની સર્વ સામગ્રી સારી રીતે બેળી કરી, પવિત્ર
થઈ, વેદોક્ત મંત્રથી ૧૫૧૮નું આમંત્રણ કરવું, પછી દેહશુદ્ધિ અને

૧ ઝાડના ફૂટતા કોટા. ૨ શિવલિંગનું આસન. ૩ પ્રાર્થના,

ભૂતશુદ્ધિ ઇત્યાદિક ક્રમ પ્રમાણે કરી જિંદુસહિત બીજમંત્રના અ-
 ક્ષરથી ત્રણ પ્રાણાયામ કરવા. વિધિસહિત મમતૃકાન્યાસ કરી, સદા-
 શિવનું ધ્યાન કરવું. માતૃકા પુરી કરી, સદાશિવનું ધ્યાન કરી, ડાબા
 બાગમાં ગુરુને નમસ્કાર કરી જમણા બાગમાં ગણપતિને નમસ્કાર
 કરવા. બે ખભા અને બે સાથળમાં, નાભિમાં અને બે પડખામાં
 ધર્માદિકનો, અધર્માદિકનો અને અનંતાદિકનો ન્યાસ કરી હૃદયના
 પીઠમાં મંત્રનો ન્યાસ કરવો. આધારશક્તિથી માંડીને જ્ઞાનાત્માસુધી
 કહેલા ક્રમથી ન્યાસ કરી શુદ્ધ કરેલા અને નવશક્તિમય સુંદર હૃદ-
 યમાં સદાશિવનું ધ્યાન કરવું. કરોડ ચંદ્રમા જેવા, ત્રણ નેત્રવાળા,
 મુકુટમાં ચંદ્રને ધરનાર, પીંગળદે જટાવાળા, રત્નના મુકુટથી શોભ-
 ત, નીલકંઠ, સુંદર અંગવાળા, સર્પના હારથી શોભતા, વર તથા
 અભયને હાથમાં રાખતા, ફરશીને ધરનાર, સર્પના કંકણ બાબુબંધ
 તથા વીંટીને પેહેરનાર, વાઘના ચામડાને પેહેરનાર અને રત્નના
 સિંહાસનપર બેઠેલા સદાશિવનું ધ્યાન કરી તેમના ડાબા બાગમાં
 પ્રકૃતિ જસુદ્ધના પુલ સરખી કાંતીવાળાં, ઉગતા સૂર્યની પેઠે શો-
 ભતાં, વીજળીના પુંજ જેવા, મન તથા નેત્રને આનંદ પમાડનાર,
 મુકુટમાં બાલચંદ્રને ધરનાર, સ્નેહયુક્ત, સ્વામ અને વાંકા કેશવા-
 ળાં, ભ્રમરોના સમૂહની પેઠે શોભતાં, મણિમય કુંડળથી સુંશોભિત
 મેહોડાવાળાં, ચીરીસા જેવા કપોલ ઉપર જેણે નવું કેશરી ચંદન લ-
 ગાવેલ છે એવાં, સુંદર મંદહારથી શોભતાં, લાલ હોઠવાળાં, શંખ
 સરખી ડોકવાળાં, જેનાં રત્ન નીકળતી કમળની કળી સમાન છે
 એવાં, પાશ, અંકુશ, અભય અને વરથી શોભતાં ચાર હાથવાળાં,
 અનેક રત્નથી શોભતાં કંકણ અને વીંટી ધરનારાં, જેની સોનાની
 કટિમેખલા ત્રણ વળાથી શોભે છે એવાં, રાતાં પુલ અને વસ્ત્રને ધ-

૪ અનુસ્વાર. ૫ સ્વર અને વ્યંજન અક્ષરોના ન્યાસ.

રતાર દેવતાઘ અંદનના લેપનવાળાં, લોકપાલ દેવતાની સ્ત્રીયો જેના ચરણમાં માયાં નમાવ છે એવાં, રતનના સિંહાસનપર બેઠેલા, અને મોટા નાગના ઘરેણાંવાળાં પાર્વતીજીનું ધ્યાન કરવું, એ પ્રમાણે મહાદેવનું અને પાર્વતીનું ધ્યાન કરી અને ન્યાસના ક્રમ પ્રમાણે અંદન વગેરેથી સદાશિવનું પૂજન કરી, પાંચ મંત્રથી ન્યાસના સ્થાનકોમાં અથવા હૃદયમાં જુદી જુદી પુષ્પાંજલિ કરવી અને મૂલમંત્ર હૃદયમાં ત્રણ પુષ્પાંજલિ કરવી. પછી મૂલમંત્રથી પોતે શિવરૂપ થઈ ફરીવાર બહારના પીઠમાં ક્રમ પ્રમાણે દેવની પૂજા કરવી. પૂજનો આરંભ કરતાં સાવધાન પણાથી સંકલ્પ બોલવો. પછી હાથ જોડી હૃદયમાં સ્તુતિ કરવી. હે શંકર! કરજ. પાપ, દુર્ભાગ્ય. દારિદ્ર્ય, અને સર્વ પાપને મગડવાને વારતે મારા ઉપર કરણા કરો, દુઃખ અને શોકના અગ્નિથી તપી રહેલ, સંસારના ભયથી પીડાયેલ, ધણા રોગથી વ્યાકુળ અને રાંક જે હું તેની રક્ષા કરો. હે દેવ! હે મહાદેવ! હે ભય આપનાર, આ મેં આપની પૂજા કરી છે તેને પાર્વતી સાથે ગ્રહણ કરો. એ પ્રમાણે સંકલ્પ કરી નિધિ સહિત બાહારલી પૂજા કરવી. ડાળી અને જમણીકોર ગુરૂનું અને ગણપતિનું પૂજન કરવું. ઇશાન ખુણામાં ક્ષેત્રપાળનું પૂજન કરવું તે પછી અનુક્રમથી વાસ્તેશ્વર, સરસ્વતી અને કાલ્યાણીનું પૂજન કરવું જેઓની અંતે નમઃ પદ આવે એવા સ્વરથી ઇશાન વિગેરે ખુણાઓમાં આસનના માયારૂપ એવા ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને ઐશ્વર્યની અનુક્રમથી પૂજા કરવી. અનુસ્વાર અને વિસર્ગથી અધર્મ, અજ્ઞાન અવૈરાગ્ય અને અનૈશ્વર્ય કે જે ઇશ અને ઉપલાં રૂપ છે તેને આરે દિશામાં પૂજવાં અને મધ્યમાં તારક સહિત અનંતની પૂજા કરવી. સ.વ, રજ અને તમ એ ત્રણ ગુણ કે જે તાંતણારૂપ છે તેનો પીઠમાં ન્યાસ કરવો. તે પછી ઉપલા ભાગમાં માયા, લક્ષ્મી

અને શિવની પૂજા કરવી. તેને અંતે પાનડાં, અને કેસરોથી ઘેરા
 એક એવાં કમળરૂપ ત્રણ મંડળ કરવાં તેમાં કમ પ્રમાણે આદ-
 રોથી ત્રણ કમળની અને મધ્યમાં મંડપની પૂજા કરવી. વાગા, જ્યે-
 ષ્ઠા અને રૌદ્રી એઓની ભાગ પ્રમાણે વિશાળમાં પૂજા કરવી નવ-
 સ્વર સહિત વાગા ઇલાદિક નવ શક્તિઓની પૂજા કરવી, હલનાં
 ત્રણ ખીજવાળા પીઠ મંત્રથી પણ પૂજન કરવું. આ વૃત્તિ કરેલા પે
 હલાં અંગ. પંચમૂર્તિ શક્તિ, ત્રિમુર્તિ શક્તિ, એ નિધિ સહિત ખી-
 જા અનંતાદિક, માતૃગણ, નંદી આદીક, અણિમા ઇલાદિક સિદ્ધિ-
 જો અને આયુદ્ધસહિત ઇદ્રાદિક એઓને પૂજવા. વૃષભ ક્ષેત્રપાલ,
 ચંડેશ, દુર્ગા સ્કંદ, નંદી, ગણેશ અને સેનાપતિ, એઓને પાતપો-
 તાની ત્રીશાનીઓ સહિત સ્થાપના. અણિમા. મહિમા, ગરિમા, લ-
 ધિમા, ધૃશિત્વ, વશિત્વ, પ્રાપ્તિ અને પ્રકામ્ય એ આઠ સિદ્ધિઓ કેવળ
 તેન્ને રૂપ છે. પ્રથમ હલ્લેખાદિક પાંચ મંત્રથી ઉમાદિક અને ઇદ્રાદિક
 અજોથી કમ પ્રમાણે મુનિઓએ પૂજા કહી છે. ઉમા અને ચંડેશ્વરા
 દિકની પૂજા ઉત્તર દિશાથી માંડીને કરવી. એ પ્રમાણે આવરણવા
 ળા પાર્વતીસહિત તેન્નેરૂપ સદાશિવની પંચામૃત વગેરે ઉપચારોથી
 પૂજા કરવી. રૂદ્રમુક્તના • મંત્રો ભણતાં ભણતાં, સ્થાપેલા શંખના
 જળથી અને પંચામૃતથી સદાશિવને નવરાવી, અનેક મંત્રોથી આ-
 સન વગેરે સામગ્રીની કલ્પના કરવી. સોનાનું અને દિવ્ય વસ્ત્રવાળું
 આસન કલ્પવું. આઠ ગુણવાળું અર્ધ્ય અને શુદ્ધ જળથી પાદ ક-
 લ્પવું. તેથીજ આયમન અને મધુપર્ક દેવાં. ફરીવાર આયમન
 દષ્ટ મંત્રથી સ્નાન કરાવવું. જનોઈ વસ્ત્ર ધરેણું અને આઠ અંગ-
 વાળું પવિત્ર ચંદન ચડાવવાં. પછી ખીલી, મંદાર. જાતજાતના ક-
 મળ, ધંતુરો, કણેર, ચણપુષ્પ, મલિનકા, દર્ભ, અવડો, તુલસી,
 માધવી ચંપક વગેરે. ભોરીંગણીનાં ફુલ અને કરવીર એઓમાં જે

મળી આવે તે અને બીજાં પણ અનેક પ્રકારનાં સુગંધી દ્રવ્યો અ-
 ડવવાં. કાળી અગરનો ધૂપ અને નિર્મળ દીવો કરવો. પછી ધી અને
 અથાણા સહિત દુધપાકનું નૈવેદ્ય ધરવું તે નૈવેદ્યમાં લાડુ, પુડલા,
 શાકર, ગોળ, મધ, દહીં અને જલપાન પણ સાથે જોડાવે. શાસ્ત્ર
 અને ગુરૂના વચન પ્રમાણે મંત્રથી શુદ્ધ કરેલા અગ્નિમાં એનાએન્દ
 હવિષ્ય પદાર્થથી હોમ કરવો. શંકરને નૈવેદ્ય ધરી પાનળીડું, ધૂપ,
 આરતી, સુંદર છત્ર અને ઉત્તમ અરીસો એ બધા પદાર્થો વેદોક્ત
 અને તત્ત્વોક્ત મંત્રથી અર્પણ કરવાં. પણ પૂજન કરનાર અશક્ત
 અને નિર્ધન હોય તો તેણે પોતાની શક્તિ પ્રમાણે પૂજન કરવી. ભ-
 ક્તિથી માત્ર દ્રવ્ય ચડાવીએ તોપણ શંકર પ્રસન્ન થાયછે. એ પ્રમા-
 ã કરવા પછી અંગરૂપ એવા ગણપતિ વગેરે સર્વની પૂજન કરવી.
 અનેક સ્તોત્રોથી સ્તુતિ કરી સાદાંગ નમસ્કાર કરવા. તે પછી ચંદે-
 શ્વર વગેરે નવ દેવને પ્રવક્ષિણા કરી અને વિધિસહિત પૂજનું અ-
 ર્પણ કરી શંકરની પ્રાર્થના કરવી કે-હે દેવ ! હે જગતના નાથ ?
 હે શંકર ! હે અવિનાશી ! હે સર્વ દેવતાઓના અધિપતિ ! હે સર્વ
 • દેવતાઓએ પૂજેલ ! હે સર્વ ગુણ થકી ન્યારા ! હે સર્વ વરદાન દે-
 નાર ! હે નિલ ! હે નિરાધાર ! હે વિશ્વંભર ! હે અવ્યય ! હે જગ-
 તમાં એક જાણુવા યોગ્ય ! હે ધર્શ ! હે મોટા નાગના ધરેણુંવાળા !
 હે પાર્વતીના પતિ ! હે શંભુ ! હે ચંદ્રના અર્ધભાગને મુકુટમાં ધ-
 રનાર ! હે કરોડો સુરજ સરખા તેજવાળા ! હે અપાર ગુણના આ-
 શ્રયરૂપ ! હે રૂદ્ર ! હે ભયંકર નેત્રવાળા ! હે વિચારમાં ન આવો
 એવા ! હે નિરંજન ! હે સંસારરૂપી દુસ્તર સમુદ્રમાંથી કાઢાડનાર ! હે
 પ્રભુ ! જય જય જય જય. હે પરમેશ્વર ! હે મહાદેવ ! હું કે જે
 સંસારથી પીડાઈને ખેદ પામું છું તેથી સંસારનો ભય મટાડીને રક્ષા
 કરો. મોટા દારિદ્ર્યમાં હુબેલ, મોટા પાપથી દુઃખી થએલ, મોટા

શોકથી હેરાન થએલ, મોટા રોગથી આતુર, કરમના બોગથી
 ઘેરાએલ, કર્મથી બળતો અને ગ્રહોથી પીડાતો એવો જો હું તેના
 પર કૃપા કરો. નિર્ધન માણસ હોય તેણે પૂજા થઈ રહ્યા પછી એ
 પ્રમાણે શંકરની પ્રાર્થના કરવી અને ધનવાન અથવા રાજા હોય
 તેણે નીચે પ્રમાણે પ્રાર્થના કરવી. હે શંકર તમારી કૃપા થકી મને
 લાંબું આયુષ્ય, નિરંતર આરોગ્ય, બંડારની શિક્ષિ, બળની સરસાઈ
 અને નિલ આનંદ થાજે. શત્રુઓનો ક્ષય થાજે. પ્રજા, રાજા રહેજો
 ચોર નાશ પામજો. દેશમાં સર્વે લોકો દુઃખરહિત થાજે, પૃથ્વીમાં
 દુકાળ અને શત્રુનો સંતાપ મટી જાજે. સર્વ ધાન્યોની સમૃદ્ધિ થાજે
 અને સર્વ દિશા સુખ આપનારી થાજે. એ પ્રમાણે પ્રદોષકાળમાં
 શંકરનું આરાધન કરવું. પછી બ્રાહ્મણોને જમાડી દક્ષિણા આપી
 રાજા કરવા. સર્વ પાપનો ક્ષય કરનાર, સર્વ દારિદ્ર્યનો નાશ
 કરનાર અને સર્વ મનોરથને આપનાર એ સદાશિવની પૂજાનો વિધિ
 મેં તારી પાસે કહ્યો. એક શિવના દ્રવ્યનું હરણ કરવાના પાપવિના
 બાકી સધળાં પાપ અને ઉપપાપોને શિવની પૂજા મટાડી નાખે છે.
 પુનાણોમાં અને ધર્મશાસ્ત્રોમાં પણ બ્રહ્મહત્યા વગેરે પાપનાં નિવારણ
 જ્ઞેવામાં આવે છે પણ શિવના દ્રવ્યને હરનારનું નિવારણ જ્ઞેવામાં
 આવતું નથી. ઘણું શું કહું ! ! અરધા રત્નોકમાંજ કહુંકું કે શિવ-
 પૂજન સેકડો બ્રહ્મહત્યાને પણ મટાડે છે. આ પ્રદોષકાળના શિવ-
 પૂજનનો વિધિ મેં કહ્યો એ સર્વ પ્રાણીઓથી છાનોછે, એમાં સંશય
 નથી. આ બાળકોએ પણ એ પ્રમાણે શિવપૂજન કરવું એટલે
 એક વર્ષમાંજ સિદ્ધિ થશે. એવી રીતે શાંડિલ્યમુનિનું વચન
 સાંભળી તે બ્રાહ્મણી એ બે બાલકોની સાથે મુનિને પગે લાગી.
 બ્રાહ્મણી બોલી કે-આપના દર્શનમાત્રથી હું આજ કૃતાર્થ થઈશું
 અને આ બે બાળકો આપનેજ શરણે છે. આ મારા પુત્રનું નામ

શુચિવ્રત છે અને રાજકુમારનું નામ ધર્મહુમ પાડ્યું છે. આ બે બાળક અને હું આપના ચરણના દાસ છીએ. અમને આ બચંકર દારિદ્ર્યરૂપી સમુદ્રમાંથી કાઢાડો. એ પ્રમાણે શરણ થએલી બ્રાહ્મણીને અમૃત જેવાં વચનથી ધીરજ આપી શાંડિલ્ય મુનિએ તે બન્ને બાળકોને શિવપૂજન કરવાના મંત્રનો ઉપદેશ કર્યો. મુનિએ ઉપદેશ કરેલા તે બે બાળક અને તે બ્રાહ્મણી તેને પગે લાગી રત્ન લઈ શિવમંદિરમાંથી ગયાં, સાંથી માંડી તે બે બાળકો મુનિના ઉપદેશથી પ્રદોષનાં શંકરનું પૂજન પ્રેમથી કરવા લાગ્યા. એ પ્રમાણે પૂજન કરતાં તેઓને ચાર મહીના સુખેથી વીતી ગયા. કોઈ દિવસ રાજકુમાર વિના એકલો નાહાવા ગએલો બ્રાહ્મણનો પુત્ર નદીને કાંઠે ઘણી રમત કરવા લાગ્યો. સાં તેણે ઘોષ પડવાથી ફાટીગએલી છીપરમાં ઝમકતો એક નાણાંનો કલસો દીડો તે બેઈ જલદી સાં આવી હરખ પામી, આ દૈવે આપ્યું એમ માની, માથે ઉપાડીને ઘેર આવ્યો. ઉતાવળો આવી, તે કલસાને ધર પાસે મુકી, માને કહેવા લાગ્યો કે—મા ! મા ! સદાશિવે દયા કરીને આ કલસો દેખાડ્યો છે તે તું જો. પછી વિસ્મય પામેલી અને શિવપૂજનને માન દેતી તે બ્રાહ્મણીએ રાજપુત્રને બોલાવી અને પોતાના પુત્રને વખાણીને કહ્યું કે—હે દીકરાઓ ! મારી આજ્ઞા મानीને આ નાણાંના કક્કશને તમે બન્ને જણા સરખે ભાગે વેહેંચી લીઓ. એ પ્રમાણે માનું વચન સાંભળી બ્રાહ્મણનો પુત્ર રાજ થયો. પણ રાજકુમાર શિવપૂજનમાં વિશ્વાસ રાખીને બોલ્યો કે—હે મા ! તારા દીકરાના પુણ્યથીજ આ ધન આવ્યું છે એટલે તેમાંથી વેહેંચી ભેવાની મારી ઇચ્છા નથી. એને પોતાના પુણ્યથી મળ્યું તે પોતેજ ભોગવે અને એને જોણે આપ્યું તેજ સદાશિવ મારા ઉપર પણ કૃપા કરશે. પછી તે પ્રમાણે અને તે ધરમાંજ પરમ આનંદથી શિવપૂજન કર-

તાં તેઓને એક વર્ષ નીકળી ગયું. પછી એક દિવસ એ રાજકુમાર તે બ્રાહ્મણના પુત્રની સાથે વસંતઋતુમાં વનમાં રમતો હતો ત્યાં કોઈ વનમાં છેટે નીકળી જતાં સેંકડો ગંધર્વની કન્યાઓ રમતી હતી તે તેઓના જોવામાં આવી. રૂપાળી અને મનોરહસ રીતે રમતી એ કન્યાઓને છેટેથી જોઈને બ્રાહ્મણના પુત્રે રાજકુમારને કહ્યું કે- અહીંથી આપણે આગળ ન જવું, કેમકે હાં સ્ત્રીઓ રમે છે. નિર્ભય અંતઃકરણના ડાહ્યા પુરુષોએ સ્ત્રીઓની પાસે જવું નહીં કપટ કરનારી. ધન તથા જીવાનીથી છંદેલી અને કાલાવાલામાં ચતુર એવી સ્ત્રીઓ પ્રરૂપન મોહ કરી દીએ, માટે ધર્મવાળા વિદ્વાને અને વિશેષે કરી બ્રહ્મચારીએ સ્ત્રીઓની પાસે જવું નહીં અને તેઓની સાથે બોલવું પણ નહીં. એટલા માટે સ્ત્રીઓ રમે છે હાં હું નહીં જાણી. એમ કહી એ બ્રાહ્મણનો પુત્ર તો છેટેજ ઉભો રહ્યો. અને રાજકુમાર ગમ્મત જોવાની ઇચ્છાથી એકલોજ નિર્ભય થઈને હાં ગયો. ત્યાં એ કન્યાઓમાંની એક કન્યા રાજકુમારને આવતો જોઈ મનમાં વિચાર કરવા લાગીકે-અહો ! રૂપાળો. હાથીના જેવી ચાલવાળો, શોભાના સમુદ્ર જેવો, લીલાથી ચપળ અને મોટી આંખોવાળો, ગધુર અને મદ્દ હસવાવાળો, કામદેવ જેવો અને કોમળ શરીરવાળો આ જીવાન કોણ હશે ? એ પ્રમાણે વિસ્મય પામેલી તે કન્યાએ સઘળી સખીઓ સામું જોઈને કહ્યુંકે-હે સખીઓ ! અહીંથી નજદીક આંખા આસોપાલવ, પુત્રાગ અને બોલસરીના વિચિત્ર પૂલવાળું એક ઉત્તમ વન છે, ત્યાં જઈ તમે ધણાં પૂલ વીણી આવો ત્યાં સુધી હું અહીં ઉભી છું. એ પ્રમાણે કહેવાથી તે સખીઓ બીજા વનમાં ગઈ અને તે ગંધર્વની દીકરી રાજકુમાર સામી નજર કરીને ઉભી રહી. પાતળી. જીવાન અને લોકોત્તમા અપ્સરા કરતાં પણ વધારે રૂપાળી તે કન્યાને જોઈ જે-

નાં નેત્ર પ્રકૃલ્લિત થયાં છે એવો રાજકુમાર તેની પાસે આવ્યો અને દૈવયોગે કરી કામદેવતા બાણથી વીંધાઈ ગયો. તે ગંધર્વની કન્યાએ પણ ઉડીને રાજકુમારને પાનડાનું આસન આપ્યું. તેના રૂપ અને શુણ્ધી ધીરજ મટીને જેના ઇંદ્રિયો વ્યાકુલ થયાં છે એવી તે કન્યાએ તેને સત્તાર સહિત બેસાડી પાસે આવીને પુછ્યું કે—હે કમલની પાંખડીસરખી આંખોવાળા ! તમે કોણ છો ? કયા દેશથી અહીં આવ્યા છો અને કોના પુત્ર છો ? એમ પુછવાથી રાજકુમારે સઘળું કહી દેખાડ્યું. હું વિદર્ભ દેશના રાજાનો દીકરો છું. માતાપિતા મરી ગયાં છે, શત્રુઓએ રાજ્ય લઈ લીધું છે અને હું પરદેશમાં આવી રહ્યો છું. પછી તેણે પણ એ કન્યાને પુછ્યું કે તું કોણ છો ? અહીં તારે શું કામ છે ? અને કોની દીકરી છો ? તું મનમાં શો વિચાર કરે છે અને શું બોલવાની ઇચ્છા કરે છે ? એ પ્રમાણે પુછવાથી તે બોલી કે—કોદ્રવિક નામે એક ગંધર્વોનો મુખી છે તેની હું દીકરી છું અને માઈ નામ અંશુમતી છે. તમને આવતા જોઈ તમારી સાથે વાતચિત કરવાની ઉમેદથી સઘળી સખીઓને મુકી એકલી ઉભી છું સઘળી ગાયન વિદ્યાઓમાં મારા જેવી કોઈ નથી. મને મળવાથી સઘળી ચતુર સ્ત્રીઓ રાજ થાય છે, સર્વ કળામાં ચતુર અને સર્વના મનની વાત જાણનારી હું તમારી ઇચ્છા જાણી ગઈ છું કે તમારું મન મારામાં લાગ્યું છે. તેમ દૈવયોગથી માઈ મન પણ તમારામાં લાગ્યું છે, માટે હવે પછી આપણો સ્નેહ નહીં તુટવો જોઈએ. એ પ્રમાણે ગંધર્વ કન્યાએ સ્નેહથી તેની સાથે વાતો કરી પોતાના સ્તન ઉપરનો મોતીનો હાર તેને આપ્યો. એ હારને લઈ સ્નેહથી વ્યાકુલ થએલા તે રાજકુમારે આનંદમાં ડુબી ગયેલી તે કન્યાને કહ્યું કે—હે પ્યારી ! તેં સાચું કહ્યું તોપણ હું એક વાત પુછું છું. હું કે જે રાજ્યભ્રષ્ટ અને નિર્ધન છું તેને વરવાને તું કેમ ઇચ્છે છે ?

તારો પિતા જીવે છે તે જતાં તેની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરી મરજીમાં આવે તેનું આચારણ કરવાને તું કેમ ધારે છે ? એ પ્રમાણે તેનું બોલવું સાંભળી એ કન્યા હસીને બોલી કે-કાંઈ ચિંતા નહિ. હું તમારી મરજી પ્રમાણેજ કરીશ. ગળા જોજો. હે કાંત ! હમણાં તમે ઘેર જાઓ અને પરમદીવસ સવારે પાછા અહિં આવજો, સાચેસાચું કામ છે. એ પ્રમાણે કહીને તે રૂપાળી કન્યા સખીઓ આવવા લાગવાથી ત્યાંથી ખસી ગઇ અને તે રાજકુમાર પણ હરખથી બ્રાહ્મણના પુત્ર પાસે આવી સઘળી વાત કરી, તેની સાથે પોતાને ઘેર ગયો. પાછો ત્રીજે દિવસે રાજકુમાર એ કન્યાએ બતાવેલા ઠેકાણા પર આવ્યો ત્યાં એ કન્યા અને તેનો બાપ ગંધર્વનો રાજા તેના જોવામાં આવ્યા. ગંધર્વના રાજાએ તે બંને કુમારોનો સત્કાર કરી આસનપર બેસાડી રાજા કુમારને કહ્યું. ગંધર્વ બોલ્યો કે-હે મોટા રાજાના પુત્ર ! હું પરમ દહાડે કેલાસમાં ગયો હતો ત્યાં પાર્વતી સહીત સદાશિવનાં દર્શન કર્યાં. ત્યાં સર્વ દેવતાઓ સાંભળે એવીરીતે કર્ણના સમુદ્રરૂપ સદાશિવે મને બોલાવીને કહ્યું કે-ધર્મગુપ્ત નામનો કાંઈ રાજકુમાર પૃથ્વીમાં છે તે દરદ્રી અને રાજબ્રહ્મ છે. અને તેના બંધુઓને શત્રુઓએ મારીનાંબેલ છે. એ બાળક ગુરુના વચનથી નિરંતર મારી પૂજામાં પ્રેમ રાખે છે. અને તે પૂજના પ્રમાણથી તેના પૂર્વજો અહીં આવ્યાં છે. હવે શત્રુઓને મારી તે તેના રાજ ઉપર આવે એવી તું તેની સહાયતા કર. એ પ્રમાણે શંકરની આજ્ઞા માથે ચઢાવી હું ઘેર આવ્યો ત્યાં આ મારી દીકરીએ પણ મારી ધણી પ્રાર્થના કરી. એ સઘળી શંકરનીજ આજ્ઞા છે એમ જાણી આ દીકરીને સાથે લઇ વનમાં આવ્યો છું. આ અંશુમતી હું તમને આપું છું. અને સિવની આજ્ઞા પ્રમાણે શત્રુઓને મારી નાખી તમને તમારા દેશમાં સ્થાપન કરીશ. તમારા શહેરમાં આની

સાથે દશ હજાર વર્ષ સુધી મન ગમતા ભોગ ભોગવી અંતે તમે સદાશિવના સ્થાનકને પામશો. ત્યાં સદાશિવની પાસે આજ દિવ્યદેહથી આ મારી કન્યા પણ તમનેજ પ્રાપ્ત થશે. એ પ્રમાણે એ ગંધર્વે રાજકુમારને કહી તે વનમાં પોતાની દીકરી સાથે પરણાવ્યો. પેરાગ-
 સ્ત્રીમાં ઘણાં ઘણાં ઉત્તમ રત્નો. ચંદ્રમા જેવો મણી. પ્રકાશમાન મો-
 તીના હારો, દેવતાષ્ટ ધરેણાં, લુગડાં, સોનાના સામાન, દશહજાર
 હાથી, એક લાખ કાળા ઘોડા. સોનાના હજારો મોટા રથ, બીજાં
 એક દેવતાષ્ટ રથ, ઇંદ્રધનુષ જેવું ધનુષ, હજારો શસ્ત્ર, જેમાંથી
 બાણ નખુટે એવા બે ભાથા, ત્રુટે નહીં એવું સોનાનું બખતર,
 શત્રુઓનો નાશ કરે એવી સાંગ અને દીકરીની ચાકરી કરવા વાસ્તે
 પાંચ હજાર દસીઓ તેમજ અનેક પ્રકારનાં ધન રાજપાથી તેને
 આપ્યાં. વળી તેની મદદ કરવાને વાસ્તે એ ગંધર્વના રાજાએ હા-
 થી, ઘોડા, રથ અને પ્યાદાવાળું મહા બળંકર ગંધર્વોનું સૈન્ય તેને
 આપ્યું. એ પ્રમાણે તે રાજકુમાર મોટી લક્ષ્મી પામીને પ્યારી સ્ત્રીની
 સાથે પોતાના સુખથી રાજ થયો. ગંધર્વનો રાજા દીકરીનો યોગ્ય
 વિવાહ કરી વિમાનમાં બેસી સ્વર્ગમાં ગયો. પરજીવે ધર્મગુપ્તે ગંધ-
 વૌની ફોજની સાથે પાછો પોતાને શહેર આવી શત્રુઓની સેનાને
 મારી. દુર્મર્ષણ નામના શત્રુને સાંગવતે મારી શત્રુના સૈન્યનો પ્રલય
 કરી, ગંધર્વોની સેના સાથે પોતાના નગરમાં આવ્યો. ત્યાં કારભારી-
 ઓ અને ઉત્તમ બ્રાહ્મણોએ પટ્ટાભિષેક કરતાં રતનના સિંહાસન ઉપર
 બેસી નિષ્કંટક રાજ્ય કરવા લાગ્યો. તે બ્રાહ્મણીએ પોતાના પુત્રની
 પેઠે તેનું પોષણ કર્યું હતું તેજ તેની મા યમ અને તેજ બ્રાહ્મણનો
 દીકરો તેનો ભાઈ થયો. ગંધર્વની કન્યાને પરજીવે તે વિદર્ભ દેશનો
 રાજા ધર્મગુપ્ત એ પ્રમાણે શંકરની પૂજા કરવાથી રાજ્યાસન પામ્યો.
 એ રીતે બીજાપણુ જો પ્રદોષમાં શંકરનું આરાધન કરે તો મન

ગમતાં સુખ પામે અને મરણ પામ્યા પછી ઉત્તમ ગતિ પામે. સૂત કહેછે કે—આ પ્રદોષ કાળમાં શંકરનું પૂજન એ મોટું પવિત્ર વ્રત છે અને ધર્મ, અર્થ, કામ તથા મોક્ષને પામવાનું ઉત્તમ સાધન છે. પ્રદોષમાં શંકરનું પૂજન કર્યા પછી જે માણસ આ અદ્ભુત પવિત્ર કથાને સાવધાનપણાથી સાંભળે અથવા સંભળાવે તેને સેકડો જન્માંતરમાં પણ દારિદ્ર્ય આવે નહીં અને જ્ઞાન તથા સંપત્તિ પામીને અંતે શિવલોકમાં જાય. આ અત્યંત દુર્લભ મનુષ્ય અવતાર પામીને જેઓ શંકરના ચરણનું સેવન કરેછે તેઓને ધન્ય અને પોતાના પુણ્યથી ત્રૈલોક્યને વશ કરનારા જાણવા અને તેઓના ચરણની રજ જગતને પવિત્ર કરે છે.

येप्राप्यदुर्लभतरंमनुजाःशरीरंकुर्वन्तिहंतपरमेश्वर
पादपूजां ॥ धन्यास्तएवनिजपुण्यजितत्रिलोका
स्तेषांपदांबुजरजोभुवनंपुनाति ॥ १६३ ॥

એ પ્રમાણે સ્કંદ પુરાણમાંના બ્રહ્માત્મર ખંડનો પ્રદોષ મહિમા વર્ણન નામનો સાતમો અધ્યાય પુરો થયો.

અધ્યાય આઠમો.

सूतउवाच॥नित्यानंदमयंशांतंनिर्विकल्पंनिरामयं॥

शिवतत्त्वमनाद्यंतंयेविदुस्तेपरंगताः ॥ १ ॥

સૂત કહેછે કે—નિત્ય, આનંદમય, શાંત, બેદ રહિત, ઉપદ્રવ
 રહિત અને આદિઅંત રહિત સદાશિવના તત્વને જેઓ જાણે તેઓ
 પરબ્રહ્મને પામ્યા સમજવા. સંસારના સુખથી વૈરાગ્ય પામીને જે
 ધીર પુરૂષો સદાશિવની નિષ્કામ ભક્તિ કરેછે તેઓને મુક્તિ થાય
 એમાં સંદેહ નથી. સંસારના સુખની કામના રાખીને જેઓ સદા-
 શિવની ભક્તિ કરે તેઓ વિષયોમાં મોહ નહીં પામતાં વિષયોના
 સુખને પણ ભોગવે છે. ગમે તેવા ભાવથી પણ શિવની ભક્તિ
 કરનાર માણસ ખરાગ થાય નહીં અને કાળે કરી મોક્ષ પામેજ.
 ભોગ અને મોક્ષ એ બન્નેની ઇચ્છા હોય તો કમં કરીને શિવનું
 પૂજન કરવું અને એમ કરવાથી ભોગને અતે મોક્ષ મળે છે. ધણું
 કરીને વિષયની ઇચ્છા મુકીદેવાને ક્રોધ પણ સમર્થ નથી એટલા
 માટે કમં કરીને શિવપૂજન કરે તો તે પૂજન પણ મનુષ્યોના મનોર-
 થને પૂરે છે. આ જોટા સંસારમાં પણ ધણા દિવસ સુધી સુખ
 ભોગથી મરણ થયા પછી જેઓને મુક્તિની ઇચ્છા હોય તેઓને વાસ્તે
 એજ ધર્મ કહેલ છે. લોકમાં સદાકાળ શિવનું પૂજન સ્વર્ગ અને
 મોક્ષને આપે છે, તેમાં પણ પ્રદોષ વગેરે ગુણવાળા સોમવારના
 દિવસનું પૂજન વિશેષ ફળ આપે છે. એકલા સોમવારે પણ જેઓ
 શિવપૂજન કરે તેઓને આ લોક અને પરલોકમાં કાંઈપણ દુર્લભ
 રહેતું નથી. ઉપવાસ કરી પવિત્ર થઈ જિતેન્દ્રિય રહી સોમવારને
 દિવસ વેદના અથવા પુરાણના મંત્રથી વિધિ સહિત શિવપૂજન
 કરવું. બ્રહ્મચારી, ગૃહસ્થ, કન્યા, સૌભાગ્યવતી કે વીધવા સ્ત્રી પણ
 શિવપૂજન કરવાથી મન ગમતું સુખ પામે છે. આ વિષયમાં પણ
 સાંભળનારને ગમે એવી કથા કહું છું કે જે સાંભળવાથી મુક્તિ
 મળે અને સદાશિવની ભક્તિ થાય. આર્યાવર્ત દેશમાં ચિત્રવર્મા ના-
 મનો કોઈ સગા હતો. તે ધર્મનું ધારણ કરનાર, પ્રાપ્તિઓને ધન-

૩૫, ધર્મની મર્યાદાઓનું રક્ષણ કરનાર, અવળે ભાગે આલનારાઓ-
 ને શિક્ષા કરનાર, સધળા યજ્ઞોને કરનાર, શરણુ ઇચ્છનારાઓનું
 રક્ષણ કરનાર, સધળા પુણ્યોને કરનાર, સર્વ સમૃધ્ધિઓનો દેનાર,
 શત્રુઓને જીતનાર અને શિવ તથા વિષ્ણુનો ભક્ત હતો. તે રાજાને
 પતિવ્રતા સ્ત્રીઓમાં મહા પરક્રમી પુત્રો થયા અને ધણી દિવસથી
 ઇચ્છેલી એક સુંદર દીકરી પણ આવી. સારાં બાળ્યે દીકરી આવી
 તેથી હિમાલયનો જોમ પાર્વતી જન્મ્યાથી મનોરથ પૂર્ણ થયો હતો.
 તેમ રાજાનો મનોરથ પૂર્ણ થયો અને એ રાજા પોતાને દેવતા
 યજ્ઞનાર માનવા લાગ્યો. એ રાજાએ એક દિવસ સ્ત્રીઓના લક્ષણને
 જાણનારા પવિત્ર ઉત્તમ બ્રાહ્મણોને બોલાવી હરખથી કન્યાનું
 ભવિષ્ય જાણ પુછ્યું, તેઓમાંથી મોટો વિદ્વાન એક બ્રાહ્મણ બોલ્યો
 કે-હો રાજા ! આ તમારી સીમંતિની નામની કન્યા પાર્વતીના જેવી
 સૌભાગ્યવાળી, દમયંતી જેવી રૂપાળી, સરસ્વતીના જેવી કળા જાણનારી,
 લક્ષ્મીના જેવી ગુણવાન, અદિતિના જેવી સારી પ્રજાવાળી. સીતા
 જેવી પતિવ્રતા. સુર્યની કાંતિ જેવી પ્રકાશતી, અને ચાંદનીની પેઠે
 લોકોને ગમે એવી થશે. દશ હજાર વર્ષ સુધી પતિનું સુખ ભોગવી,
 આઠ દીકરા જન્મી અતે મોક્ષ પામશે. એ બ્રાહ્મણને રાજાએ ધણું
 ધન આપ્યું અને તેની વાણીરૂપી અમૃતથી તેને મોટો સંતોષ થયો.
 પછી ધીરજવાન અને ધણી કાંતિત્રાજો બીજો બ્રાહ્મણ બોલ્યો કે
 આ કુંવરી ચક્રદેવે વર્ષે વિધવા થશે. એ તેનું વજ્ર પડવા જેવું
 કઠણ વચન સાંભળી રાજા એ ધડીવાર તો ચિંતાથી બ્યાકુલ થઇ
 ગયો. પછી સર્વે બ્રાહ્મણોને રજા દઇ બાવી હશે તે ખર્ચે એમ
 ધારી તેણે ચિંતા મુકી દીધી તે સીમંતિનીએ પણ પોતે બાળક
 મટીને જીવાન થઇ ત્યારે પોતાની સખીના કહેવાથી પોતાનું વિ-
 કલપાપણું થનાર જાણી, અત્યંત ખેદ પામી, વિચાર કરીને યાજ્ઞવ-

(૫૯)

હય મુનિની સ્ત્રી મૈત્રેયીને પુછ્યું કે—હે મા ! બયથી બાકુળથઇને તમારા ચરણને શરણે આવી છું માટે જેથી સૌભાગ્ય વધે એવા કર્મનો મને ઉપદેશ કરો. ત્યારે મૈત્રેયી બોલ્યાં કે—હે પુત્રિ ! શિવ અને પાર્વતીનું શરણ લે. સોમવારને દિવસ યોગ્ય રીતે શિવ અને પાર્વતીની પૂજા કર, ઉપવાસ કરી, નાહી, સ્વચ્છ વસ્ત્ર પહેરી, મૌન રાખી, નિશ્વળ મનથી યથાયોગ્ય પૂજા કરી, બ્રાહ્મણોને જમાડી શિવને પ્રસન્ન કર. અભીષેક કરવાથી પાપનો ક્ષય; પીઠનું પૂજન કરવાથી ચક્રવર્તીપણું; ચંદન, પુષ્પ અને અક્ષત અડાવવાથી સધળું સૌભાગ્ય સુખ, ધૂપ કરવાથી સુગંધિપણું; દીવો કરવાથી કાંતિ; નૈવેદ્ય ધરવાથી મોટું ભાગ્ય; પાન ધરવાથી લક્ષ્મી; અને નમસ્કાર કરવાથી ધર્મ, અર્થ, કામ તથા મોક્ષ મળે છે. આઠ મોટી સિદ્ધિ મળવાનું કારણ પણ જપજ છે. હોમ કરવાથી સર્વ સુખ અને સંન્યાસીઓને જમાડવાથી સર્વ દેવતાઓની કૃપા થાય છે. એ પ્રમાણે સોમવારને દિવસ શિવપાર્વતીનું આરાધન કરવાથી મોટું કષ્ટ આવ્યું હશે તેને પણ તરી ગઇશ. બચંકર કરતાં પણ બચંકર એવો મોટો ક્લેશ અને મોટો બય પણ શિવપૂજનના પ્રભાવથી મટશે. એ પ્રમાણે સીમંતિનીને ઉપદેશ કરી મૈત્રેયી ગયાં અને સીમંતિનીએ પણ તેમજ કરવા માંડ્યું. નળ રાજાને દમયંતી નામની સ્ત્રીમાં ઈંદ્ર-સેન નામનો પુત્ર થયો હતો. તેનો ચંદ્રમા જેવો ચંદ્રાંગદ નામનો પુત્ર હતો. ચિત્રવર્મા રાજાએ એ રાજકુમારને બેલાવી ગુરૂની આજ્ઞાથી તેને પોતાની કુંવરી સીમંતિની દીધી, તેના વિવાહમાં મોટો ઉત્સવ થયો કે જેમાં સર્વે રાજાઓનો મોટો મેલાવડો થયો હતો. સીમંતિનીને પરણી ભાગ્યશાળી ચંદ્રાંગદ કેટલાક મહીના સુધી સાસરેજ રહ્યો હતો. એક દિવસ એ રાજકુમાર યમુનાંજીને ઉતરવા વાસ્તે કેટલાક મિત્રોની સાથે રમતથી વહાણમાં બેઠો. વાહાણ

પાણીમાં ચાલતાં દૈવયોગથી પાણીની ચકરીમાં આવી જવાથી ખાન-
રવાઓ સહિત ડુખી ગયું. યમુનાંજીના બન્ને કાંઠાપર જોનારા સર્વે
લોકો મોટો હાહાકાર કરવા લાગ્યા અને તે કોલાહલ સ્વર્ગસુધી
પોહાંચી ગયો. કેટલાએક દુખતાંજ મરી ગયા અને કેટલાએક ઝડ-
ના પેટમાં ગયા ચંદ્રાંગદ વગેરે કેટલાએક તો પાણીમાં દેખવામાંજ
ન આવ્યા એ વાત સાંભળી અત્યંત વિહ્વલ થએલો ચિત્રવર્મા
રાજા યમુનાંજીને કાંઠે આવી મૂરછા પાગી ગયો, રાણીઓ પણ
મૂર્છીત થઈ ગઈ, સીમંતિની પણ તે વાત સાંભળી મૂછા ખાઈ
ધરતીપર પડીગઈ. બીજા પણ મંત્રી, નાયક અને ગૌર વગેરે શો-
કથી વિહ્વલ થઈ, મોવાળા છુટા મુકી વિલાપ કરવા લાગ્યા. ઇંદ્ર-
સેન રાજા પણ દીકરાની એ વાત સાંભળી દુઃખથી રાણીઓ સ-
હિત મૂર્ચ્છિત થઈને પડ્યો. તેના મંત્રીઓ, શેહેરના લોકો અને
દેશના લોકો પણ બાળક, ધરડા અને સ્ત્રીઓ શીખે શોકથી વિહ્વલ
થઈ વિલાપ કરવા લાગ્યા. શોકથી કેટલાએક છાતી અને કેટલા-
એક માથું ફૂટવા લાગ્યા, હે રાજપુત્ર ! હે બાપ ! ક્યાં છો ? એમ
કહીને રોવા લાગ્યા. એ પ્રમાણે ઇંદ્રસેનનું અને ચિત્રવર્માનું એ
બન્ને શેહેર શોકથી વ્યાકુળ થઈ રહ્યાં, પછી ધરડાઓએ ધીરજ
આપેલા ચિત્રવર્મા રાજાએ ધીરે ધીરે ગામમાં આવી દીકરીની સાં-
ત્વના કરી. અને ડુખી મરેલા જમાઇની સવળી ઉત્તરક્રિયા તેના
બાપાતો આવ્યા હતા તેઓની પાસે કરાવી, સીમંતિનીએ પતિ
પછવાડે સતી થવાનું મન કર્યું પણ બાપે સ્નેહથી ના પાડતાં વિ-
ધવાપણે રહી. તોપણ મૈત્રેયીએ બતાવેલું સોમવારનું શુભ વ્રત
તેણે મુકયું નહીં, એ પ્રમાણે ચંદ્રદેવે વર્ષે મોટું દુઃખ પામીને સ્નિ-
વના ચરણારવીંદનું ધ્યાન કરતાં કરતાં તેને ત્રણ વર્ષ નીકળી ગયાં.
પુત્રના શોકથી જાણે શેલો થઈ ગયો હોય એવા ઇંદ્રસેન રાજા ઉપર
બળાત્કાર કરી તેના શુરા બાપાતોએ તેનું રાજ્ય લઈ લીધું. અને

તે અપુત્ર રાજાને તેની રાણીઓ સહિત પકડીને બંદીખાને નાખ્યો, યમુનાંજીના પાણીમાં ડૂબેલો તેનો દીકરો ચંદ્રાંગદ નીચે ઉતરતો જતો હતો ત્યાં તેણે નાગની સ્ત્રીઓને દીઠી. પાણીમાં રગત કરતી તે નાગલોકની સ્ત્રીઓ પણ તે રાજકુમારને જોઈ વિસ્મય પામી તેને પાતાલમાં સર્પના ગામમાં લઈ ગઈ. રાજકુમાર અતિ અદ્ભુત અને રમણીય એવા તક્ષક નાગના પુરમાં ગયો. ત્યાં ઈંદ્રના ઘર જેવું, મોટા રત્નોની કિરણોથી શોભતું; હીરા અને વૈદુર્ય મણિ વગેરેના સેંકડો મેહેનવાળું, માણકના દરવાજા અને બારણાંવાળું, મોતીની માળાઓથી શોભાયમાન, ચંદ્રકાંત મણિની જગ્યાઓવાળું, સોનાનાં દ્વાર અને કમાડવાળું, અને લાખો કરોડો મણિ-રૂપ દીવાઓથી શોભતું, એક ઘર જેવામાં આવ્યું. તે ઘરમાં સભાની વચમાં રત્નના સિંહાસન ઉપર બેઠેલ નાગના રાજા, સેંકડો કણોથી શોભિત, દેવતાઈ વસ્ત્રવાળા, કાંતિવાળા, રત્નના કુંડળથી શોભતા, અનેક રત્નવાળા મુકુટની કાંતિથી રંગાએલ કણોમાં મણિવાળા વિચિત્ર રત્નોથી શોભિત અને હાથ જોડી ઉભેલા અસંખ્યાત નાગો જેની સેવા કરે છે એવા તક્ષક નાગને દીઠા. રૂપ, જીવાની, મધુરતા, વિલાસ અને ચાલથી શોભતી હજારો નાગ કન્યાઓ એ તક્ષક નાગને વીંટીને ઉભી હતી. તેઓ દેવતાઈ ધરેણું અને ચંદનથી શોભતી હતી. કાલાસિ જેવો પ્રતાપ અને સૂર્યના જેવું તેમનું તેજ હતું, તેના તેજથી અંજાઈ ગયેલો રાજકુમાર ચંદ્રાંગદ તેમને જોઈ સભામાં પ્રણામ કરી હાથ જોડી ઉભો રહ્યો. એ રૂપાળા રાજકુમારને જોઈને તક્ષક નાગે નાગણીઓને પુછ્યું કે—આ કોણ છે ? અને શા માટે અહીં આવ્યો છે ? નાગણીઓએ કહ્યું કે—યમુનાંજીના પાણીમાં દેવદંડાથી આ માણસને જોઈને તમારી પાસે આવ્યો છે, એના મુળની કે નામની ખબર નથી. પછી તક્ષકનાગે, તું કોનો

દીકરો છે ? કાણુ છું, તારો દેશ કયો, અને કેમ આવ્યો છું ? એમ
 પુછવાથી ચંદ્રાંગદ બોલ્યો કે-પૃથ્વી ઉપર મગધ (નિપધ) નામનો
 એક દેશ છે તેમાં મોટાચશવાળા નળરાજનું રાજ્ય હતું. એ રાજા
 ખવિત્ર કીર્તિવાળા, દમયંતી રાણીના પતિ અને ઉત્તમ હતા
 તેના જાળવાન પુત્રનું નામ ઇંદ્રસેન છે. તેનો કુંવર હું નામે ચંદ્રા-
 ગદ છું. તે નવો પરણીને સાસરે રહેતાં યમુનાંજના પાણીમાં વિહાર
 કરવા ગયો હતો ત્યાં દૈવયોગથી ડૂબી જતાં આ નાગણીઓ અને
 તમારી પાસે લાવી છે. જન્માંતરના પુણ્યોને લીધે તમારાં ચરણાર-
 વિંદનું દર્શન થવાથી આજ હું ધન્ય થયો છું અને મારાં માળાપ
 પણ્ય કૃતાર્થ થયાં કેમકે તમે કરુણાથી મારી સામું જોયું અને બો-
 લાવ્યો. સૂત કહેછે કે-એ પ્રમાણે ઉત્તમ, કેમલ અને ધીરજ બરેલું
 તેનું બોલવું સાંભળી તક્ષક નાગ ખુશીથી ફરીવાર બોલ્યા કે-હો
 રાજકુમાર ! ખીશોમાં, ધીરજ રાખજો. સધળા દેવતાઓમાં તમે
 કયા દેવનું સદા પૂજન કરોછો ? રાજકુમાર બોલ્યો કે સર્વ દેવતાઓ-
 માં જે મહાદેવ કહેવાયછે તે પરમેશ્વર પાર્વતીના પતિ સદાશિવની
 અમે પૂજા કરીએ છીએ. જેના તેજના અંશથી અને રજોગૂણથી
 બનેલા બ્રહ્માએ જગત રચ્યું છે તે મહાદેવને અમે પૂજીએ છીએ.
 જેના અંશથી અને દિવ્ય સત્વગુણથી બનેલા વિષ્ણુ જગતનું પા-
 લન કરેછે તે શિવને અમે પુજીએ છીએ. અને જેના તમોગુણ-
 વાળા અંશથી બનેલા પ્રલયના અગ્નિ જેવા રૂદ્ર અંતે જગતનો સં-
 હાર કરેછે તે સદાશિવને અમે પૂજીએ છીએ. જે વિધાતાના પણ્ય
 વિધાતા, કારણનું પણ્ય કારણ અને તેજનું પણ્ય મોટું તેજ છે તે
 શિવ અમારું મોટું શરણુ છે. અગ્નિમાં, પૃથ્વીમાં, વાયુમાં, જળમાં
 અને આકાશમાં જે રહેછે તે ત્રિશ્વેશ્વરને અમે પૂજીએ છીએ. જે
 સર્વ પ્રાણીઓના સાક્ષી, સ્વરૂપમાં રહેલ અને લેપ રહિત છે અને

લોક જેની ઇચ્છાને વશ છે તે શિવને અમે પૂજિએ છીએ. એક આદિપુરુષ, ગુણના વિકારથી ભિન્ન ભિન્ન લાગતા અને નિત્ય એવા જે સદાશિવને કેટલાએક જીવ કહેછે, કેટલાએક ત્રણ અવસ્થાના સાક્ષી કહેછે અને કેટલાએક કુટસ્થ (અવિચળ) કહેછે તે શિવ અમારું શરણુ છે. ચેતનરૂપ, વિચારમાં ન આવે એવા અપાર તેજવાળા જડ પદાર્થથી જુદા અને સ્વરૂપમાંજ રહેલ એવા જે શિવને મન, વચન અને ઇંદ્રિયો જાણી શકતાં નથી તે શિવને અમે પૂજિએ છીએ. સત્ પુરુષો, જેની કૃપાને પામ્યા પછી ઇંદ્રની ઉત્તમ પદવીને પણ ઇચ્છતા નથી અને કર્મબંધન તથા કાળચક્રમાંથી નીકળી નિર્ભય થઇને રહે છે તે શિવ અમારું શરણુ છે, જેનું સ્મરણુ નીચમાં નીચ માણસોના પણ સર્વ પાપ અને રોગને મટાડેછે અને જેના અખંડ સ્વરૂપને વેદ પણ શોધ્યાં કરેછે તે શિવને અમે નિરંતર પૂજિએ છીએ. ગંગાજી જેના મસ્તકમાં રહ્યાંછે. પાર્વતી જેની સ્ત્રી છે અને તક્ષક તથા વાસુકિનાગ જેનાં કુંડળ છે તે અરધા ચંદ્રમાના મુકુટવાળા સદાશિવ અમારું શરણુ છે. જેના ચરણારવીંદને વેદ ગાય છે જેની મૂર્તિ યોગીઓના હૃદયમાં છે અને જેની કીર્તિ સર્વ લોકથી પણ વધારે છે. એવા અને સંસારમાં નહીં બંધાએલા સદાશિવને અમે પૂજિએ છીએ. સૂત કહેછે કે-એ પ્રમાણે તેનું બેલવું સાંભળી સદાશિવમાં જેને ભક્તિ વધીછે એવા તક્ષક નગે તે રાજકુમારને કહ્યું કે-હે મોટા રાજા ! પુત્ર ! તું બાળક છતાં પણ સદાશિવના પરમ તત્ત્વને જાણેછે એટલા માટે હું તને પ્રસન્ન થયો છું. આ રત્નમય લોક, આ રૂપાળી સ્ત્રીઓ, આ સધળાં કલ્પવૃક્ષો અને આ અમૃતથી ભરેલી વાઘ્યો તૈયારકે. અહીં મૃત્યુની બીક, ઘડપણ કે રોગની પીડા નથી, માટે અહીંજ મન ગમતા પિહાર કર અને જેવા જોઇએ તેવા ભોગ ભોગ, એ પ્રમાણે તક્ષક

નાગ બોલતાં તે મોટી બુદ્ધિવાળો રાજકુમાર, હાથ જોડી પ્રીતિથી બોલ્યો કે—હું પરણેલો છું, મારી સ્ત્રી પતિવ્રતા તથા નિરંતર શિવપૂજનમાં તત્પર છે. અને મારાં માતાપતે હું એકજ દીકરો છું. એ સઘળાં આજ મને સુવે જાણી મોટા શોકથી ધણું કરીને મરી ગયાં હશે, અથવા દૈવયોગથી જીવતાં પણ હોય એટલા માટે મારે આંહી કોઈ રીતે ધણા દિવસ રહેવું ન જોઈએ તેથી દયા કરી તેજ લોકમાં મને પોંદોઆડો. તે રાજકુમાર એ પ્રમાણે બોલતાં તેને કદપત્રકમાંથી પેદા થએલાં ઉત્તમ અને વિચિત્ર અન્ન, ચંદન, વસ્ત્ર, માળા, રત્ન, અને દેવતાઈ ધરેણાથી રાજી કરી અને અનેક પ્રકારના બોગથી સંતોષ પમાડી તક્ષકનાગે ફરીવાર કહ્યું કે જ્યારે જ્યારે તમે મને યાદ કરશો ત્યારે ત્યારે હું તમારી પાસે આવીશ. વળી એ રાજકુમારને તક્ષકનાગે ઇચ્છામાં આવેલાં જતાર અને સર્વ દ્રોષ, સમુદ્ર તથા લોકોમાં કયાંય અટકે નહીં એવો ઘોડો આપ્યો. રત્નનાં ધરેણાં વાળો એક રાક્ષસ દેવતાઈ ધરેણાં, લુગડાં અને સહાયતા કરવા વાસ્તે એક નાગકુમારને પણ સાથે આપીને જવાની રજા દીધી. પછી ચંદ્રાંગદ એ સઘળું ધન લઈ, તે ઘોડાપર બેસી અને રાક્ષસ તથા નાગકુમારને સાથે લઈ નીકળ્યો. જરાવારમાં તે યુમનાંજીના પાણીમાંથી જ આહાર નીકળી, દેવતાઈ ઘોડા ઉપર બેસી સુંદર કાંઠા ઉપર ફરવા લાગ્યો, એ સમયમાં તે પતિવ્રતા સીમંતિની પણ સખીઓને સાથે લઈ સાં નાહાવા આવી હતી. તેણે નદીને કાંઠે ફરતો તે રાજકુમારને દીઠો કે જેની સાથે મનુષ્ય રૂપે એક રાક્ષસ અને એક નાગકુમાર પણ હતો. દિવ્ય રત્નથી અને દિવ્ય ફૂલથી શણગારેલો અને જેના શરીરની સુગંધી દક્ષયોજનમાં ફેલાઈ હતી એવો એ નવીન રૂપવાળો રાજકુમાર દેવતાઈ ઘોડા ઉપર બેસી ફરતો હતો તેને જોઈ સીમંતિની જાણે જડ ઘેલી અ-

ને ખીનેલી હોય તેમ તેના ઉપર નજર કરી ઉભી રહી. આને આ-
ગળ હીદી છે એમ સ્મરણ કરતાં ને રાજકુમારે ગળામાં ધરેણું અ-
ને કંઠસૂત્ર વિનાની, વગર ગુંથેલા ચોટલાવાળી, ચંદનના લેપન વગ-
રની, આંજણુ વગર લુખી આંખવાળી, દુખળી અને શોકથી સં-
કથએલી એવી સીમંતિનીને જોઈ, ઘોડા ઉપરથી ઉતરી, નદીને
કાંઠે બેસી તેને બોલાવીને પુછ્યું કે-તું કાણુ છો ? કોની સ્ત્રી છો ?

કોની દીકરી છો ? અને જાળકપણામાંજ તને આ મોટા શોકની
નીશાની કેમ જોવામાં આવે છે ? એ પ્રમાણે તેણે સ્નેહથી પુછતાં
જેની આંખમાં આંસુ ભરાઈ આવ્યાં, એવી સીમંતિની વાત કહે-
વામાં લખણી ત્યારે તેની સખીએ વાત કરી કે-આ સીમંતિની,
મગધ (નિપધ) દેશના રાજાના કુવર ચંદ્રાંગદની સ્ત્રી અને ચિત્ર
વર્મા રાજાની દીકરી છે. આનો પતિ દૈવયોગથી આ જાડા પાણીમાં
ડૂબી મુવો તેને લીધે આ વિધવા થઈ દુઃખથી સોસાઈ ગઈ છે.
રોતાં રોતાં ત્રણ વર્ષ કાઢાડ્યાં છે અને આજ સોમવાર હોવાથી
અંહી નાહાવા આવી છે. આના સસરાનું રાજ્ય પણ શત્રુઓએ
લઈ લીધું છે અને તેને બલાતકારથી પકડી સ્ત્રી સહિત કેદ કરી ત-
ઓએ પોતાના સ્વાધીનમાં રાખ્યો છે. તો પણ સારા આચારવાળી
અને નિર્ભય મનવાળી આ સીમંતિની સોમવારને દિવસ પરમ બ-
કિતથી શિવપાર્વતીની પૂજા કરે છે. સૂત કહે છે કે-એ પ્રમાણે સખી-
ના મોહોડાથી સઘળી વાત કહેવરાવી; પછી સીમંતિનીએ પોતેજ
એ રાજકુમારને પુછ્યું કે-કામદેવ જેવા સ્વરૂપવાન ! તમે કાણુ છો ?
આ તમારા પડખામાં બે જણુ કાણુ છો ? દેવ છો ? રાજા છો ?
સિદ્ધ છો ? ગંધર્વ છો ? સર્પ છો ? કે કિન્નર છો ? જાણુ કોઈ સ્નેહી
હોય તેમ મારી ખજર શા માટે પુછો છો ? મારું ખરાબ આચરણ
તમે જાણ્યું છે કે મને ક્યાંય દીઠી છે ? મેં ક્યાંય દીઠેલો જાણુ સ્વજન

હોય એમ જણાવ્યો છે, માટે મારીપાસે સઘળી ખરી વાત કહેજો. કેમકે સત્પુરુષોમાં સત્ય ગણું મજબુત હોય છે. એટલું બોલી લાં તે રાજકુમારીને આંસુ આવી જતાં રોવા લાગી, મૂર્છા પામીને ધરતીપર પડી ગઈ. સખીઓએ વીંટી લીધી બીજું કંઈ બોલો શકી નહીં. ચંદ્રાંગદ પ્યારીનું સઘળા શોકનું કારણ સાંભળી શોકથી વ્યાકુળ થઈને બે ઘડીવાર તો ચૂપ થઈ ગયો. પછી ઘણાં ઘણાં વચનોથી પ્યારીની સાંત્વના કરીને ‘અમે ઇચ્છામાં આવે લાં જનારા સિદ્ધ નામના દેવ છીએ’ એટલું બોલ્યો. પછી પરાણે ખેંચી લઈને હાથ ઝાલવાથી બીનેલી અને જેનાં સઘળાં અંગોમાં રૂવાંણાં ઉભાં થઈ ગયાં એવી સીમંતિનીને તેણે કાનમાં કહ્યું કે-હે રૂ-ડા મોઢાવાળી ! કોઈ લોકમાં મેં તારા પતિને દીડો છે તે તારું પતિ-વ્રતાપણું જોવાથી રાજ થઈને તુરતજ આવશે અને નક્કી બે ત્રણ દિવસમાં તારા શોકને મટાડશે; એ વાત કહેવા સારું હતું આચોક્ષું. હું તારા પતિનો મિત્ર છું. શિવના ચરણના સોગંદ ખાઈને કહું છું કે એ વાતમાં સંદેહ નથી. લાં સુધી આ વાત તારા મનમાંજ રાખજે, કયાંય ઉઘાડી કરીશ માં. એ તેનું અમૃતની સેંકડો ધારા કરતાં પણ અધીક મીઠું વચન સાંભળી સંભ્રમથી જેની આંખો પ્રકુલિત થઈ એવી સીમંતિની તેની સામુંજ વારંવાર જોવા લાગી. પ્રેમના બંધનથી અનુકૂળ અને રસાયન જેવું તેનું મીઠું વચન, રૂડા વિલાસ સહિત સુંદર કટાક્ષથી જેવું, પોતાનો હાથ ઝાડવાથી જેનાં રૂવાંણાં ઉભાં થઈ ગયાં એવું તેનું શરીર, આગળ દીકેલાં તેના અંગનાં અને સ્વર વગેરેનાં લક્ષણો, અવસ્થાનું પ્રમાણ અને શરીરનો વર્ણ એ સઘળાંની પરિક્ષા કરીને તર્ક કરવા લાગી કે નક્કી આજ મારો પતિ છે, બીજો ન હોય. પ્રેમથી પરવશ થએલું માઈ મન આમાંજ લાગુંછે. આવા સ્વરૂપવાળો પરલોકમાંથી કેમ આવે ? હું કે જેનાં

ભાગ્ય ગંદ છે તેને સુવેક્ષા પતિનું દર્શન કેમ થાય ? આ સ્વપ્ન છે ? ના, ના, સ્વપ્ન તો નહીં, આ બ્રાંતિ છે ? ના, ના, બ્રાંતિ તો નહીં. આ કાંઈ ધુતારો હશે ? યક્ષ હશે ? ગંધર્વ હશે ? અથવા મૈત્રેયી-એ મને કહ્યું છે કે મોટા સંકટમાં આવી પડે તો પણ આ વ્રત કરજે, તેનું ફળ હશે ? જે બાહ્યભૂ મારું દશહજાર વર્ષ સુધીનું સૌભાગ્ય કહ્યું છે તેનું વચન સત્ય હોવું જોઈએ; પણ ઇશ્વર વિના શાને ખબર પડે ? રાજરોજ શુકન તો સારાં જીવમાં આવે છે. શંકર પ્રસન્ન થાય ત્યારે મનુષ્યોને શી વસ્તુ દુર્લભ છે ? એ પ્રમાણે ધણા પ્રકારના વિચાર કરી જોના સંશય મટ્યો છે એવી અને લાજથી મોટું નીચું કરીને ઉભેલી તે સીંગતિનીને તેણે બીજું પ્રયોજન કાનમાં કહ્યું કે-અમે શોકથી પીડાએલાં અમારાં માથાપને આ વાત કેહેવા માટે જઈએ છીએ. તારું કલ્યાણ થાઓ. તને તુરંત પતિ મળશે. એ પ્રમાણે કહી તે રાજકુમાર ઘોડાપર ખેરી ત્યાંથી ચાલ્યો. તે રાક્ષસ અને નાગપુત્રની સાથે કષ્ટ માત્રમાં પોતાને દેશ પોંડોંચ્યો. ગામના બગીચા પાસે ઉતરી તે નાગપુત્રને રાજ્યાસન પર ચડી બેઠેલા પોતાના ભાયાતો પાસે મોકલ્યો. તેણે જઈને તે સધળાઓને કહ્યું કે ‘ ઇંદ્રસે નને છોડી દીધો. ઇંદ્રસેનનો કુંવરચંદ્રાંગદ, નાગલોકમાંથી આવ્યો છે માટે તમે કાંઈપણ વિચાર કર્યા વગર રાજ્યાસન સુકી દીધો. નહીંતર ચંદ્રાંગદનાં બાણ તમારા પ્રાણ લઈ જશે, યમુનાંજના પાણીમાં ડૂબી ગયો હતો ત્યાંથી તક્ષક નાગને ઘેર જઈ તેની સહાયતા મેળવીને પાછો અહીં આવ્યો છે;’ એ પ્રમાણે નાગપુત્રનું બોલવું સાંભળીને તે સધળા શત્રુઓ ‘ સારું થયું, સારું થયું, ’ એમ સંબ્રમથી કેહેવા લાગ્યા અને ઇંદ્રસેનને તેનો ગએલો પુત્ર આવવાની ખબર જલદી આપી, રાજ કરી, રાજા સોંપેલ બીના લાગ્યા. પછી શહેરના સર્વ લોકોએ બગીચામાં ચંદ્રાંગદને જોઈ

રાજાને વધામણી દીધી એટલે રાજાએ તેઓને ધણું ધન આપ્યું. દીકરાને આવેલો જાણી જેને આનંદનાં આંસુ આવી ગયાં એવા રાજાને અને તેની રાણીને મોટો આનંદ થવાથી શરીરનું પથુ માન ન રહ્યું. પછી શહેરના સર્વે લોકો, વૃદ્ધ મંત્રીઓ અને ગુરુઓ તે રાજકુમારને સામા જમ રાજા પાસે તેડી આવ્યા. મોટા ઉત્સવથી પોતાને ઘેર આવી જેને આનંદમાં આંસુ આવ્યાં એવો રાજકુમાર માખાપને પગે લાગ્યો. આનંદમાં હુએલા રાજાને થોડીક વારતો ચંદ્રાંગદ પગમાં પડ્યાની ખબરજ ન પડી. પછી કારભારીઓના કેહેવા ઉપરથી જાણી, પુત્રને ઉઠાડી, પ્રેમરસથી બીજાઓલા હૃદયથી તેનું આલોગન કર્યું. ચંદ્રાંગદે સ્નેહથી વિવ્હલ થએલી માતાઓને નમસ્કાર કરતાં તેઓએ આશ્ચર્ય દીધા અને આલોગન કર્યું. પછી તેણે શહેરના સઘળા લોકોને યથા યોગ્ય માન દીધું. સઘળાઓની વચમાં બેસી પોતાની સઘળી વાત અને તક્ષકનાગની સાથે મિત્રતા થયાની હકીકત પિતા પાસે કહી દેખાડી. તેમજ તક્ષકે આપેલા અને રાક્ષસે ઉપાડીને આણેલા તે સર્વે રત્ન વગેરે ધનના ઢગલા પિતાને આપ્યા. દીકરાનું ચરિત્ર જોઇ અને સાંભળીને વિસ્મિત થએલા રાજાએ તે સઘળું શંકરના પૂજનથી થએલું, વહુનું સૌભાગ્ય માન્યું. નિષધ દેશના રાજા ઇંદ્રસેને પોતાનાં ગાણુસ મોકલી ચિત્રવર્મા રાજાને એ આનંદની ખબર આપી. ચિત્રવર્મા તો એ અમૃત જેવી વાત સાંભળીને સંભ્રમથી જીઠી અને એ દુતોને ધણું ધન આપી આનંદથી નાચવા લાગ્યો. પછી આનંદના આંસુથી જેની આંખો ભરાઇ ગઈ એવા ચિત્રવર્માએ કુંવરીને ખોલાવી તેનું આલોગન કરી, વિધવાપણાનાં લક્ષણો મુકાવીને ધરેણું વગેરેથી શણગારી. દેશ ગામ અને શહેર વગેરેમાં મોટો ઉત્સવ થઈ રહ્યો. અને સીમંતિનીના શુભ આચારનાં સર્વે લોકોમાં વખાણુ

થવા લાગ્યાં. પછી ચિત્રવર્મા રાજાએ ચંદ્રાંગદને બેલાવી વિધિ પ્રમાણે કુંવરીનો ખીજ વાર વિવાહ કર્યો. ચંદ્રાંગદે પણ તક્ષકના ધરથી આણેલાં અને મનુષ્યોને ન મળે એવાં રત્ન વગેરેથી પોતાની સ્ત્રીને શણગારી. દેવતાઈ અને તપાવેલા સોનાની પેઠે શોભતા ચંદનથી, સોના સરખા રંગવાળી અને ન કરમાય એવી કલ્પવૃક્ષના ફુલની માળાથી અને ચાળીસ ગાઉ સુધી ફેલાય એવી તેની સુગંધીથી તે શણગારેલી સીમંતિની શોભવા લાગી. એ પ્રમાણે ચંદ્રાંગદ, સારા મુહુર્તમાં સીમંતિનીને પરણી સસરાની રજા લઈ પાછો પોતાની નગરીમાં ગયો. ઇંદ્રસેન રાજા પણ પછી એ ચંદ્રાંગદને પોતાના આસનપર બેસાડી, તપથી શિવની આરાધના કરી મોક્ષ પામ્યો. ચંદ્રાંગદ રાજાએ પોતાની સ્ત્રી સીમંતિનીની સાથે દશ હજાર વર્ષ સુધી અનેક વિષય ભોગવ્યા. પતિ સાથે આનંદ ભોગવતી અને સદા શિવપૂજન કરતી સીમંતિનીને આઠ દીકરા અને એક રૂડા મોડોડાવાળી દીકરી આવી. મેં આ વિચિત્ર આખ્યાન કહ્યું અને હવે પણ સોમવારના વ્રતનુંજ માહાત્મ્ય કહું છું.

વિચિત્રમિદમાખ્યાનંમયાસમનુવણિતં ॥

ભુયોપિવક્ષ્યેમાહાત્મ્યંસોમવારવ્રતોદિતં ।૧૭૬।

એવી રીતે રકંદ પુરાણમાંના બ્રહ્માત્તર ખંડનો સોમવાર વ્રત વર્ણન એવા નામનો આઠમો અધ્યાય પુરો થયો. ૮

— ❀ ❀ ❀ —

॥ અધ્યાય નવમો ॥

ઋષડવાંચાસાધુસાધુમહાભાગત્વયાકથિતમુન્તમં।

આખ્યાનંપુનરન્યચ્ચવિચિત્રંવક્તુમર્હસિ ॥ ૧ ॥

ઋષિઓએ પુછ્યું કે-હે ભાગ્યશાળી સૂત ! તમે ઉત્તમ આ-
ખ્યાન કહ્યું તે બહુ ઠીક કર્યું. હવે ખીજું પણ વિચિત્ર આખ્યાન
કહો. સૂત બોલ્યા કે-પૂર્વે વિદર્ભ દેશમાં વેદ તથા શાસ્ત્રના અર્થને
જાણનારો અને બુદ્ધિમાન વેદમિત્ર નામનો ઉત્તમ બ્રાહ્મણ હતો.
સારસ્વત નામનો તેનો એક ખીજો બ્રાહ્મણ સખા હતો. એ બે
જણા પરમ સ્નેહી અને એક દેશમાં રહેતા હતા. વેદમિત્રનો સુમે-
ધા નામનો પુત્ર હતો અને સારસ્વતનો સાગવાન નામનો પુત્ર
હતો. એ બે બાળકોનાં અવસ્થા, વેષ, સ્થિતિ, અને વિદ્યા સરખાં
હતાં અને જનોઇ પણ સાથેજ દેવાયાં હતાં. અંગ સહિત વેદ,
તર્ક, વ્યાકરણ, ઇતિહાસ, પુરાણ અને સધળાં ધર્મશાસ્ત્રો બધીને
સર્વ વિદ્યાઓમાં કુશળ થયેલા અને બાળકપણામાંજ બુદ્ધિમાન
એવા તે બન્ને બાળકો સધળા ગુણથી માખાપને આનંદ દેવા લા-
ગ્યા. એક દિવસ સોળ વરસના અને રૂપાળા એ બન્ને બાળકોને
બોલાવી તેમના પિતાઓએ કહ્યું કે-હે પુત્રો ! તમે બે જણા બા-
ળપણમાંજ બહુયાછો અને તેજસ્વી છો. આ તમારે પરણવાનો સ-
મય પણ સાથેજ આવ્યો છે. માટે આ વિદર્ભ દેશના રાજાને પોતાની
વિદ્યાથી રાજ કરી તેની પાસેથી ઘણું ધન મેળવી તમે વિવાહનું
કરો. એ પ્રમાણે કેહેવાથી તે બન્ને બ્રાહ્મણના પુત્રોએ વિદર્ભ દેશ-
ના રાજા પાસે આવી પોતાના ગુણથી તેને પ્રસન્ન કર્યો. રાજાને
વિદ્યાથી રાજ થયો જાણી બન્નેએ માગ્યું કે અમે નિર્ધન છીએ
અને પરણવાની તૈયારી છે માટે ધનની સગવડ થવી જોઈએ. એ-
ઓની વાત સાંભળી વિદર્ભ દેશનો રાજા લોકની રીત જાણવાની
છત્ત્રાથી હસીને બોલ્યો કે-નિષધ દેશના રાજાની સ્ત્રી સીમંતિની

સોમવારને દિવસે હમા મહેશ્વરની પૂજા કરે છે. અને તે દિવસે સહુ સહુની સ્ત્રીઓ સહિત વિદ્વાન બ્રાહ્મણોને ભક્તિભાવથી પૂજીને ધણું ધન આપે છે; માટે તમારામાંથી એક જણ સુંદર સ્ત્રીનો વેપ કરીને અને બીજો તેનો પતિ ધણને બરાબર વહુવર બનો. પછી સીમંતિનીને ઘેર જઈ. જમી, ધણું ધન લઈ પાછા મારી પાસે આવો. એ પ્રમાણે રાજ્યએ કહેતાં એ બાળકો બીને બોલ્યા કે-એ કામ કરવામાં અમને મોટી બીક લાગે છે. દેવતા, ગુરુ, માયાપ, અને રાજ્ય પાસે જે માણસ મૂર્ખ બનીને કપટ કરે તે પરિવાર સહિત તુરત નાશ પામે. પુરૂષ, રાજ્યોના જનાનામાં કપટથી કેમ પેશી શકે ? કારણ કે છાતું રાખતાં પણ કોઈ દિવસ છતું થઈ જાય. શીલ, આચાર અને શાસ્ત્ર સાંભળવા વગેરેથી જે ગુણો પ્રથમ મેળવ્યા હોય તે પણ કપટને માર્ગે ચાલવાથી તુરત નાશ પામી જાય. જે માણસો કપટના માર્ગમાં ચાલે તેઓમાં પાપ, નીંદા, ભય અને વેર, એ ચાર વાનાં હમેશ રહેજ છે. માટે સારા આચારવાળા અને સારા કુળમાં જન્મેલા અમો ધુતારાઓને રસ્તે કદી પણ ચાલશું નહીં. રાજ્ય બોલ્યો કે-દેવતા, ગુરુ, માયાપ અને રાજ્યની આગ્રા માનવીજ જોઈએ, તેમાં કદી ના કહેવાય નહિ. એઓ સારી અથવા નરસી જે આગ્રા કરે તે પ્રમાણે સમજી અને પોતાનું સાઈ ઇચ્છનારા માણસે વગર ગફલતે કરવું જોઈએ. તો અમે રાજ્ય છીએ અને તમે પ્રજા છો માટે મારી આગ્રા પ્રમાણે ચાલશે તોજ સાઈ છે, નહિતર બરાબી થશે. માટે જલદી તમે મારા હુકમ પ્રમાણે કરો. એ પ્રમાણે રાજ્યએ કહેવાથી બીકને લીધે તે બન્ને જણાએ તેમ કરવાની હા પાડી. પછી રાજ્યએ સારસ્વતના દીકરા સામવા-નને વસ્ત્ર, ધરેણું અને આંજણ આંજવા વગેરેથી સ્ત્રીરૂપ કર્યો. કાનનાં ધરેણું પેહેરાવી, ચંદનનું લેપન કરી અને સારી રીતે આં-

જલ્પ આંછુ સ્ત્રીનેા ખનાવટી વેષ ધરયો તેથી અને તે સામવાન રૂપાળો હોવાથી જલ્પે કોઇ ઉત્તમ સ્ત્રી હોય તેવો તુરત જલ્પાવા લાગ્યો. એ પ્રમાણે જન્મે જલ્પ રાજની આગાથી સ્ત્રી પુરુષ બની ને થાવું હોય તે બલે થાય એમ ધારી નિષેધ દેશમાં ગયા. સોમવારને દિવસ રાજદ્વારમાં આવ્યા અને ત્યાં સ્ત્રીસહિત ખીજા બ્રાહ્મણોની સાથે સત્કાર પામી પગ ઘોષ બેઠા. સીમંતિની રાણીએ સારા આસનોપર બેસી ગએલાં સઘળાં જોડાંઓની દરએકની પૂજા કરી. એ આવેલા બે બ્રાહ્મણના છોકરાઓને સીમંતિની ખનાવટનું જોડું છે એમ જલ્પી ગઇ તોપણ થોડુંક હસીને તેણે તેઓને ઉમાગહેશ્વરજી માન્યાં. બ્રાહ્મણોમાં સદાશિવનું આવાહન કરી તેઓની સ્ત્રીઓમાં જગદંબાનું આવાહન કર્યું. સુગંધિ ચંદન, ફુલ, ધૂપ અને આરતીથી બ્રાહ્મણોને સાવધાનપણે નમસ્કાર કર્યા. સોનાના પાત્રોમાં ધી, સાકર અને મધસહિત દુધપાક, સારાં સારાં શાક, સુગંધિ રાગના બાત, મનને ગમે એવા લાડુ અને પુડલાના દગલા, સુંવાળી લાકડી, ખીચડી, અડદનાં વડાં, ખીજાં પણ અસંખ્યાત ભક્ષ્યબોજ્ય, સુગંધિ અને મીઠી દાળો તેમજ ટાઢાં પાણી, એ સઘળું અને વળી સુંદર દહીં બાત ભક્તિભાવથી પીરસીને બ્રાહ્મણોને રાજ કર્યા. બ્રાહ્મણોએ જમીને મછણુ લીધા પછી સીમંતિનીએ તેઓને પ્રણામ કરી, પાનખીડાં, દક્ષિણા, ગાયો, સોનું, લુગડાં, રતનની માળાઓ અને ધરેણું આપી ફરીવાર નમસ્કાર કરી રજા દીધી. એ બે છોકરાઓમાંથી એકને પાર્વતી માની પૂજ્યો હતો અને બીજાને મહાદેવ માની પૂજ્યો હતો, એ બન્ને જલ્પા સીમંતિનીએ રજા દેવાથી ત્યાંથી ચાલ્યા. પેલી સ્ત્રી તો પોતાનું પુરુષપણું ભૂલી જઇ તેજ બ્રાહ્મણમાં આશક થઇ. મદ અને કામદેવથી પરવશ થઇ બોલી કે હું મોટી આંખોવાળા અને રૂપાળા પતિ ! ઉભા રહો, ઉભા રહો !

ક્યાં જાઓછો. હું પ્યારી છું તે સાચું કેમ જોતા નથી ? આ આ-
 ગળ કુલજાડવાળું સુંદર વન છે તેમાં તમારી સાથે મનમમતી
 રીતે વિહાર કરવાને ઇચ્છું છું. આગળ જતો આહવાણો છોકરો
 તો તેનું એવું બોલવું સાંભળી તે મશકરી કરતો હશે એમ ધારી
 પ્રથમની પેઠેજ ચાલવા લાગ્યા. સાં ફરીવાર પણ તે સ્ત્રી બોલી
 કે ઉભા રહો ! ઉભા રહો ! ક્યાં જશો ? હું કામદેવથી ધણી બી-
 ડાઈ છું માટે મને મળીને આલિંગન કરો. તમારું અધરામૃત
 પીવા દીઓ. કામદેવના બાણની પીડાને લીધે અહીંથી હું ચાલી
 શકતી નથી. એ પ્રમાણે નવાઇની વાત સાંભળી શક પામેલો તે
 સુમેધા તેને પાછળથી આવતી જોઇ તુરત વિસ્મય પામી ગયો કે
 કમળ સરખાં નેત્રવાળી, પુષ્ટ અને ઊંચા સ્તનવાળી, પેટે પાતળી,
 મોટા કટિપશ્ચાદ્ ભાગવાળી અને નવા કુંપળીઆની પેઠે કુંણી આ
 કાણ હશે ? એજ મારો મિત્ર સ્ત્રી થઇ ગયો કે શું ? એની પાસે
 જઈને સમજાવી વાત પુછું, એમ વિચારી તે બોલ્યો કે-અરે મિત્ર !

• ૩૫ અને મુણ વગેરેથી તું નવતર જોવે! કેમ લાગે છે ? સ્ત્રીની

• પેઠેજ વ્યાકુળ થઇને નવાઇ જેવી વાત કેમ બોલે છે ? તું સાર-
 સ્વતનો દીકરો, વેદપુરાણને જાણનાર, બ્રહ્મચારી, જિતેન્દ્રિય અને શાંત
 થઇને આવું કેમ બોલવા લાગ્યો છે ? એ પ્રમાણે સુમેધાએ પુછતાં
 તે બોલી કે-હે સ્વામી ! હું પુરુષ નથી. હું તો સારસ્વતની દીકરી
 અને તમારી પ્યારી છું. હે કાંત ! તમને કાંઇ સંશય રહે તો મારાં
 અંગ જુવો. એમ બોલતાં સુમેધાએ રસ્તામાં કાંઈ ન જાણે તેમ
 એનું શરીર તપાસ્યું. સાં સાચેસાચા ચોટલાવાળી, પેડુ અને સ્ત-
 નથી શોભતી અને વળી ૩૫ાળી જોઇને સુમેધા કામદેવથી કાંઈક
 વ્યાકુળ થઇ ગયો. પણ ધીરજથી પાછું મનને સ્થિર કરી તે વિદ્વાન
 સુમેધા વિસ્મયમાં પડી જઇ જરાવાર તો કાંઈ ન બોલ્યો સાં પેલી

સ્ત્રી બોલી કે-તમારો સદેહ મટયો હોય તો હવે આવીને મારી સાથે રતિ કરો. આ વન પરસ્ત્રી સાથે રંગ ભોગ કરવાને લાયક છે તે તમે જુવો. સુમેધા બોલ્યો-કે એવું બોલમાં મદોન્મત્ત થઇને મર્યાદા તોડવી ન જોઇએ. આપણે એ શાસ્ત્રના અર્થ જાણનાર છીએ તેમાંથી તું આવું કેમ બોલે છે ? આ વ્યભિચાર કરવો એ શું શાસ્ત્ર જાણવાને, વિવેકને અને કુળને યોગ્ય છે ? તું સ્ત્રી નથી પણ વિદ્વાન પુરૂષ છો, તું તારું સ્વરૂપ વિચારી જો. આપણે હાથે કરીને આ અનર્થ કર્યો છે. આપણા માળાપને ઠગી ધુતારા રાજના કહેવાથી અયોગ્ય કામ કર્યું તેનું આ ફળ ભોગવીએ છીએ. સધળું અયોગ્ય કામ મનુષ્યના કલ્યાણનો નાશ કરે છે એ વાત સિદ્ધ થઈ; કે જેથી તું વિદ્વાન બ્રાહ્મણ છતાં અધમ સ્ત્રીપણું પામ્યો. રસ્તો મુકીને જે માણસ વગડામાં જાય તેને ઢાંટા વાગે અને ફાડીખાનાર જનવરો પણ પીડા કરે. એવો વિવેક રાખો તું ચુપ થઇને ઘેર ચાલ્યો આવ. દેવ અને બ્રાહ્મણોની કૃપાથી તારું સ્ત્રી પણું મટી જશે. અથવા દૈવયોગથી જો આ પ્રમાણેજ રહે તો તારો બાપ પરણાવે એટલે તું મારી સાથે રમણ કરજે. અહો ! આ આશ્ચર્ય, દુઃખ અને મોટું પાપ થયું. શિવપૂજન કરવાનો સીમંતિનીનો આ મોટો પ્રભાવ આપણે જોયો. એ પ્રમાણે કહ્યું તોપણ રતિને વાસ્તે વિવેક થએલી તે સ્ત્રીએ જળાત્કારથી તેનું આસિંગન કર્યું અને હોહતું ચુંબન કર્યું. તેણે એ પ્રમાણે દયાવ્યો તોપણ તે સુમેધાએ એ નવી સ્ત્રીને માંડ માંડ ઘેર લાવી લાં સધળી વાત કહી દેખાડી. એ વાત સાંભળી તે જાનનેના બાપ શોકથી વિવેક થઈ, ક્રોધને લીધે એ જાનને છાકરાઓને સાથે લઈ વિદર્ભ-દેશના રાજાની પાસે આવ્યા. લાં સારસ્વત બ્રાહ્મણે એ ધુતારા રાજાને કહ્યું કે હે રાજા ! તારી આગ્રામાં જવાવાથી આ મારા

દીકરાના સંસ્કાર થયા તે તું જો. આ બે જણાએ તારી આરા
 માનીને છુંડું કાગ કર્યું તેમાં મારા પુત્રને સ્ત્રી થઇ જવા રૂપી
 નેષ્ટ ફળ ભોગવવું પડેછે. આજ મારો વંશ ગયો. પૂર્વજો નિરાશ
 થયા. જેને પુત્ર ન હોય તેને પછવાડે પિંડદાન વગેરે ક્રિયા નહીં
 થવાથી તેને સારા લોકની પ્રાપ્તિ થાય નહીં શિખા, જનોઇ, મૃગ-
 ચર્મ, મુંઝલી મેખલા, દંડ અને કમંડલુ એ સધળા અલ્પચર્ચની
 નીશાનીઓ મુકી દઈ આ દીકરો આ દશા પામ્યો. હે રાજા !
 જનોઇ, ગાયત્રી, સ્નાન, સંધ્યા, જપ અને પૂજન મુકીને સ્ત્રીપણું
 પામ્યો તેની હવે શી ગતિ થશે ? તેં મારો વંશ કાઢાડ્યો. અને વે-
 દમાર્ગનો નાશ કર્યો. એ મારો એકજ દીકરો હતો તો હવે મારી
 શી ગતિ થશે ? એ પ્રમાણે સારસ્વતાનું બોલવું સાંભળી તે રાજા
 સ્ત્રીમંતિનીના પ્રભાવથી વિસ્મય પામ્યો. પછી તે રાજાએ સધળા
 મોટા ઋષિઓને બોલાવી પ્રસન્ન કરી, તે છોકરો પાછો પુરૂષ થાય
 એવી તેઓની પ્રાર્થના કરી ઋષિઓ બોલ્યા કે શિવ, પાર્વતી અને
 તેમના ભક્તોએ જે કર્યું હોય તેને ફેરવવા કોની શક્તિ છે ? પછી
 ભરદ્વાજ મુનિના કહેવાથી તે રાજા, ભરદ્વાજ મુનિ, એ બે બ્રાહ્મ-
 ã અને તેઓના બે પુત્રોને સાથે લઈ અંબાજીના મંદિરમાં આવી
 આકરા નિયમથી મધરાત ટાણે માતાજીની ઉપાસના કરવા લાગ્યો.
 ત્રણ રાત સુધી ઉપવાસ કરી, ધ્યાન ધરી પ્રણામ અને અનેક પ્ર-
 કારની સ્તુતિઓથી, શરણાંગતની પીડા મટાડનારાં પાર્વતીને પ્રસન્ન
 કર્યાં. માતાજીએ પ્રસન્ન થઇને એ ભક્ત રાજાને કરોડ ચંદ્રમા જેવું
 પોતાનું સ્વરૂપ દેખાડ્યું. માતાજીએ કહ્યું કે-તારી જે ઇચ્છા હોય
 તે માગી લે. રાજાએ માગ્યું કે કૃપા કરી આ બ્રાહ્મણના દીકરાને
 પુરૂષપણું આપો. માતાજી બોલ્યાં કે-મારા ભક્તોએ જે કામ કર્યું
 હોય તે લાખો વર્ષે પણ ફેરવી શકાય નહીં. રાજા બોલ્યો કે-આ

બ્રાહ્મણને એકજ એક દીકરો છે અને પ્રારબ્ધ યોગે એનો વંશ જાય છે માટે દીકરા વિના તેને કેમ સુખ વળે ? માતાજી બોલ્યાં કે—મારી કૃપાથી વિદ્યા તથા નમ્રતાવાળો, લાંબી આયુષ્યવાળો અને નિર્મળ મનવાળો, આ બ્રાહ્મણને ખીજો પુત્ર આવશે. એની સામવતી નામની આ દીકરી સુમેધાની સ્ત્રી થઈને સુખ ભોગવશે. એટલું કહી માતાજી અંતઃધાન થઈ ગયાં અને રાજ્ય વગેરે તે સંધ્યાએ તેમની આગા પ્રમાણે ચાલ્યા. તે સારસ્વત બ્રાહ્મણને થોડાજ દિવસમાં માતાજીની કૃપાથી પેહેલા દીકરા કરતાં પણ સરસ એવો ખીજો દીકરો આવ્યો. તે સામવતી નામની કન્યા સુમેધાને પરણાવી એટલે તે જન્મે જણાએ ઘણા કાળ સુધી મોટું સુખ ભોગવ્યું. આ પ્રમાણે સદાશિવની ભક્ત સીમંતિની રાણીનો પ્રભાવ અને સદાશિવનો મહિમા પણ કહ્યો. ફરીવાર પણ સાંભળનારાઓને કલ્યાણ અને વિસ્મય આપનાર શિવભક્તોનો મહિમા સંક્ષેપથી કહું છું.—

भूयोपिशिवभक्तानांप्रभावंविस्मयावहं ॥

समाशाद्वर्णयिष्यामिश्रोतृणामंगलायनम् । १३ ।

એ પ્રમાણે રક્ષંદુરાણુમાંના બ્રહ્માત્મરખડનો સીમંતિની પ્રભાવ વર્ણન એવા નામનો નવમો અધ્યાય પુરો થયો. ૯

— ❦ —

॥ अध्याय दशमो ॥

सूतउवाच॥विचित्रंशिवनिर्वाणंविचित्रंशिवचेष्टितम्॥विचित्रंशिवभक्तानांचरितंपापनाशनं ॥ १ ॥

સૂત કહે છે કે—શિવે આપેલો મોક્ષ અને શિવની લીલા વિચિત્ર છે; તેમજ શિવભક્તોનો ગહિમા પણ વિચિત્ર અને પાપનો નાશ કરનાર છે. સ્વર્ગ અને મોક્ષના ખરા સાધન રૂપ શિવભક્તોના ગહિમાનું વર્ણન કરું છું. માળવામાં મંદર નામનો એક બ્રાહ્મણ હતો. તે વિષયમાં લંપટ, સ્ત્રીને વશ, ધનને સંચી રાખનાર, સંધ્યા સ્નાન વિનાનો અને ચંદન ડુલ તથા વસ્ત્રો ઉપર પ્રીતિવાળો હતો. ખરાબ સ્ત્રીઓમાં ભાગેલો અને આવળે માર્ગે ચાલનારો તે બ્રાહ્મણ પૂર્વના અગ્નિમિળની પેઠે પિંગલા નામની વેશ્યા સાથે રાત દિવસ રમણ કરતો હતો. જેની ઇદ્રિયો વિષયમાં લાગી હતી એવા તે બ્રાહ્મણ એ વેશ્યાના ધરમાંજ રહેતો હતો ત્યાં ઋષભ નામે કોઈ ધર્માત્મા શિવયોગી (અવધૂત) આવ્યા. તેમને જોઈ સાક્ષાત્ પોતાના પ્રુણરૂપ માની એ વેશ્યાએ અને એ બ્રાહ્મણે પૂજા કરી. દુશાલા પાથરેલા સારા આસન ઉપર બેસાડી. તેમના ચરણ ધોઈ તેનું પતિત્ર જળ માથે ચડાવ્યું. પછી સારાં વચન, અર્ગ, નમસ્કાર, ચંદન, ડુલ અને અક્ષત વગેરે ઉપચારથી પૂજન કરી તેમને પ્રીતિથી જમાવ્યા. જમી રહ્યા પછી સુંદર પલંગપર બેસાડી પ્રીતિથી પાનપીડું આપ્યું અને સારા ભાગ્યે તેમના પગ ચાંપી ધણીવાર સુધી સેવા કરી પ્રસન્ન કર્યા. એ પ્રમાણે મોટી કાંતિવાળા એ શિવયોગી એક રાત ત્યાં રહીને સવારમાં ચાલ્યા ગયા. પછી ધણે કાળે તે બ્રાહ્મણ અને વેશ્યા મરી જતાં એ બ્રાહ્મણ કર્મ થોડે દશાહ દેશના રાજા વજ્રબાહુની સ્ત્રી સુમતિના ગર્ભમાં આવ્યો. તે રાજાની પટરાણીને ગર્ભ રહેલો જોઈ શોક્યોએ કપટથી તેને ઝેર દીધું. ઝેર ખવાયું તો પણ દૈવયોગથી તે મુર્છા નહીં. પરંતુ મોત કરતાં પણ વધારે દુઃખ પાગવા લાગી અને સમય થયો ત્યારે તેણે એક પુત્ર જન્મ્યો. તે સમયે પણ એ રાણીને ધણું કષ્ટાનું પડ્યું. ઝેરનો જેને

સ્પર્શ થયો હતો એવો દશ વાસાનો તે રાજકુમાર બહુ દુઃખી થવા લાગ્યો અને રાત દિવસ ચીસો નાખવા લાગ્યો. તેની માને પણ આખા શરીરમાં ધારાં પડી ગયાં. ઝેરની અસરથી બહુજ પીડાતાં રાજાએ કેટલાએક વૈદ્યોને બોલાવી એસડ કચ્ચાં અને ખીજ પણ ઘણા ઉપાય કચ્ચા તે પણ તે બંને સાળાં થયાં નહીં. બારે પીડાને લીધે રાણીને રાતની ઊંઘ પણ આવતી નહીં. તેમ પોતાના કુંવરના દુઃખથી પણ હેરાન થઈ દુઃખળી થઈ ગઈ. એ પ્રમાણે કેટલાક ગહીના કાઠાડી રાજાએ તે રાણી અને દીકરાને જીવતે મુખાં જોઈ વિચાર કર્યો કે—આ સ્ત્રી અને દીકરો કોઈ નર-કમાંથી અહીં આવ્યાં છે. રોગ મટતો નથી, ચીસો નાખ્યા કરે છે. રાતનાં ઊંઘવા દેતાં નથી માટે આ પાપીઓનો કાંઈ રસ્તો કરવો જોઈએ, કેમકે મરે એમ નથી અને જીવે એમ પણ નથી. એમ નિશ્ચય કરી બીજી રાણીઓ અને તેઓના દીકરાઓ ઉપર પ્રીતિ રાખતા તે રાજાએ સારથિને બોલાવી રથમાં બેસાડી તે બંનેને દુર કહાડી મેલ્યાં. કોઈ ઉજડ વગડામાં સારથિએ મુકી દેવાથી બહુ દુઃખ પામ્યાં અને ભુખ તરસથી વિચ્છલ થઈ ગયાં. પછી એ રાણી દીકરાને તેડી પગલે પગલે પડતી, નિસાસા મુકતી, પોતાના નશીબને ધિક્કારતી, બહુજ ખીતી, ક્યાંક કાંટાથી વીંધાઈ જતી, ક્યાંક વાધના અવાજથી ખીતી. ક્યાંક સર્પોથી ત્રાસ પામતી, ક્યાંક પિશાય વૈતાલ અને બ્રહ્મરાક્ષસોથી પીડાતી, મોટાં ઝાડી ઝાંખરાઓમાં દોડતી, અને ગોખર તથા પાણાથી દુઃખી થતી, કેશ છુટા મુકી ફરવા લાગી. એ પ્રમાણે બયંકર વગડામાં ફરતાં ફરતાં દૈવયોગથી બળધ, ઘોડા અને મનુષ્યો ચાલતાં હતાં એવો એક ધોરી રસ્તો હાથ લાગ્યો. તે રસ્તે થઈ ઘણા દાખડાથી દુર જતાં ઘણાં ગાણસોવાળું એક વેપારીનું શહેર જોવામાં આવ્યું. તે શહેરનો માલેક અને

રક્ષણ કરનાર એક પદ્માકર નામનો જાણુ બીજો કુબેર બંગરી હોય એવો નાણાવાળો વાણીઓ હતો. એ વાણીઆના ધરની કોઠ એક દારી છેટેથી એ રાણીને આવતી જોઈ તેની પાસે આવી અત્યંત દુઃખી થએલી એ દીકરાવાળી રાણીની ખજાર જાણી એ દારી પોતાના શેઠ પાસે તેને તેડી ગઈ. રોગથી પીડાએલી અને દુઃખી દીકરા વાળી તે સ્ત્રીને જોઈ એકાંતમાં તેડી જઈ એ શેઠે તેને બધી વાત પુછી સઘળી હકીકત જાણી. એ પદ્માકર શેઠે 'અ-રેરે અફસોસ છે' એમ કહી નિસાસો મુક્યો. પછી પોતાના ધરની પાસે એક ખાનગી ધરમાં તેને રાખી વસ્ત્ર અન્નપાન અને ગા-દલાં ગોદડાં આપી પોતાની માની પેઠેજ જાલદાસ કરવા માંડી. તે ધરમાં સારા જાંદોઅસ્તથી રહેતી એ રાણીને ધારાં અને ક્ષય બગેરે રોગોની શાંતી કેમે થઈ નહિ. ધારાંઓથી પીડાએલા જાળ-કને વાસ્તે વૈદ્યોએ ઘણા ઉપાય કર્યા તો પણ દૈવયોગથી કોઠની કારી નહિ લાગતાં કેટલેક દિવસે તે મરી ગયો. દીકરો મરી જતાં મોટા શોકથી ઘેરાએલી તે રાણી વિલાપ કરવા લાગી કે-હે દીકરા ! હે બાપ, હે મારા પ્રાણુની રક્ષા કરનારા, હે રાજકુળમાં પુનમના અંદ્રમારૂપ, હે મારા આનંદને વધારનારા, હે રાજકુમાર ! આ અ-નાથ કંગાલ અને તુંજ જેના પ્રાણુ અને જાંધવ છો એવી તારી માને મુકીને ક્યાં ગયો. એવી રીતે શોક અને ચીંતાને વધારનારાં રૂદનનાં વચનોથી વિલાપ કરતી એ રાણીની સાંત્વના પણ કોણ કરી શકે; પરંતુ એ સમયમાં તેના દુઃખ અને શોકના વૈદ્યરૂપ આ-ગળ કેહેવાએલા ઋષભ નામના શિવયોગી ત્યાં આવ્યા. એ યોગીની તે મોટા શેઠે યથાયોગ્ય પૂજન કરી. પછી તે શોક કરતી રાણીની પા-સે જઈ ઋષભ યોગી બોલ્યા કે-હે દીકરી ! અકસ્માત મૂઠ જુદી બનીને તું શામાટે રોયછે ? ક્યાં લોકમાં કોણુ જન્મ્યો હતો અને હ-

મણીં કોણુ મુવો ! આ બધા શરીર વગેરે પદાર્થો પાણીના ફીણુ જેવા છે. ક્યાંક ભમવું થાય છે, ક્યાંક શાંતિ થાયછે અને ક્યાંક સ્થિતિ થાયછે. એટલા માટે આ ફીણુ જેવો દેહ મરણુ પામતાં શોકની જગાજ રહેતો નથી; તેથી પડીતો શોક કરતા નથી. સત્વ, રજ અને તમ એ ત્રણુ ગુણુથી પ્રાણિઓ પેદા થાયછે અને પોતાના કર્મથી ભટકે છે; કાળથી ખેંચાય છે અને વાસનામાં જ રહે છે. માયામાંથી સત્વ વગેરે ત્રણુ ગુણુ પેદા થાયછે. તે ગુણુથી તે તે શુણુ જેવા દેહ થાયછે અને તે દેહ સત્ત્વગુણુથી દેવતાપણું, રજગુણુથી મનુષ્યપણું, અને તમોગુણુથી પશુપક્ષિપણું પામે છે. વાસના (પૂર્વ જન્મના સંસ્કાર) ને અનુસરનારો પરવશ પ્રાણી આ ચાલતા સંસારમાં કર્મના બંધનને લીધે ધારી ન શકાય એવી સુખદુઃખરૂપ ગતિને વારંવાર પામે છે, કલ્પ સુધી જીવનારા દેવતાઓને પણ દુઃખ આવે છે, ત્યારે અનેક રોગોથી બંધાએલા માણુસોની તો શીજ વાત કરવી ? કેટલાક કહે છે કે કાળથી દેહ પેદા થાયછે, કેટલાએક કહેછે કે કર્મથી પેદા થાય છે અને કેટલાએક ગુણુથી પેદા થાયછે એમ પણ કહે છે, એ પ્રમાણે કાળ, કર્મ અને ગુણુના વચ્ચે આ દેહ મળ્યુ છે. આ પંચમહાભૂતનું પુતળું પેદા થએલું જોઈ સમજી પુરૂષો રાજી થતા નથી અને મરણુ પામેલું જોઈ શોક કરતા નથી. દેહ ક્યાંથી આવ્યો અને ક્યાં ગયો ? એ ખબર પડતી નથી. ફક્ત વચલા કાળમાં પાણીના પરપોટા જેવો જેવામાં આવે છે. જ્યારથી ગર્ભમાં આવે ત્યારથીજ મોત સરળાઈ ચુક્યું છે પછી દેવયોગથી થોડાક દિવસ જીવે અથવા તરતજ મરી જાય. કેટલાએક ગર્ભમાંજ મરી જાય છે, કેટલાએક જન્મતાંજ મરી જાય છે, કેટલાક જીવાન થઇ મરે છે અને કેટલાએક ધરેલા થઇને મરે છે. જેવું પૂર્વનું કર્મ હોય તેવું શરીર આવે છે. અને તે પ્રમા-

જોઈ સુખદુઃખ ભોગવવાં પડે છે, અગ્નિને પ્રેરેલા માળાપના સમા-
ગમથી સ્ત્રી, પુરુષ અથવા નપુંસક દેહ પેદા થાય છે. આયુષ્ય,
સુખ, દુઃખ, પુણ્ય, પાપ, વિદ્યા અને ધન, વિધાતાએ લલાટમાં
લખ્યું હોય તે લખેને જીવ જન્મેછે, કર્મની અને કાળની ગતિ ટાળી
દામતી નથી. અને કોઈ પદાર્થો અવિચળ રહેતા નથી માટે શોક
કરવો યોગ્ય નથી. સ્વપ્ન, ઇન્દ્રિય, અને શરદ ઋતુનાં વાદળો સ્થિર
રહેતાં નથી તેમ દેહ પણ સ્થિર ક્યાં રહે છે ? તારા કરોડો જન્મ
ચર્ચિત્ત થયા. તેમાં કોની કોની દીકરી, કોની કોની મા અને કોનીકોની
સ્ત્રી થઈ હતી ? આ દેહ પાંચ મહાબૂતથી બનેલો, આગડી લોહી
તથા માંસથી બંધાયેલો, મેદ મજ્જા તથા હાડકાના ઢગલારૂપ
અને વિદ્યા મૂત્ર તથા કફનું ઠામ છે. દીકરાને પણ પોતાના શરી-
રથી પેદા થયેલો મેદ જાણી શોક ન કરવો જોઈએ. જો કોઈ મા-
ણસ જાતન કરતાં પણ મોતથી બચતો હોય તો પેહેલાની સઘળા
ગણા પુરુષો મરેજ કેમ ? તપ, વિદ્યા, બુદ્ધિ, મંત્ર, ઓસડ, કે રસાયનથી
પણ કોઈ ગણો માણસ મોતથી બચતો નથી. હે રૂડા મોહોડા વાળા !
એક જીવ આજ મરેછે. તો બીજો કાલ મરેછે. માટે ખોટી વસ્તુમાં
શોક કરવો જોઈએ નહીં રોજ મોત પાસેજ ફર્યા કરેછે, માટે પ્રાણિ-
ઓને સુખ ક્યાં છે, તે તું કેહે, વાષ સામે ઉભો હોય ત્યાં પથુને
ખડ ગમેજ કેમ ? એટલા માટે જન્મ અને જરાને જીતવાની ધન્ય-
હોય તો પાર્વતીના પતિ અને મૃત્યુને જીતનાર એવા સદાશિવનું
શરણ લે. જ્યાં સુધી પ્રાણી શિવના ચરણારવિંદની જરણે જાય નહીં
ત્યાં સુધી મોત, જન્મ અને જરાની પીઠ રહે જ છે. આ અસંત
દારણ સંસારમાં દુઃખ ભોગવીને જ્યારે મનમાં વૈરાગ્ય થાય ત્યારે
શંકરનું ધ્યાન કરવું જોઈએ. શિવના ધ્યાનરૂપી અમૃતને મનથી જો
પીતો હોય તેને સંસારના વિષયરૂપી ઝેરમાં ફરીવાર લાલચ થાય

નહીં. સર્વ સંગમાંથી છુટી મન જ્યારે વરાગ્યથી અંધાધ શિવના
 ચરણમાં લાગે ત્યારે પાછો બાવનો ફેરો રેહતો નથી. માટે શિવના
 ધ્યાનનુંજ મુખ્ય સાધન જે આ મન તેને શોકથી તથા મોહથી જ-
 ગાડી નાખ માં અને સદાશિવનું ભજન કર. સુત બોલ્યા કે-એ
 પ્રમાણે શિવયોગીએ સાંતવના સદિત સમગ્રવેલી તે રાણી તે સુ-
 રના ચકણારાવદમાં પ્રણામ કરી બોલી કે-હૈ મહારાજ ! મારો પુત્ર
 મરી ગયો. બાંધુઓએ તથા દીધેલી છું અને મહા રોગથી વ્યાકુળ
 માટે મરણ વિના હવે મારી બીજી શી ગતિ છે ? એટલા માટે
 આ બાળકબેળીજ મરવાને ઇચ્છું છું. અને આ સમયમાં તમારે
 દર્શન થયું તેથી કૃતાર્થ થઈછું. સુત કહે છે કે-એ પ્રમાણે તે
 બોલતાં દયાના બાંડારૂપ તે શિવયોગી પૂર્વનો ઉપકાર યાદ
 કરી મુવેલા બાળકની પાસે આવ્યા. પછી શિવના મંત્રથી મંત્રેલી
 ભસ્મ લઈ તે બાળકના ફાટેલા મોઢાડામાં નાખી મુવતે જીવતે
 કર્યો. જીવતો થએલા તે બાળક ધીરેથી નેત્ર ઉઘાડી આગળના જે-
 નુંજ બળ પામી ધાવવા સાડે રોવા લાગ્યો. મુવેલા બાળકને પાછો
 જીવતો થયો જેમ્મ વિસ્મિત થએલા સર્વ ગામના લોકો રાજ થયા.
 આનંદથી બરપૂર થએલી અને વિવહળ તથા આસુથી ભરાએલી
 આંખોવાળી રાણીએ જલદી પુત્રને તેડી લીધો. પુત્રનું આલિંગન
 કરી પરમ સુખ પામેલી રાણી જનને પરિશ્રમથી હાંધી ગઈ હોવા
 તેમ બેભાન થઈ-ગઈ. વળી શિવયોગીએ ઝેરથી ધારાં પડી ગએલાં
 તે માદીકરાનાં શરીરને ભસ્મ લગાવી. ભસ્મનો સ્પર્શ થવાથી તે-
 ઓનાં શરીર દિવ્ય અને દેવતાના જેવી કાંતીવાળાં થઈ રહ્યાં. પુણ્ય
 કરનારાઓને સ્વર્ગનું રાજ્ય મળવાથી જે સુખ થાય તે કરતાં પણ
 સો ગણું સુખ તે રાણીને થયું. પ્રીતિથી વિવહલ થએલા તે કાપ-
 બયોગીએ પગમાં પડેલી અને દુઃખથી છુટેલી રાણીને હાડી આ-

શ્વાસના કરી દહું કે-હે પુત્રિ ! તું ચિરંજીવ રહે ! આ લોકમાં
જ્યાં સુધી જીવીશ ત્યાં સુધીમાં તને જરા અવસ્થા નહીં આવે.
આ તારો પુત્ર ભદ્રાયુ એવા નામથી જન્મતમાં પ્રખ્યાત થશે અને
પોતાનું રાજ્ય પામશે. આ પુત્ર સારી પેઠે બણે ત્યાં સુધી તું આ
વાણીઆને ઘેરજ રહેજે. સૂત કહે છે કે-એ પ્રમાણે ઋષભયોગી
ને રાજકુમારને ભસ્મના જોરથી જીવતો કરી પોતાની જ્યાં ઇચ્છા
હતી ત્યાં ગયાં.

इतितामृषभयोगीनंचराजकुमारकं ।

संजीव्यभस्मवीर्येणययौदेशान्यथेस्थितान् । ૧૨।

એ પ્રમાણે રકંદપુરાણુમાના બ્રહ્માત્તર ખંડનો ભદ્રાયુરાજ્યાન
નામનો દશમો અધ્યાય પૂરો થયો. ॥ ૧૦ ॥

—*:~:—

अध्याय अगीआरमो.

सूतउवाच॥पिंगलानामयावेश्यामयापूर्वमुदाहृताः॥

शिवपूजार्चनात् पुण्या त्यक्त्वापूर्वकलेवरम् । १।

સૂત કહેછે કે-આગળ જે મેં પિંગળા વેશ્યા કહી હતી તે
મરણ પામીને શિવપૂજનના પુણ્યથી અંદ્રાંગદ રાજાને ઘેર સીમંતિ-
નીના પેટથી રૂપ, ઉદારતા અને શુણ્વણી કીર્તિ માલિની નામની
કન્યા અવતરી હતી. રાજપુત્ર ભદ્રાયુ પણ ઉનાળામાંના સૂર્યની પેઠે
તે શેડના ધરમાંજ મોટો થયો. તે શેડને પણ સુનય નામનો એક
સારો દીકરો હતો તે ભદ્રાયુનો મિત્ર થયો. અતીશય દેવવાળા, રૂપા-

જા અને રત્નના ધરેણીથી શોભતા એ જાને જણા સર્વ વિદ્યાઓનો અભ્યાસ કરી જિંમી કેળવણી પામ્યા. પછી રાજકુમારને સોળમું વર્ષ બેઠું ત્યારે તેજ કાષ્ઠયોગી પાછા તેને ઘેર આવ્યા. રાણી અને રાજકુમારે એ શિવયોગીની વારંવાર પ્રણામ કરી પ્રાંતિયા પૂજન કરી, પછી રાજ થએલા તે યોગી કહણીથી તે રાજકુમારને પુછવા લાગ્યા કે-તું અને તારી મા કુશળ છે ? તેં સર્વ વિદ્યાઓનો અભ્યાસ કર્યો ? તું વડીલની સેવામાં તત્પર રહેછે ? હું તારો પ્રાણુદાતા ગુરુધું તે તને યાદછે ? એ પ્રમાણે એ યોગી બોલતાં નમ્રતાવાળી રાણીએ પોતાના પુત્રને તેમના પગમાં નમાવી કહ્યું કે-હે ગુરુ ! આ તમારો પુત્ર છે અને તેને પ્રાણુ આપનારા પિતા તમે છો. આપ કહણી કરી આને શિષ્ય કરો, જાંધુઓએ તજ દીધેલો અને અનાથ છે તેનું પાલન કરો અને સત્પુરૂષના માર્ગનો ઉપદેશ કરો, એ પ્રમાણે બોલી રાણીએ પ્રસન્ન કરેલા એ મહા બુદ્ધિમાન યોગીએ તે રાજકુમારને સુમાર્ગનો ઉપદેશ કર્યો. કાષ્ઠ બોલ્યા કે વેદ, ધર્મશાસ્ત્ર અને પુરાણોમાં જે જુનો ધર્મ વર્ણાશ્રમ પ્રમાણે કલો છે તેને હમેશ ભોક્ષાએ સેવવો જોઈએ, હે પુત્ર ! સત્પુરૂષને રસ્તે ચાલજો અને સાંજે આચરણ કરજો, દેવની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન અને દેવનું અપમાન કરીશ માં; ગાઈ, દેવતા, ગુરુ અને બ્રાહ્મણોની હમેશ ભક્તિ રાખજો, કોઈ ચાંગાલ પણ અતિથિ થઈને આવે તો તેને માન દેજો, પ્રાણુને સંકટ આવી પડે તો પણ કદી સત્ત્વ છોડીશ માં, ગાઈ બ્રાહ્મણોની રક્ષાને વાસ્તે કોઈ વખતે ખોટું બોલવું પડે તો પણ બોલજો. પરાયું ધન, પર સ્ત્રી, દેવતા કે બ્રાહ્મણની વસ્તુ, અને જે વસ્તુ ન મળી શકે એવી હોય તેઓમાં તૃષ્ણા રાખજો માં. સારી કથા, સારો આચાર, સાં મત, સાં શાસ્ત્ર, અને ધર્મ વજે-રેનું સંપાદન, એટલામાં નિરંતર તૃષ્ણા રાખજો, નાહાવું, જપ,

હોમ, પાઠ, તર્પણ અને ગાંધ, દેવતા તથા અતિથિની પૂજામાં આજસ રાખજે માં. ક્રોધ, દ્વેષ, ભય, કપટ, ચાડી, ખોટી ખેંચ, કુટિલપણું, ઢોંગ અને ઉદ્દેગને જતન કરી મુકી દેજે. શિકાર, જુગાર, સ્ત્રી, સ્ત્રીઓમાં લંપટ થએલા પુરૂષો, અને અભિમાની-ઓનો સંગ કરીશ માં. સુખિઆ સાથે મિત્રપણું અને દુખિઆ ઉપર દયા રાખજે. પુણ્યવાનને જોઈ સંતોષ અને પાપીને જોઈ ઉપેક્ષા કરજે. અતિ આહાર, અતિ ક્રોધ, અતિ નિદ્રા, અતિ પરિશ્રમ, અતિ ભાષણ અને અતિ કીડાનો ત્યાગ કરજે. અતિ વિદ્યા, અતિ શ્રદ્ધા, અતિ પુણ્ય, અતિ સ્મરણ, અતિ ઉત્સાહ, અતિ પ્રખ્યાતિ અને અતિ ધીરજને સિદ્ધ કરજે. પોતાની સ્ત્રીઓપર કામના રાખજે. શત્રુઓ ઉપર ક્રોધ રાખજે. પુણ્યમાં લોભ રાખજે. અધર્મિની ઇર્ષ્યા કરજે. પાખંડ ઉપર દ્વેષ રાખજે. અને સજ્જનો ઉપર પ્રીતિ રાખજે. કોઈ ખરાબ વાત સમજાવે તો સમજીશમાં. ચાડી-આની વાતો સાંભળવામાં બેહેરો થજે. ધુતારા, કોધી, કપટી, દૂર, જુગારી, ચપળ, ખળ, પંતિત, નાસ્તિક અને કુટિલ માણસોનો દૂરથીજ ત્યાગ કરજે. કોઈના બહુ વખાણુ કરીશમાં, સહુના મનની વાત જાણી જજે. ધન અને કુટુંબમાં અતિ પ્રીતિ રાખીશમાં. પતિવ્રતા સ્ત્રી, મા, સસરા, સત્પુરૂષ અને ગુરુ એઓના વચનમાં હમેશ વિશ્વાસ રાખજે, શરીરના રક્ષણુમાં તત્પર, સાવધાન અને મજબુત નિયમવાળો રહેજે. કોઈ ચોર હોય તોપણ તેનો વિશ્વાસ-લાત કરીશમાં, કારભારીઓની ખીક રાખજે, સત્યમાંથી ગળીશમાં. અનાથ, કંઠાળ, વૃદ્ધ, સ્ત્રી બાળક, અને નિર્દીન એઓનું ધન, પ્રાણ, ખુદ્દિ, શક્તિ અને બળધી રક્ષણુ કરજે, મારી નાખવા જેવો શત્રુ પણ શરણે આવે તો તેને મારીશમાં. કુપાત્ર, સુપાત્ર, નીચ કે મોટા, ગમે તે માણસ પણ જો માજે તો તેને માથું પણ દેજે. મોટું

જાતન કરીને પણ કીર્તિજ મેળવજે કેમકે રાજા અને વિદ્વાનોનું કીર્તિ
 એજ ધરેલું છે. લક્ષ્મી અને પુણ્ય કીર્તિથી થાય છે. ચંદ્રમા જેમ
 ચાંદનીથી શોભે તેમ લોક સારી કીર્તિથી શોભે છે. હાથી, ઘોડા,
 સોનાનો ગંજ અને પર્વત જેવડો રતનો ઢગલો મળતો હોય તો પણ
 તેમાં અપકીર્તિ થતી હોય તો તેને તરણાની પેઠે જલદી મુકી દેજો.
 મા, બાપ કે ગુરૂ રીસ કરે અને તેઓના સંબંધમાં ધન ખરચાઈ
 જતું હોય તો પણ અને દીકરાઓ કે બાહણો અપરાધ કરે તોપણ
 તેઓ ઉપર ક્ષમા કરજો. અને બાહણો જેમ રાજા થાય તેવી રીતે
 તેઓનું હિત કરજો. કેમકે રાજા સંકટમાં ડુબી જાય ત્યારે ઉત્તમ
 બાહણો તેને તેમાંથી બહાર કાઢાડે છે. આયુષ્ય, યશ, બળ
 સુખ, ધન, પુણ્ય અને પ્રજાની વૃદ્ધી જેથી થાય તેનું કામ હમેશ
 કરજો. દેશ, કાળ, શક્તિ, કરવા યોગ્ય અને નહીં કરવા યોગ્યનો
 સારી રીતે વિચાર કરી હમેશ ચતુર્થી કામ કરજો. કાઠને પીડા
 કરીશમાં અને પારકી પીડા મટાડજો, નીતિથી અને શક્તિથી ચોર
 અને દુષ્ટ લોકોને પીડા કરજો. જ્ઞાન, જપ, હોમ, અને દેવતાના
 તથા પિતૃના કામમાં ઉતાવળ કરજોમાં, નિદ્રામાં અને ભોજનમાં
 ઉતાવળ કરજો. ચતુરાઈ ભરેલું કુડ વગરનું સાચું લોકોને પ્રિય
 લાગે એવું, થોડા અક્ષર અને ઘણા અર્થવાળું વચન બોલજો. હ-
 મેશ શત્રુઓથી અને વિપત્તિથી નિર્ભય રહેજો. બાહણના કુળ, પા-
 પ અને ગુરૂની આજ્ઞાથી બીતો રહેજો. જ્ઞાતિ, બંધુ, બાહણો,
 સ્ત્રીઓ, પુત્રો અને ભોજન કરવા બેઠેલી પંગતોમાં સમાન રીતે
 વર્તજો. સત્પુરુષોના સારા ઉપદેશ, પવિત્ર કથાઓ, અને વિદ્યાની
 તથા ધર્મની વાતોમાં કદીપણ વિમુખ થજો માં. પવિત્ર સારા જ-
 બવાળો, પ્રખ્યાત, બાહણોની ધણી વસ્તીવાળો અને શિવની બ-

કિતવળો જે મોટો દેશ હોય તેમાં તું હમેશ રહેજે. છીનાળો વેશ્યા-
ઓ, વ્યભિચારી પુરુષો અને નીચ લોકો ન્યાં ઘણાં હોય તે દેશમાં
કદી વસજેમાં, ત્રૌલોક્યના નાથ એવા એક સદાશિવનો આશ્રય કરતાં
પણુ સર્વ દેવતાઓને અને તેઓનાં દિવસોને ગાન દેજે, પવિત્ર,
ચતુર, શાંત, સ્થિર જિનેદ્રિય અને સુશોભિત હમેશ રહેજે. વેદ ભ-
ક્ષણ શાંત બ્રાહ્મણો, સારાં સંન્યાસીઓ, પવિત્ર વૃક્ષો, પવિત્ર નદી-
ઓ, પવિત્ર તીર્થ, મોટું તળાવ, ગાદી, બળધ, રત્ન, પતિવ્રતા સ્ત્રી
અને પોતાના ઘરના દેવતાઓને તરતજ પગે લાગજે. પાછલી જે
ઘડી રાત રહે લારે ઉઠી અચમન લઈ, સ્વચ્છ અંતઃકરણથી ગુરૂને
નમસ્કાર કરી સદાશિવ, નારાયણ, બ્રહ્મા, ગણપતિ, કાર્તિકસ્વામી,
કાલ્યાણી દેવી, મહાલક્ષ્મી, સરસ્વતી, ઇંદ્રાદિક લોકપાળ, પવિત્ર
કીર્તિવાળાઓ અને ઋષિઓ, એઓનું ધ્યાન કરી ઉગતા સૂર્યને
નમસ્કાર કરજે. સુગંધ, ફૂલ, પાન, શાક, આદિ દૂળ વગેરે અને
નવા તથા ક્ષિપ્ર લાગે એવા આવના પદાર્થો પ્રથમથી શિવને અર્પણ
કરી પછી ઉપયોગમાં લેજે. દાન, જપ, સ્નાન, હોમ, ધ્યાન,
અને તપ જે કર્યું હોય તે સઘળું શિવને અર્પણ કરજે. જમતાં ભ-
ણુતાં, સુતાં, વિહાર કરતાં જ્વેતાં, સાંભળતાં, બોલતાં અને લેતાં
પણુ શિવનું જ ચિંતન કરજે. જાંને હાથમાં રૂદ્રાક્ષનાં કંઠણ પહેરી,
કપાળમાં ઘોળી બારમનું ત્રિપુંદ્ર કરી સર્વોત્તમ પંચાક્ષર મંત્ર બળુતાં
અને શિવના ચરણનું ધ્યાન કરતાં હમેશ મન કરજે. હે પુત્ર ?
બીજા પુરાણોમાં જે ધર્મો વિસ્તારથી કહેલા છે તે મેં તને સંક્ષેપમાં
કહ્યા. હવે બીજું સર્વ પુરાણોથી છાનું, સર્વ પાપને હરનાર, પવિત્ર,
જય આપનાર અને સઘળી વિપત્તિઓથી ચુકાવનાર એવું શિવકવચ
તારા હિતને વાસ્તે કહું છું.

અથાપરંશર્વપુરાણગુહ્યાંનેઃશેષાપાપૌધહરં
પવિત્રમ્॥ જયપ્રદંશર્વવિપત્તમોચનંવક્ષ્યામિ

શૈવંકવચંહિતા તે । ૬૩ ।

એ પ્રમાણે ૨૪૬ પુરાણમાના બ્રહ્માત્મર્ અંતે ક્રષ્ણભોષ્વેશ ના-
મનો અગ્નિઆરમો અધ્યાય પુરો થયો. ૨૧

અધ્યાય વારમો.

ક્રષ્ણમહાવાચાનમસ્કૃત્વામહાદેવંવિશ્વવ્યાપિનમી

શ્વરમ્।વક્ષ્યેશ્ચિવમયંવર્મસર્વરક્ષાકરનૃણામ્॥૧॥

કાપલયોગી બોલ્યા કે—જગતમાં વ્યાપી રહેલા સદાશિવને
નમસ્કાર કરી મનુષ્યોની સર્વ પ્રકારે રક્ષા કરનાર શિવકવચ કહું છું.
પવિત્ર સ્થાનકમાં યોગ્ય રીતે પાથરેલા આસનપર બેસી, જિતેન્દ્રિય
રહી, પ્રાણાયામ કરી અવિનાશી સદાશિવનું ધ્યાન કરવું. હૃદયક-
મળની વચમાં બીરાજતા, જેનું તેજ આકાશમા ફેલાયેલું છે
એવા, ઇન્દ્રિયોથી દુર, ઝીણા, અંત રહિત, સર્વના આદિ અને પ-
રમ આનંદમય એવા સદાશિવનું ધ્યાન કરવું. ધ્યાનથી સર્વ કર્મ
બંધન મટાડી, ધણીવાર સુધી બ્રહ્માનંદમાં મનને ટુપાડી છ અ-
ક્ષરવળા મંત્રના ન્યાયથી સાવધાન થઈ શિવ કવચથી રક્ષા કરવી.
હું જે ઉઠા સંસારરૂપી કુવામાં પડ્યો છું તેની સર્વ દેવતાઓના
આત્મારૂપ સદાશિવ રક્ષા કરજો. તેમનું દિવ્ય અને ઉત્તમ મંત્રના

મૂળરૂપ નામ મારા હૃદયમાં રહેલા સર્વ પાપને મટાડજો તેજોમય
 આનંદથી ભરપૂર, ચૈતન્યરૂપ અને સઘળું જગત જેની મૂર્તિ છે
 એવા સદાશિવ સર્વ ઠેકાણે મારી રક્ષા કરજો. ઝીણાથી ઝીણા અને
 ઘણી શક્તિવાળા એક ધંધર સઘળા ભયથી મારી રક્ષા કરજો. જે
 પૃથ્વીરૂપે ઠરી જગતને ધરી રહ્યા છે તે આઠ મૂર્તિવાળા સદાશિવ
 પૃથ્વીથી રક્ષા કરજો. જળના સ્વરૂપથી જે જીવન આપે છે તે સ-
 દાશિવ જળથી રક્ષા કરજો. ઘણી લીલા કરનારા જે દેવ પ્રલય
 સમયમાં સઘળાં બ્રહ્માંડોને બાળી નાખી નાશ કરે છે તે કાળરૂપ
 દાવાનળ વીતોળીઆ વગેરેની બીક અને સર્વ તાપથી રક્ષા કરજો.
 અગ્નિની વીજળી અને સોના જેવા, વિદ્યા વરદાન અભય, અને
 કુવાડો જેના હાથમાં છે એવા, ચાર મુખ અને ત્રણ નેત્રવાળા
 તત્પુરૂષ પૂર્વ દિશામાં નિરંતર મારી રક્ષા કરજો. કુવાડો, વેદ અં-
 કુશ, પાશ, ત્રિશુળ, ખપ્પર, ડાકણું અને માળાને ધરનાર, ચાર
 મુખ અને ત્રણ નેત્રવાળા અને શ્યામવર્ણ એવા અધોર દક્ષિણ
 દિશામાં મારી રક્ષા કરજો. કુંદપુષ્પ, ચંદ્રમા, શંખ અને સ્ફટિક
 મણિ સરખા ધોળા, વેદ, રૂદ્રાક્ષની માળા વરદાન અને અભયની
 નીશાનીવાળા, ત્રણ નેત્ર તથા ચાર મોહોડાવાળા અને મહા પ્રતાપી
સઘોધિજાત પશ્ચિમ દિશામાં મારી રક્ષા કરજો. વર, રૂદ્રાક્ષની માળા
 અભય અને ટાંકણાંને ધરનાર, ઠમળનાં કેસરા સરખા વર્ણવાળા,
 ત્રણ નેત્ર અને ચાર મુખવાળા વામદેવ ઉત્તર દિશામાં મારી રક્ષા
 કરજો. વેદ, અભય, વર, અંકુશ, ટાંકણું, પાશ, ખપ્પર, ડાકણું,
 રૂદ્રાક્ષની માળા અને ત્રિશુળ જેના હાથમાં છે એવા, શ્વેતવર્ણ, પાં-
 ચ મોહોડાવાળા અને મોટા પ્રકાશવાળા ઇશાન આકાશમાં મારી
 રક્ષા કરજો. ચંદ્ર જેના મસ્તકમાં છે એવા દેવ મારા મસ્તકની,
 કપાળમાં નેત્રવાળા દેવ મારા કપાળની, ભગદેવના નેત્રને હરના

મારા નેત્રની અને ત્રિશ્વનાથ મારા નાકની સદા રક્ષા કરજો. જેની કીર્તિને વેદ ગાય છે એવા દેવ મારા કાનની, અપ્પરવાળા દેવ મારા કપાળની, પાંચ મોઢોડાવાળા દેવ મારા મોઢોડાની અને વેદરૂપ જેની જીભ છે એવા દેવ મારી જીભની સદા રક્ષા કરજો. નીલકંઠ મારા કંઠની, પિનાક ધનુષ્ય જેના હાથમાં છે એવા દેવ મારા હાથની, ધર્મરૂપ જેના હાથ છે એવા દેવ મારા હાથના મૂળની અને દક્ષના યમુને તોડનાર દેવ મારી છાતીની રક્ષા કરજો. પવેત જેનું ધનુષ્ય છે એવા દેવ મારા પેટની, કામદેવનો નાશ કરનાર દેવ મારા મધ્ય ભાગની, ગણપતિના પિતા મારી નાભિની અને ઘૂર્જટિ હૃદય મારી કેડની રક્ષા કરજો. કુબેરના મિત્ર મારા બે સાથજની, જગતના હૃદય મારા બે ગોઠણની, બળધનું ચિન્હ જેની ધમ્મમાં છે એવા દેવ મારી બે પીડીના અને દેવતાઓ જેના ચરણનું વંદન કરે છે એવા દેવ મારા પગની રક્ષા કરજો મોટા હૃદય દિવસના પેહોરમાં પોહોરમાં, વામદેવ બીજા પોહોરમાં, ત્રણ નેત્રવાળા ત્રીજા પોહોરમાં અને જેની ધમ્મમાં બળધ છે એવા દેવ દિવસના છેલ્લા પોહોરમાં મારી રક્ષા કરજો. જેના મુકુટમાં ચંદ્રમા છે એવા દેવ રાતના આરંભ સમયે, ગંગાને ધરનાર દેવ મધરાતે, પાર્વતીના પતિ દેવ પાછલી રાતે અને મૃત્યુને જીતનારા દેવ સર્વ માળમાં મારી રક્ષા કરજો. શંકર દેવ ધરની અંદર સ્થાણુ દેવ ધરથી બાહાર, પશુના પતિ દેવ બે સ્થળની વચમાં અને સદાશિવ ચારે કોર મારી રક્ષા કરજો. લોકના એક અધિપતિ દેવ બિભતા પ્રમથ ગણના નાથ આલતાં, વેદાંતથી જણાય એવા દેવ બેસતાં, અને અપિનાશી શિવ સુતાં મારી રક્ષા કરજો. નીલકંઠ ગર્ગમાં, ત્રિપુરના શત્રુ પવેત વગેરે વશથી જગ્યાઓમાં, અને મોટી શક્તિવાળા મૃગના પારાધી દેવ વનવાસ વગેરે મોટી મુસાફરીમાં મારી રક્ષા કરજો. પ્રલયકાળ સ-

રથો જેનો કોય છે અને જેના ખડખડ હસવાથી પ્રહ્લાંડ ચળા-
યમાન થાય છે એવા વીરમદ્ર બચંકર શત્રુની ફાજરૂપી સમુદ્રના
મોટા બચથી રક્ષા કરજો. શસ્ત્રવાળા શત્રુઓની હજાર દશ હજાર
લાખ અને કરોડ ખ્યાદા, ઘોડા, હાથી અને રથોના સમૂહથી બચ-
કર એવી સેંકડો અક્ષૌહિણી સેનાઓને મૃડ નામના સદાશિવ બચ-
કર કુવાડાની ધારથી કાપી નાખજો. પ્રલય કાળના અગ્નિ સરખી
ઝાળોથી બળતું સદાશિવનું ત્રિશૂળ ચોર ભોકોને મારી નાખજો;
અને દીપ્તા, સિંહ, રીંછ તથા નાહાર વગેરે ફાડી ખાનારાઓને
પિનાક નામનું મહાદેવનું ધનુષ્ય ત્રાસ કરજો. ખરાબ સ્વપ્ન, ખરાબ
શકુન, ખરાબ ગાતિ, મનની કચવાણુ, દુકાળ, ખરાબ વ્યસન, અ-
પયશ, ઉત્પાત, તાપ, ઝેરની ખીક, ખરાબ ગ્રહની પીડા અને વ્યા-
ધિઓને જગતના ઈશ્વર નાશ પમાડજો. ઔ સધળાં તત્ત્વરૂપ, સધ-
ળાં તત્ત્વથી દુર, સર્વ લોકના એક અધિપતિ, સર્વ લોકના એક પોપણુ
કરનાર, સર્વલોકના એક પ્રત્યય કરનાર, સર્વલોકના એકગુરુ, સર્વલોકના
એક સાક્ષી, સર્વ વેદથી છાના, સર્વ વરને દેનારા, સર્વ પાપની પીડાને
બાગનારા, સર્વજગતને અભય કરનારા, ચંદ્રમા જેનો મુકુટ છે એવા, અ-
પિનાશી, પોતેજ પ્રકાશરૂપ એવા ઉપદ્રવ રહિત પ્રપંચ રહિત, કલંક
રહિત, સુખ દુઃખાદિકથી રહિત, સંગ રહિત, નિર્મળ જેના વૈભવને
કોઈની ઉપમા લાગે નહિ એવા, આધાર, રહિત, નિરંતર શુદ્ધ,
જ્ઞાનરૂપ, પરિપૂર્ણ અને સતચિત આનંદરૂપ જે બ્રહ્મ તે રૂપ એવા
જેનો પ્રકાશ અસંત કાંત છે એવું જે તેજ તે રૂપ એવા, જે બ-
ગવાન સદાશિવ, તેને નમસ્કાર કરું છું. હે મહા રૂદ્ર ! હે મહા બચંકર !
હે સુખકારી જેના અવતાર છે એવા ! હે મહા ભૈરવ ! હે કાળભૈરવ !
હે કલ્પાંતભૈરવ ! હે યોગરીની માળા પેરનાર ! હે ખડ્ગાંગ તરવાર,
ઢાલ, પાશ, અંકુશ, ઝાકલુ, ત્રિશૂલ, ધનુષ્ય, આણુ, ગદા, સાંગ, મોદિમાલ,

તોમર, સાંખેલાં, ઘોડા, પદ્મિસ, ફડશી બોગળ, ભુશંડી, શતઘ્ની અને ચક્રરૂપી
 હથિઆરોથી જેના હાથ બંધકર છે એવા ! હે હજારો મુખવાળા !
 હે દાદોરથી વિકાળ ! હે બંધકર ખડખડ હસવાથી ધુળવી નાખેલ છે
 બ્રહ્માંડનું મંડળ જેણે એવા ! હે મોટા સર્પના કુંડળવાળા ! હે મોટા સર્પ
 ના હારવાળા ! હે હાથીના ચામડાને પહેરનાર ! હે મૃત્યુને જીતનાર ! હે
 ત્રણ નેત્રવાળા ! હે ત્રિપુરાસરના કાળરૂપ ! હે ઋષડા નેત્રવાળા ! હે જગ-
 તના ઈશ્વર ! હે જગતરૂપ ! હે જળધના વાહનવાળા ! હે જેના ધરેણુ
 વાળા ! હે ચારેકોર મોહોડાવાળા ! સર્વ ઠેકાણેથી મારી રક્ષા કરો. રક્ષા
 કરો. પ્રકાશો પ્રકાશો. મહા મૃત્યુ અને અદ્ય મૃત્યુના બંધનો નાશ કરો
 નાશ કરો. મારા શત્રુઓને કાઢાડો. ત્રિશૂળથી ફાડો ફાડો. કુવાડાથી
 તોડો તોડો. તરવારથી કાપો કાપો. ખટ્વાંગથી પછાડો પછાડો. સાંખે-
 લાથી કચરો. કચરો. બાણથી મારો મારો. રાક્ષસોને બીવરાવો
 બીવરાવો. ભુતને ભગાડો ભગાડો. કુખમાં વેતાલ મારી મણુ અને
 બ્રહ્મારાક્ષસોને ત્રાસ કરો ત્રાસ કરો. મને નિર્ભય કરો કરો. હું કે જે
 બીનોધું તેની આશ્વાસના કરો આશ્વાસના કરો. નરકની બીકથી મારો
 ઉદ્ધાર કરો ઉદ્ધાર કરો. ભૂખ તરસથી મને જીવાડો જીવાડો. તૃપ્ત કરો
 તૃપ્ત કરો દુઃખથી પીડાયોધું તેને આનંદ કરો આનંદ કરો. શિવકવચથી
 મને ઢાંકો ઢાંકો. હે ત્રણ નેત્રવાળા ! હે સદાશિવ ! તમને નમુંધું
 નમુંધું. રૂપલ બોલ્યા કે-એ પ્રમાણે વર દેનાર, સર્વ પીડાઓને શ
 માવનાર અને સર્વ પ્રાણીઓથી છાનું એવું આ શિવકવચ મેં કહ્યું.
 જે માણસ આ ઉત્તમ શિવકવચ (શિવરૂપી જખતર) ને પેહેરે તેને
 સદાશિવની કૃપાથી કોઈ ઠેકાણે ભય થાય નહિ. જેનું આયુષ્ય ખુટ્યું
 હોય એવો, મરણ પામેલો અથવા મહા રોગથી પીડાએલો હોય
 તે પણ સુખ અને ભાંયુ આયુષ્ય પામે, સર્વ દારિદ્ર્યને મટાડનાર
 અને સર્વ સુખને વધારનાર આ શિવકવચનું જે માણસ ધારણ

કરે તેને દેવતાઓ પશુ પૂજે; શિવકવચના પ્રતાપને લીધે મહાપાપ અને ઉપ પાપના ઢગલાઓથી તે છુટે અને મરણ પામ્યા પછી સદાશિવને પામે, હે પુત્ર ! તું પશુ આ મેં આપેલા ઉત્તમ શિવકવચનું ધારણ કર; તારું તરતજ કલ્યાણ થશે. સૂત કેહછે કે-એ પ્રમાણે કહીને રૂપભયોગીએ તે રાજકુમારને મોટા નાદવાળો શંખ અને શત્રુઓને કાપી નાખે એવી એક તરવાર આપી. ફરીવાર બ્રહ્મ મંત્રીને તેના સર્વ શરીરમાં ચોપડી અને તેને બાર રત્નર હાથીતું બળ આપ્યું. બ્રહ્મના પ્રભાવથી બળ, ઐશ્વર્ય, ધીરજ અને યાદી આવવાથી તે રાજકુમાર શરદ રતુના સરજની પેઠે શોભવા લાગ્યો. હાથ જોડી ઉભેલા તે રાજકુમારને યોગીએ વળી કહ્યું કે-તપ અને મંત્રના પ્રતાપવાળી આ તરવાર મેં તને આપીછે. સમજેલી આ તરવાર તું જોને દેખાડીશ તે શત્રુ સાક્ષાત મૃત્યુ હશે તોપણ જલદી મરી જશે જે તારા શત્રુઓ આ શંખનો નાદ સાંભળશે તેઓ હાથીઆર મુકી મૂર્ચ્છિત થઈ પડી જશે, આ તરવાર અને શંખ દિવ્ય પરાયા સૈન્યનો નાશ કરનાર અને પોતાનાં સૈન્ય તથા પોતાના પક્ષવાળાઓનાં શર તથા તેજને વધારે એવા છે. આ બેના પ્રભાવથી શિવકવચથી, બાર હજાર હાથીઓના મોટા બળથી અને બ્રહ્મ ધારણ કરવાના સાગર્થ્યથી તું શત્રુઓના સૈન્યને જીતી લઈશ અને બાપનું સિંહાસન પામીને આ પૃથ્વીની રક્ષા કરીશ. એ પ્રમાણે બ્રહ્માયુને સારીપેઠે સમજાવતા તે માદીકરાએ એ યોગીની પૂજા કરી. પછી તે યોગી પોતાની ઈચ્છા હતી ત્યાં આત્મા ગયા.

इतिभद्रायुषंसम्यगनुशास्यसमातृकम् ॥

ताभ्यांसंपूजितःसोथयोगीस्वैरगतिर्ययौ ॥४३॥

એ પ્રમાણે રકંદ પુરાણમાના અત્થોત્તર ખડનો સિવકવચકથન
એવા નામનો પારમો અધ્યાય પુરો થયો. ૧૨

—***—

અધ્યાય તેરમો.

સુતઉવાચ ॥ દશાર્ણાધિપતેસ્તસ્યવજ્રવાહોર્મહા-

ભુજઃ॥વભૂવશત્રુર્વલવાન્રાજામગધરાટ્તત્ : ॥૧॥

સુત કહે છે કે-મગધદેશનો રાજા કે જે બળવાન અને બાહુ-
દુર હતો તે દશાર્ણ દેશના વજ્રબાહુ રાજાનો શત્રુ થયો. તે મહારથી
હેમરથ નામના રાજાએ દશાર્ણ દેશને મોટી ફાજથી ઘેરીને રોકી
લીધો. એના પ્રતાપી સેનાપતિઓએ દશાર્ણદેશમાં આવીને ધન
અને રત્નો લુંટ્યાં અને કેટલાએકે પ્રજાનાં ઘર બાળી નાંખ્યાં. કેટ-
લાએકે ધન, કેટલાએકે છોકરાં અને સ્ત્રીઓ, કેટલાએકે ગાયોનાં
ઘણુ અને કેટલાએકે ધાન્ય વગેરે સામાન લઈ લીધાં. કેટલાએકે
વાડીઓમાનાં પદાર્થોનો અને કેટલાએકે ઘરના બગીચાઓનો નાશ
કર્યો. એ પ્રમાણે તેના રાજ્યનો નાશ કરી સ્ત્રીઓ, ગાયો અને ધન
લેવાની ઇચ્છાથી મગધદેશના રાજાએ વજ્રબાહુના શહેરને ઘેરી
લીધું. એ પ્રમાણે પોતાના દેશને અને શહેરને બ્યાકુળ થએલાં
નેઈ વજ્રબાહુ રાજા પોતાની ફાજ સહિત યુદ્ધ કરવા વાતો ની-
કળ્યો. એ રાજા તથા તેના મંત્રિ વગેરેએ મગધદેશવાળાઓ સામે
યુદ્ધ કરી તેઓની કેટલીક ફાજ મારી. રથમાં બેડેલા અને જેણે
બખતર પહેર્યું હતું એવા વજ્રબાહુ રાજાએ બાણની વૃષ્ટિ કરી
ઘણો સંહાર કરી નાખ્યો. મહાપરાક્રમી વજ્રબાહુને લડતો નેઈ
મગધદેશવાળાઓએ તેનેજ જલદી ઘેરી લીધો. પરાક્રમી શત્રુઓએ

વણીવાર લગઈ કરી વજૂગાડુની ફાજનો નાશ કરી છત મેળવી.
 કેટલાએકે તેના રથ બાળી નાખ્યો અને કેટલાએકે તેનું ધનુષ લઈ
 લીધું. એકે તેના સારથિને મારી નાખ્યો અને બીજાએ તરવાર
 લઈ લીધી, એ પ્રમાણે તરવાર, ધનુષ અને સારથિવિનાના વજૂ-
 ગાડુને જગાત્કારથી પકડી શત્રુઓએ ક્રોધથી બાંધી લીધા. તેના
 સવળા મંત્રીઓ અને ફાજને છતી લઈ હેમંતમાં આવેલા મગધ-
 દેશવાળાઓ તેના શેઠેશમાં પેતા, ઘોડા, માણસ, હાથી, જીંટ, પથુ,
 ધન, રૂપાળી સર્વ સ્ત્રીઓ અને કન્યાઓને હરવા લાગ્યા. રાજ્યની
 રાણીઓને અને હજારો દારીઓને બાંધી લીધા. રત્નથી ભરેલા
 જાળનો હુંડી લીધો. એ પ્રમાણે ગામ મારી, સ્ત્રી, ગાયો અને ધન
 વગેરે લઈ વજૂગાડુને જગાત્કારથી રથમાં નાખીને નીકળી ગયા.
 એ પ્રમાણે બચંકર રીતે દેશના નાશનો કોલાહલ થતાં એ વાત એ
 રાજ્યના જાગવાન કુમાર બદ્રાયુના સાંભળવામાં આવી. શત્રુઓના
 હાથથી જાપ બંધાઈ ગયો. જાપની સ્ત્રીઓ હરાઈ ગઈ અને દ-
 શાર્ણદેશનો નાશ થયો જાણી તે સિંહની પેડે ગર્જના કરી ઉઠ્યો.
 શેઠના દીકરાને સાથે લઈ, તરવાર અને શંખ હાથમાં લઈ, જા-
 ખતર પેહેરી, રથમાં બેગી છતવાની ઈચ્છાથી તે નીકળ્યો, બદ્રાયુ
 આવીને જોય ત્યાં દેશમાં મોટી ખરાબી થઈ રહી હતી, રાજ્યના
 લોકોનાં ઘર જાળતાં હતાં, ચીસો પડતી હતી અને સ્ત્રીઓ, જા-
 બક, ગાયો તથા ધનનાં હરણ થતાં હતાં એ પ્રમાણે રાજ્યને ધ-
 ભી વગરનું અને બચ પામેલું જોઈ ક્રોધથી વ્યથિત થઈ શત્રુઓની
 ફાજમાં પેશીને કાનસુની ધનુષ ખેંચી ઘણાં ઘણાં જાણ નાખવા
 લાગ્યો. રાજકુમારના જાણથી મરણ પામતા શત્રુઓ વેગથી તેના
 ઉપર ચડી આવી બચંકર જાણથી વીંચવા લાગ્યા. યુદ્ધમાં મદો-
 નગત શત્રુઓનાં હજારો અસ્ત્ર વાગેછે તોપણ ધીર અને શિવકવ્યે

રક્ષા કરેલો એ બદ્રાયુ ચલાયમાન થયો નહીં. હાથીઆરની વૃદ્ધિને સહન કરી જલદી હાથીની પેડે ફાજની અંદર પેશી ધણાક ઘોડા, હાથીઓ અને પ્યાદાઓને તેણે માર્યા. એ ફાજમાંથી સારથિ સહિત એક યોદ્ધાને મારી તેનાજ રથમાં બેઠો અને શેઠના દીકરાને સારથિ કર્યો. સિંહ જેમ હરણીઆના ટોળામાં ફરે તેમ નિર્ભય થઈને તે ફરવા લાગ્યો. પછી સધળા બળવાન સેનાપતિઓ ક્રોધ કરી ધનુષો ઉપાડી તે એકલા બદ્રાયુ ઉપર ચડી આવ્યા. મહાવીરોને આવતા જોઈ બચંકર ખડ્ગ લઈ પુરુષાર્થ દેખાડવા વાસ્તે તે તેઓની સામે આવ્યો, કાળની છબ જેવી વિકાળ અને હજળી તેની તરવાર જોઈનેજ તે સેનાપતિઓ તેના પ્રભાવથી મરી ગયા. તેની લડાઈમાં ઝગકતી તરવાર જે જે શત્રુઓએ દીધી તેઓ સધળા વજ્રથી જેમ કીડા મરી જાય તેમ મરી ગયા. પછી મોટા હાથવાળા બદ્રાયુએ શત્રુના સૈન્યોનો નાશ કરવા વાસ્તે જાણે આકાશ તથા પૃથ્વીને ધુરી નાખતો હોય એવી મોટી ગર્જના વાળો શંખ વગાડ્યો. જાણે ઝેરથી લેપાયો હોય એવો એ મોટો શંખનાદ સાંભળતાંજ શત્રુઓ મૂર્છા પામી ધરતીપર પડી ગયા. ઘોડા, રથ અને હાથીઓ ઉપર જેઓ બેઠા હતા તેઓ સધળા શંખનાદને લીધે બળતો નાશ થતાં બેસુધ થઈ જરાવારમાં પડી ગયા, બેસુધ, હાથીઆર વિનાના અને ધરતીપર પડેલા એ સધળાઓને શળ જેવા ગણી ધર્મશાસ્ત્ર જાણનારા બદ્રાયુએ માર્યા નહીં. પછી લડાઈમાં બંધાએલા પોતાના પિતાને છોડાવી શત્રુઓના હાથમાં ગએલી તેની સધળી રાણીઓને પણ જલદી મુકાવી, કામદારોની તથા ખીજ પણ શેહેરીઓની સ્ત્રીઓ, છોકરાઓ, કન્યાઓ અને માયોના ધણુ વગેરે જે જે શત્રુના હાથમાં ગયાં હતાં તેઓને છોડાવી આશ્વાસના કરી. પછી શત્રુઓની ફાજમાં ફરી તેઓની સ્ત્રીઓ,

પવન તથા મન સ્વરૂપા વેગવાળા ધોડાઓ, પર્વત જેવડા હાથીઓ, સોનાના રથો અને રૂપાળી દાસીઓ વગેરે સમગ્રું વેગથી ભેળું કરી અને તેઓનું ધન લઈ, હારી મએલા હેમરથ રાજાને બાંધી લીધો તેના મંત્રિઓ, તાબાના રાજાઓ અને મુખ્ય અમલદારોને જલદી પકડી લઈ પોતાના મામમાં લાવ્યો, આગળ જેઓ કડા-ઈમાં હાર ખાઈને ચારકોર બાગી ગયા હતા તે સવળા વજ્રખાડુના મુખ્ય મંત્રિઓ અને વિશ્વાસુ સેનાપતિના પાછા શેહેરમાં આવી, કુમારના પરાક્રમથી વિસ્મય પામી ' તે બદાયુ કુમાર ' કાઈ કારણથી પૃથ્વીમાં આવેલો દેવ છે એમ માનતા લાગ્યા અને વિચાર કરવા લાગ્યા કે-આતા આપણું મોટું ભાગ્ય અને કોઈ તપનું ફળ થયું ! ! આ કોઈ વીર પુરુષ આપણને મુવામયા જીતડ્યા ! ! આ કોઈ યોગથી કે તપથી સિદ્ધ થયેલો હશે કે કોઈ દેવતા હશે ? આણે જે મોટું કામ કર્યું તે માણસથી નહીં શકે એવું નહતું. નક્કી એનાં માખાપ શિવપાર્વતા હોવાં જોઈએ ! ! મોટા સામર્થ્યથી નવ અક્ષૌહિણીને જીતી લીધી ! ! એ પ્રમાણે આનંદ સહિત આશ્ચર્ય પામલા અને પરસ્પરમાં વખાણાતા કારબાનીઓએ પુછવાથી બદાયુએ કેટલીક ખરી હકીકત કહી દેખાડી. પછી વિસ્મય અને આનંદમાં ડુબેલો અને આનંદના આંસુ ખેરતો પોતાનો પિતા ત્યાં આવ્યો તેને પ્રેમથી વિવ્હળ થએલો બદાયુ પગે લાગ્યો, એ વજ્રખાડુ રાજાએ પોતાના પુત્રનું આલિંગન કરી તરત પ્રેમથી પરચ ચઈ પુછ્યું કે હે મોટી બુદ્ધિવાળા ! તું કોઈ દેવ છો ? મનુષ્ય છો ? કે ગંધર્વ છો ? તારી મા કોણ ? બાપ કોણ ? દેવ કોણ ? અને નામ શું છે ? શત્રુઓએ બાંધી લીધેલા, મુવા જેવા ચઈ મએલા અને સામર્થ્ય વિનાના અમેને અમારી સ્ત્રીઓ સહિત, કરણથી આવીને છોડાવ્યા હેતુ કારણ શું ? આવું પરાક્રમ, ધીરજ, તેજ અને બળનો વધારો

ક્યાંથી મળ્યાં ? દેવતા, અસુર અને માણસો સહિત ત્રણે લોકને
 છતવાનું પણ તારામાં સામર્થ્ય છે હજાર જન્મથી પણ તારો જો-
 શીગણ થવાને હું અને આ સ્ત્રીઓ તથા બાળકો સમર્થ નથી,
 આ પુત્રો, સ્ત્રીઓ, રાજ્ય અને શહેર એ બધાને મુકીને માંડે મન
 તારામાં પ્રેમથી બંધાયું છે, હે બાપ ! હું મારા પ્રાણને બચાવનાર !
 સધળી વાત કર, આ મારી સ્ત્રીઓનું છવતર પણ તારેજ રવા-
 નીન છે. સૂત કહે છે કે-એ પ્રમાણે પોતાના બાપે પુછવાથી બ-
 દ્રાયુ જોલ્યો કે-આ સુતય નામનો વાણીયાનો દીકરો મારો સખા
 છે. એના સુંદર ઘરમાં મારી મા સહિત હું મહેલું, માંડે નામ બ-
 દ્રાયુ છે. હવે મારી હકાકત હું પછીથી કહીશ પણ હમણાં તમે
 સ્ત્રીઓ અને સંબંધીઓ સહિત શહેરમાં જઈ શત્રુઓની ખીક મુકી
 તુમેથી વિદાર કરો. હું પાછો આવું ત્યાં સધી આ શત્રુઓને છોડ-
 જોમાં. હું હવે મારે ઘેર જલદી જામશ. એ પ્રમાણે કહી રાજની-
 રમ લઈ એ રાજકુમાર બદ્રાયુએ પોતાને ઘેર આવી સધળી વાત
 પોતાની મા પાસે કહી, રાજ થઈ જેને આંસુ આવી ગયાં એવી
 માએ દીકરાનું આલિંગન કર્યું. એ શેઠે પણ પ્રેમથી આલિંગન કરી
 તેનો સત્કાર કર્યો. વઢૂઆડું પોતાના ઘરમાં જઈ સ્ત્રીઓ, પુત્ર અને
 કારભારીઓ સહિત મોટા હરખ પામ્યો. તે રાત્રિ વીસા પછી મોટા
 યોગી ઋષભે સીમંતિનીના પતિ ચંદ્રાંગદ રાજને મળી, બદ્રાયુની ઉત્પત્તિ
 અને તેના અલૌકિક કામની વાત કરી. એકાંતમાં કહ્યું કે તારી કુંવરી
 કાર્ત્તિમાલિની બદ્રાયુને આપ. એ પ્રમાણે તેને સમજાવેલી દેશકાળની
 રતી જાણનાર ઋષભયોગી સાંચી ગયા. પછી ચંદ્રાંગદ રાજએ
 સારાં મુહૂર્તમાં બદ્રાયુને બેલાવી તેને પોતાની કુંવરી દીધી પરણે-
 લા તે રાજકુમાર પોતાની સ્ત્રીની સાથે સોનાના આસનપર બેસી
 રોહિણીની સાથે જોમ ચંદ્રમા શોભે તેમ શોભવા લાગ્યો. ચંદ્રાંગદ

રાજાએ તેના પિતા વજ્રાણુને જોલાવી કારભારીઓ સહિત સામેયું કરી તેની પૂજા કરી. વજ્રાણુએ તેના ગામમાં જઈ ભદ્રાયુને પરજોલો દીધો. ભદ્રાયુ પ્રેમથી પગમા પડ્યો એટલે છાતી સાથે ખૂબ દાખીને તેનું આલિંગન કર્યું. પછી વજ્રાણુએ ચંદ્રાંગદને પુછ્યું કે-આ વીર મને પ્રાણ આપનાર અને શત્રુઓને મારનાર છે તોપણ એ મહાપરાક્રમી તમારા જમાઈના વંશને હું જાણતો નથી. માટે એનો વંશ અને જન્મ જાણવાની મને હચ્છા છે. એ પ્રમાણે વજ્રાણુએ અરજ કરવાથી ચંદ્રાંગદ રાજાએ એકાંતમાં ગળી લાસીને તેને કહ્યું કે-આ તમારો પુત્ર છે કે જેને તમે જાળકપણામાં રોગથી પીડાએલો જોઈ તેની માંદી માની સાથે વનમાં ચૂકી દીધો હતો. જાળકની સાથે વનમાં ફરતી એ તમારી રાણી દેવયોગથી વાળીઆને ઘેર જતાં તેણે તેની રક્ષા કરી. ત્યાં ઘણા રોગથી પીડાઈને આ તમારો કુંવર મરી ગયેલો હતો. ત્યાં કાંઈ યોગિરાજે તેને પાછો જીવતો કર્યો. એ ઋષભ નામના શીવયોગીના પ્રતાપથી આ મા દીકરો દેવતા જેવું રૂપ પણ પામ્યાં. તે યોગીએ આપેલી તરવાર અને મોટા નાદવાળા શંખથી અને શિવકવચના પ્રતાપથી યુદ્ધમાં શત્રુઓ હારી ગયા. માટે આ કુંવરને અને એની પતિવ્રતા માને લઈ તમારી નગરીમાં જાઓ; તમારું મોટું કલ્યાણ થશે. એ પ્રમાણે ચંદ્રાંગદે સઘળી વાત કહી પોતાના દરબારમાં બેસાડી રાખેલી અને શણગારેલી તેની મોટી રાણીને જોલાવી તેને દેખાડી. એ સઘળું સાંભળી અને જોઈ બહુજ લજાએલો અને મુરખપણાથી પોતે કરેલા કામને ધિક્કારતો વજ્રાણુ રાજા તે સ્ત્રી અને પુત્રને દેખવાથી મોટો હરખ પામ્યો. રવાણા ઉભા થઈ ગયાં અને તે બંનેનું આલિંગન કર્યું. એ પ્રમાણે ચંદ્રાંગદે પૂજેલો અને સન્કાર કરેલો વજ્રાણુ તે ચંદ્રાંગદનો તેના મંત્રિઓની સાથે સત્કાર કરી

પોતાની રાણી, દીપ્તે અને વહુને સાથે લખ પરિવાર સહિત પોતાની નગરીમાં આગ્યો. બદ્રાય. મોટા આદરમાનથી બાપને ઘેર આવી સર્વ શેહેરના લોકોને આનંદ કરવા લાગ્યો. કેટલાએક કાળ પછી પિતા સ્વર્ગવાસી થતાં બુવાન થએલો અને મહાપરાક્રમી બદ્રાય રાજગાદીએ બેઠો તે વખતે તેણે મગધદેશના રાજા હેમરથની સાથે મોટા ઋષિઓની સમક્ષ સનાહ કરીને તેને બદીખાનેથી છોડ્યો. એ પ્રમાણે પૂર્વજન્મમાં ત્રૈલોક્યમાં વિખ્યાત કિવયોગી ા પૂજા કરી હતી તેના પ્રભાવમાં તે બદ્રાય મોટી વિષ્ણુભક્તિએ માંથી નાકળી રાજ્ય પામી ચંદ્રાગમની પુત્રી સાથે આનંદ કરવા લાગ્યો.

**સંધાયમૈત્રીપરમાંત્રહર્ષાંગાંચસન્નિધૌઽત્યંત્રૈલોક્ય
વિહિતાંશિરયોગેઽૂજાકૃત્વાપુરાતનમથે પિતરાજસુ
નુઃનિસ્તીર્યદઃસહવિપદ્ગણામાતરાજ્યશ્ચંદ્રાંગદસ્યત
નયાસહસાધુરેમે ॥ ૮૬ ॥**

એ પ્રમાણે સ્કંદપુરાણમાંના અલ્પાતરખંડનો મદ્રાયુધિવાહ .
કથન એવા નામનો તરમો અધ્યાય પુરો થયો. ॥ ૧૩ ॥

અધ્યાય ચૌદમો.

સૂતઽવાચ॥પ્રાસસિંહાસનોવીરોભદ્રાયુઃસમહીપતિઃ॥

પ્રવિવેશવનંરસ્યંકદાચિન્નાર્યયાસહ ॥ ૧ ॥

સૂત કહેછે કે-જેને સિંહાસન મળ્યું છે એવો ભદ્રાયુ રાજા કાષ
કિવસે પોતાની સ્ત્રીની સાથે સુંદર વનમાં ગયો. એ વનમાં આસે-

પાલવનાં ધૂલ અને નવાં પાનડાં શેખી રહ્યાં હતાં મલિકાનાં ધૂલ ઉધડી રહ્યાં હતાં. નેઆમાં ભમરાઓ ગુંગર કરતા હતા. નવીન બોલસરીની સુગંધીથી લોકોમાં આનંદ વ્યાપી રહ્યો હતો. તમાલના અને આસોપાલવના વૃક્ષોમાં તાજી તાજી કળીઓ લાગી રહી હતી. ધૂલના સમુદાય માધવી લતાઓના માંડવાઓ નમી રહ્યા હતા. આંખાનાં વૃક્ષો પાનડાંવા અને મોરથી શેખી રહ્યાં હતાં. પુનાગના વનમાં ફરનાર કૈયલોના ટોકરા લાગી રહ્યા હતા. એવી રીતે સધળી રીતે સુંદર મમયમાં બદાયુ પોતાની રાણી સાથે વિહાર કરવા લાગ્યો. ત્યાં નજદીકનાં એક બ્રાહ્મણ અને બ્રાહ્મણી પછવાડે વાઘ દોડવાથી ચીસો પાડતાં દોડ્યાં આવતાં હતાં તેને દીકાં. એ બે જણાં બોલતાં હતાં કે કરણના બંડારરૂપ રાજા ! આ મોટા વેગવાળો વાઘ અગતે ખાવા વાસ્તે દોડ્યો આવેછે. તો એ ભયંકર અને પર્વત જેવડો વાઘ અમને પોચીને ખાઈ ગયો નથી તે મોર અમારી રક્ષા કરો. એવી ચીસ સાંભળીને બદાયુ રાજાએ હાથમાં ધનુષ લીધું એટલામાં તો એ વાઘે આવીને બ્રાહ્મણીને પકડી. હે નાથા હે નાથ ! હે કાંત ! હે શ્વેતો ! હે જમતના પતિ ! એવી રીતે ચીસો નાખતી એ બ્રાહ્મણીને વાઘે પકડી. તેટલામાં રાજાએ વાઘને સળવેલાં બાણ માર્યાં તોપણ પર્વતને જેમ વરસાદથી પીડા ન થાય તેમ એ વાઘને તે બાણોથી કાંઈ પણ પીડા થઈ નહિ રાજાના હથોઆરોથી જેને પીડા થઈ નથી એવો એ મહા જળવાન વાઘના જેરથી તે બ્રાહ્મણીને ઢરડી જલદી ચાલતો થયો. પોતાની ચીને વાઘે હરેલી જેઈ દુઃખ પામેલો બ્રાહ્મણ રોવા લાગ્યો કે-હે ખ્યારી ! હે બાલા ! હે કાતા ! હે પતિવ્રતા ! મને અહીં એકલો મુકીને તું પરલોકમાં કેમ મઘ ! પ્રાણ કરતાં પણ ખ્યારીને મુકી દે શી રીતે જીવી શકું ? હે રાજા ! તારાં મોટાં મોટાં અન્ન, મોટું ધનુષ

અને બાર હજાર હાથીનું જોર ક્યાં ગયું ? તારાં શંખ, તરવાર, મંત્રવિદ્યા, અસ્ત્રવિદ્યા, પ્રયત્ન અને મોટા પ્રભાવથી શું વળ્યું ? એ સઘળું અને જે કાંઈ જીવનું પણ તારામાં હોય તે વ્યર્થ થયું. કમકે તું આ વગડાના પ્રાણીને વારી શક્યો નહીં. દુઃખીઆનો જવાબ કરવો એજ ક્ષત્રિય કુળનો ધર્મ છે. માટે તે કુળનો ધર્મ ગયો તો મહી જીવવાનું શું પ્રયોજન છે? ધર્મ જાણનારા રાજાઓ પોતાના પ્રાણથી અને ધનથી શરણાંગતનું રક્ષણ કરેછે અને તે નથી કરતા તેઓ જીવતે મુલા છે. ધનવાન છતાં કોઈને દેતા ન હોય તેઓનું જીવનું મરવા જેવું છે. શરણાંગતની રક્ષા ન થઈ શકે તો ગૃહસ્થાશ્રમ કરતાં સંન્યાસજ સારો છે. અનાથ અને નોક શરણાંગતોનું રક્ષણ ન થાય તે કરતાં રાજાને જેર ખાતું કે અગ્નિમાં યજ્ઞ મરવું સાફ છે. એ પ્રમાણે તેના વિલાપ અને પોતાના પરાક્રમની નિંદા સાંભળી શોકને લીધે બદ્રાયુએ મનમાં વિચાર કર્યો કે આજ ન-શીય ફરી જવાથી મારો પુરુષાર્થ અને કીર્તિ નાશ પામ્યાં અને મોટું પાપ લાગ્યું. કમનશીય અને દુર્બુદ્ધિ એવો જે હું તેનો ધર્મ નાશ પામ્યો, હવે મારી સંપત્તિ રાજ્ય અને આયુષ્ય પણ નક્કી કાપ પામશે. પુરુષોને સંપત્તિ, વૈભવો, પુત્રો અને ધન પ્રારબ્ધ્યથી ક્ષણ માત્રમાં પ્રાપ્ત થાય છે અને ક્ષણમાત્રમાં જતાં રહે છે. માટે મારા પ્યારા પ્રાણ આપીને પણ આ ધરનાંગ થએલા બ્રાહ્મણનો શોક મટાડીશ. એમ નિશ્ચય કરી એ બદ્રાયુ રાજા તે બ્રાહ્મણના પગમાં પડી સાંત્વના કરતાં બોલ્યો કે—હું મોટી બુદ્ધિવાળા બ્રાહ્મણ ! હું કે જે શક્તિ વગરનો ક્ષત્રિય છું તેના ઉપર ક્ષમા કરો. શોક મુઝી દીઓ તમને જાતું હશે તે હું આપીશ. આ રાજ્ય, આ રાણી અને આ મારો દેહ એ સઘળું તમારે સ્વાધીન છે, હવે જે તમારે જોતું હોય તે બોલો. બ્રાહ્મણ બોલ્યો કે—આંધળાને અરીશાથી, ભીખારીને મરથી. મૂર્ખને પુસ્તકથી અને સ્ત્રી વગરનાને ધનથી શું પ્રયોજન છે ?

તો હું સ્ત્રી વગરનો થઈ રહ્યો અને ભોગ ભોગવ્યા નથી માટે ભોગવવાને વાસ્તે મને આ તમારી પટરાણી આપો. રાજા બોલ્યો કે આ તમારો ધર્મ છે ? કે ગુરૂએ તમને આનું શીખવ્યું છે ? પોતાનો દેહ આપવાનું જની સકે પણ સ્ત્રી આપી દેવાનું કદી ન જાતે. પરંતુ સ્ત્રી ભોગવવાથી જે પાપ લાગે તે પાપ સેંદડો ઉપાય કરવાથી પણ ધોવાઈ શકે નહિ. આહાણુ બોલ્યો કે-જયંકર અલ્પહત્યાનું કે મદિરાપાનનું પાપ હોય તેનો પણ તપથી નાશ કરી દઉં ત્યારે પરસ્ત્રી ભોગવવાના પાપનો શો બારછે. માટે આ તારી સ્ત્રી મને દે નહીં-તર દુઃખીઆનું રક્ષણ નહિ કરવાથી તું નકી નરકમાં પડીશ. એ પ્રમાણે આહાણુના બોલવાથી ભય પાળીને રાજાએ વિચાર કર્યો કે-રક્ષણ નહિ કરવાથી મોટું પાપ લાગે તે કરતાં સ્ત્રી આપી દેવી એજ સાફ છે. માટે આ સ્ત્રી આહાણુને આપી દઈ પાપથી મુકાઈ જતી અગ્નિમાં બળી મરીશ, કેમકે એમ કરવાથી કાર્ત્તિ રહેશે. એમ મનમાં નિશ્ચય કરી, અગ્નિ રાજગાવી, પછી એ આહાણુને બોલાવી સંકલ્પ સહિત સ્ત્રીનું દાન કર્યું. પોતે નહિ, પવિત્ર થઈ દેવતાઓને પ્રણામ કરી એ અગ્નિને ત્રદણુ પ્રદક્ષિણા કરી સાવધાન પણથી શંકરનું ધ્યાન કરવા લાગ્યો. જેનું ચિત્ત પોતાના ચરણમાં લાગ્યું છે. એવા તે રાજાએ અગ્નિમાં પડ્યા માંડ્યું ત્યારે સદાશિવે પ્રકટ થઈ દર્શન દીધાં. પાંચ મેહોડાવાળા, ત્રણ નેત્રવાળા પિતાકનામના ધનુષવાળા ચંદ્રમાની કળા જેના મુકુટમાં છે એવા લાંબી અને ખીંગળી જટાવાળા, મધ્યાનહ સમયના કરોડ સુર્યના જેવા તેજસ્વી કમળના નાળની પેઠે ધોળા, હાથીના આમડાના વસ્ત્રવાળા, ગંગાજીના મોજાથી જેનું મસ્તક બીજાય છે એવા, મોટા સર્પના હાર, કડાં, વીંટી, મુકુટ, આબુખંધ તથા કુંડળથી શોભતા, જેના હાથોમાં ત્રિશુલખટ્વાંગ ક્રવાડો, દાલ, મૃગ, અભય, વર અને ધનુષ છે એવા પોઠીયાપર બેઠેલા

અને નીલકંઠ એવા સદાશિવ પોતાની આગળ પ્રકટ થયા તેને રાજ્યે દીક્ષા તે સમયમાં આકાશમાંથી દેવતાઈ પુલોની વૃષ્ટિ પડવા લાગી. દેવતાનાં પાળનાં વાગવા લાગ્યાં અને દેવતાઓ નાચ તથા ગાયન કરવા લાગ્યા નારદ વગેરે અને સનકાદિક વગેરે દેવતાઓના ઋષિઓ, ઇન્દ્ર વગેરે લોકપાળક અને નિર્ભળ બ્રહ્મઋષિઓ ત્યાં આવ્યા તેઓની વચમાં પાર્વતીની સાથે બેઠેલા સદાશિવ, ભક્તિથી નમેલા રાજા ઉપર કૃષ્ણાની વૃષ્ટિ કરવા લાગ્યા. રાજાને તેમના દર્શનથી આનંદ વધ્યો. આનંદના આંસુથી શરીર ભીંજાઈ ગયું. રૂવાડાં ઉભાં થયાં અને હાથ જોડી ગર્જદ કંઠથી સ્તુતિ કરવા લાગ્યો. રાજા બોલ્યો કે-સ્વતાંત્ર, અવિનાશી, સુખ્ય, છાના ગુણવાળા, મોટા. અજન્મા, કારણના પણ કારણ, પરમશિવ, ચિત્તન્યના આનંદથી ભરપૂર, અને જ્ઞાત દેવ એવા જે તમે તેને નમસ્કાર કર્યું. જગતના સાક્ષી, જગતના કરનાર, છાના તેજવાળા, અને હૃદયમાં રહેલા તમેહો, માટે વિધિ જનણનારા પુરૂષો અનેક ઉપાયથી મન રોકીને તમને શોધે છે. એક રૂપ વિચારનાર જ્ઞાનિઓને તમે એક છો અને બેદ બુદ્ધિવાળાઓને અનેક રૂપ છો. ઇન્દ્રિયથી દૂર, સર્વને જાણનાર અને જગતના આદિઅંતમાં પણ સ્થિર એવું તમારું સ્વરૂપ મનના માર્ગથી દૂર છે. મન વચનથી દૂર, મોહ રહિત અને પરમાત્મા રૂપી જે તમારું શરીર તેની સ્તુતિ કરવાને સગુણ અને અજ્ઞાનથી ભરેલી મારી વાણી કેમ સમર્થ થાય ? તો પણ ભક્તના આશ્રયરૂપ અને નમનારની પીડાને ભાંગનાર તમારા ચરણારવિંદને, બચાવ સંસારરૂપી દાવાનલથી પીડાએલો હું સંસારનો બચ મટવા વાસ્તે નિરંતર બળું છું. દેવનાદેવ, મહાદેવ, શંભુ, બ્રહ્મા વિષ્ણુ. રૂદ્રરૂપ, અને સૃષ્ટિ સ્થિતિ તથા પ્રલયને કરનાર જે તમે તેને નમું છું. જગતના આદિ, જગતના પેહેલા સાક્ષી, સત્સ્વરૂપ અને જ્ઞાન તથા આનંદમય જે તમે તેને

નમુંછું. સર્વ શરીરમાં રહેનાર, શરીરથી જુદો જે આત્મા તે રૂપ, આચારહિત, માયામાં પ્રકાશતા, વ્યાપક, જેની પાસે કોઇનો પ્રકાશ નથી એવા, અવિનાશી, સત્ય તથા જ્ઞાન. સ્વરૂપ, શુદ્ધ, સદૃશી છેટા, કર્મબંધનથી રહિત, વેદાંતથી જાણવા યોગ્ય, ઝોંકારમાં રહેનાર, શુદ્ધ રીતિવાળા, ત્રણ ગુણની વૃત્તિઓથી રહિત. કલ્યાણકારી, પરાક્રમવાળા અને કલ્યાણને દેનારા જે તમે તેને નમું છું, અનંત મોટા, શાંત અને કલ્યાણરૂપ જે તમે તેને નમું છું. શાંતરૂપ, શ્રેયરૂપ, બચકર પાપોને મટાડનાર, સર્વના આદિ, અજ્ઞાનને તોડનાર, સર્વોત્તમ, મોહરહિત, અને સ્વચ્છ ગુણવાળા જે તમે તેને નમું છું. હે જગતના નાથ ! હે શંકર ! હે અવિનાશિ ! હે રૂદ્ર, હે કરૂપડા નેત્રવાળા ! હે મૃત્યુને જીતનાર ! હે અનિચ્છા ! મારી રક્ષા કરો. હે શંભુ ! હે ચંદ્રમાના મુકુટવાળા ! હે શાંત સ્વરૂપ ! હે પાર્વતીના પતિ ! હે સૂર્યચંદ્ર તથા અગ્નિરૂપી નેત્રવાળા ! હે ગંગાધર ! હે અધિકાસુરને મારનાર ! હે પવિત્ર કીર્તિવાળા ! હે જૂતનાથ ! હે પર્વતમાં રહેનાર ! તમને સદા નમસ્કાર કરુંછું. સૂત કહેછે કે-એ પ્રભાણે સ્તુતિ કરતાં પ્રસન્ન થએલા, ધ્યાના બંડારરૂપ મહાદેવ પાર્વતી સહિત બોલ્યા કે-હે રાજા ! તારી બકિતથી અને પવિત્ર સ્તુતિથી પ્રસન્ન થયોછું તે એક મનથી મારી નિરંતર યજ્ઞ કરી છે. તારો ભાવ જોવા વસ્તે હું બ્રાહ્મણ થઈને આવ્યો હતો. જેને વાદ્ય લઈ ગયો તે આ સાક્ષાત્ પાર્વતી હતાં. જે તારાં ગાણથી ધવાયો નહીં તે વાદ્ય ગાયાનો બનાવેલ હતો. તારી ધીરજ જોવાને વાસ્તે તારી સ્ત્રી મેં માગી હતી. હે માન આપનારા ! આ તારી રાણીની અને તારી બકિતથી હું પ્રસન્ન થયોછું. કોઇને ન મળે એવું વરદાન આપું માગી લે. રાજા બોલ્યા કે-હે દેવ ! હું કે જે સંસારના તાપથી ઘેરાએલોછું.તેને આપ પરમેશ્વરે દર્શન દીધું એજ વરદાન મ-

ળી ચુક્યું. વરદેનારાઓમાં ઉત્તમ એવા તમ પાસેથી કોઈ બીજને
 વર હું માગતો નથી. હું, મારી રાણી, મારાં માળાપ, પદ્માકર શેઠ
 અને તેમનો પુત્ર સુતય, એ સઘળાંઓને આપની પાસેજ રાખજો.
 સુત કહે છે કે-પછી ગદા ભાગ્યશાળી દીર્ઘામતી રાણીએ શંકરને પ્ર-
 સન્ન કરી ઉત્તમ વરદાન માગ્યું. રાણી બોલી કે-મારો પિતા અંદ્રાં-
 ગદ અને મારી મા રીંગતિની, એ બન્ને આપની પાસે સદા રહે,
 એ માણુહું. પ્રસન્ન થએલા ભક્ત વત્સલ સદાશિવ, તથાસ્તુ, એ પ્ર-
 માણે બન્નેને વરદાન દર્શાવ્યુમાત્રમાં અતર્ધ્યાન થઇ ગયા. તે રાત્ર,
 પોતાના પુત્રો અને રાણીની સાથે શંકરની કૃપા ભેજવી સુખ ભો-
 ગવવા લાગ્યો. દશ લગ્નર વર્ષ સુધી, આખાદ રાત્ર્ય કરી પછી દીક-
 રાઓને રાત્ર્ય આપી તે બદ્રાયુ સદાશિવના પરમ પદને પામ્યો.
 અંદ્રાંગદ રાત્ર્ય અને તેની રાણી સીમતિની પણ ભક્તિથી શિવપૂજન
 કરી શિવનું પદ પામ્યાં. પવિત્ર, પાપને મટાડનાર, વિચિત્ર, અને
 અસંત છાનું આ શિવના શુભનું આખ્યાન કહ્યું તેનો જે પાઠ કરે
 અથવા સમગ્રુઓને સંબળાવે તે માણસ. સંસારનાં સુખ ભોગવી
 અને સદાશિવને પામે.

**एतत्पवित्रमधनाशकरंविचित्रंशंभोर्गुणानुकथनं
 परमंरहस्यम् ॥ यःश्रावयेद्बुधजनान्प्रयतःपठेद्वा
 संप्राप्यभोगविभवंशिवमेतिसौते ॥ ७६ ॥**

એ પ્રમાણે સ્કંદપુરાણમાના અહોત્તર ખડતો મદ્રાયુર્માહાત્મ્ય
 કથન એવા નામનો ચૌદમો અધ્યાય પુરો થયો.

અધ્યાય પંદરમો.

સૂતરવાચાઋષભસ્યાનુભાવોયંવર્ણિતઃશિવયોગિ
નઃ।અથાન્યસ્યાપિવક્ષ્યામિપ્રભાવંશિવયોગિનઃ।૧।

સૂત બોલ્યા કે-આ ઋષભ નામના શિવયોગીનો પ્રભાવ કહ્યો.
હવે બીજા શિવયોગીનો પ્રભાવ અને ભસ્મનો મહિમા પણ કહું છું
કે જે સાંભળવાથી પાપી લોકો પણ કૃતાર્થ થશે. મહા તપસ્વી, સુખ
દુઃખાદિકથી રહિત, નિર્ગુણ, શાંત, સંગરહિત, સમદૃષ્ટિ રાખનાર,
આત્મારાગ, ક્રોધને છતનાર, ધર તથા સ્ત્રીથી રહિત, અણુર્યાતિવ્યા
જનાર. મૌન રાખનાર સંતોષી, કોઈ વસ્તુનું અહણુ નહીં કરનાર,
સર્વ શરીરમાં ભસ્મ ચોપડનાર. મોટી જટાથી શોભાયમાન, વલ્કલ
તથા મૃગચર્મ પહેરનાર, અને માત્ર ભિક્ષાનું જ અહણુ કરનાર
એવા વાગદેવ નામે એક શિવયોગી છે. સર્વ ઉપર અનુચ્ચ કર-
નારા એ યોગી, એક દિવસે લોકોમાં ફરતાં ફરતાં દૈવની ઇચ્છાથી
કોંચારણ નામના બચંકર વનમાં ગયા. તે માણસ વિનાનાં વનમાં
એક અસંત બચંકર અને ભુખ્યો તરસ્યો બ્રહ્મરાક્ષસ રહેતો હતો.
તે એ શિવયોગીને આવ્યા જોઈ ભુખતો માર્યો ખાવા વારતે વેગથી
દોડ્યો. મોટી કાયાવાળો અને બયાનક દાદોવાળો એ દુષ્ટ રાક્ષસ
મોહાહું ફાડી આવ્યો. તેને જોઈ એ યોગી ચક્ષાયમાન થયા નહીં.
એ બચંકર રાક્ષસે નિશ્ચળ રહેલા શિવયોગીને દબાંને આથમાં
લોધા, યોગીને સ્પર્શ થયો ત્યાંજ તે બ્રહ્મરાક્ષસનાં પાપ મટી જતાં
તેને ખેદ થયો અને યાદો આવી. જેમ લોહુ પારસમણીના સ્પર્શથી
સોનું થઈ જાય, મોટી જંખુ નદીને પામવાંથી સોનું થઈ જાય, કા-
ગડા ગાન સરોવરને પામી હંસ થઈ જાય, અને માણસ એકવાર

અમૃત પીધાથી દેવતા થઇ જાય, તેમ મોટા સત્પુરુષોનાં દર્શનથી અને સ્પર્શથી પાપીઓ પણ પવિત્ર થાય છે. માટે સત્સંગ દુર્લભ ગણાય છે. જે પ્રથમ જુખ તરસથી પીડાએલો, વનમાં ફરનાર અને દુષ્ટ હતો, તે રાક્ષસને તુરત સંતોષ મળી પરમ આનંદ થયો. શિવ-યોગીના શરીરમાં લાગેલી બસ્મની કણીઓ અડવાથી જલદી પાપ અને દુષ્ટ સ્વભાવ મટી જતાં તે રાક્ષસને પૂર્વ જન્મની યાદી આવી એટલે તે યોગીના પગમાં પડી બોલ્યો કે—હે મોટા યોગી ! હે કર-ણાના બંડારૂપ ! હે સંસારથી તપેલાઓને આનંદના શીતલ સમું દ્રવ્ય ! મારી ઉપર કરૂણા કરો. પાપી, દુષ્ટ અને સર્વ પ્રાણીઓને ત્રાસ દેનારો હું ક્યાં. અને આપ મહા પ્રતાપી દયાળુનું દર્શન ક્યાં. હું દુઃખના સમુદ્રમાં પડ્યો છું તેને બાહાર કાઢાડો, તમારાં દર્શન-થીજ મને આનંદ થાય છે. વામદેવ બોલ્યા કે—તું વનમાં ફર-નારો રાક્ષસ કોણ છો ? અહીં શામાટે રહ્યો છો ? અને આ અરાજ અવતાર શાથી પામ્યો છું ? રાક્ષસ બોલ્યો કે—આ અવતારથી પેહે-લાનાં પચીશમાં અવતારમાં હું યવનદેશનો દુર્જય નામનો બળવાન રાજા હતો તે હું દુરાત્મા, પાપી, મનગમતી રીતે ચાલનાર, મદોન્મત્ત, દંડ દેનાર, બયંકર નિર્દય, બળ, જીવાન, ધણી સ્ત્રીઓ છતાં પણ બ્યભિચારમાં લાગેલો અને ઈંદ્રિયોને છુટ મુકનાર હતો. તેને વળી એક દુષ્ટ છંટ લાગ્યા કે રોજે રોજ નવી સ્ત્રીને ભોગવવાનું મન થતું. નોકરો પાસે સઘળા દેશોમાંથી સ્ત્રીઓનું હરણ કરાવી રોજ રોજ એક એકને ભોગવી મુકી દઇ તેઓને ધરમાં રાખી મુકતો અને વળી બીજી સ્ત્રીઓને પકડાવતો હતો. એ પ્રમાણે ચોતાનો દેશ. પરદેશ, ગામડાં, શહેર અને નેસો વગેરેમાંથી રોજેરોજ નવી નવી સ્ત્રીને મંગાવી હું ભોગવતો હતો અને જોને એકવાર ભોગવી તેને ફરીવાર ભોગવતો નહીં. અને બીજા કોઇને પણ ભોગમવા દેતો

નહીં. એ સધળીઓને ધરની અદર રાખી મુકતો એટલે તેઓ રાત
 દિવસ રોયા કરતી. બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્રોની સ્ત્રીઓને
 જ્યારે મેં હરવા માંડી ત્યારે મારા રાજ્યમાં રહેનારા બ્રાહ્મણ પો-
 તાની સ્ત્રીઓસહિત બાગી ગયા ધણીવાળી, કુંવારી, વિધવાઓ
 અને રજસ્વળાઓને પણ મંગાવી મંગાવી મેં કામદેવથી પરવશ થ-
 ણને બોમવી. બ્રાહ્મણની સ્ત્રીઓ ખસે ૨૦૦, ક્ષત્રિયોની ચારસો
 ૪૦૦, વૈશ્યોના ૬૦૦, શૂદ્રોની હજાર ૧૦૦૦, ચાડાલની સો ૧૦૦
 બીસોની હજાર ૧૦૦૦, નટોની પાંચસો ૫૦૦, ધોળાઓની ચારસો
 ૪૦૦, અને વેશ્યાઓ તો અસંખ્યાત બોમવી. તોપણ મને વિધવાની
 તુષિ થઇ નહીં. એ પ્રમાણે હું વિધવામાં લાગેલા, મદોન્ગત અને
 હમેશ દારૂ પીતો હતો તેથી જુવાનીમાં પણ ક્ષયરોગ વમેરે મોટા
 રોગ થયા. રોગથી પીડાઈ ગયો, સંતાન થયું નહીં, શત્રુઓએ દુઃખ
 દેવા માંડ્યું, કારભારી અને નોકરોએ પણ મુકી દીધા, એવી દશા-
 માં આવી પડી પોતાના કર્મથી મરી ગયો. જે માણસ ધર્મમાંથી
 ખસે તેનું આયુષ્ય નાશ પામે, અપકીર્તિ વધે, બાગ્યનો ક્ષય થાય,
 અવગતિમાં જતું પડે, અને તેના પૂર્વજો પણ નક્કી સ્વર્ગમાંથી
 હટી પડે. પછી યમદૂતો મને યમપુરીમાં લઇ જતાં દશ હજાર વર્ષ
 સુધી બધાંકર નરકમાં લીધે પીને મારે રહેવું પડ્યું. પછી બાકીના
 પાપને લીધે હું માણસ વિનાના વનમાં પિશ્ચાચ થયો. ત્યાં મારા
 શરીરમાં હજાર લિંગ થયાં અને બૃષ્પતરસથી હમેશ પીડાતો હતો.
 એ પ્રમાણે પિશ્ચાચના અવતારમાં દેવતાઓનાં સો વર્ષ કાઢાડયાં.
 બીજા અવતારમાં પ્રાણીઓને બધાં કરનારો વાધ થયો. ત્રીજા અ-
 વતારમાં બધાંકર અજમર અને ચોથા અવતારમાં બમસો થયે.
 પાંચમામાં મુંડ, છઠ્ઠામાં કાઠીડો, સાતમામાં કુતરો. આઠમામાં સી-
 આળ, નવમામાં બધાંકર રોહ, દશમામાં હરણ, અગ્રીયારમામાં

વાનરો, આરમામાં ગરંજ તેરમામાં નોળાઓ, ચૌદમામાં કાગડો,
 પંદરમામાં રીંછ, સોળમામાં વગડાઈ કુકરો, સતરમામાં ગધેડો,
 અઠારમામાં મીંદડો, ઝોગણીસમામાં * * * * વીશમામાં * * *
 એકવીશમામાં * * * * પાત્રીશમામાં * * * * ત્રેવીશમામાં છુડ
 અને ચોવીશમામાં વનનો હાથી થયો હતો. આ પચીશમા જન્મમાં
 બ્રહ્મારાક્ષસ થયોહું. તે હુખ્યો અને આહાર વગરનો આ મોટા વ-
 નમાં રહેહું. હમણાં તમને આવ્યા બેઠાં ખાઈ જવા તૈયાર થયો
 હતો ત્યાં તમારા દેહનો સ્પર્શ થવાથી પૂર્વ જન્મોની યાદી આવીછે.
 હે મોટી બુદ્ધિવાળા ! આવો પ્રતાપ તમને શી રીતે મળ્યો છે ?
 આકર્ષે તપ કરવાથી, તીર્થોનું સેવન કરવાથી, યોગથી, ક્રોધ દેવ-
 તાઈ શક્તિથી કે અનંત શક્તિવાળા મંત્ર જપવાથી મળ્યો છે ? સા-
 એસાથી વાત કરો. હું તમારે શરણે આવ્યો છું વામદેવ બોલ્યા કે-
 એ મારા શરીરમાં લાગેલી બસ્મનો પ્રભાવ છે કે જે અડવાથી
 તારી ખરાબ વૃત્તિ મટીને આ સારી બુદ્ધિ થઈ. બસ્મનું સામર્થ્ય,
 મહાદેવ વિના બીજને કાણુ જાણે ? મહાદેવના મહિમાની પેઠે બ-
 સ્મનો મહિમા પણ અપાર છે. પૂર્વે દ્રાવિડ દેશમાં તારા જેવોજ ક્રો-
 ધ ધર્મ વગરનો મૂર્ખ બ્રાહ્મણુ રહેતો હતો તે કર્મથી શૂદ્રપણું પામેલો
 ચોરી કરનાર, કપેટી, અને નીચ સ્ત્રીઓ સાથે પ્રિતિ રાખનાર હ-
 તો એ ક્રોધ દિવસે જ્ઞાનકર્મ કરવા ગએલ ત્યાં તેને સતમાં ક્રોધ
 શત્રે મારી નાખ્યો. તેની લાસને કાંઈ ક્રિયા કર્યો વગર ગામ બહાર
 ફેંકી દીધી હતી, તેની ઉપર દૈવની ઇચ્છાથી એક કુતરો રાખાણે
 પગે ફરી ગયો. પછી તે બ્રાહ્મણુ બચાંકર નરકમાં પડ્યો હતો ત્યાં શિ-
 વના પાર્ષદો આવી યમહત પાસેથી જ્ઞેર કરી તેને વિમાનમાં બેસા-
 ડી લઈ જવા લાગ્યા. યમરાજાએ તે વખત આવીને શિવનો પાર્ષ-
 દોને પુછ્યું કે આ મહાપાપીને તમે કેમ લઈ જાઓ છો. શિવહૂતો બોલ્યા

કે-આ શિવરૂપ થઇ ગયો છે તે જુવો. આની છાતી, કપાળ અને ખમા ઉપર ભસ્મ લાગી છે. એટલા માટે શિવની આગાધી અને આને લેવા આવ્યા છીએ અને અમને રોકવાની તમારી શક્તિ નથી. એ પ્રમાણે કહી એ શિવહૂનો તે બ્રહ્મણને સર્વ લોકો જુવે એવી રીતે શિવલોકમાં લઇ ગયા. એટલા માટે સધળાં પાપોને જલદી મટાડનાર અને શિવના બૂપણરૂપ કિત્તમ ભસ્મને હું નિરંતર ધારણ કરું છું. એ પ્રમાણે ભસ્મનો મહિમા સાંભળી એ બ્રહ્મરાક્ષસ ફરી વાર વિસ્તારથી સાંભળવાની ઇચ્છાથી બોલ્યો કે-હે મોટા યોગી ! સાંઝે થયું, સાંઝે થયું. તમારા દર્શનથી હું કૃતાર્થ થયો. હું ધર્મત્મા ! આ ખરાબ અવતારમાંથી મને છોડવો. પૂર્વ જન્મમાં મેં કાંઈક પુણ્ય કર્યું હતું તેના પ્રતાપથી તમારી કૃપા થતાં આજ છુટવાનો આરો આવ્યો છે. એ રાજના અવતારમાં મેં એક શિવભક્તને આ જીવિકા આલે એવી ધાન્ય તથા વાડી વાળી ધરતી આપી હતી. યમરાજાએ પણ ત્યારેજ મને કહ્યું હતું કે પચવીસમા અવતારમાં કાંઈ યોગીનો સંગ થવાથી તારો સંસારમાંથી છુટકારો થશે. માટે પૂર્વ જન્મમાં કરેલું એ પુણ્ય આજ ફળ્યું કે જેને લીધે આ માણસ વગરના વગડામાં તમારો સમાગમ થયો. તો હવે હું કરણના સંસુદ્રરૂપ ! મહાપાપી અને ખરાબ અવતારોમાં જન્મતો એવો જે હું તેને મંત્ર સહિત ભસ્મ આપી ઉદ્ધાર કરો. એ ભસ્મ કેવી રીતે ધારણ કરવી, તેતો ક્યો મંત્ર, ક્યો વિધિ, ક્યો કાળ અને ક્યું સ્થળ છે તે સધળું મને કહો. કલ્પવૃક્ષ સરખા તમ જેવા મોટા પુરૂષો પોતાનુંજ નહીં પણ સધળા જગતનું કલ્યાણ ઇચ્છે છે. સૂત કહે છે કે-એ બચંકર રાક્ષસ એ પ્રમાણે બોક્ષતાં તત્વને જાણનારા તે યોગી ફરી વાર પણ ભસ્મના મહિમાનું વર્ણન કરવા લાગ્યા.

इत्युक्तस्तेनयोगीशोधरेणवनचारिणा ॥

ભૂયોપિભસ્મમાહાત્મ્યંવર્ણયામાસતત્ત્વવિત્ । ૬૧ ।

એ પ્રમાણે સ્કંદપુરાણમાંના અહોત્તર ખંડના ભસ્મમાહાત્મ્ય કથન અથા નામના પંદરમા અધ્યાય પુરો પયો.

— ❧ ❧ ❧ ❧ ❧ —

અધ્યાય સોઽમો.

વામદેવડવાચાપુરામંદરશૈલેન્દ્રેનાનાધાતુવિચિત્રિ
તે ॥ નાનાસત્ત્વસમાકીર્ણેનાનાદ્રુમલતાકુલે ॥ ૧ ॥

વામદેવ બોલ્યા કે—પૂર્વે અનેક ધાતુઓ વિચિત્ર, અનેક જ-
નાવરવાળા, અને અનેક ઝાડ તથા લતાઓવાળા મંદર નામના
મોટા પર્વતમાં કોઈ દિવસે કાળાશ્વ રૂદ્ર સદાશિવ કે જે જગતના
ધર્મર અને સર્વ લોકોના પૂજ્ય છે તે પોતાની ઇચ્છાથી પધાર્યા
હતા. ત્યાં ચારે કોર કરોડા રૂદ્ર ઉભી ગયા અને તેઓની વચમાં
પોતે બેઠા હતા. ત્યાં સઘળા દેવતાઓની સાથે ઇંદ્ર આગ્યા હતા.
આગ્નિ, વરુણ, વાયુ, યમ, ચિત્રસેન વગેરે ગંધર્વો, ગરુડ
વગેરે પક્ષીઓ, વિદ્યાધર, કિપુરુષ, સિદ્ધ, સાધ્ય, યક્ષ, વસિષ્ઠ
વગેરે બ્રહ્મઋષિઓ, નારદ વગેરે દેવઋષિઓ, મોટા પિતૃઓ,
દક્ષ વગેરે પ્રજાપતિઓ, ઉર્વશી વગેરે અપ્સરાઓ, અંકિકા
વગેરે માતાઓ, સુર્ય, વસુ, અશ્વિનીકુમાર, મોટી શક્તિવાળા વિદ્યે-
દેવા, તેમજ જગતનો સંહાર કરવામાં સમર્થ એવા જૂતોના અધિ-
પતિઓ પણ આગ્યા હતા. મહાકાલ, નંદી, શંખ, કપાલક, મહા
તેજસ્વી વીરભદ્ર, મહા ભગવાનો શંકુકર્ણ પ્રતાપી ધંટાકર્ણ મહિ-
ભદ્ર વૃક્ષકર, કુડોદર, વિકટ અને બીજા પણ મોટી શક્તિવાળા

પાર્વદો આવ્યા હતા. એઓમાં કેટલાએક કાળા, કેટલાએક ધોળા, કેટલાએક દેડકા જેવા, કેટલાએક હરા રંગના, તેમજ હુખરા. ધું-વાડા જેવા, કાગસ રાતા પીળા, વિચિત્ર વર્ણુ તથા વિચિત્ર અંગના વિચિત્ર લીલાવાળા, મદોન્મત, અનેક લથીઆર ધરનારા અને જુદાં જુદાં વાહન તથા ધરણીવાળા હતા. કેટલાએકનાં મોઢોડાં વાઘ જેવાં, કેટલાએકનાં સુવર જેવાં, કેટલાએકનાં હરણુ જેવાં અને કેટલાએકનાં શરભ, ભેરુંક સિંહ, ઉંટ અને બગલા જેવાં હતાં. કેટલાકનાં એક, કેટલાકનાં બે અને કેટલાકનાં ત્રણ મોઢોડાં હતાં. કેટલાએક મોઢોડા વગરના પણ હતા. કેટલાએકના એક, કેટલાકના ત્રણ અને કેટલાકના પાંચ હાથ હતા તેમ કેટલાકના મુદ્દલ નહીં હતા. એઓમાં કેટલાએક પગ વગરના, ઘણા પગવાળા, ઘણા કાનવાળા, એક કાનવાળા, એક આંખવાળા, ચાર આંખવાળા, લાંબા અને ટીંગણા પણ હતા. એ સઘળાઓ ચારેકેર સદાશિવને વીંટીને ઉભા હતા. એ સમયમાં મોટા તેજવાળા, મુનિવર, બુદ્ધિમાન અને ધર્માત્મા સનતકુમાર સદાશિવનાં દર્શન કરવાને વાસ્તે આવ્યાં. ત્યાં દેવના દેવ વિશ્વનાથ સદાશિવ કરોડો સુરજના જેવા શોભતા હતા તેમનો સખ્દ, મહા પ્રલયમાં તોફાન ઉઠેલા સાત સમુદ્રના જેવો હતો. જટાનો ઠાઠમાઠ પ્રલયકાળના અગ્નિ જેવો હતો. કપાલમાંના મોટા નેત્રની આગથી મોઢોડાની કાંતિ અદ્ભૂત લાગતી હતી, મસ્તકમાં મણિ જેવો અરધો ચંદ્રમા શોભતો હતો. ડાબા કાનમાં ત-ક્ષકનું અને જમણા કાનમાં વામુકિનાગનું કુંડલ ધરતું હતું; શ્યામ રત્નના જેવી ડાઘી અને ડોક હતી. હાથ મોટા હતા. સર્પનાં હારથી શોભતા હતા. કડાં, બામુગંધ અને વીંટીઓ મોટા સર્પનાં બનાવેલ હતાં. અનેક ગુણવાળા મણિઓથી કટિમેખળા શોભતી હતી. વાઘનું ચામડું પેહેયું હતું. ધંટા અને અરિસો શોભતાં હતાં.

કંકાટક મહાપદ્મ, ધૃતરાષ્ટ્ર અને ધનંજય નાંગને ધરી લીધા હતા. ઝાંઝરોના અવાજથી ચરણ્યારવિંદ શોભી રહ્યા હતાં. પ્રાસ, તોમર, ખંડાંગ, ત્રિશલ ટાંકણું તથા ધનુષ ધર્યાં હતાં અને રતના સિંહાસન ઉપર બિરાજ્યા હતા. એવા સદાશિવને ભક્તિભાવથી નમસ્કાર કરી, વેદ જેવી વાણીથી સ્તુતિ કરી, હાથ જોડી ડોક નમાવી, સનતકુમારે સધળા કલ્યાણકારી ધર્મો પુછ્યા. જે જે ધર્મ પુછ્યા તે સધળા મહાદેવે કહ્યા એટલે ફરીવાર સનતકુમારે પુછ્યું સનતકુમાર બોલ્યા કે—હે મહારાજ ! તમારા મોહોડાથી મુક્તિ આપનારા ધર્મો મેં સાંભળ્યા કે જે ધર્મ પાળતાં લોકો પાપથી મુકાઇ સંસાર રૂપી સમુદ્રને તરી જશે. હવે માણસોને તરત મુક્તિ આપે અને થોડે દલાડે મોટું ફળ થાય એવો જે ઉત્તમ ધર્મ હોય તે મને કહો. શાસ્ત્રોમાં લખેલા હજારો ધર્મો છે પણ તેઓમાં અભ્યાસ ધણો કરવો જોઇએ અને તેઓને ખુબ પાળ્યા હોય તો પણ ધણે કાળે સિદ્ધિ આપે છે અને વખતે નથી પણ આપતા. એટલા માટે લોકોથી છાના, કલ્યાણ કરનાર અને ભોગ તથા મોક્ષને આપે એવા કોઇ ધર્મને, તમારી કૃપાથી જાણુવા માગુ છું. સદાશિવ બોલ્યા કે ત્રિપુંદ્રનું ધારણ કરવું એજ સર્વ ધર્મોમાં ઉત્તમ. વેદમાં કહેલ અને સર્વ પ્રાણીઓથી છાનો ધર્મ છે. સનતકુમારે પુછ્યું કે—હે જગતનાપતિ ત્રિપુંદ્ર કરવાનો વિધિ કહો. તમારી કૃપાથી એ વિધિ જાણવાને ઇચ્છું છું તેના પદાર્થ શો છે ? ટેકાણું કેટલાં છે ? શી સ કત છે ? દેવતા કોણ છે ? પ્રમાણ શું છે ? કર્તા કોણ છે ? મંત્ર કયા છે ? અને ફળ શું છે ? હે જગતના નાથ જગત ઉપર અનુગ્રહ કરવા સાર એ સધળાં ત્રિપુંદ્રનાં લક્ષણ મને કહો, સદાશિવ બોલ્યા કે—અગ્નિથી બળેલા છાણમાંથી જે રાખ આવે તેજ ત્રિપુંદ્ર કરવાનો પદાર્થ છે. સઘોળતાદિક અને અક્ષય પાંચ મંત્રોથી ભસ્મનું ગ્રહણ કરી અગ્નિઃ ઇલાદિક મંત્રોથી તેને

મંતરથી; માનસ્તોત્રે એ મંત્રથી સાફ કરી જ્યંષ્ઠકં એ મંત્રથી મા-
 થાપર અને ત્રિયાયુષાદિક મંત્રથી લલાટમાં, જે હાથે તથા ખભા
 ઉપર પાણીવાળી ભસ્મ ચોપડવી. એ ઠેકાણુઓમાં ત્રણ ત્રણ રેખા કર-
 વી. ભમરના મધ્યથી ગાંડી ભમરના છેડા સુધી મધ્યમાં અને અનામિ-
 કા આંગળીથી અને તેઓના મધ્યમાં અવળા ચલાવેલા અંગુઠાથી
 ત્રિપુંડ્રની રેખા કરવી. ત્રણ રેખાઓમાં એકેકના નવ નવ દેવતા છે.
 અકાર, ગાર્હપત્ય, અગ્નિ, ઋગ્વેદ, બૃહલોક, રજ્જેશુણુ, આત્મા ક્રિયા-
 શક્તિ, પ્રાતઃકાળ અને મહાદેવ એ પેહેલી રેખાના દેવતા છે. ઓં-
 કાર, દક્ષિણાગ્નિ, અંતરિક્ષ, યજુર્વેદ, સત્યગુણુ, મધ્યાનહકાળ,
 મચ્છા, શક્તિ, અંતરાત્મા, અને મહેશ્વર, એ બીજી રેખાના દેવતા
 છે. મકાર, આહવનીય અગ્નિ, પરાત્મા, તમોગુણુ, સ્વર્ગ, માનશ-
 ક્તિ, સામવેદ, સાયંકાળ, અને શિવ એ ત્રીજી રેખાના દેવતા છે.
 એ દેવતાઓને નિત્યે નમસ્કાર કરી ત્રિપુંડ્ર કરવું, આ ત્રિપુંડ્ર કરવા
 રૂપી શિવનું વ્રત સર્વ દેવતાઓમાં પ્રખ્યાત છે. એ વ્રતને મુક્તિની
 મચ્છાથી જોગો સેવે તેઓને ફરી વાર જન્મ થાય નહીં. બ્રહ્મચા-
 રી, ગૃહસ્થ, વાનપ્રસ્થ કે સંન્યાસી જે કોઈ વિધિ સહિત ભક્તિથી
 ભસ્મનું ત્રિપુંડ્ર કરે તે મહા પાપ, ઉપ પાપ, અગ્નિનો નાશ અને
 ઘોડાની હત્યાથી મુકાય છે, એમાં સંશય નથી. મંત્ર વિના અને
 મોટા મહિમા જાણ્યા વિના પણ જે માણસ કપાળમાં ત્રિપુંડ્ર કરે
 સર્વ પાપથી મુકાય છે. પરાઈ મિલકતનું હરણુ, પરસ્ત્રીનો સમાગમ,
 પારકી નિંદા, પરાયા ખેતરનું હરણુ. પરને પીડા, ઘાન, બગીચા વ-
 ગેરે તથા ઘરને જાળવા વગેરે કામ, ખોટી વાત, ચાડી, મારામારી,
 વેદનું વેંચાણુ, ખોટી સાહેદી, વ્રતનો ત્યાગ, જીગાર, નીચની સેવા
 ગાઇ, પૃથ્વી, સોનું, ભેંસ, તલ, ધાનજા, લુગડાં અને ધાન્ય તથા જળ
 વીગેરેનું નીચ પાસેથી દાન લેવું, દાસી, વેશ્યા, વ્યભિચારી પુરુષ,

બ્યભિચારિણી સ્ત્રી, નદી, રજસ્વળા, કુંવારી અને વિધવા એઓનો
 સંગ, માંસ ચામડાં રસ વગેરે અને મીઠાનું વેચાણ, ધર્ત્યાદિક અ-
 સંખ્યાત અને અનેક પ્રકારનાં પાપ ત્રિપુંદ્રનું ધારણ કરવાથી તરત
 જ નાશ પામે છે. શિવના પદાર્થનું હરણ, કોઈ પણ ઠેકાણે શિવની
 નિંદા, અને શિવના ભક્તોની નિંદા એટલાં પાપ તો કોઈ પણ ક-
 પાય કરવાથી ગટતાં નથી. જોણે શરીરમાં રૂદ્રાક્ષ પેહેર્યા હોય અને
 કપાલમાં ત્રિપુંદ્ર ધર્યું હોય તે જનને ચંડાળ હોય તો પણ સર્વ વર્ણ
 કરતાં ઉત્તમ અને પૂજવાયોગ્ય છે. લક્ષ્મણમાં ત્રિપુંદ્રનું ધારણ કરવાથી
 આ લોકમાંનાં સધળાં તીર્થો અને ગંગા વગેરે નદીઓમાં નાહવા-
 નું પુણ્ય થાય છે. પંચાક્ષર વગેરે સાત કરોડ મંત્રો અને બીજા
 પણ શિવના કરોડો મંત્રો મુક્તિ આપનારા છે. તે સધળા મં-
 ત્રોનો તેણે જપ કર્યો સમજવો કે જોણે ત્રિપુંદ્રનું ધારણ કર્યું હોય.
 હજાર પેહેલાના અને હજાર પછેના પૂર્વજોનો તેણે ઉદ્ધાર કર્યો સ-
 મજવો કે જોણે ત્રિપુંદ્રનું ધારણ કર્યું હોય. ત્રિપુંદ્ર કરતાર માણસ.
 રાગરહિત લાંબા આયુષથી આ લોકમાં સધળાં સુખ ભોગવી આતે
 સુખેથી મરણ પામે છે. પછી આઠ મોટી સિદ્ધિવાળું દેવતાઈ સુંદર
 શરીર પામી, દેવતાઈ વિગાનમાં બેસી, સેંકડો દેવતાઈ સ્ત્રીઓ સ-
 હિત, વિદ્યાધર, સિદ્ધ, મોટી શક્તિવાળા ગંધર્વો, અને ઈંદ્રાદિક
 લોકપાલોના લોકોમાં તથા પ્રજાપતિઓના શેહેરોમાં અનુક્રમથી મો-
 ટાં દેવતાઈ સુખ ભોગવી પછી બ્રહ્માના લોકમાં જઈ ત્યાં સો ક-
 લ્પસુધી રમે પછી ત્રણસો બ્રહ્મા થઈ જાય ત્યાં સુધી વિજ્યુના લો-
 કમાં રમે. તે પછી શિવના લોકમાં જઈ અનંત કાળ સુધી રમે અને
 શિવના સ્વરૂપમાં મળી જવા રૂપી મુક્તિ પામી દસેવાર જન્મે નહીં.
 વારંવાર સર્વ વેદાંતનો સાર વિચારી એજ નિર્ણય કર્યો છે કે ત્રિપુંદ્ર કરવું
 એજ મોટું કલ્યાણ છે. આ સર્વ પ્રાણીઓથી છાનું ત્રિપુંદ્રનું મહાત્મ્ય મેં

સંક્ષેપથી કહ્યું તે તમારે ગુપ્ત રાખવું. એ પ્રમાણે કહી ૩૬ ત્યાંથી અં-
તર્ધાન થઇ ગયા અને સનતકુમાર પણ બ્રહ્મલોકમાં ગયા. તને પણ
ભસ્મ અડવાથી સારી બુદ્ધિ આવી છે માટે તું પણ શ્રદ્ધા રાખી
પવિત્ર ત્રિપુટું ધારણ કર. સૂત કહેછે કે-એ પ્રમાણે કહી મહા-
તપસ્વી વામદેવ યોગીએ ભસ્મને મંત્રી એ બયંકર રાક્ષસને દીધી.
તે ભસ્મનું તેણે કપાલમાં આડું ત્રિપુંદ્ર કર્યું તેના પ્રતાપથી તરત
બ્રહ્મરાક્ષસ પણ મટી ગયું અને સૂર્યના જેવા તેજથી શોભાયમાન
દેવતાઈ દૂત તથા લુગડાંથી શણગારેલો, દિવ્ય શરીરવાળો થઇ ર-
હ્યો પછી. ભક્તિથી તે શિવયોગી ગુરૂને પ્રદક્ષિણ કરી દિવ્ય વિમા-
નમાં બેસી સદાશિવના લોકમાં ગયો. સાક્ષાત્ જાણે શિવજી હોય
એવા મોટા યોગી વામદેવ પણ તેને ઉત્તમ ગતિ આપી લોકોમાં
ગુપ્તરૂપે ફરવા લાગ્યા, આ ભસ્મ અને ત્રિપુંદ્રના મહિમાને જે મા-
ણસ સાંભળે સાંભળાવે કે પાઠ કરે તે પરમગતિને પામે. સંસાર-
માંથી મુક્તિ આપનાર જે સદાશિવની કીર્તિ તેને ગાય શિવયોગીઓ
જેનું ધ્યાન કરે છે એવા સદાશિવના ચરણારવિંદમાં નમસ્કાર કરે
અને શિવની ભક્તિથી કપાળમાં શોભાયમાન ત્રિપુંદ્ર કરે તે માણ-
સને ફરીવાર ગર્ભવાસ થાય નહીં.

**કથયતિશિવકીર્તિસંસૃતેર્મુક્તિહેતું પ્રણમતિશિવયો
ગિંધ્યેયમીશાંઘ્રિપદ્મં॥ રચયતિશિવભક્તોદ્ધાસિમા
લેત્રિપુંદ્રંનપૂનરિહજનન્યાગર્ભવાસંભજેત્સઃ॥૭૬॥**

એ પ્રમાણેસ્કંદપુરાણમાંના બ્રહ્માતરખંડનો ભસ્મમાહાત્મ્ય કથન
એવા નામનો સોળમો અધ્યાય પુરો થયો.

અધ્યાય સતરમો.

ઋષયઋચુઃ॥વેદવેદાંગતત્ત્વજ્ઞૈર્ગુરુભિર્મયકોવિદૈઃ॥

નૃણાંકૃતોપદેશાનાંસઘસિદ્ધિર્હિજાયતે॥૧॥

શૌનકાદિક ઋષિઓએ પુછ્યું કે—વેદ અને તેના અંગના તત્ત્વને જાણનારા બ્રહ્મવેત્તા ગુરુએ જેઓને ઉપદેશ કર્યો હોય તેને સિદ્ધિ થાય છે પણ બીજા માણસો જેવા સાધારણ નીતિવાળા ગુરુઓએ જે માણસોને ઉપદેશ કર્યો હોય તેઓને સિદ્ધિ કેવી થાય છે ? સૂત બોલ્યા કે—સર્વ ધર્મની જાણે માજ હોય એવી શ્રદ્ધાજ કલ્યાણ કરે છે અને શ્રદ્ધાથીજ માણસોને આલોક તથા પરલોકમાં ફળ થાય છે. શ્રદ્ધાથી બજતો હોય તેને છીપર પણ ફળ આપે છે. મૂર્ખ ગુરુપણ બકિતસહિત પૂજવાથી ફળ આપે છે. શ્રદ્ધાથી જપતો હોય તેને અશુદ્ધ મંત્રપણ ફળ આપે છે અને શ્રદ્ધાથી પૂજેલા દેવ નીચને પણ ફળ દીએ છે. પૂજન, દાન, યગ કે વ્રત શ્રદ્ધા વગર કર્યું હોય તો તે વાંઝીયા ઝાડના ફૂલની પેઠે સઘળું નિષ્ફળ જાય છે. સર્વ ઠેકાણે સંશય વાળો, શ્રદ્ધા વિનાનો અતિ ચંચળ માણસ પરમાર્થમાંથી બ્રહ્મ થાય છે અને સંસારમાંથી છુટતો નથી. મંત્ર, તીર્થ પ્રાહ્મણ, દેવતા, જ્ઞેશી, ઓસડ અને ગુરુ એઓમાં જેને જેવી ભાવના હોય તેને તેવી સિદ્ધિ થાય છે. માટે જગત આખું ભાવમય છે અને પુણ્ય પાપ પણ ભાવનાંજ છે. ભાવ વગરનો હોય તેને પુણ્ય કે પાપ કદી થતાં નથી. આ વિષયમાં અત્યંત આશ્ચર્યરૂપ આખ્યાન કહું છું. સર્વ મનુષ્યોને અસિદ્ધિ આપનાર અશ્રદ્ધાજ છે. પાંચાલ દેશના રાજાનો સિંહકેતુ એવા નામનો કુંવર હતો તે સર્વ ગુણવાળો અને નિરંતર ક્ષાત્રયાના ધર્મમાં પ્રિતિ રાખનાર હતો. એ મહા બળવાન કુમાર એક દિવસે કેટલાક નોકરોને સાથે લઈ શિકાર કરવા સાર

ધણા જનવરવાળા વનમાં ગયો. તેના નોકર કોઈ બિલ્લે વનમાં
 શિકાર વાસ્તે ફરતાં જુનું, તુટેલું અને પડેલું શિવાલય દીઠું. તે
 શિવાલયમાં જલધારી ભાંગી પડતાં ધરતીપર પડેલું, સરખું, ગ્રીણું
 અને જાણે પોતાનું સાક્ષાત્ ભાગ્યજ હોય એવું શિવલિંગ દીઠું.
 પૂર્વ જન્મના પ્રારબ્ધ યોગે તે શિવલિંગ એ બિલ્લે જલદી ઉપાડી
 લઈ યુદ્ધિમાન રાજકુમારને દેખાડ્યું. અને કહ્યું કે-આ સુંદર લિંગ
 મને આર્પીથી જડ્યું તે આપ જુવો. મારી શક્તિ પ્રમાણે ભક્તિથી
 હું આ લિંગનું પૂજન કરીશ. માટે મંત્ર જાણતાં કે નહીં જાણતાં
 પણ પૂજન કરવાથી મહાદેવ પ્રસન્ન થાય એવો આનો પૂજનનો પ્ર-
 કાર કહ્યો. એ પ્રમાણે તે બીલ્લે પુછવાથી મસ્કરી કરવામાં હુંશીઆર
 રાજકુમારે હસીને તેને કહ્યું કે-પવિત્ર આસનપર બેસી સંકલ્પ કરી
 તાજા પાણીથી અભિષેક કરવો. સારાં અને નવાં ચંદન, અક્ષત,
 વનમાં થએલાં પાનડાં, ફૂલ, ધૂપ અને દીવાથી પૂજા કરવી. પ્રથમ
 તો ચિતાની રાખ ચડાવવી. પછી પોતાને ખાવાના અન્નથી નૈવેદ્ય
 ધરવું. પાછા ધૂપ અને દીવા વગેરે ઉપચાર કરવા. પછી વિધિ સ-
 હિત નમસ્કાર કરી શિવના પ્રસાદનું ધારણ કરવું. આ મેં તને
 સાધારણ શિવપૂજનનો વિધિ કહ્યો. ચિતા (એ) ની ભસ્મ ચડાવ-
 વાથી શંકર તરત પ્રસન્ન થાય છે. સૂત કહેછે કે-એ પ્રમાણે મસ્કરી
 કરતાં ગાલેકે ઉપદેશ કરેલા તે ચંડક નામના બિલ્લે તેનું વચન ગાયે
 ચડાવ્યું. પછી પોતાને ઘેર આવી લિંગરૂપી સદાશિવને રોજ ચિતા-
 ની રાખ ચડાવી પૂજવા લાગ્યો. ચંદન પુષ્પ અને અક્ષત વગેરે
 જે કાંઈ પોતાને પ્રિય વસ્તુ હતી તે શંકરને નિવેદન કરી પછી પોતે
 ઉપયોગમાં લેવા લાગ્યો. એવી રીતે ભક્તિભાવથી પોતાની સ્ત્રીસ-
 હિત શંકરની પૂજા કરતાં એ બિલ્લે સુખથી કેટલાંક વર્ષ કાઢાડ્યાં.
 એક દિવસ શિવપૂજન કરવાનો આરંભ કરતાં ભસ્મના ઠામમાં જરા

પ્રભુ ભસ્મ ન દીડી તેથી ભસ્મ જોતવાને વાસ્તે ઉતાવળથી ચારે
કાર દૂર દૂર રહ્યો. તોપણ ભસ્મ નહીં મળતાં થાકીને પાછો ઘેર આ-
વ્યો અને પોતાની બાયડીને જોવાની કહ્યું કે—હે પ્રિયા ! આજ
મને ચિતાની ભસ્મ જડી નથી. શું કરું ? કોઈ પાપના યોગથી આજ
શિવપૂજનમાં વિઘ્ન પડ્યું. પૂજન કર્યા વિના કાણુમાત્ર પણ હું જીવી
શકું નહીં. પૂજનો સામાન ન મળ્યો તેથી કાંઈ ઉપાય સુજનો નથી,
તેમ ગુરૂની આજ્ઞા કે જેમાં સર્વ મનોરથને આપનાર છે તેને પણ
નોડાય નહીં. એ પ્રમાણે પતિને વ્યાકુળ થએલો જ્ઞેષ્ઠ ભીલડી જો-
લી કે તમે બીજોમાં, હું ઉપાય જતાવું છું. ઘણાકાળનું જીવું આ
ઘર સળગાવીને હું અગ્નિમાં પડીશ એટલે તમને ચિતાની ભસ્મ
મળશે. ભિક્ષુ જોલ્યો કે—ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષનું સાધન
અને જીવનાનીવાળો સુખ ભોગવવાનો આ દેહ છે તેનો તું કેમ
લાગ કરીશ ? હજી તને છોકરાં થયાં નથી અને વિપવ ભોગવાયા
નથી તો ભોગ ભોગવવાને યોગ્ય એવો આ દેહ બાળી નાખવાને
તારી ઇચ્છા કેમ થાય છે ? ભીલડી જોલી કે—જીવતરની અને જ-
ન્મની સફલતા એજ છે કે—કેકને વાસ્તે પ્રાણનો લાગ કરવો. તારે
સાક્ષાત્ શિવને વાસ્તે લાગ કરવામાં સફળતા થાય તેમાં તો શું
કેહેવું. પૂર્વે મેં કાંઈક ભારે તપ કે દાન કર્યું હશે અથવા સેંકડો જન્મમાં
શિવપૂજન કર્યું હશે, અથવા મારા આપનું કે માનું કાંઈક પુણ્ય હ-
યું કે જેથી બળતા અગ્નિમાં શિવને વાસ્તે આ દેહનો હું લાગ
કરું છું એ પ્રમાણે તે બાયડીની સ્થિર બુદ્ધિ અને સદાશિવની ભક્તિ
જેમ મન્યુત ધારણાવાળા ભિક્ષુ તેમ કરવાની હા-પાડી. પછી તે
ભીલડી પતિપાસે જઈ નાહી પવિત્ર થઈ શણગાર પેહેરી ઘર સ-
ળગાવી તે અગ્નિની ભક્તિથી પ્રદક્ષિણા કરી, ગુરૂને નમસ્કાર કરી,
મનમાં સદાશિવનું ધ્યાન કરી અગ્નિમાં પ્રવેશ કરતી વખતે આ

પ્રમાણે બોલી કે—હે દેવ ! મારી ઇંદ્રિયો તમને ફૂલ રૂપ થજો. શરીર અગરના ધૂપરૂપ થજો, હૃદય દીવારૂપ થજો. પ્રાણ નૈવેદ્યરૂપ થજો અને મનની વૃત્તિઓ અક્ષતરૂપ થજો. આ જીવ હમણાં પૂજનાના ફળને પામજો. હું સર્વ ધનના અધિપતિપણાને અથવા અવિચળ સ્વર્ગની ભૂમીને અથવા બ્રહ્માના લોકને પણ ઇચ્છતી નથી જો કદાચ મને અવતાર આવે તો જન્મોજન્મમાં તમારા ચરણારવિંદના રસને બ્રમરીની પેટે સેવનારી થાઉં એટલુંજ ઇચ્છું. હે દેવ ! મને સેંકડો કરતાં પણ વધારે અવતાર આવજો પણ અમુત ઉપજનવનારી માયા મારા ચિત્તમાં આવજોમાં. અને હે પરમેશ્વર ! તમારા ચરણારવિંદમાંથી અરધો ક્ષણ પણ મારું ચિત્ત ખમજોમાં. તમને નમસ્કાર કરું છું. એ પ્રમાણે શંકરને પ્રસન્ન કરી મજાનું ધારણાવાળી એ ભીલડી અગ્નિમાં પેડી, ત્યાં ક્ષણમાત્રમાં રાખ થઈ ગઈ. મિલ્લે પણ તે રાખ લઈને બળેલા ધરની પાસે સાવધાનપણાથી શિવની પૂજા કરી. પૂજા થઈ રહી સારે રોજ પ્રસાદ લેવાની ટેવ પડી રહેવાથી હાથ જોડી નમ્રતાથી એ પ્યારી આવતી હતી તે મિલ્લને યાદ આવી. યાદ આવતાં, પેહેલાના શરીરથીજ પછવાડે આવી ઉભેલી, અક્તિથી નમેલી અને વિસ્મય પામેલી એ સ્ત્રી મિલ્લના જોવામાં આવી. એ પ્રમાણે સ્ત્રીને ઉભેલી જોઈ અને ઘર જે બળીને રાખ થઈ ગયું હતું તેને પણ પ્રથમનીજ પેટે ઉભેલું જોઈ વિચાર કરવા લાગ્યો કે—અગ્નિ તેજથી બાળે છે, સૂર્ય કિરણથી બાળે છે, રાગ દંડથી બાળે છે અને બ્રાહ્મણ મનથી બાળે છે પણ આતો અગ્નિથી કાંઈ થયું નહીં. અને થયું એતો શું મને સ્વપ્ન થયું કે બ્રાંતિરૂપ માયા થઈ ? એમ વિસ્મય પામી આગળની પેટેજ તે બેઠો રહ્યો. ભીલડી બોલી કે—જ્યારે ધરને સળગાવી હું અગ્નિમાં પડી સારે હું મારા શરીરને કે અગ્નિને દેખતી ન હતી.

જાણે પાણીમાંજ પેહી હોજી એવી રીતે જરાપણ મને આંચ લાગી નહીં અને જાણે બર ઉંઘમાંથી જાગી હોજી તેમ જરાવારમાં પાછી સચેત થઇ. તેટલીવારમાં જાણે બળ્યુંજ ન હોય એવું જરાજર રહેલું ધર દીઠું. હમણાં પૂજા થઇ રહી એટલે પ્રસાદ લેવા આવીધું. એ પ્રમાણે એ સ્ત્રી ભર્તાર પરસ્પર વાતો કરતાં હતાં ત્યાં તેઓની આગળ એક દિવ્ય અને અત્રત વિમાન પ્રકટ થયું. સૌ ચંદ્રમાની પેઠે શાભતા એ વિમાનમાં તેની સાથે આવેલા ચાર શિવપાર્ષદોએ એ બિલ્લ અને બીલડીનો હાથ ઝાલી એના એજ દેહથી બેસાડ્યાં. શિવહૂતોના હાથ અડવાથી તે ક્ષણમાંજ એ બન્ને સ્ત્રીભર્તારનાં શરીર શિવહૂતોના જેવાંજ થઇ ગયાં. એટલા માટે સધળા પુણ્યના કામેમાં શ્રદ્ધાજ રાખવી જોઇએ, એ નીચ બિલ્લ પણ શ્રદ્ધાથીજ યોગીઓના જેવી ગતી પામ્યો. સર્વ વર્ણોમાં ઉત્તમ અવતાર આવ્યો હોય તેથી શું અને સધળા શાસ્ત્રોના વિચારવાળી વિદ્યા મળી હોય તેથી પણ શું ? જેના ચિત્તમાં સદા પરમેશ્વરની ભક્તિ હોય તેથી બીજા ત્રૌલોક્યમાં કયો પુરુષ ભાગ્યશાળી છે ?

**किंजन्मनासकलवर्णजनोत्तमेन किंविद्ययासकल
शास्त्रविचारवत्या ॥ यस्यास्तिचेतसिसदापरमेश
भक्तिः कोन्यस्ततस्त्रिभुवनेपुरुषोस्तिधन्यः ॥ ५१ ॥**

એ પ્રમાણે સ્કંદપુરાણમાંના બ્રહ્માત્તર ખંડનો સતરમો અધ્યાય પુરો થયો. ॥ ૧૭ ॥

अध्याय अटारमो.

मूतउवाचाअथाहंसंप्रवक्ष्यामिसर्वधर्मोत्तमोत्तमं।

उमामहेश्वरं नाम व्रतं सर्वार्थसिद्धिदम् ॥१॥

સૂત બોલ્યા કે-હવે સર્વ ધર્મમાં શ્રેષ્ઠ અને સર્વ મનોરથને આપનાર ઉમા મહેશ્વર નામનું વ્રત કરું છું. ઓખા દેશમાં બાયડી છાકરાંવાળો, વિદ્વાન અને ઉત્તમ વંશનો વેદરથ નામનો એક બ્રાહ્મણ હતો. એ બ્રાહ્મણને ગૃહસ્થ આશ્રમમાં રહેતાં કમળ સરખા નેત્રવાળી શારદા નામની કન્યા થઈ. સારાં રૂપ અને લક્ષણવાળી બાર વર્ષની એ કન્યાનું ઘર ભંગ થએલા પદ્મનાભ નામના એક બ્રાહ્મણે માગુ કર્યું. એ પદ્મનાભ ધનવાળો, શાંત અને રાગનો મિત્ર હતો તેથી તેની માગણી તોડાય તેમાં સાઈ નહીં એવી બીકથી બાપે તે કન્યા તેને આપી. બપોર ટાણે પરણેલો તે પદ્મનાભ સાસરાને ઘેરજ હતો ત્યાં સંધ્યા કરવા સારૂ સાંજે તળાવને કાંઠે ગયો. સંધ્યા કરીને પાછો વળ્યો ત્યાં અંધારા માર્ગમાં સર્પ કરડવાથી પોતાના કર્મ જોગે મરી ગયો. એ પ્રમાણે તે પરણીને તરતજ મરી જતાં તેના બાંધવો, સાસુ સસરા અને તે કન્યા શોકથી રોવા લાગ્યાં. બંધુ જનો તેને બાળી આવીને પોતપોતાને ઘેર ગયાં, અને તે વિધવા થએલી શારદા બાપને ઘેરજ રહી. પતિ વિનાની તે બાળક શારદાએ બાપના ઘરનાંજ અન્નવસ્ત્રથી કેટલાક મહીના ત્યાંજ કાઢાડ્યા. એક દિવસે બહુજ ધરડા અને આંધળા નૈધુક નામના કોઈ મુનિ શિષ્યનો હાથ ઝાલીને તેને ઘેર આવ્યા. તે ધરડો ઘેર આવતાં તે વખત બંધુઓ ક્યાંય બીજે ગયા હતા તેથી એ બાળક શારદા પોતાના બાગ્ય જેવા એ મુનિની પાસે આવી, બોલી કે-હે મુનિ ! તમે બંધે આવ્યા, આ આસનપર બેસો. તમને પગે લાગુ છું. હું તમારું શું કામ કરી આપું ? એ પ્રમાણે કહી ભક્તિથી તેના પગ ધોઈ, પવન નાંખી, થાક ઉતારી તે મુનિને પ્રસન્ન કર્યા. વળી

થાક ઉતારવા સાર પાટલે બેસાડી તેલનું મર્દન કરી શારદાએ ન-
 વરાવતાં તેણે વિધિથી દેવપૂજન કર્યું. આસનપર સુબેથી બેઠેલા
 તે મુનિને ધુપ, ફૂલ અને ચંદનથી પૂજીને આદર સહિત સારા અ-
 ન્નથી જમાડ્યા. ધીરે ધીરે સારી રીતે જમી તૃપ્તિ પામવાથી રાજ
 થએલા તે આંધળા મુનિએ તેને આશિર્વાદ દીધો કે પતિ સાથે
 વિહાર કરી તેની પાસેથી સર્વ શુભથી ઉત્તમ પુત્ર પામી, અને
 લોકમાં મોટી કીર્તિ મેળવી દેવતાઓની કૃપાને યોગ્ય થજે. આંધ-
 લા મુનિનું એવું બોલવું સાંભળી વિરમય પામેલી એ શારદા હાથ
 જોડીને બોલી કે-હે મહારાજ ! તમારૂં વચન સાચું છે તે કોઈ
 દિવસ જોડું નહીં થાય પણ એ વચન કમનશીળ એવી જે હું તેને
 શી રીતે ફળશે ? ખારી ધરતીમાં સારા વરસાદની પેઠે અને કુતરી-
 ના સત્કારની પેઠે મોટાઓનો આશિર્વાદ પણ કમનશીળને વ્યર્થ
 જાય છે. માટે હે મહારાજ ! પાપકર્મના ફળથી વિધવા થએલી હું
 તમારા આશિર્વાદનું પાત્ર કેમ થઈશ ? મુનિ બોલ્યા કે-અંધાપાથી
 તને જોયા વિના પણ મારાથી જે બોલાઈ ગયું તે હું સિદ્ધ કરીશ.
 પણ હે દીકરી ! હવે તું માંડું કરજે. ઉમામહેશ્વર નામનું વ્રત
 જો કરીશ તો તેના પ્રતાપથી તારૂં તરત કલ્યાણ થશે. શારદા બો-
 લી કે-કહણ હશે તોપણ ચલતી, તમારૂં કહેલું વ્રત કરીશ. માટે તે
 વ્રતનો વિધિ વિસ્તારથી કહો. મુનિ બોલ્યા કે-ચૈત્ર અથવા માગ-
 શર મહીનાના શુક્લ પક્ષમાં સારે દિવસે ગુરૂની આરા લઈ વ્રતનો
 આરંભ કરવો. આઠમ અને ચૌદશ, એ બન્ને પર્વણીમાં સંકલ્પકરી,
 વિધિથી પ્રાતઃસ્નાન કરવું પિતૃ અને દેવતા વગેરેનું તર્પણ કરી
 પોતાને ઘેર જઈ ચંદરવા વગેરેથી શોભાયમાન માંડવો કરવો, તેને
 ફળ, પાંદડાં, ફૂલ વગેરે અને તોરણથી શણગારવો. તેની વચમાં
 પ્રથરંગી ગદાલથી કમળ ચીતરવું. સહુથી ખાહર ચાદ, તેની અં-

દર બાવીશ, તેની અંદર સોળ અને તેની અંદર આઠ પાંખડીઓ કરવી, એ પ્રમાણે કમળ ચીતરી તેમાં ચોરસ અને અંદર ગોળ કરવું. તેની વચમાં ચોખાનો ઢગલો કરી તે ઉપર રાખેલા ઠામમાં પાણી ભરેલો કલશ સ્થાપી તે કલશની ઉપર વસ્ત્ર અને સુવર્ણ મુકી તેની ઉપર બે શિવપાર્વતીની સોનાની મૂર્તિઓ સ્થાપવી. પછી ભક્તિ ભાવથી પોતાની શક્તિ પ્રમાણે પૂજા કરવી પંચામૃતથી તથા શુદ્ધ પાણીથી નવરાત્રી અગ્ની આર રૂદ્રી અને આઠસો પંચાક્ષરનો જપ કરી, મંત્રો પછું પીઠમાં સ્થાપન કરી પૂજન કરવું. પોતે શુદ્ધ આસનપર બેસી, ઘોઝેલાં અને ઘોળાં વસ્ત્ર પહેરી, મંત્રથી પીઠનું અભિમંત્રણ કરી પ્રાણાયામ કરવા શિવની આગળ હાથ જોડી સંકલ્પ કરવો કે-સેંકડો જન્માંતરોનાં મારાં જે જે ભયંકર પાપો હોય તે સર્વના નાશને વાસ્તે શિવપૂજનનો આરંભ કરુંછું. સૌભાગ્ય, જપ આરોગ્ય, ધર્મ અને ઐશ્વર્યની વૃદ્ધિને વાસ્તે તેમજ સ્વર્ગ અને મોક્ષની પ્રાપ્તિને વાસ્તે શિવનું પૂજન કરીશ. એમ બરાબર રીતે સાવધાનપણાથી સંકલ્પ બોલી પછી અંગમાં ન્યાસ કરી શિવપાર્વતીનું ધ્યાન કરવું. કુંદનાં ફુલ અને ચંદ્રમા જેવા ઘોળા, નાગનાં ધરેણુંથી શોભિત, વરદાન, અભય, કૃડશી અને મૃગને હાથમાં ધરનાર, કરોડ સૂરજ જેવા જગતને આનંદ આપનાર, ગંગાનું જળ અડવાથી પીંગળી અને લાંબી જટા ધરનાર, સર્પની ફણોના મોટા મુકુટથી શોભાયમાન, ચંદ્રમાની કળા જેવાં ઝાંઝર અને બાળુખંધથી શોભતા, કપાળમાંનું નેત્ર જેવું પ્રકાશે છે એવા, સૂર્ય તથા ચંદ્રમાફી નેત્રવાળા, નીલકંઠ, ચાર હાથવાળા. હાથોનું આમકું પેહેરનારા, રતનના સિંહાસનપર બેઠેલા અને રતનનાં ધરેણુંઓથી શોભતા એવા મહાદેવનું ધ્યાન કરવું. પછી દિવ્ય વસ્ત્રવાળાં, ઉગતા હજાર સૂર્ય જેવી કાંતિવાળાં, બાળક વેષનાં, પાતળાં અંગવાળાં,

નાહાનો ચંદ્રમા જેના મુકુટમાં છે. એવાં, ચાર હાથમાં પાશ, અં-
 કુશ, વર અને અભયને ધારણ કરતાં, કૃપાથી હસતા મોઢાવાળાં,
 રસથી વિહાર કરનારાં. કાંટા અશેરીયો, આસોપાલવ, પુત્રાગ અને
 નવાં ચંપકનાં ફૂલથી જેણે કાનતું ધરેણું કર્યું છે એવાં, ખુસેલાં મ-
 લિકાનાં ફૂલ જેણે ચોટલામાં ગુંથ્યાં છે એવાં, કટિમેખલાના ઘેરાવા-
 થી સુશોભિત કટિપશ્ચાર્દ્ધાગવાળા, રૂડી ધુધરીઓની હારથી શોભ-
 તાં ઝાંઝરવાળાં, કપોલમાં લાગેલાં રત્નના કુંડળથી દીપતાં, ઘોળા
 સરખા રાતા હોઠમાં જેની કિરણો લાગી છે એવી દાંતરૂપી કળી-
 ઝોવાળાં, અમૂલ્ય રત્નનાં કાટીઆં અને મોતીના હારથી શોભતાં,
 નવાં માણકથી સુશોભિત કંકણ, બાબુગંધ અને વીંટીઓવાળાં,
 રાતાં વસ્ત્રવાળાં, રાતાં ફુલ અને રાતાં ચંદનના લેપનવાળાં, ઉપડ-
 તાં અને જડાં રતનથી કમળની કળાઓને છતનારાં, લીલાથી
 ચપલ અને શ્યામ કટાક્ષવાળાં, અને ભક્તો ઉપર અનુગ્રહ કરના-
 રાં જગદંબા પાર્વતીનું ધ્યાન કરવું. એ પ્રમાણે જગતનાં માતાપિતા
 રૂપ શિવપાર્વતીનું હૃદયકમલમાં ધ્યાન કરી તે રૂપ મંત્રનો જપ કરી
 પછી બાહાર પૂજા કરવી. જન્મે મૂર્તિઓમાં આગ્રાહન કરી આસન
 વગેરેનું અર્પણ કરવું. પછી નીચે લખેલા મંત્રથી જન્મેને અર્ધ દેવો.
 હે પાર્વતીના પતિ ! હે વરદાન દેનારાઓમાં ઉત્તમ ! તમને નમું છું.
 હે ત્રણ નેત્રવાળા ! હે ઈશ્વર ! હે મહાદેવ ! અર્ધનું ગ્રહણ કરો.
 તમને નમસ્કાર કરું છું, હે દેવતાઓના દેવની પણ ઈશ્વરી ! હે !
 શરણાગતના ભયને હરનાર ! હે અંગિકા ! હે વરદાન દેનાર ! હે
 દેવિ ! હે શિવની પ્રિયા ! આ અર્ધનું ગ્રહણ કરજો. એ મંત્ર ત્રણ
 વાર બોલીને સાવધાનપણથી અર્ધ દેવો. ચંદન, ફુલ. અક્ષત, ધૂ-
 પ અને દીપનું અર્પણ કરવું. ધીવાળા દુધપાકનું નૈવેદ્ય ધરવું. મૂલ
 મંત્રથી એકસો ને આઠ હવિષ્યની આહુતિ દેવી. પછી નૈવેદ્ય ઉ-

પાડી લઘુ ધૂપ અને આરતી વગેરે કરી પાનળીડું આપી સાવધા-
 નપણાથી નમસ્કાર કરવો. પછી બ્રાહ્મણ અને બ્રાહ્મણીનું ઉપચા-
 રથી પૂજન કરી તેને જમાડવા. એ પ્રમાણે સાયંકાળની પૂજા કરી
 બ્રાહ્મણોની રજા લઘુ રાતે દુધસહિત હવિષ્યાન્ન મુંગાંમુંગાં જમવું.
 એ પ્રમાણે એક વરસસુધી જાનને પખવાડીઆમાં વ્રત કરવું, વરસ
 પુરું થાય ત્યારે તે વ્રતને ઉજવવું. શતરૂદ્ર મંત્રથી મંત્રેલાજળથી જા-
 નને મૂર્તિઓને નવરાવવી. શાસ્ત્રમાં લખેલા મંત્રથી શિવપાર્વતીની
 પૂજા કરી વસ્ત્ર, સોનું અને મૂર્તિસહિત કળશ, સારા આચારવાળા
 મોટા આચારજને આપી બ્રાહ્મણોને જમાડવા; ભક્તિસહિત શક્તિ
 પ્રમાણે પૂજા કરી પ્રસન્ન કરી તેઓને ગામ, સોનું અને વસ્ત્ર વગેરે
 દક્ષિણા દેવી. પછી તેઓની રજા લઘુ પોતાના સ્નેહી અને સંબં-
 ધિઓની સાથે જમવું. એવી રીતે જ માણસ ત્રૈલોક્યમાં વિખ્યાત
 એવું આ વ્રત ભક્તિથી કરે તે માણસ પોતાની એકતીશ પેહેડી-
 ઓનો ઉદ્ધાર કરી મનગમતાં સુખ ભોગવી ઇંદ્ર વગેરે લોકપાલોના
 સ્થાનકમાં જાય. ત્યાં વિહાર કરી પછી બ્રહ્માના લોકમાં અને અ-
 વિનાશી વિષ્ણુના લોકમાં રમે. પછી શિવલોકમાં જઈ ત્યાં સો કલ્પ
 સુધી મોટાં સુખ ભોગવી શિવનેજ પામે. હે દીકરી ! તું પણ શ્ર-
 દ્ધાથી આ મોટું વ્રત કરીશ તો તને અત્યંત દુર્લભ મનોરથ પણ મ-
 ળશે એ પ્રમાણે એ મોટા મુનિએ ઉપદેશ કરવાથી તે શારદા રાજ
 યમ, વિશ્વાસથી તેનું વચન માન્યું. પછી તેના માખાપ અને બા-
 ધઓ ઘેર આવ્યા. તેઓ જમીને સુખે બેઠેલા મુનિને જોઈ જલદી
 આવી તે મહાત્માને પળે લાગ્યા. અને કૃપા કરો કૃપા કરો એમ
 બોલતાં પૂજા કરી. તે મુનિની શારદાએ પૂજા કરી અને તેમણે
 શારદાને વ્રતનો ઉપદેશ કર્યા તે વાત જાણી સર્વે મોટા હરખ પા-
 ણ્યા. પછી તે સઘળાઓએ હાથ જોડીને એ મોટા મુનિને કહ્યું કે,

આપના પધારવાથીજ અમે સઘળા કૃતાર્થ થયા છીએ; આપે અ-
મારું કુળ પવિત્ર કર્યું. અને ઘરપણ સદગ કર્યું. ક્રોધ ન મટે જીવા મો-
ટા કરમ જોગથી વિધવાપણું પામેલી આ સતી શારદા આજ આ-
પના ચરણારવિન્દને શરણ આવી છે તેા આ ભયંકર અને સહન ન
થાય એવા દુઃખના સમુદ્રમાંથી એનો ઉદ્ધાર કરો, આપે પણ
ત્યાં સુધી આ અમાગ ઘરની પાસેજ સ્નાન, પૂજા અને જપ કરવા
જેવો ઘરનો મઠ છે તેમાં રહેવું. આ જાળક શારદા પણ આપના
ચરણનું પૂજન કરશે અને આપની સમક્ષમાંજ વ્રત કરશે. હે ગુ-
રુ ! આપની સમક્ષમાંજ આનું વ્રત પુરૂં થાય ત્યાં સુધી અંહી જ
રહીને અમને કૃતાર્થ કરો. એ પ્રમાણે તે શારદાના સઘળા ભાઈઓ
વગેરેએ પ્રાર્થના કરાવાથી તે વાતની હા કહી તે મુનિ એજ સુંદર
મઠમાં રહ્યા. સતી શારદાએ પણ એ મુનિએ જતાવેલા માર્ગથી
શિવપાર્વતીનું પૂજન કરતાં સારી રીતે વ્રત કરવા માંડ્યું.

સાપિતેનોપદિષ્ટેનમાર્ગેનગિરિજાશિવૌ ॥

અર્ચયંતીવ્રતંસમ્યક્ચારવિમલાસતી ॥ ૮૧ ॥

એ પ્રમાણે રકંઠપુરાણમાંના બ્રહ્માતર ખંડનો ઉમામહેશ્વર
વ્રતાચરણ એવા નામનો અઠારમો અધ્યાય પુરો થયો.

— ❀ ❀ ❀ —

અધ્યાય ઓગળીસમો.

સૂતઁવાચ ॥ એવંમહાવ્રતંતસ્યાશ્ચરંત્યાગુરુસનિધૌ ॥

સંવત્સરોવ્યતીયાયનિયમાસક્તચેતસઃ ॥ ૧ ॥

(૧૨૯)

સત ફેહેછે કે-એ પ્રમાણે ગુરૂની પાસે વ્રત કરતી અને બરાબર રીતે નિયમમાં લાગેલી શારદાને એક વર્ષ નીકળી ગયું. વરસને છેડે તેણે બાપને ઘેરજ એ વ્રત સારી રીતે ઉજવ્યું. બ્રાહ્મણોને જમાડી તેઓને યથા યોગ્ય દક્ષિણા આપી નમસ્કાર કરી રજા દીધી. માતાપે શારદાને ધણું માન આપ્યું. એ દિવસે ઉપવાસ કરી મોટા નિયમ પાળી, ગુરૂએ ઉપદેશ કય્યા પ્રમાણે મંત્રનો જપ કર્યો. પછી પ્રદોષકાળમાં શિવપૂજન કરી તેજ ઘર પાસેના મઠમાં તે ગુરૂની પાસે જપ તથા પૂજનમાં લાગેલી અને સદાશિવનું ધ્યાન કરતી શારદા રાતનું જાગરણ કરવા સારૂ સદાશિવની પાસે બેઠી. તે રાત્રિમાં એ શારદાની સાથે મુનિએ પણ જપ, ધ્યાન અને તપથી પાર્વતીને પ્રસન્ન કય્યાં. શારદાની વ્રત સહિત ભક્તિથી અને મુનીનાં તપ, યોગ અને સમાધિથી પ્રસન્ન થએલાં જગદંબાએ તેમને સાક્ષાત્ દર્શન દીધાં. પાર્વતી પ્રકટ થયાં કે તરતજ તે મુનિને આંધાપાં મટીને આંખો આવી. માતાજીને જોઈ મુનિ અને શારદા બન્ને તેમનાં પગમાં પડ્યાં. બન્નેનાં મન, ભક્તિભાવથી પ્રકુલિત થયાં અને આનંદનાં આંસુથી શરીર ભીંજાઈ રહ્યાં. સુકોમળ બોલનારાં દયાળુ માતાજીએ એઓને ઉઠાડી પ્રેમથી કહ્યું કે-હે મુનિ ! અને હે દીકરી ! હું તમોને પ્રસન્ન થઈશું. દેવતાઓને પણ ન મળે એવું કયું વરદાન તમને આપું ? મુનિ બોલ્યા કે-આ શારદા નામની વિધવા કન્યાને મારાથી અંધાપામાં કેહેવાઈ ગયુંછે કે 'પતિની સાથે ધણા વખત સુધી વિહાર કરી તને પુત્રની પ્રાપ્તિ થશે, તો એ માફ વચન સાચું કરો. હું તમને નમુંછું. પાર્વતી બોલ્યાં કે-આ શારદા પૂર્વજન્મમાં દ્રાવિડ દેશના બ્રાહ્મણની ભાંભિની એવે નામે બીજી હતી. એ પતિને પ્યારી અને રૂપ, મીઠાશ તથા કોમળતાવાળી હતી. તેણે કામણ કુટણ વગેરે કપટના ઉપાયોથી પતિને વશ કરી લીધો

હતો. આમાંજ લાગી રહેલા અને પ્રેમથી બંધાયેલા તે બ્રાહ્મણે કોઈ દિવસ પણ મોટી સ્ત્રી કે જે પતિવ્રતા હતી તેનો સંગ કર્યો નહીં. પતિનો સંગ નહિ મળવાથી પુત્ર વિનાની અને સદા શોકથી બળી ગયેલી તે સ્ત્રી કાળે કરી મરણ પામી. પ્રમદ દિવસે આના પાડોશી એક જુવાન બ્રાહ્મણે આનું રૂપ જોઈ કામદેવથી પીડાઈ આનો હાથ ઝાલ્યો. ત્યાં આણે ક્રોધથી લાલ આંખો કરી તેને મનાહ કરી. પછી રાત્રિવસ આનુંજ સ્મરણ કરતાં તે બ્રાહ્મણ મરી ગયો. આણે પતિને વશ કરી તેને મોટી સ્ત્રીથી વિમુખ કર્યો હતો તે પાપથી આ બવમાં વિધવા થઈ છે. જગતમાં જે સ્ત્રીઓ સ્ત્રી ભર્તારના પ્રેમનો ભંગ કરે છે તેઓને એકવીશ જન્મ સુધી આળસપણું થાય છે. આણે પૂર્વ જન્મમાં મારી મોટી પૂજા કરી હતી તે કુલ્યથી તે પાપ તો સધળું તારેજ નાશ પામ્યું હતું. નિરહથી પીડાઈને જે બ્રાહ્મણ મરી ગયો હતો તે આને પરણીને તરતજ આ બવમાં મરી ગયો. પૂર્વ બવમાં આનો જે પતિ હતો તે હમણાં પાંડવ દેશમાં મોટો ગૃહસ્થ બ્રાહ્મણ થયો છે. આ શારદા તે પતિની સાથે દરેક રાતમાં પ્રેમથી મળીને જાગ્રત કરતાં પણ વધારે સંભોગનું યુગ્મ સ્વપ્નમાં પામે છે. આ દેશથી ત્રણસો ને સાઠ યોજન દૂર રહેનારો એ બ્રાહ્મણ કર્મની ગતિથી દરેક રાતે પોતાના મનને પ્યારી આ શારદાને સ્વપ્નમાં દેખે છે. અને ઘણીવાર સુધી ભોગ કરે છે. તો આ સતી શારદાને એ પ્રમાણે દરએક રાતે સ્વપ્નમાં પતિનો સમાગમ થવાથી કાળે કરી મોટો વિદ્વાન પુત્ર આવશે, અને પોતાના ઘણા દિવસના સમાગમથી પેદા થયેલા તે પુત્રને પેદા પાંડવ દેશનો બ્રાહ્મણ રોજ સ્વપ્નમાં પ્રેમથી દેખશે. હે મુનિ ! પૂર્વ બવમાં આણે મારી આરાધના કરી છે તેથી આનેજ વરદાન દેવા સાર હમણાં પ્રકટ થઈયું. સૂત બોલ્યા કે-પછી જગદંબાએ તે શારદાને

પ્રીતિથી કહ્યું કે હે ભાગ્યશાળી દીકરી ! માફે વચન સાંભળ જ્યારે
 ક્યારે પણ સ્વપ્નમાં દીકેશા એ પૂર્વભવના પતિને તું કોઈ દેશમાં
 દેખીશ ત્યારે વિચક્ષણુ છો તેથી તેને ઝોળખીશ. તું કે જે તેને રોજ
 સ્વપ્નમાં આવનારી પતિવ્રતા છો તેને તે બ્રાહ્મણ દેખશે ત્યારે ત-
 મારે પરસ્પર વાતો થશે. તે સમયમાં તારો ત્વદાન દીકરો તું તેને
 આપજો અને આ વ્રતનું ઉત્તમ ફળ પણ તેના હાથમાં દેજો. ત્યાંથી
 માંડી પછી તેનાજ સ્વાધીનમાં રહેજો. હમણું તો સ્વપ્નના સમાગમ
 વિના શરીરનો સમાગમ તમને થશે નહિ. તે બ્રાહ્મણુ કાળે કરી
 મરણુ પામશે ત્યારે તું સતી થઈ અગ્નિમાં પ્રવેશ કરી તેની સાથેજ
 મારા પદને પામીશ. તને સર્વ લોકના મનને ગમે એવો પુત્ર થશે,
 સંપત્તિ ગળશે અને પરમ પદને પણ પામીશ. જગદંબા તેને એ
 પ્રમાણે વરદાન દઈ તે બન્ને જોયછે એવી રીતે ક્ષણુમાત્રમાં અંત-
 ર્ધાન થઈ ગયાં. કશ્યાના બાંકારૂપ જગદંબા પાસેથી એ પ્રમાણે
 વરદાન મળવાથી તે શારદાને મોટો આનંદ થયો અને ગુરૂની પૂજા
 કરી તે રાત વીસા પછી, દેખતા થએલા તે મુનિએ તે સધળા
 વાત તેના માઆપ પાસે કહી. પછી સધળાઓની અને કીર્તિવાળા
 શારદાની રજા લઈ તેઓના ઉપર અનુગ્રહ કરી તે મુનિ પોતાની
 ઇચ્છા હતી ત્યાં ગયા. દિવસો જતાં શારદાને સ્વપ્નના દરએક પળમાં
 સુખ આપે એવો પતિનો સમાગમ થવા લાગ્યો. જગદંબાનું વ્રત
 કરવાને લીધે પતિવ્રતા શારદાને સ્વપ્નમાં પતિના સમાગમથી ગર્ભ
 રહ્યો, વિધવા શારદાને ગર્ભ રહ્યો જાણી સર્વે લોકો તેને ધિક્કારવા
 લાગ્યા અને બિચારિણી કહેવા લાગ્યા. આ બચમાં મરી ગએલા
 પતિના નાતીલા અને સગાઓ એ જુડી વાત સાંભળી તેના આ-
 પને ઘેર ગયા. બેળા થએલા સર્વે વૃદ્ધા અને પતિનોએ શારદાને
 ખોતવાની. ગર્ભવાળી શારદા મોટોડું નીચું કરી ઉભી રહી. તેનો કે-

ધમી કેટલાએક તિરસ્કાર કરવા લાગ્યા અને કેટલાએકે તો મોઢેડું પણ જોયું નહીં. અરે વ્યભિચારિણી ! ભુંડી બુદ્ધિવાળી ! આ તે શું કામ કર્યું. અમારા કુળમાં અપકીર્તિ કરી. એ પ્રમાણે તિરસ્કાર કરતાં એ ડાહ્યા ડાહ્યા ઘરડાઓએ હવે શું કરવું એમ વિચાર કરવા માંડ્યો, ત્યાં કેટલાએક નિર્દય ઘરડેરાઓ જોત્યા કે આ પાપણી અને જાત્રે કુળને જોખનારીને મુંડી નાંખી કાન નાક કાપી, કુળમાંથી ખાતજ કરી ગામ બાહાર કાઢાડી મુકવી. એ પ્રમાણે વિચાર કરી સઘળા તે પ્રમાણે કરવા તૈયાર થયા. એટલામાં આકાશવાણી થઈ તે સહુના સાંભળવામાં આવી કે આ શારદાએ કાંઈ પાપ કે કુળને દૂષણ કર્યું નથી. આના પતિવ્રતાપણાનો ભંગ થયો નથી. આ સ્ત્રી સારા આચરણવાળી છે. હવે પછી જે લોકો આને વ્યભિચાર કરનારી કહેશે તે પાપી લોકોની તરત જીભ કપાઈ પડશે. એ પ્રમાણે સરીર વિના ફક્ત આકાશમાંથી પેદા થએલી તે વાણી સાંભળીને તેનાં ગાળાપ વગેરે સઘળાં રાજ થયાં. સર્વે ઘરડેરાઓ અને પંચો વિભ્રમથી એ ઘડીવાર ચૂપ થઈ બીકને લીધે નીચું જોઈ રહ્યા. ત્યાં જે કેટલાક અવિશ્વાસીઆ લોકોએ એ વાણી ખોટી છે, એમ કહ્યું તેઓની જીભના કટકા થઈ ગયા અને ઘોડીવારમાં મરી ગયા. પછી સઘળા માતિ અને સગાઓએ તે શારદાને સત્કાર કર્યો. બાંધવ, સ્ત્રીઓ અને વૃદ્ધો સાઈ સાઈ કહેવા લાગ્યા. કેટલાએક કુળના મુખીઓ હતા તેઓને તો આંખોમાં આંસુ આવી ગયાં. રાજ થએલી કુળની સ્ત્રીઓએ શારદાને ધીરજ આપી. પછી ત્યાં કેટલાએક વાતો કરવા વાગ્યા કે દેવ ખોટું ન જોલે પણ ધર્મથી બ્રહ્મ થયા વગર આને ગર્ભ શી રીતે રહ્યો હશે ! ! ! એમ સઘળા પંચોના મનમાં સંદેહ ઉત્પન્ન થયો જાણી સર્વ લોકોના તત્વને જાણનારા એક ડાહ્યા વૃદ્ધ જોલ્યો કે—જે આ જગત્ દેખવામાં અને સાંભળવા-

માં આવેછે એ સધળું મામાની બનાવટ છે. આ ક્ષણિક સંસારમાં શું થાય અને શું નહીં થાય એ કાંઈ કહી શકાય એમ નથી. કેમકે ખરી રીતે કાંઈ બન્યુંજ નથી પણ અજ્ઞાનથી દેખવામાં આવે છે. માયા, ઇશ્વરના સ્વાધીનમાં છે તો તેની ગતિની કોને બબર પડે !! યુપકેતુ રાજનું વીર્ય પાણીમાં પડ્યું હતું. તે પાણી પીવાથી વે-સ્થાને ગર્ભ રહ્યો હતો. વિભાંડક ઋષિનું વિર્ય પાણીની સાથે પિ-વાઈ જવાથી મૃગલીને ગર્ભ રહેતાં ઋષ્યશૃંગ નામનો પુત્ર આવ્યો હતો. સુરાષ્ટ્ર રાજનો હાથ અડવાથી મૃગલીને તુરત ગર્ભ રહેતાં તેણે તપસ્વી મુનિને જણ્યો હતો. તેમજ સલ્વતી (વેદવ્યાસની મા) માછલીના ગર્ભમાંથી પેદા થઈ હતી. મહિષાસુર ભેંસના ગર્ભમાંથી પેદા થયો હતો. એ પ્રમાણેજ કેટલીક બીજી સ્ત્રીઓને ફક્ત પતિની કૃષ્ણાથીજ ગર્ભ રહ્યા હતા. જેમ કે વસુદેવની સ્ત્રી રોહિણીને પ-તિની કૃષ્ણાથીજ (સંગથી નહીં) પુત્ર થયો હતો. દેવતા કે ઋષિ-ઓના શાપથી કે વરદાનથી જે કામ ન થવા જેવું હોય તે પણ થા-યછે એમાં કાંઈ સંશય નથી. મુનિઓના શાપથી સાંબના પેટમાંથી મુસળ નીકળ્યું હતું. ઋષિઓના મંત્રના જ્વેરથી યુવનાશ્વ રાજને ગર્ભ રહ્યો હતો. તો આ સતી શારદાને પણ મુનિની સેવા કરવાથી અને મોટા વ્રતના પ્રભાવથી નિશ્ચે ગર્ભ રહ્યો છે. આ બાબતમાં સ્ત્રીઓ એને ખાનગી પુછશે તો લોકોનો સંદેહ મટી જશે. પછી તેના કહેવા ઉપરથી સ્ત્રીઓએ તેને એકાંતમાં પુછ્યું. એટલે શાર-દાએ તેઓની પાસે સધળી પોતાની અદ્ભુત વાત કહી. એ વાત જાણી, તે સતીને માન દઈ, રાજ થતા અને વખાણતા સર્વે લોકો પોતપોતાને ઘેર ગયા. પછી સારો સમય આવતાં એ નિર્ભય મ-નની શારદાએ ઉગતા સૂરજ જેવો તેજસ્વી દીકરો જણ્યો. ધણું ઉત્તમ લક્ષણવાળો અને હમણ સરખા નેત્રવાળો તે

દીકરો બાળ અવસ્થામાંજ બાણી વિદ્યા બાણીને બુદ્ધિમાન થયો.
 લોકોના મનને ગમે એવા એ બાળકને સમયસર ગુરુએ જતોષ
 દીધું. અને લોકોમાં શારદેય એવા નામથીજ પ્રખ્યાત થયો.
 આઠમે વર્ષે ઋગ્વેદ, નવમે વર્ષે યજુર્વેદ અને દશમે વર્ષે સામવેદ
 વગર પરિશ્રમે બાણી ગયો. પછી ત્રૈલોક્યમાં વિખ્યાત શિવરાત્રિનો
 દિવસ આવ્યો તે ઉપર સર્વ દેશના રહેવાસી લોકો ગોકર્ણક્ષેત્રમાં
 જવા લાગ્યા તેથી શારદા પણ પોતાના પુત્રને સાથે સર્ષ ગોકર્ણક્ષે-
 ત્રમાં ગઈ. ત્યાં પૂર્વજન્મનો ભત્તાર કે જે રોજ સ્વપ્નમાં આવતો
 હતો તે કેટલાક બ્રાહ્મણો અને સંબંધીઓની સાથે આવ્યો હતો.
 તેને દીઠો. તેને જોઈ પ્રેમથી બરપૂર થએલી અને જેના શરીરમાં
 રૂવાણું ઉભાં થઈ ગયાં એવી શારદા પોતાના આંસુને રોકીને તે
 ઉપર નજર કરીને ઉભી રહી. તે બ્રાહ્મણુ પણ એ શારદા કે જે
 સ્વપ્નમાં પોતાને હમેશ કામભોગ આપતી હતી અને રૂપ તથા લ-
 ક્ષણથી બાળબાઈ આવી તેને તથા તે પુત્ર પણ કે જે રોજ
 સ્વપ્નમાં પોતાના વીર્યથી પેદા થએલો જેવામાં આવતો હતો તેને
 દેખી વિસ્મય પામી તેની પાસે આવ્યો. 'તને કાંઈક મારે મનની
 વાત પુછવી છે.' એમ કહી તે શારદાને એકાતમાં તેડી જઈ તે
 બ્રાહ્મણુ પુછ્યું કે-હે સુંદર શરીરવાળી ! તું કોણુ છો ? કોની સ્ત્રી
 છો ? કયા દેશની છો ? કોના દીકરી છો અને તારું નામ શું છે ?
 એ પ્રમાણે પુછવાથી જેની આંખોમાં આંસુ આવી ગયાં એવી
 શારદાએ બાળ અવસ્થામાં પોતાને વિધવા થવાનું કારણ વગેરે
 સઘળી હકીકત કહી. વળી એ બ્રાહ્મણુ પુછ્યું કે-આ ઉત્તમ પુત્ર
 કોનો છે ? અને ચંદ્રમા જેવા આ બાળકને કઈ સ્ત્રીએ પેટમાં ધ-
 ર્યો હતો ? શારદા બોલી કે-હે સ્વામી ! આ સર્વ વિદ્યા બાણેલો
 મારો પુત્ર છે. અને મારા નામથીજ એવું શારદેય એવું નામ રા-

ખ્યું છે. એ પ્રમાણે તેનું વચન સાંભળી એ બ્રાહ્મણ હસીને બો-
લ્યો કે—તેં ભુંડામાં ભુંડું કાગ કર્યું. કેમકે તારો ધણી માત્ર તારો
હાથ ઝાલીનેજ મરી ગયો છે તો આ પુત્ર શી રીતે પેદા થયો ?
તેનું કારણ કેદે. એ પ્રમાણે તેણે પુછવાથી અત્યંત લગ્નજ ગએલી
શારદા જરાવાર દોષ પડીને પછી ધીરજથી બોલી કે—હવે મરક-
શેની વાત કરવી રહેવા દો, તમે મને જાણો છો અને હું તમને
જાણું છું. અને આ જાનતમાં આપતું મનજ પ્રમાણુ છે. એ પ્ર-
માણુ કહી, જગદંબાએ આપેલા વરદાન વગેરે સઘળી હકીકત કહી
દેખાડી, તે વ્રતનું પુણ્ય અને તે દીકરો શારદાએ તેના હાથમાં
આપ્યાં. રાત્ર થયેલો તે બ્રાહ્મણ તે પુત્રને લઈ શારદાનાં માળા-
પતી સંગતિથી શારદાને પણ પોતાને ઘેર તેડી ગયો. શારદા પણ
તેને ઘેર ધણા મહીના સુધી રહી. તે બ્રાહ્મણ મરી જતાં તેને
પછવાડે અગ્નિમાં પ્રવેશ કરી સતી થઈ. પછી તે બન્ને જણાં સ્ત્રી
બત્તાર થઈ દિવ્ય વિમાનમાં બેસી દેવતાઈ સુખ ભોગવતાં શિવ-
લોકમાં ગયાં. આ પવિત્ર આખ્યાન કે જે પાઠ કરનારાઓને અને
સાંભળનારાઓને સારી રીતે ભોગ અને મોક્ષ આપે એવું છે તે
મેં તમને કહી સંભળાવ્યું. આ આખ્યાનથી આરોગ્ય, સંપત્તિ ધન
અને ધાન્ય વધે, સ્ત્રીઓને સૌભાગ્ય મળે અને સંતાનના સુખની
પ્રાપ્તિ થાય. પાપના સમૂહને મટાડનાર અને ઉગામહેશ્વરના વ્રતની
કથાવાળા આખ્યાનને બાકિતથી જે માણસ એકવાર પણ સાં-
ભળે કે પાઠ કરે તે સંસારનાં સુખ ભોગવી અવિનાશી પદને પામે.

**एतन्महाख्यानमघौघनाशनंगौरीमहेशव्रतपुण्य
कीर्तनम् ॥ भक्त्यासकृद्यःशृणुयाच्चकीर्तयेद्भुक्ता
सभोगान्पदमेतिशाश्वतम् ॥ ९९ ॥**

એ પ્રમાણે રકંદ પુરાણમાંના અક્ષરોત્તર ખંડનો શારદાશ્યાન
એવા નામનો ઓગણીસમો અધ્યાય પુરો થયો.

— ❧ ❧ ❧ ❧ ❧ —

અધ્યાય વીસમો.

સૂતરવાચા||અથરુદ્રાક્ષમાહાત્મ્યંવર્ણયામિસમાસતઃ||

સર્વપાપક્ષયકરંશૃણ્યતાંપઠતામપિ ||૧||

સત કહેછે કે—હવે સાંભળનાર અને પાઠ કરનારનાં સધળાં
પાપને ગટાડનાર રુદ્રાક્ષનો ગદિમા સંક્ષેપથી કહુંછું. અબક્તા હોય
કે બક્તા હોય, નીચ હોય કે તે કરતાં પણ નીચ હોય, પણ રુદ્રા
ક્ષનું જે ધારણ કરે તે સર્વ પાપથી મુકાય છે. રુદ્રાક્ષ પેહેરવા એ
એવું પવિત્ર છે કે તેને કોઈની ઉપમા દેવાય નહીં, તત્ત્વ જાણનારા
મુનિઓ એને મહાવ્રત કહેછે. નિયમ રાખીને જે હજાર રુદ્રાક્ષનું
ધારણ કરે તેને સધળા દેવતાઓ નમ્રે અને તે માણસરુદ્ર જેવોજ
ગણાય. હજાર ન મમે તો બાંહેમાં સોળ સોળ, ચોઠલીમાં એક,
હાથમાં બાર બાર, ગળામાં બત્રીસ, માથામાં આળીશ, કાનમાં છ
છ અને છાતીમાં એકસો આઠ. એ પ્રમાણે જે માણસ રુદ્રાક્ષનું
ધારણ કરે તે પણ રુદ્રની પેઠે પુખ્ત્ય છે, મોતી, પરવાળાં, રશ-
મિક, રૂપું, વૈદ્ય અને સોનાની સાચે જે રુદ્રાક્ષનું ધારણ કરે તે
શિવરૂપ છે. મળતર પ્રમાણે જે માણસ એકલા રુદ્રાક્ષ પણ પેહેરે
તેને સૂર્યને જેમ આંધારે અંડે નહીં તેમ કોઈ પાપ અંડે નહીં. જે
મંત્ર રુદ્રાક્ષની માળાથી જપાય તે અનંત ફળ આપે છે. અને રુદ્રા-
ક્ષની માળા વગરનો જપ કર્યો હોય તે જપ જેટલુંજ ફળ આપેછે.
જેના અંગમાં મહા પવિત્ર રુદ્રાક્ષ એક પણ ન હોય અને કપાળમાં

ત્રિપુન્દ્ર પશુ ન હોય તેનો જન્મ વ્યર્થ છે રાક્ષસે માથે બાંધીને જે
 ગાયે નાહાય તેને ગંગાસ્નાનનું ફળ થાય એમાં સંશય નથી. પા-
 ણીથી અભિષેક નહીં કરતાં જે માણસ રાક્ષસનું પૂજન કરે તેને
 અવસ્ય શિવલિંગના પૂજન જેટલું ફળ થાયછે. એક મોહોડાના,
 પાંચ મોહોડાના, અગીઆર મોહોડાના અને ચૌદ મોહોડાના રાક્ષ-
 સો જગતમાં વખાણાય છે. રાક્ષસરૂપ સદાશિવની રાજ બકિતથી
 પૂજ કરી હોય તો તે દરિદ્રીને પશુ કુબેરના જેવી લક્ષ્મી આપેછે.
 આ વિષયમાં વિદ્વાનો આ પવિત્ર આખ્યાન કહે છે. એ આખ્યાન
 સાંભળવાથી અને પાઠ કરવાથી મોટા પાપનો ક્ષય થાયછે. કાશ્મીર
 દેશનો બદ્રસેન એવા નામનો રાજા હતો. તેનો સુધર્મા નામનો પરા-
 ક્રમી અને બુદ્ધિમાન કુંવર હતો. અને કારભારીના દીકરાનું નામ
 તારક હતું; એ પશુ ગુણવાન હતો. એ તારક રાજકુમારનો ધણો
 સારો સખા હતો. પરમસ્તેહી, અને રૂપાળા એ બન્ને કુમાર બાળક
 અવસ્થામાં વિદ્યાબ્યાસ અને રમત સાથેજ કરતા હતા. સદા સધળાં
 અંગેમાં રાક્ષસનાં ઘરેણાં પેહેરી અને ભસ્મનું ધારણ કરી ફરતા
 હતા. હાર, બાબુગંધ, કડાં અને કુંડળ વગેરે જે સોનાં અને રત્નના
 ઢાગીના હતા તેઓને મુકી દઈ રાક્ષ પેહેરતા હતા. માળા રાક્ષ-
 સની, કડાં રાક્ષસનાં, હાર રાક્ષસના અને કુંડળ પશુ રાક્ષસનાં
 કર્યા હતાં. તેઓ સોનાં અને રત્નનાં ઘરેણાંને ઢેકાં અને પાણા જેવાં
 સમજતા હતા. લોકોએ ધણું કહ્યું તો પશુ તેઓએ રાક્ષ મુક્યા
 નહોં. એ કાશ્મીર દેશના રાજાને ધેર દૈવ ઇચ્છાથી સાક્ષાત્ જાણી જેવા
 પરાચર ઋષિ આવ્યા. તેમની વિધિ સહિત પૂજ કરી ધર્મમાં મોટી
 શ્રદ્ધાવાળા રાજાએ એ ત્રણે કાળ જાણનારા મોટા મુનિને પુછ્યું
 કે—હે મહારાજ ! આ મારો દીકરો અને આ મારા કારભારીનો
 દીકરો હમેશ રાક્ષ પેહેરે છે અને રત્નનાં ઘરેણાંની ઇચ્છા રાખતા

નથી. રત્નનાં ધરેણાં પેહેરવા વારતે શીખામણુ દષ્ટએ છીએ તોપણ
 અમારું વચન નહીં માનીતે રૂદ્રાક્ષજ પેહેરે છે. કાઈ વખત કાષ્ટએ
 પણ એઓને એ વિષે ઊપદેશ કર્યો નથી. તે છતાં પોતાની મેળે
 એઓની એવી વૃત્તિ કેમ થઈ છે ? પરાશર બોલ્યા કે—
 હે રાજા તમારા તથા તમારા કારભારીના દીકરાનું વિરમય
 આપે એવું પૂર્વજન્મનું ચરિત્ર કહું તે સાંભળો, પૂર્વે નંદિ-
 આગમાં, મહાનંદી એવા નામથી વિખ્યાત અને શણુગારથી
 સુંદર શરીરવાળી એક વેશ્યા હતી. તેના ધરમાં પુનમના ચંદ્રમા
 જેવું છત્ર, સોનાથી શોભાયન વાહન, સારી દાંડીવાળાં ચગર,
 સોનાની ચાખડી, વિચિત્ર મોંઘાં મૂલ્યનાં તથા શોભાવાળાં
 લુગડાં, ચંદ્રમાની કિરણુ જેવી સફેત સેમે, સોનાના ઢોલીઆ,
 સેંકડો ગાયો, બેંસો, સેંકડો દાસ, સઘળાં ધરેણાંથી શોભતી યુવાન
 દારીઓ, અમુલ્ય અને નવાં નવાં રત્નથી શોભતાં ધરેણાં, ચંદન,
 કેસર. કસ્તૂરી કપુર તથા અગરનાં, લેપનો, વિચિત્ર દુલ્લથી બનાવેલાં
 કાનનાં ધરેણાં, મનગમતું મીઠું ભોજન, અનેક પ્રકારના વિચિત્ર
 ચંદરવા, નોખાં નોખાં તથા ધણાં ધાન્યો અને ઠરોડ ઠરતાં પણ
 વધારે નાણું હતું. એવી રીતના વૈભવાળી અને મનગમતા વિહાર-
 કરનારી તે વેશ્યા રોજ શિવપૂજન કરતી, સત્ત્વ ધર્મે પાળતી, શિ-
 વની કથા સાંભળતી, શિવનાં નામ લેવામાં પ્રીતિ રાખતી, શિવના
 ભક્તોને પગે લાગતી અને શિવભક્તિમાં લાગેલી હતી. એ વેશ્યા
 પોતાના નાચવાના ગંડપમાં ગમ્મતને વારતે હમેશ એક વાનરાને
 અને એક કુકડાને રૂદ્રાક્ષથી શણુગારી હાથની તાળીઓથી અને
 માવાથી નચાવતી હતી. અને તેનો નાચ જોઈ સખ્સીઓની સાથે
 જાએ સાદે હસતી હતી. જેને બાળુબંધ, ઠોળીઆ અને બીજાં
 ધરેણાં પણ રૂદ્રાક્ષનાંજ બાંધ્યાં હતાં એવો વાનરો તેના સ્ત્રીખવવા-

થી હમેશ છોકરાની પેઠે નાચતો હતો. જેના છોગામાં રૂદ્રાક્ષ ખાં-
ધ્યા હતા એવો કુકડો પણ નાચવામાં હુંશીઆર થઇ રહેવાને
લીધે જેનારાઓ અચરજ પામે એવી રીતે વાનરાની સાથે ધણી-
વાર સુધી નાચતો હતો, એક દિવસે તે વેશ્યાને ઘેર કાંઈ શિવવ્રત
કરનારો પુણ્યવાન વાણીઓ આવ્યો. તેણે રૂદ્રાક્ષ પેહેર્યા હતા,
ત્રિપુંદ્ર કર્યું હતું. અને બસ્મ લગાવવાથી શોભતા હાથના કાંડામાં
મોટાં રત્નોથી જડેલું અને જાપોરના સુર્યની પેઠે જગત્તુ એક ઉત્તમ
કડું પેહેર્યું હતું. એ વેશ્યા તેને આવેલો જોઈ, ધણી પ્રીતિથી સ-
ત્કાર કરી, તેના કાંડામાં કડું જોઈ વિસ્મય પામી બોલી કે-હે શેઠ?
આ તમારા હાથમાં પેહેરેલું, મોટાં રત્નથી જડેલું અને દેવતાઈ
સ્ત્રીને ઘટે એવું સુંદર કડું મારા મનને લલચાવે છે. એ પ્રમાણે તે
ઉત્તમ કડામાં તેને લલચાવેલી જોઈ ઉદાર મનવાળો વાણીઓ
હસીને બોલ્યો કે-આ રત્નના દેવતાઈ કડામાં તારું મન લલચાયું છે
તો તે તું લે પણ તેની કીમત મને તું શી આપે છે ? વેશ્યા બોલી
કે-અમે તો મનમાં આવે તેમ વિદ્યાર કરનારી વેશ્યાઓ છીએ.
કાંઈ પતિવ્રતા નથી. વ્યભિચાર કરવો એજ અમારા કુળને ઘટતો
ધર્મ છે એમાં સંશય નથી. પણ આ રત્નથી જડેલું કડું આપો તો
ત્રણ રાત અને ત્રણ દિવસ સુધી તમારી ઓરત થઈને રહું. વાણી-
ઓ બોલ્યો કે-હે પ્યારી ! તારી વાત જો સાચી હોય તો હું તે પ્ર-
માણે કબુલ કરું છું. આ રત્નનું કડું આપું છું અને ત્રણ રાત સુ-
ધી તું મારી સ્ત્રી થજે, આ વ્યવહારમાં ચંદ્રમા અને સૂર્ય સાક્ષી
છે. હે પ્યારી ! ત્રણ વાર સલ વચન બોલી મારી છાતીનો સ્પર્શ
કર. વેશ્યા બોલી કે-ત્રણ દી સુધી રાત અને દિવસ તમારી સ્ત્રી
થઈને તમારી સાથે ધર્મ પાળીશ. એમ બોલીને તેણે એ વાણીઆ-
ની છાતીનો સ્પર્શ કર્યો. પછી વાણીઆએ કહ્યું કે આ રત્નનું શિવ-

લિંગ મારા પ્રાણુ જેવું છે તે તારે બરાબર સાચવવું, જો એને નુ-
 કસાન થયું તો માફ મોત છે. એ વેશ્યા તે પ્રમાણે હા કહી રતનું
 શિવલિંગ લઈ તેને નાચના માંડવાના થાંભલા ઉપર મુકી ધરમાં
 ગઈ. માર થએલા વાણીઆ સાથે રાતમાં સમાગમ પામેલી એ
 વેશ્યા કુણી તળાઈવાળા પલંગમાં સુખેથી સુઈ રહી, પછી મધરા-
 ત ટાણે નાચના માંડવામાં અકસ્માત લાહી લાગી તેથી
 આખો માંડવો ઘેરાઈ ગયો. માંડવો બળવા લાગતાં એ વે-
 શ્યાએ સંભ્રમથી તુરત ઉઠીને તે વાનરા અને કુકડાને છોડી
 મુક્યા. છુટેલો વાનરો અને કુકડો ઘણા અગ્નિના તણુખાઓને ખ-
 ખેરી નાખી ધસ્તીથી છોટે ભાગી ગયા. થાંભલાની સાથે તે શિવ-
 લિંગ પણ બળી જતાં ભાંગીને કટકા થઈ ગયું તે જોઈ એ વેશ્યા
 અને વાણીઆને બહુ દુઃખ થયું. પોતાના પ્રાણુ જેવું લિંગ બળી
 ગયું જોઈ વૈરાગ્ય આવવાથી એ વાણીઆએ મરવાનો વિચાર કર્યો.
 વૈરાગ્ય અને ખેદને લીધે એ વાણીઆએ દુઃખ પામેલી વેશ્યાને
 કહ્યું કે-શિવલિંગ બળી ગયું. હવે મારાથી શું થકાય નહીં. તારા
 જોરાતા નોકરો પાસે મારે વાસ્તે ચિતા ખડકાવી દે, સદાશિવમાં
 મન રાખી મારે અગ્નિમાં પ્રવેશ કરવો છે. બ્રહ્મા, ઈંદ્ર અને વિષ્ણુ
 બગેરે દેવતાઓ ભેળા થઈને મને મારવા આવશે તોપણ આ વખ-
 તે ધીરજ રાખી અગ્નિમાં પ્રવેશ કરી હું પ્રાણુભાગ કરીશ. એ
 પ્રમાણે જોના મન્યુષ્ય આગ્રહ જોઈ વેશ્યાએ પોતાના નોકરો પાસે
 ગામ બાહાર એ ખડકાવી. પછી શિવની બકિતથી પવિત્ર થએલો
 એ વાણીઆ એ સળગેલા અગ્નિને પ્રદક્ષિણા કરી સર્વ લોકો જુવેછે
 એવી રીતે ધીરજથી એમાં પડ્યા અને તે વેશ્યાને મોટો પસ્તાવો
 થયો. દુઃખ પામેલી વેશ્યા સારા કામનું સ્મરણ કરી સગળા બંધુ-
 ઝા સામું જોઈ દીન વચન બોલી કે-રતનું કડુ લઈ મેં સભ્ય વ-

ચન આપ્યું હતું તે પ્રમાણે ત્રણ દિવસ સુધી હું એ વાણીઆની
 ખરેખરી સ્ત્રી છું. મારા કર્મને લીધે આ શિવભક્ત વાણીઓ મરી
 ગયો માટે તેની સાથેજ અગ્નિમાં પ્રવેશ કરી હું સતી થાઇશ. સાથે
 ધર્મ પાળવાનું મેં કહ્યું છે તે સત્ય કરીશ. સત્યથી ત્રૈલોક્યના અધિ-
 પતિ દેવતાઓ પ્રસન્ન થાય છે. સત્યમાં લાગ્યું રહેવું એ મોટો ધર્મ છે.
 સધળું સત્યમાં કહ્યું છે, સ્વર્ગ અને મોક્ષ સત્યથી મળે છે, અસત્યથી
 સારી ગતિ થાય નહીં. માટે સત્યનો આશરો લઇ હું અગ્નિમાં પ્ર-
 વેશ કરીશ. એ પ્રમાણે મજામુત આગ્રહવાળી તે વેશ્યાને તેના સં-
 બંધિઓએ વારી તોપણ તેણે સત્યનો નાશ થવાની ખીકથી મર-
 વાનો નિશ્ચય કર્યો. સઘળી મિલકત શિવભક્તોને આપી દઇ સદા-
 શિવનું ધ્યાન ધરી ને એના અગ્નિને ત્રણ પ્રદક્ષિણા કરી તેમાં
 સામે મોહોડે પેઠી. સળગેલા અગ્નિમાં પડતી અને પોતાના ચર-
 ણમાંજ જેનું મન છે એવી તે વેશ્યાને ત્યાં સાક્ષાત્ સદાશિવે પ્રકટ
 થઇને વારી, સર્વ દેવના દેવ, ત્રણ નેત્રવાળા, ચંદ્રમાની કળાના મુ-
 કુટવાળા, અને કરોડો ચંદ્રમા. સૂર્ય તથા અગ્નિ જેવા પ્રકાશતા
 સદાશિવને જોઇ તે વેશ્યા જાણે ઝલાઇ ગઇ હોય અને ખીની હોય
 તેમ થઇને ઊભી રહી. ગિલ્હલ, ત્રાસ પામેલી, ધ્રુજતી, સજડ થઇ
 મએલી અને રોતી એ વેશ્યાને વારંવાર ધીરજ આપી હાથ ઝા-
 લીને સદાશિવ ખોલ્યાકે-તાંડું સત્ય, ધર્મ, ધીરજ અને મારે વિષે
 નિશ્ચય ભક્તિ જેવા વાસ્તે હું વાણીઓ થઇને તારી પાસે આવ્યો
 હતો. માયાથી અગ્નિ ઉત્પન્ન કરી નાચવાનો માંડવો મેંજ ખાળી
 નાખ્યો અને શિવલિંગ ખાળીને હુંજ અગ્નિમાં પેઠો વેશ્યાઓ કપટ
 કરનારી, મનગમતી રીતે ચાલનારી અને ભોંકોને ઠગનારી હોય છે
 પણ તે' તો સત્યનું સ્મરણ કરી મારી સાથે અગ્નિમાં પ્રવેશ કર્યો.
 એટલા માટે દેવતાઓને પણ ન મળે એવાં સુખ, લાંબું આયુષ્ય,

આરોગ્ય અને પ્રજ્ઞની વૃદ્ધિ તને આપીશ. ખીજી પશુ તારા મા-
માં જે જે ઇચ્છા હોય તે આપવા તૈયાર છું. એવાં શંકરનાં વચન
સાંભળી વેશ્યા જોલીકે-પૃથ્વી, સ્વર્ગ કે પાતાલમાંના સુખની મને
ઇચ્છા નથી. તમારા ચરણારવિંદના સ્પર્શ શિવાય ખીજું કંઈ હું
માગતી નથી. આ મારા નોકરો, દારીઓ અને જે કોઈ ખીજા
મારા બાંધવો છે તે સઘળા તમારા પૂજનમાંજ લાગેલા અને તમા-
રામાંજ મન રાખી રહ્યા છે. માટે એ સઘળાઓને મારી સાથે ત-
મારા પરમપદમાં લઈ જઈ ફરીવારના ભયંકર ભવના ફેરાથી છોડા-
વો, તમને નમુંછું, સદાશિવ. એ પ્રમાણે તેનાં વચનો કમુક્ત કરી
એ વેશ્યાની સાથે તે સઘળાઓને પરમપદમાં તેડી ગયા. નાચનો
માંડવો બળતાં ત્યાંથી બાગી જવાને લીધે એક કુકડો અને વાનરો
બચી ગયા હતા. તેઓ કાળે કરી મરણ પામતાં જે વાનરો હતો
તે હાલ તમારો કુંવર થયો છે અને કુકડો હતો તે કારભારીનો
દીકરો થયેલ છે. પૂર્વ જન્મમાં રૂદ્રાક્ષ પેહેરવાના પુણ્યથી આ બન્ને
મોટા કુળમાં અવતર્યા છે. અને પૂર્વ જન્મના અભ્યાસથી નિર્મળ
મનવાળા થઈ રૂદ્રાક્ષોનું ધારણ કરે છે. હવે આ જન્મમાં શિવનું
પૂજન કરી શિવલોકને પામશે. આવી રીતે આ જે બાળકોની વાત
કહી અને શિવભક્ત વેશ્યાની પશુ કથા કહી. હવે ખીજી શી વાત
પુછાતી ઇચ્છા છે ?

एषाप्रवृत्तिस्त्वनयोर्बालयोःसमुदाद्रता ॥

कथाचशिवभक्तायाःकिमन्यत्प्रष्टुमिच्छसि । ८९।

એ પ્રમાણે રૂદ્રપુરાણમાંના બ્રહ્માત્મર ખંડનો રૂદ્રાક્ષમહિમા
વર્ણન એવા નામનો વીશમો અધ્યાય પુરો થયો.

અધ્યાય એકવીસમો.

સૂતરવાચાએવંબ્રહ્મર્ષિણાપ્રોક્તાંવાણીપીયુષસન્નિ-
મામ્આકર્ણ્યમુદિતોરાજાપ્રાંજલિઃપુનરબ્રવીત્૥૧

સૂત કહેછે કે—એ પ્રમાણે પારાશર ઋષિની અમૃત જેવી વાણી સાંભળી રાજા થએલા રાજાએ હાથ જોડી બીજું પુછ્યું કે—
આહો ! સંજ્ઞનનો સમાગમ માણસોના સર્વ પાપને મટાડનાર, કામ તથા ક્રોધને હણનાર અને સર્વ મનોરથને પૂરનાર છે. તમારાં દર્શન માનથીજ મારું અજ્ઞાન મટ્યું. જ્ઞાનદહિતો પ્રકાશ થયો અને હું દેવતા સમાન થયો. આ જે બાળકોના પૂર્વજન્મની વાત સારી રીતે સાંભળી. હવે મારા પુત્રની ભવિષ્ય વાત પણ સાંભળવાને ઇચ્છું છું. આનું આયુષ્ય કેટલા વર્ષનું છે ? ભાગ્ય, વિદ્યા, કીર્તિ, શક્તિ, શ્રદ્ધા અને ભક્તિ કેવાં થશે ? એ સઘળી વાત સંપૂર્ણરીતે મને કહો. હું તમારો શિષ્ય છું, દાસ છું. અને શરણાંગત છું. મુનિ બોલ્યા કે—જે વાત કહેવા જેવી નથી તે હું કેમ કહી શકું. કેમકે એ વાત સાંભળવાથી ધીરજવાનને પણ ખેદ થાય એમ છે. તોપણ તમે સાચા ભાવથી પુછોછો એટલે તમારા રોહને લીધે ન કહેવાનું છે તેપણ કહીશ. આ તમારા કુંવરને બાર વર્ષ થઈ ગયાંછે હવે આજથી સાતમે દિવસે એ મરણ પામશે. એ પ્રમાણે ઝેર જેવું તેમનું વચન સાંભળી શોકથી તુરત મૂર્છા પામેલો રાજા ધરતીપર પડી ગયો. દયાળુ મુનિ, તે રાજાને ઉઠાડી ધીરજ આપી બોલ્યા કે હે રાજા ! જાણ રાજા માં. તારું હિત થાય એવું બતાવું છું સૃષ્ટિ થયા પહેલાં અપ્રકટ, એક, ત્રિભાગ રહિત અને ચૈતન્ય તથા આનંદમય જે પરબ્રહ્મ કહેવાય છે તે સર્વના આદિ કેવળ સદાશિવ છે. તેણેજ

(૧૪૪)

પ્રથમ પોતાથી રજોગુણ રૂપી બ્રહ્માને પેદા કરી તેને સૃષ્ટિ કરવાનાં કામની આજ્ઞા કરી વેદ આપ્યા હતા. વળી આત્માના તત્ત્વનું જો-
માં મુખ્ય નિરૂપણ છે એવો સર્વ ઉપનિષદનો સારરૂપ શ્રદ્ધાધ્યાય પણ
આપ્યો. એક, અતિનાશી, સનાતન અને સાક્ષાત્ પરબ્રહ્મ જે શિ-
વરૂપ તત્ત્વ છે તે શ્રદ્ધાધ્યાયમાં રહેલ છે. એ બ્રહ્માએ ચાર મોહોડાં-
ઓથી જગત પેદા કર્યું અને જગતની મર્યાદા રાખવા વારતે ચાર
વેદ પ્રકટ કર્યા. તેમાં બ્રહ્માના દક્ષિણ તરફના મોહોડામાંથી ઉત્પ-
ન્ન થએલા યજુર્વેદમાંથી એ સર્વ ઉપનિષદનો સારરૂપ શ્રદ્ધાધ્યાય ની-
કળ્યો છે. મરોચી અને અત્રિ વગેરે મુનિઓએ દેવતાઓની સાથે
તે શ્રદ્ધાધ્યાયનો અભ્યાસ કર્યો અને તેઓની પાસેથી તેઓના શિ-
ષ્યો બણ્યા. તેઓના શિષ્યોના શિષ્યો અને તેઓના પુત્રોના પુત્રોએ
શીખાતો આવતો શ્રદ્ધાધ્યાય પ્રસિદ્ધ છે. શ્રદ્ધાધ્યાયનો જપ કરવો એજ
પુરૂષોનો મોટો મંત્ર, મોડું તપ અને મોડું મોક્ષનું સાધન છે. મહાપાપી
અને ઉપપાતકી જેઓ શાસ્ત્રમાં કહ્યા છે તેઓ પણ શ્રદ્ધાધ્યાયનો જપ
કરવાથી પરમ ગતિ પામે છે. વળી પણ બ્રહ્માએ ઉત્તમ, મધ્યમ અને
કનિષ્ઠ અવતારવાળા દેવ, ગાણુસ અને પશુ પક્ષિ વગેરેને અન્ન
અને તેઓથી જગત ભરાઇ ગયું. તેઓના પોત પોતાના અવતાર
પ્રમાણે કર્મ પણ ઉત્પન્ન કર્યાં કે જે કર્મોમાં પ્રવર્તિતે લોકો તેઓ-
નાં ફળ ભોગવે છે. લોકની સૃષ્ટિનો પ્રવાહ ચાલ્યો જાય એટલા સાર
બ્રહ્માએ પોતેજ છાતીમાંથી ધર્મને અને વાંસામાંથી અધર્મને ઉ-
ત્પન્ન કર્યો. ધર્મ કરે તેઓને સારું ફળ થાય છે અને અધર્મ કરે
તેઓને બુઝું ફળ થાય છે. સારા કર્મનું ફળ સ્વર્ગ છે અને બુઝાં
કર્મનું ફળ નરક છે. ઇંદ્રને સ્વર્ગનો અધિપતિ અને યમને નરકનો
અધિપતિ બ્રહ્માએ કરેલ છે. કામ, ક્રોધ અને લોભ તથા મદ,
માન વગેરે બીજા પણ સર્વે નરકના અધિપતિઓ અધર્મના દીકરા

છે. ગુરુ પત્નિમાં ગમન, મદિરાપાન અને ચાંડાલોમાં ગમન, એટલા કામના મુખ્ય દીકરા છે. પિતાનો વધ, માતાનો વધ અને બ્રહ્મ-હત્યા એ બધાં ક્રોધનાં છોકરાં છે. નરકનો વધારો કરવા વાસ્તે એ સધળાં ચાંડાલ જેવાં મોટાં પાપોને જોનાવી યમરાજન તેઓના અધિપતિ થયા. યમરાજની આસાથી એ મુખ્ય નવ તથા બીજાં પણ મહાપાપો મળીને સર્વે પોતાના ચાંકરો ઉપપાતકોની સાથે નરકોના પાલન કરવા લાગ્યાં. સાક્ષાત્ મોક્ષનો સાધનરૂપ દ્રાધ્યાય પૃથ્વીમાં આવ્યો ત્યારે એ બધાં મહા પાપોએ ઉપપાતકોની સાથે બાગી જઈને યમરાજને અરજ કરી કે હું મહારાજ ! અમે તમારા નોકરો છીએ તેઓને તમે નરક વધારવાને વાસ્તેજ અધિકાર આપ્યો છે. પણ હમણાં જગતમાં અમે રહી શકતાં નથી. દ્રાધ્યાયના પ્રતાપથી બળી જઈને બાગી આવ્યા છીએ. ગામોગામમાં, નદીના કાંઠાઓમાં અને પવિત્ર સ્થાનકોમાં દ્રાધ્યાય ફેલાઈ રહ્યો છે તો હવે અમે શી રીતે જગતમાં ફરી શકીએ ? બીજાં તો હમણે પ્રાયશ્ચિનોને પણ જરાય ગણીએ એમ નથી. પણ દ્રાધ્યાયના અક્ષરો અમારાથી સહન થતા નથી. જગતનો ધાત કરનારા અમે મહા પાપ વગેરે છીએ તેઓને દ્રાધ્યાય મોટા ભય અને મોટા ઝેરરૂપ થઈ પડ્યો છે. એટલા માટે દ્રાધ્યાયથી થયેલી અમારી એ સહન ન થાય એવી મોટી બીકને આપે મટાડવી જોઈએ. એ પ્રમાણે પાપોએ અરજ કરતાં યમરાજએ પોતે બ્રહ્મા પાસે આવીને એ વાત નિવેદન કરી કે-હું દેવના દેવ ! હું જગતના નાથ ! હું તમારે શરણ આવેલો છું. આપે પાપી મનુષ્યોને શિક્ષા કરવા સારૂ મને સ્થાપ્યો છે. પણ હમણાં પૃથ્વીમાં ક્રોધ મનુષ્ય પાપી નથી. કેમકે દ્રાધ્યાયે પાપોના મોટા કુળને નાશ કર્યો છે. માપોનું કુળ નાશ પામવાથી નરકો ખાલી પડ્યા છે અને નરકો

ખાલી પડ્યા રહે ત્યારે માફ રાખ્યું પણ નકામું છે. માટે જે રીતે
 માણસો ઉપર મારો અધિકાર છે તે મટે નહિ એવો કોઈ ઉપાય
 આપે વિચારવો જોઈએ. એ પ્રમાણે એક પામેલા યમરાજએ અ-
 રજ કરવા ઉપરથી બ્રહ્માએ રૂદ્રાધ્યાયનો ધાત કરવા વારતે ઊપાય
 કર્યો. અશ્રદ્ધા અને દુર્બુદ્ધિ એ બે અવિદ્યાની દીકરીઓ છે જેઓ
 શ્રદ્ધા અને બુદ્ધિનો નાશ કરનાર છે તેઓને માણસોમાં મોકલી.
 એ બે જાણીઓએ લોકને મોહ ઉપજાવતાં રૂદ્રાધ્યાય વિમુખ થઈ
 ગયો એટલે યમરાજ પોતાને ઠેકાણે આવી કૃતાર્થ થયા. પૂર્વ જન્મો-
 માં કરેલાં પાપોથી મનુષ્યોનાં આયુષ્ય થોડાં થાય છે. તે પાપો રૂ-
 દ્રાધ્યાયનો જપ કરવાથી મટી જાય છે. સધળાં પાપો નાશ પામે
 ત્યારે પ્રાણીઓને આયુષ્ય, જળ, ધીરજ, આરોગ્ય, જ્ઞાન અને
 ઐશ્વર્ય વધે છે. રૂદ્રાધ્યાય બાણીને શંકરને નવરાત્રી હોય તે પ્રાણીથી
 જેઓ નાહાય તેઓનું મરણ મટી જાય છે. રૂદ્રાધ્યાય વડે મંત્રેણા
 પ્રાણીથી જે લોકો નાહાય તેઓને મરણની ખીક મટે છે, અને
 શિવલોકના આનંદની પ્રાપ્તિ થાય છે શતરૂદ્ર (રૂદ્રાધ્યાય) વડે અ-
 ભિશેક કરવાથી મણસ સો વર્ષના આયુષ્યવાળો થાય છે અને
 વળી પાપથી મુક્તિ શિવને પ્યારો થાય છે. માટે આ તમારા કુવરને
 દશ હજાર રૂદ્રાધ્યાયથી નવરાત્રી એમ કરવાથી દશહજાર વર્ષ સુધી
 દંડની પેઠે પૃથ્વીમાં આનંદ કરશે. જળ અને ઐશ્વર્ય કોઈ દિવસ
 તુટશે નહીં. શત્રુઓ નાશ પામશે રોગ થશે નહિ. સધળાં પાપ ટળી
 જશે અને નિષ્કંટક રાજ્ય કરશે. વેદ બણેજ્ઞા, શાંત, પુણ્યવાળા,
 સારાં વ્રત કરનારા, તપમાં આસ્થાવાળા અને સદાશિવની ભક્તિમાં
 લાગેલા હોય એવા બ્રાહ્મણોને બોલાવો. નિર્મળ મનવાળા એ બ્રા-
 હ્મણે રૂદ્રાધ્યાયનો જપ સારી રીતે કરશે એટલે તેઓના જપના
 પ્રતાપથી તરત કલ્યાણ થશે. એ પ્રમાણે એ મોટા મુનિનું બોલવું

(૧૪૭)

સાંભળી રાજાએ પ્રથમ તેનેજ ક્રિયાના આચાર્ય ઠરાવ્યા. પછી જો-
 ઝોઝો ધનની આશાને મુકી દીધી હતી એવા બીજા હજાર મુ-
 નિઓને થોડીવારમાં બોલાવ્યા. શાંત મનવાળા એ હજાર બ્રાહ્મણો
 સૌ કળશોનું સ્થાપન કરી તેઓમાં પવિત્ર વૃક્ષોના રસ નાખી રૂ-
 દ્રાધ્યાયના મંત્રોથી વિધિ સહિત એ રાજકુમારને નવરાવવા લાગ્યા
 સાતમે દિવસે મુનિઓ નવરાવતા હતા ત્યાં એ રાજકુમાર અક-
 સ્માત બાળે બીતો હોય તેમ થઇ ગયો. પણ મુનિઓએ રક્ષા કર-
 વાથી પાછો તરતજ સુધમાં આવ્યો. સુધમાં આવીને બોલ્યો કે
 મોટા વીર પુરૂષો ત્યાં મને મારતાં મારતાં મોટા ખશથી બાંધી દુર
 લઈ ગયા હતા; એટલું મારા જોવામાં આવ્યું, ત્યાં તમોએ મને
 બચાવી લીધો. રાજકુમારનું એ બોલવું સાંભળી બ્રાહ્મણોએ તેને
 આશિર્વાદ દીધા અને એ ઘાત ગયાની વાત રાજા પાસે કહી દે-
 ખાડી. પછી રાજાએ સર્વ બ્રાહ્મણોને દક્ષિણ આપી રાજ્ય કર્યા
 અને ભક્તિ સહિત સારા અન્નથી જમાવ્યા એ વેદ બાળુનારા
 મુનિઓના આશિર્વાદ લઈ બંધુજનોની સાથે જમી રાજા સભામાં
 આવ્યો. મુનિઓની સાથે રાજા સભામાં આવ્યા તે સમયે મોટા
 યોગી અને દેવતાઓના રૂપિ નારદજી ત્યાં આવ્યા. મુનિઓમાં
 મોટા નારદજી આવ્યા તેને જોઈ સર્વ મુનિઓની સાથે તેમને પ્ર-
 નામ કરી ભક્તિથી આસનપર બેસાડી પૂજન કરી રાજાએ પુછ્યું
 કે ત્રૈલોક્યમાં તમે જે કંઈ અદ્ભુત દીકું હોય તેની વાત અમને કહો.
 અમે સમજા તમારા વચનરૂપી અમૃત પીવાને ઇચ્છીએ છીએ.
 નારદજી બોલ્યા કે-હું રાજા ! આકાશમાંથી આવતાં હમણાંજ મેં
 અદ્ભુત દીકું તેની વાત આ મુનિઓની સાથે સાંભળો. બચંકર
 અને જગત્તે સદા દુઃખ દેતારો મૃત્યુ, હાથમાં દંડ લઇને આજજ
 તમારા પુત્રને મારવા આંહી આવ્યો હતો. તમારા પુત્રને મારવા

વાસ્તે મૃત્યુ આવ્યો એ વાત જાણીને સદાશિવે પણ પોતાના પા-
 પેદોની સાથે વીરભદ્ર નામના ગણુને મોકલ્યો. વીરભદ્રે આવીને,
 મૃત્યુ કે જે તમારા પુત્રને મારવા આવ્યો હતો તેને ક્રોધથી મજબુત
 બાંધી લઈ જળાતકારથી ઘોકે ઘોકે મારી સદાશિવ પાસે લઈ જતા
 માંડ્યો એ વાત જાણી યમરાજ પોતે હાથ જોડીને વીરભદ્ર પાસે
 આવ્યા. તેમણે જય જય એમ બોલી પ્રણામ કરી વીરભદ્રને કહ્યું
 કે હે દેવ દેવ ! હે મહારૂઢ ! હે વીરભદ્ર ! તમને નમસ્કાર કરું છું.
 આ મૃત્યુ નિરપરાધ છતાં તેના ઉપર તમને ક્રોધ કેમ ચડ્યો ?
 પોતાના કર્મના સંબંધ પ્રમણે રાજકુમારની આયુષ્ય તુટી જતાં તેને
 મારવા મૃત્યુ તૈયાર થયો તેમાં તેના શો અપરાધ છે ? કહો. વીર-
 ભદ્ર બોલ્યા કે-રૂદ્રધ્યાયના જળથી સ્નાન કરતાં પાપ મટી જવાને
 લીધે જેની દશ હજાર વર્ષની આવરદા થઈ છે એવા રાજકુમારને
 વચમાં વિપતિ કેમ આવે ? મારા બોલવામાં પણ આપને જે કંઈ
 સંશય રહેતો હોય તો ચિત્રગુપ્તને બોલાવી હમણાંજ પુછી જુઓ.
 વિશંખ નહીં કરો. નારદજી કહેછે કે-પછી યમરાજએ ચિત્રગુપ્તને
 જલદી બોલાવી લઈ રાજકુમારના આયુષ્ય વિષે પુછતાં તેણે કહ્યું
 કે-બાર વર્ષનું આયુષ્ય છે. વળી વિચાર કરી લખતમાં તપાસીને
 કહ્યું કે દશ હજાર વર્ષનું આયુષ્ય છે. પછી બય પામેલા યમરાજએ
 વીરભદ્રને પગે લાગી મૃત્યુને માંડ માંડ એ બચાવેર બંધનમાંથી છો-
 ડાવ્યો. વીરભદ્રની રજા લઈ યમરાજ પોતાને ઘેર ગયા. વીરભદ્ર
 દેસાશમાં ગયા અને હું તમારી પાસે આવ્યો. હવે આ તમારો
 કુંવર, રૂદ્રજપના પ્રતાપથી મૃત્યુની બીક મટી જતાં દશ હજાર વર્ષ
 સુધી સુખ ભોગવશે. એ પ્રમાણે કહી રાજની રજા લઈ નારદજી
 સ્વર્ગમાં જતાં રાજી થએલા સર્વ બ્રાહ્મણો પોતેપોતાના આશ્રમમાં
 ગયા. એવી રીતે કાશ્મીર દેશનો રાજા રૂદ્રધ્યાયના પ્રતાપથી સર્વ

(૧૪૯)

દુઃખોમાંથી નીકળીને પુત્ર સહિત કૃતાર્થ થયો. જે માણસો આ
શંકરના મહિમાનો પાઠ કરે અથવા કાનથી સાંભળે તેઓ કરોડો
જનમનાં પાપથી મુકાઈ શાંત થઈ સદાશિવના પરમ ધામને પામે.
યેકીર્તયંતિમનુજાઃપરમેશ્વરસ્યમાહાત્મ્યમેતદથક
ર્ણપુટૈઃપિબંતિ ॥ તેજન્મકોટિકૃતપાપગર્ભૈર્વિમુક્તાઃ
શાંતાઃપ્રયાંતિપરમંપદમિંદુમૌલેઃ ॥ ૮૫ ॥

એ પ્રમાણે રકંદપુરાણમાંના બ્રહ્મોત્તર ખંડનો દ્વિતીય
માહાત્મ્ય વર્ણન એવા નામનો એકવીશમો અધ્યાય પુરો થયો.

અધ્યાય બાવીસમો.

સૂતરુવાચ॥એવંશિવતમઃપંથાશિવેનૈવપ્રદર્શિતઃ॥

નૃણાંસંસૃતિવસ્ત્રાનાંસદ્યોમુક્તિકરઃપરંઃ ॥ ૧ ॥

સૂત બોલ્યા કે—આ કલ્યાણકારી અને સંસારથી બંધાએલા
માણસોને તરત મુક્તિ આપનાર માર્ગ સદાશિવેજ દેખાડ્યો છે.
દુર્બુદ્ધિવાળા, વેદના અધિકાર વગરના, સ્ત્રીઓ, અધમ દ્વિજો અને
સર્વે પ્રાણિઓને વારતે સાધારણ, સાક્ષાત મોક્ષને આપનાર, મોટા
મુનિઓએ સેવેલા અને દેવતાઓએ પણ વખાણેલા માર્ગ એજ
છે કે સદાશિવની કથાનું શ્રવણ કરવું. એથી સંસારની બીજ મટે
અને તરત મુક્તિ થાય. અગ્નિ રૂપી તિમિરથી આંધળાઓને મા-

નરૂપી સિદ્ધિ આપનાર દીવો પણ એજ છે. સંસારરૂપી રોગથી
 પીડાએલાઓને સેવના જેવું યોગસડ પણ એજ છે. મહા પાપરૂપી
 પ્રવૃત્તિને વળ પડવા જેવું ભયંકર એજ છે. તેમજ કર્મનાં ખીજને જા-
 ણનાર અને સર્વ સંપત્તિઓનું સાધન પણ એજ છે. ત્રૈલોક્યને પવિત્ર
 કરનારી શિવ કથાને જેઓ સાંભળે છે તેઓ આ લોકમાં રૂદ્ર રૂપજ
 છે એમાં સંશય નથી. સદાશિવની કથાને સાંભળનારા અને પાઠ
 કરનારાઓના ચરણની રજ્જી તીર્થરૂપ છે એમ મુનિઓએ કહ્યું છે.
 એટલા માટે જેઓને મોક્ષ પામવાની ઇચ્છા છે તેઓ ભક્તિથી
 સદા શિવની પુરાણોક્ત કથા સાંભળે છે. આખો દીવસ પુરાણની
 કથા સાંભળવાની શક્તિ ન હોય તો રોજ સાવધાનપણથી બે
 ધડીવાર તો સાંભળવીજ જોઈએ. કદાચ એ પ્રમાણે કરવાની પણ
 શક્તિ ન હોય તો પવિત્ર ગહીના, પવિત્ર દીવસ અને પવિત્ર તિથિ-
 યોમાં પણ જે માણસ પુરાણોક્ત કથા સાંભળે તે માણસ કર્મરૂપી
 મોટા વનને જાળી સંસારમાંથી તરી જાય છે બે ધડીવાર. ધડી-
 વાર, અથવા ક્ષણમાત્ર પણ જેઓ ભક્તિથી પવિત્ર કથા સાંભળે
 તેઓને અધમ ગતિ થાય નહીં, સર્વ યજ્ઞો અને સર્વ દાનો કરવા-
 થી જેટલું પુણ્ય થાય તેટલું પુણ્ય, એકવાર કથા સાંભળવાથી મળે
 છે. કળિયુગમાં તો વિશેષ કરી કથા સાંભળવાથી, વધારે કોઈ ઉત્તમ
 ધર્મ નથી અને જીજ્ઞે મુક્તિનો માર્ગ પણ નથી. મહાદેવનું કીર્તન
 પણ પુરાણ સાંભળવાથી અધિક નથી. કથાનું શ્રવણ માણસોને
 કલ્પવૃક્ષની પેઠે મોટું ફળ આપે છે. કળિયુગના માણસા ઓછી આ-
 વરદવાળાં, દુઃખળાં, પરિશ્રમથી પીડાએલા, દુર્બુદ્ધિવાળાં, દુર્ખીઆં
 અને ધર્મે તથા આત્માર વિનાનાં છે. એમ વિચારી તેઓના ઉપર
 કૃપા કરી વેદવ્યાસે તેઓના હિતને વારંવાર પુરાણ નામનો અમૃતનો
 રસ ઉત્પન્ન કર્યો છે. અમૃતને તો યતનથી પીએ ત્યારે જરા મરણ મટે

પણ આ સદાશિવની કથા તો સેહેજ પીવાથી જરા અને મરણથી મુક્ત કરેછે. પુરાણ જાણનારો પુરૂષ, બાળક, યુવાન, દરિદ્ર, ધરોડા કે દુખળો હોય તોપણ તેને ધર્મ ઇચ્છનારાઓ નમવો જોઈએ અને સદા પૂજવો જોઈએ. જેના મુખકમળમાંથી નીકળેલી વાણી પ્રાણિઓને કામધેનુની પેઠે મુખ આપેછે એવા પુરાણ વાંચનારને હલકો ગણવો નહીં. લોકમાં કેટલાએક જન્મથી અને કેટલાએક ગુણથી ગુરૂ છે તેઓ સધળામાં પુરાણ જાણનારો મોટો ગુરૂ છે. કરોડો અવતારોમાં જનમી જનમીને પીડાતા માણસને જે મોક્ષ આપે છે તે વિના બીજો કયો મોટો ગુરૂ છે ? પવત્રિ, જિતેન્દ્રિય, શાંત, અદે-ખાઇ વગરનો, સજ્જન, દયાવાળો, વાત કરવામાં ચતુર અને બુદ્ધિ-માન એવો પુરાણ વાંચનાર જોઈએ. વ્યાસના આસનપર બેઠેલા પુરાણ વાંચનાર બ્રાહ્મણે કયાનો પ્રસંગ પુરો ન થયો હોય ત્યાં સુ-ધી કાઢને નમસ્કાર કરવો નહીં. ધૂતારા, દુરાચારી અને વાદમાં જીતી લેવા ઇચ્છનારાઓ વગેરે કુટિલ મનના માણસોની આગળ કથા કરવી નહીં, જ્યાં ધણા દુર્જન બેઠા હોય, શ્દ્ર અને કુતરા વગેરે ધણા હોય અથવા યુગાર રમવાની જગ્યા હોય ત્યાં બુદ્ધિ-માન પુરૂષે પવિત્ર કથા કરવી નહીં. સારા ગામમાં, સારાં માણસો બેઠાં હોય તેવા રથળર્મ દેવમંદિરમાં અને પવિત્ર ધો કે નદીના કિનારા ઉપર કથા કરવી. સાંભળનારાઓ, શિવની ભક્તિવાળા, બીજા કામોમાં લાલચ નહીં રાખનારા, મુંગા બેસી રહે એવા અને સારી કથામાં પ્રાતિવાણા હોયતો તેઓને પુન્ય મળે છે ભક્તિ વગરના જે અધમ માણસો પવિત્ર કથા સાંભળે તેઓને પુણ્યનું ફળ થાય નહીં અને જન્મજન્મમાં દુઃખ પામે, ભક્તિ સહિત પાનપીડા વગેરેથી પુસ્તકની પૂજા કર્યા વિના જેઓ કથા સાંભળે તેઓ નિર્ધન થાય પણ તેમાં પાપ લાગે નહીં. કથા શ્રી હોય ત્યાં વચમાં-

થી હઠીને જેઓ ખીજે ઠેકાણે જાય તેઓની સ્ત્રીઓ અને સંપત્તિઓ વચમાંથીજ નાશ પામેછે. ગાથા ઉપર પાઘડી પેહેરીને જેઓ પવિત્ર કથા સાંભળે તે પાપી અધમ મનુષ્યો જલાકા નામની પક્ષીણીને અવતાર પામે. જેઓ પાન ચાવતાં પવિત્ર કથા સાંભળે તેઓને યમના દૂતો નરકમાં તેનીજ વિષા ખવરાવે. જે ઢોળી માણસો ઊંચા આસન ઉપર બેસીને કથા સાંભળે તેઓ ઘણા કાળ સુધી નરકમાં રહીને પછે કામડા અવતરેછે. જેઓ ગોઠણીઆ વાળીને અથવા ખાટલા ઉપર બેસીને કથા સાંભળે તેઓને ઝાડનો અવતાર આવે. પગે લાગ્યા વિના કથા સાંભળે તેઓને ઝેરી ઝાડનો અવતાર આવે અને સુતાં સુતાં સાંભળે તેઓને અજગરનો અવતાર આવે. કથા વાંચનારની જરોજર આસનપર બેસીને જેઓ સાંભળે તેઓને શુરપત્નીમાં ગમન કર્યા જેટલું પાપ લાગીને નરકમાં જવું પડે. પુરાણ વાંચનારની અને પાપ મટાડનારી કથાની જેઓ નિંદા કરે તેઓને સો જન્મસુધી કુતરાનો અવતાર આવે. કથા ચાલતી હોય ત્યાં જેઓ વાતો કરે તેઓને ગધેડાનો અને પછી કાંડીડાનો અવતાર આવે. કોઈ દિવસે પણ જેઓ પવિત્ર કથા સાંભળે નહીં તેઓ નરક ભોગવ્યા પછી વનમાં સૂવર અવતરે. કથા થતી હોય તેને જેઓ વખાણે તે ઉત્તમ માણસો, કથા સાંભળ્યા વગર પણ અવિનાશી પરમપદને પામે. કથા થતી હોય તેમાં જેઓ વિદ્ય નાખે તે જલ માણસો કરોડો વર્ષ સુધી નરક ભોગવ્યા પછી ગામના ભુંડણનો અવતાર પામે. જેઓ પુગણની પવિત્ર કથા ભોકાને સાંભળાવે તેઓ સેંકડો કદપસુધી બ્રહ્મલોકમાં રહે. પુરાણ વાંચનારને આસનને વાસ્તે જેઓ ગલીઆ, મૃગચર્મ, વસ્ત્ર, બાન્નેઠ કે પાટીયું આપે તેઓ સ્વર્ગલોકમાં જઈ મનગમતાં સુખ ભોગવી પછી બ્રહ્મલોક વગેરેમાં રહી પરમપદ પામે. પુરાણ વાંચનારને જેઓ નવું

વસ્ત્ર આપે તેઓ જન્મોજન્મમાં સુખીઆ અને જ્ઞાની થાયછે. મહા-
 પાપવાળા અને ઉપપાતકવાળા હોય તેઓ પણ પુરાણ સાંભળવાથી
 પરમ પદ પામે. હે બ્રાહ્મણો ! આ વિષયમાં સાંભળનારના સર્વ પા-
 પને મટાડનાર, વિચિત્ર અને મનને ગમે એવો પવિત્ર ઇતિહાસ
 કહ્યું. દક્ષિણદેશમાં બાબ્બલ નામે એક ગામ છે તેમાં સર્વ મૂઢ
 અને કર્મથી ભ્રષ્ટરો વસતા હતા. તેમાં બ્રાહ્મણનો ધર્મજ નહતો,
 સઘળા લોકો વેદ તથા ધર્મશાસ્ત્રથી વિમુખ, જપ અને પાઠથી ર-
 હિત, પરસ્ત્રીઓમાં લાંપટ, ખેડ કરનારા, હથીઆર ઉપાડનારા,
 બાગ્ય રહિત અને કપટી લોકો વસતા હતા. જ્ઞાન કે વૈરાગ્યરૂપી
 ઊંચા ધર્મને કોઈ જાણતાજ ન હતા. સ્ત્રીઓ પણ પાપમાં પ્રીતિ
 રાખનારી, નજરમાં આવે તેમ કરનારી, વિષયમાં લાંપટ, ભુંડી બુ-
 દ્ધિવાળી આવળે માર્ગે ચાલનારી અને સારાં આચરણ વિનાની
 હતી, તેમાં એક વિદુર નામનો અધમ બ્રાહ્મણ, પરણેલી સ્ત્રી છતાં
 પણ વેશ્યામાં લાગેલો અને આવળે માર્ગે ચાલનાર હતો. એ બ્રા-
 હ્મણ પોતાની વંદુલા નામની સ્ત્રીને મુઠી દરેક રાતે કામદેવની પી-
 ડાથી વેશ્યાને ઘેર જઈ મોજ કરતો હતો. પતિએ મુકા દીધેલી તે
 જુવાન વંદુલા પણ કામદેવની પીડા નહીં ખમાયાથી રાતની જર-
 પુરૂપ સાથે રમતી હતી. કોઈ દિવસે જર પુરૂપ સાથે મળેલી એ ભુંડી
 સ્ત્રીને જોઈ તેનો પતિ ક્રોધથી ઉતાવળો ઉતાવળો તેના ઉપર દોડ્યો.
 જર ભાગી જતાં એ દુષ્ટ બ્રાહ્મણ જાયડીને પકડી પાડુ મારી, પછે
 મુઠીએ મુઠીએ મારવા લાગ્યો, ધણીએ પીડા કરવાથી એ વંદુલા
 ગુસ્સે થઈ બેઘડક રીતે બોલી કે તમે રોજ વેશ્યા પાસે જાઓ છો
 પછી મારી શી ગતી ? હું રૂપાળી અને જુવાનીથી શોભનારી સ્ત્રી
 પતિના સંગવિના કામદેવની પીડાને કેમ સહન કરી શકું ? એ પ્રમાણે
 તે જાયડીની વાત સાંભળી એ અધમ બ્રાહ્મણ બોલ્યો કે-તે ખરી

વાત કહી માટે તારૂં સારૂં થાય એવું કહ્યું. જ્ઞાન પુરુષો પાસેથી
 નાણું લઇને તેઓને ખુશી કરતી જા અને તેઓની પાસેથી મળે
 તે સધળું ધન મને આપવું એટલે હું વેશ્યાઓને આપીશ. એમ
 કરવાથી તારી અને મારી બન્નેની કાંમના પુરી થશે. એવું ધણીનું વચન
 વંદુલાએ પણ કબુલ કર્યું. એ પ્રમાણે તે સ્ત્રી ભર્તાર બન્ને ખરાબ
 કામમાં લાગતાં કાળે કરી એ વેશ્યાને ભોગવનારો બ્રાહ્મણ મરી ગયો.
 ધણી મુવા પછી કાંઈક આપેડ થએલી તે વંદુલા પોતાના દીકરા-
 ઓની સાથે ધણા દિવસ સુધી પોતાના ઘરનાં રહી. એક દિવસે
 શિવરાત્રીની પર્વણી ઉપર તે વંદુલા પોતાના સંબંધીઓની સાથે
 ગોકર્ણુ ક્ષેત્રમાં ગઇ. ત્યાં તીર્થના જળમાં નાહી, કોઈ દેવમંદિરમાં
 પવિત્ર પુરાણની કથા થતી હતી તે તેના સાંભળવામાં આવી. એ
 કથામાં એવું આવ્યું કે-જ્ઞાન પુરુષ સાથે લાગેલી સ્ત્રીઓ નરકમાં
 પડે ત્યારે યમના દૂતો તેઓના ખાનગી ભાગમાં ઉની ઉની લોહા-
 ની ભોગલ ખોતી દીએ છે. એ વાત સાંભળી ભય પામીને તે
 વંદુલાએ એ પુરાણ વાંચનારા બ્રાહ્મણને એકાંતમાં કહ્યું કે-હું
 મહારાજ ! અજ્ઞાણતાં મેં મોટું પાપ કર્યું છે. જીવાનીમાં કુટિલ-
 પણાથી નજરમાં આવે તેમ વરતી છું. હમણાં આ તમારી કથાનું
 વચન સાંભળી મને મોટી બીક લાગી છે અને શરીર વારે ધડીએ
 ધુન્ને છે. હું કે જે વિષયમાં લપટ, પાપણી અને કામદેવથી મોહ
 પામેલી છું તેને ધિક્કાર છે. થોડાક સુખને વારતે ભયંકર દુઃખ
 ભોગવવું પડશે. મરીશ ત્યારે હું ભયંકર યમદૂતોને કેવી રીતે જોઇ
 શકીશ ? એઓ, પાસલાઓથી મારૂં ગળું બાંધી લેશે. ત્યારે કેમ
 સુખ વળશે ? નરકમાં મારા દેહના કટકે કટકા કરી નાંખશે તે મા-
 રાથી કેમ ખમાશે ? પાછી હું ધગધગતા ક્ષારકર્દમ નરકમાં શી રીતે
 પડી શકીશ ? કીડા અને પક્ષી વગેરે લાખો અવતારોમાં નિરંતર

દુઃખથી પીડાતી હું શી રીતે ભટકીશકીશ ? હવે આજથી મને ખાતું
 પણ કેમ બાવે અને દુઃખને લીધે રાતની ઊંઘ પણ કેમ આ-
 વશે ? હાથ મુઠ્ઠા છું. જળી ગમ્મ છું. ફાટી પડી છું. અરે દૈવ !
 એવી કુપ્રુદ્ધિ આપીને મને મોટા પાપમાં કેમ નાખી ? શ્વળીએ
 ચડેલા અને ઊંચા પર્વતની અણી ઉપરથી પડતા માણસને જેટલું
 દુઃખ થાય તે કરતાં પણ કરોડવાળું મને દુઃખ થયું છે. દશ હજાર
 અશ્વમેધ જગન કરે અને સો વર્ષ સુધી ગંગાજીમાં સ્નાન કરે તો
 પણ મારું મોટું પાપ મટે એમ નથી. શું કરું ? ક્યાં જાઉં ? કોની શ-
 રણે જાઉં ? આ જગતમાં હવે કોણ મને નરકરૂપી સમુદ્રમાં પડતી
 બચાવે ? હે મહારાજ ? તમેજ મારા ગુરુ અને માળાપ છો. હું રાંક
 અને તમારે શરણુ આવી છું માટે મારો ઉદ્ધાર કરો, ઉદ્ધાર કરો.
 એ પ્રમાણે તે વંદુલા ખેદથી પગમાં પડી. તેને ઉઠાડી એ બુદ્ધિમાન
 બ્રાહ્મણે દયાથી કહ્યું કે આ મોટી કથા સાંભળીને તું સમયસર ચેતી
 એ ધર્મ સાંભળે તું ધારતી રાખીશ માં તને સુખ થશે એવો ઉ-
 પાય જતાવીશ. સારી કથા સાંભળવાથીજ તારી આવી બુદ્ધિ થઈ.
 વિષયમાં વૈરાગ્ય થયું. અને મોટો પસ્તાવો થયો. પસ્તાવો, એ સ-
 ધના પાપોનું મોટું નિવારણ છે. સારાં માણસો પસ્તાવાથીજ તરત
 પાપનું નિવારણ કરે છે. પાપનાં સધળાં નિવારણુ વિધિ પ્રમાણે કર્યાં
 હોય તોપણ જે માણસોએ પસ્તાવો ન કર્યો હોય તેઓને ઉત્તમ
 ગતિ થતી નથી. જેમ વારંવાર સાફ કરવાથી અરીસો નિર્મળ થાય
 તેમ વારંવાર કથા સાંભળવાથી ચિત્ત બહુ નિર્મળ થાય છે. જ્યારે
 ચિત્ત નિર્મળ થાય ત્યારે સદાશિવનું ધ્યાન સિદ્ધ થાય છે. ધ્યાન
 કરવાથી મન, વાણી અને કાયાથી કરેલા સધળા પાપને તુરત મટા-
 ડી પુણ્યવાન માણસો સદાશિવના પરમપદને પામે છે. એટલા માટે
 પાપીઓને સારી કથાજ મોક્ષનું ઉત્તમ સાધન છે. કથાથી ધ્યાન

થાયછે અને ધ્યાનથી મોક્ષ થાય છે. નિરંતર નિર્ભળ સમજણવાળો
 જે માણસ આ કથાને સાંભળે તે માણસ ખીજા જન્મમાં ધ્યાન
 પામીને પરમપદમાં જાય છે. માણસોને સારી કથાનું શ્રવણ એજ
 સર્વ કલ્યાણનું ખીજ છે. જે કથા સાંભળે નહીં તે પશુ જેવો મા-
 ણસ બંધનમાંથી કેમ છુટે એટલા માટે તુ પણ મનને સઘળા
 વિષયોમાંથી પાછું વાળી પરમ ભક્તિ રાખી હમેશ પવિત્ર કથા સાં-
 ભળ. હમેશ કથા સાંભળતાં તારું ચિત્ત શુદ્ધ થશે. તે ચિત્તથી શંક-
 રનું ધ્યાન થશે અને તેથી મુક્તિ મલશે. સદાશિવનું ધ્યાન કરના-
 રને એકજ જન્મથી મુક્તિ મળે એમાં સંશય નથી. એ હું ખરેખરી
 વાત કહું છું. એ પ્રમાણે તે પુરાણીનું બોલવું સાંભળી જેને આંસુ
 આવી ગયાં એવી તે વંદુલા તેના પગમાં પડીને ‘મારૂં કામ સિદ્ધ
 થયું, એમ બોલી પછી તેજ મોટા ક્ષેત્રમાં તેજ બ્રાહ્મણ પાસેથી
 મુક્તિ આપનારી પવિત્ર કથા સાંભળવા લાગી, તે બ્રાહ્મણે તેને
 એવી વૈરાગ્ય વધારનારી કથા સંભળાવી કે જે સાંભળવાથી માણ-
 સને તરત વિષયની વાસના મટી જાય. એ કથા સાંભળવાથી ચિત્ત
 શુદ્ધ થઇને વૈરાગ્યના પ્રવાહમાં ચાલવા લાગ્યું. પછી તે બ્રાહ્મણે ભ-
 ક્તિરસવાળી શિવની કથા સંભળાવી. જેમ જેમ એ વંદુલાનું ચિત્ત
 શુદ્ધ થતું ગયું તેમ તેમ ધીરે ધીરે સદાશિવનું ધ્યાન થવા લાગ્યું.
 ધીરે ધીરે રજ્જેગુણ અને તમોગુણના મેલ મટી ગયા. સઘળા વિ-
 પવના સુખની લાલચ જતી રહી. એવી રીતે શુદ્ધ થએલા વંદુલાના
 ચિત્તમાં સદાશિવના સ્વરૂપનું ધ્યાન આવવા લાગ્યું એ પ્રમાણે સ-
 દગુરૂના આશ્રયથી જેની સુખુદ્ધિ થઇ એવી તે વંદુલા વારંવાર
 સદાશિવના ચૈતન્ય અને આનંદમય સ્વરૂપનું ધ્યાન કરવા લાગી.
 રોજ તીથેના જલમાં નાહાતી, જટા અને વલ્કલ વચ્ચેને ધારણ કર-
 રતી, આખે શરીરે, બરગ લગાવતી, રૂદ્રાક્ષનાં ધરેણાં પેહેરતી,

શિવ નાગના જપમાં લાગેલી, મૌન રાખતી, નેત્ર મીચી રાખતી, પન્નાસન વાળીને બેસતી. પવિત્ર કથા સાંભળવામાં ઉત્સાહ રાખતી, ગુરૂની સેવામાં પ્રીતી રાખતી અને સંતાન તથા સંબંધીઓને ત્યાગ કરી બેઠેલી વંદુલાએ એવી રીતે સદાશિવને પ્રસન્ન કર્યા. હે જગતના નાથ હે જગતના સૃષ્ટિ સ્થિતિ અને પ્રલયને કરનાર હે સર્વ જગતે મુખ્ય નમવા યોગ્ય ! હે શિવ ! હે અવિનાશી ! હે જગત્કર્તા ! હે કાળને નાશ કરનાર ! હે માયાના ખોટા ગુણોના પ્રકાશ કરનાર ! હે શ્રી મહેશ્વર ! મારા ઉપર કૃપાદષ્ટિ કરો હે શંભુ ! હે ચંદ્રમાના મુકુટવાળા ! હે શાંત મૂર્તિ ! હે ગંગાધર ! હે દેવતાઓ જેના ચરણને પૂજેછે એવા ! હે સર્પનાં બરેણાવાળા ! હે કૈલાસનાવાસી ! હે ઇશ્વર ? હે ભક્તોની પીડા મટાડનાર ! મારા ઉપર કૃપાદષ્ટિ કરો. એવી રીતે રોજ ભક્તિથી શંકરની પ્રાર્થના કરતી અને સારી રીતે કથા સાંભળતી તે વંદુલાએ કર્મનાં બંધન કાપી નાખ્યાં. પછી કાળે કરી તેનો દેહ પડ્યો સારે તેને સદાશિવના પાર્વદો તેડી ગયા અને સદાશિવના સ્થાનકને પામી. એ લોકમાં સદાશિવ કે જેને પાર્વતીની સાથે દેવતાઓ સેવતા હતા. ગણપતિ, નંદી, મૃગી અને નીલકંઠેશ્વર વગેરે પાર્શ્વદો જેની ઉપાસના કરતા હતા. કરોડ સૂર્યના જેવું તેજ હતું. ત્રણ નેત્ર અને પાંચ મુખ હતાં, કંકે શ્યામ હતો. ડાબા ખોળામાં પાર્વતીને ધર્યાં હતાં અને વીજળી તથા ચંદ્રમા જેવી કાંતિ હતી. તેમને જેઠ સંપ્રમથથી વારંવાર પ્રણામ કરી આનંદનાં આંસુ આવી ગયાં, રવાણાં ઉમાં થઇ ગયાં. પાર્વતી અને સદાશિવે કર્ણાથી માન આપ્યું. પછી પરમ આનંદમય તેજસ્વ અને અવિનાશી એવા તે લોકમાં અવિચળ નિવાસ મળવાથી તે વંદુલા અવિચળ મુખ પામી. તેણે કોઇ દિવસ પાર્વતી પાસે જઇ પ્રણામ કરી પુછ્યું કે મારા પતિની શી કાંતિ થઇ છે !

પાર્વતીએ કહ્યું કે એ દુષ્ટ મનવાળો તારો પતિ નરકનાં દુઃખ ભો-
 ગવીને હમણાં વીધ્યાચળમાં પિશાચ થયો છે. ફરી તેણે ત્રૈલોક્યનાં
 ઇશ્વરી જગદંબાને પુછ્યું કે મારા પતિને કયા ઉપાયથી સારી ગતિ
 મળે ! પાર્વતી બોલ્યાં કે એ તારો પતિ જો કોઈ દિવસ અમારી
 પવિત્ર કથા સાંભળે તો સધળી અવગતમાંથી છુટી આ લોકમાં
 આવે. એ પ્રમાણે પાર્વતીનું વચન સાંભળી તેણે હાથ જોડી પો-
 તાના પતિનાં પાપ મટાડવાને વાસ્તો. જગદંબાને અરજ કરી. તેણે
 વારંવાર અરજ કરતાં પાર્વતીએ કંઈપણથી તુંગર નામના ગંધર્વને
 બોલાવી કહ્યું કે હે તુંગર ! આ વંદુલાને સાથે લઈ વીધ્યાચળમાં
 તું જા. હાં આવો પતિ દુષ્ટ પિશાચ છે. તેની પાસે અમારા ગુ-
 ણની ઉત્તમ અને પવિત્ર કથા કહી તે અવગતમાંથી છુટે એટલે
 શિવની પાસે લાવજો. એ પ્રમાણે જગદંબાએ આજ્ઞા કરતાં તેમને
 પ્રણામ કરી તુંગર ગંધર્વ એ વંદુલાને સાથે લઈ વિમાનમાં બેસી
 તુરત વીધ્યાચળમાં ગયો. હાં મોટી કાયા અને દાદીવાળો, જરા-
 વારમાં હસતો અને જરાવારમાં રોતો પિશાચ તેના બેવામાં આવ્યો.
 એ પિશાચને બળાત્કારથી પકડી, પાસલાઓથી બાંધી એક ઢેકા-
 જે બેસાડી તુંગર ગંધર્વ. વીણા હાથમાં લઈને શિવની કથા ગાવા
 લાગ્યો. શંકરની મહા પવિત્ર કથા સાંભળવાથી સધળું પાપ મટી
 જતાં તે પિશાચને યાદી આવી. પિશાચનું શરીર મુકી દઈ, દેવતાઈ
 શરીર ખાગી પોતે પણ સદાશિવનું ચરિત્ર ગાવા લાગ્યો. દિવ્ય રૂપ-
 વાળો અને તુંગરની સાથે સદાશિવના સુંદર ગુણ ગાતો એ પિશાચ
 વિગાનમાં બેસી અવિનાશી મોક્ષપદ પામ્યા. સૂત કહેછે કે—આ
 પવિત્ર આખ્યાન કે જે પાપને મટાડનાર, શંકરને પ્રસન્ન કરનાર
 અને નિર્મળ જ્ઞાનનું સાધન છે તે મેં કહી સંભળાવ્યું. જેમાં શિવ-
 ના ગુણ વર્ણવ્યા છે એવા વિચિત્ર અને પાપને મટાડનાર આ આ-

ખ્યાનને જે ગાણુસ સાવધાનપણાથી સાંભળે અથવા પાઠ કરે તેને પરમ આનંદ મળે, અને આ લોકમાં અનેક પ્રકારનાં સુખ ભોગવી મુક્તિ પામી પરમપદમાં જાય. કેમકે આ આખ્યાન સંસારરૂપી રોગના ઔષધરૂપ છે. હે મુનિઓ ! તમે ભગ્યશાળી છો અને તમારા મનોરથ સિદ્ધ છે. કેમકે સદા શંકરની કથારૂપ નવા અમૃતરસને પીઓ છો. જેઓનું મન સદાશિવનું ધ્યાન કરે, વાણી શુભોત્તી રતુતિ કરે, અને કાન કથાનું શ્રવણ કરે તેઓનોજ જન્મ આ લોકમાં સફળ છે અને તેઓજ સંસારમાંથી તરી જાય છે. અનેક પ્રકારના શુણુના ભેદથી સ્પષ્ટ નાહ જણાતા, જગતમાં બાહ્ય અને અંદર પોતાના સ્વરૂપથી પ્રકાશતા, પોતાનાજ સ્વરૂપમાં વિદ્યાર કરતા, વાણી તથા મનની વૃત્તિથી દૂર અને અનંત આનંદથી ભરપૂર એવા અવિનાશી પરમ શિવને શરણુ જાડો છું.

વિવિધગુણાવિભેદૈર્નિત્યમસ્પૃષ્ટરૂપં જગતિચબહિરંત
ર્વાસમાનંમહિમ્ના ॥ સ્યમહસિવિહરંતંવાઙ્મનોવૃત્તિ
દૂરંપરમશિવમનંતાનંતસાંદ્રપ્રપદ્યે ॥ ૧૩૩ ॥

એ પ્રમાણે સ્કંદપુરાણમાંના બ્રહ્મોત્તર ખંડનો પુરાણ શ્રવણ માહાત્મ્ય વર્ણન એવા નામનો બાવીશમો અધ્યાય પુરો થયો, શ્રી બ્રહ્મોત્તર ખંડનું ગુજરાતી ભાષાંતર પુરૂ થયું.

— ❁ ❁ ❁ —

શિવ નિર્માયનો નિર્ણય.

આ શિવ નિર્માલાદિકના ગ્રહણનો નિષેધ જ્યોતિર્લિંગાદિકથી ગુદાં લિંગોના વિષયમાં લાગુ પડે છે, કેમ કે પુરૂષાર્થ પ્રબોધમાં અવિષ્ય પુરાણના વચનથી કહ્યું છે કે “ જ્યોતિર્લિંગ વિના બીજું

જે લિંગ પૂજવામાં આવતું હોય તેના નૈવેદ્યનું કે નિર્માલ્યનું ભક્ષણ કરવામાં આવ્યું તો તમકૃચ્છ વ્રત કરવું. શાલગ્રામ ગાણુલિંગ, સ્વયંભૂલિંગ, પારદત્તું લિંગ, આણેલું લિંગ, ચંદ્રકાંત મણિનું લિંગ, અને સુવર્ણથી કે રૂપાઆદિથી બનાવેલું લિંગ એઓના નૈવદ્ય ભક્ષણનો દોષ નથી (તેમજ) ગાણુલિંગ, ચંદ્રકાંત મણિનું લિંગ અને હૃદયમાં કરેલું લિંગ એઓના નૈવેદ્યનું તે ચાંદ્રાયણ કર્યા નેટલું ફળ આપે છે. શિવની દીક્ષાવાળો ભક્ત જે નૈવેદ્યને ‘અ ભક્ષ્ય છે’ એમ કહે તેનું ભક્ષણ કરવામાં પણ દોષ નથી, સ્વયંભૂલિંગ, ગાણુલિંગ, રત્નનું લિંગ અને સિદ્ધ સ્થાપેલું લિંગ એઓના નૈવેદ્યાદિક ઉપર ચંડોને અધિકાર નથી જે ઉપર ચંડોનો અધિકાર હોય તેનું માણુસોએ ભક્ષણ કરવું નહિ પણ જે ઉપર ચંડોનો અધિકાર ન હોય તેનું તો ભક્તિ પૂર્વક ભક્ષણ કરવું અને નિર્માલ્યનો પણ ઉપયોગ કરવો.” ત્રૈવિક્રમીમાં કહ્યું છે કે “ગાણુલિંગ, ધાતુનું લિંગ, સિદ્ધ લિંગ, સ્વયંભૂલિંગ અને સદા શિવની સઘળા પ્રતિમાઓ એઓમાં ચંડોનો અધિકાર નથી.” આ વિષયમાં હે ! મોટાં વ્રતવાળા પાર્વતિ ? જે માણુસ બ્રહ્મહત્યાવાળા છતાં પણ પવિત્ર થઈને નિર્માલ્યનું ધારણ કરશે તેના મોટા પાપને પણ હું તુરત નષ્ટ કરીશ.” એમ સ્કંદ પુરાણમાં શિવનું વચન છે, માટે અપવિત્ર માણુસે શિવ નિર્માલ્ય ન લેવું પણ નાહીતેજ લેવું એમ સ્માર્ત લોકો કહે છે, ઉપનયન સંસ્કાર વગરનાએ ન લેવું એમ શૈવ લોકો કહે છે. તિથિ-ત્વમાં હેમાદ્રિના પરિશિષ્ટના વચનથી કહ્યું છે કે “શિવનાં નૈવેદ્ય, પત્ર, પુષ્પ, ફળ, અને જળ એઓ અગ્રાહ્ય છે, પણ શ્વાસિઆમની શિલાના સંગથી સર્વ પવિત્ર થઈ જાય છે.” અભિપ્રાય એ છે કે પ્રંચાયતન પૂજામાં સમસ્ત દેવના ઉદ્દેશથી જે નિવેદિત હોય તેમાં અગ્રાહ્ય પણું નથી. શિવપુરાણમાં કહ્યું છે કે “જેઓ વીરભદ્રના

શાપને લીધે શિવ શક્તિથી વિમુખ હોય, જેઓ શિવ વિના અન્ય દેવોના ભક્ત હોય અને જેઓ દીક્ષિત ન હોય તેઓને સદાશિવના એ ચારે પ્રસાદો અયોગ્ય છે. ” કાશિખંડમાં કહ્યું છે કે “વિશ્વનાથના સ્નાનના જળાનું મસ્તક પર ધારણ કરવું એ જલધર બંધ સધળાં સુખોને ખેંચી લાવે એવો છે. ” (વળી) મનુષ્ય શિવલિંગને વિધિ પૂર્વક સ્નાન કરાવી તે સ્નાનના જળને ત્રણ વાર પીયે તેનું આ જગતમાં ત્રણે પ્રકારનું પાપ તુરત નષ્ટ થાય છે. જે માણસ લિંગને નવરાવવાના જળથી પોતાના મસ્તકમાં અભિષેક કરે તે નિષ્પાપ માણસને ગંગા સ્નાન કર્યા જેટલું ફળ થાય છે. ” આ વચન પૂર્વ વાક્યોનું અવલોકન કરતાં વિશ્વનાથના લિંગના વિષયમાં લાગુ પડે છે એમ કેટલાએક કહે છે, અને ખીજાઓ કહે છે કે કાશિખંડમાં રત્નેશ્વરના આખ્યાનમાં તેવુંજ પ્રકરણ જોવામાં આવે છે. તેથી કાશિમાં રહેલા તથા પુરાણોમાં પ્રસિદ્ધ સધળાં લિંગોના વિષયમાં લાગુ પડે છે.

નિર્માલ્યં નિર્મલંશુદ્ધં નિર્મલત્વાદ નિંદિતમ્ ॥
તસ્માદ ભોજ્યં નિર્માલ્યં પ્રાકૃતૈર શિવાત્મકૈઃ ॥

નિર્માલ્ય વસ્તુ જે નિર્મલ અને શુદ્ધ હોય તેને કહેવામાં આવે છે; અને તે નિર્મળ હોવાથી પ્રશંસા કરવા જેવું છે, એટલા માટે શિવ ભક્તિ વિનાના પ્રાકૃત પુરુષોએ નિર્માલ્ય ભોજન કરવું નહિ.

ભસ્મ, રૂદ્રાક્ષ અને શિવનામ સ્મરણ મહાત્મ્ય.

ઋષિઓ કહે છે.—હે મહાભાગ્યવાન સૂત ? તમે વ્યાસજીના પરમ શિષ્ય છો માટે તમને નમસ્કાર કરીએ છીએ. આપ અમને વિસ્તારથી ભસ્મનું મહાત્મ્ય કહો. તેમ રૂદ્રાક્ષનું મહાત્મ્ય અને ત્રિજનું શિવનું નામ મહાત્મ્ય વિસ્તારથી કહો. સૂત પૂરાણી કહે છે, તમે લોકોના હિતાર્થ પ્રશ્ન બહુ સારું કર્યું છે. તમે કુળ બ્રૂષણ રૂપ અને

મહા પવિત્ર હોમ ધન્યવાદને પાત્ર છે. કારણ કે તમેને શિવની કથા અતિ પ્રિય છે. અને તે શિવજી તમારા દૈવત રૂપ છે. જેણે શિવની ઉપાસના કરી છે તેજ ધન્ય છે જેણે શિવોપાસના કરેલ તેણે પોતાના કુળનો ઉદ્ધાર કર્યો એમ સમજી સદાશિવ એવું શિવનામ જેના મુખમાં છે તેને જેમ ખેરના બગતા અંગારાને માણસ અડી શકતું નથી તેમ પાપ અડી શકતું નથી. સદાશિવને નગરદાર આટલો ઉચ્ચાર જે કોઈ કરે છે તેનું મુખ મહાપવિત્ર સર્વ પાપને નાશ કરનાર તિર્થ સમાન બાળવું. અથવા તે શિવનામોચ્ચાર યુક્ત મુખવાળા મનુષ્યનું જે દર્શન કરે તે પણ સર્વ તીર્થના ફળને મેળવે છે. જેની પાસે શિવનું નામ, વિભૂતી, અને રૂદ્રાક્ષ એ ત્રણ સાથે હાથ છે તેના દર્શન માત્રથીજ ત્રવેણી (ગંગા, યમુના, સરસ્વતી)માં સ્નાન કરવાનું ફળ મળે છે કારણ એ ત્રણ વસ્તુ ત્રવેણી સમાન છે. જેના શરીરે (શીવનામ, વીભૂતિ, અને રૂદ્રાક્ષ) એ ત્રણ વસ્તુઓ ધારણ કરેલી છે એવા મહા પુરૂષનાં પાપને નાશ કરનારાં એવાં દર્શન પણ દુર્લભ સમજવાં. તે ત્રણેના દર્શન ત્રવેણી સમાન છે. તેમાં કોઈ અંતર નથી, આમ જે નથી બાળતો તે ખરેખર પાપીષ્ઠ બાળવો. જેના કપાલમાં વિભૂત નથી, કંઠમાં રૂદ્રાક્ષ નથી અને જેના મુખમાં શિવનામ નથી તેને નીચાં મણી તજી દેવો. શિવનું નામ ગંગા સમાન છે. વિભૂતી યમુનાજી સમાન છે. અને સર્વ પાપ નાશક રૂદ્રાક્ષ માળા સરસ્વતી સમાન બાળવી. શરીરે ત્રણ વસ્તુ ધારણ કરવાનું અને ત્રવેણીમાં સ્નાન કરવાનું બંનેનું સમાન ફળ છે. કારણ તે બંનેના ફળની તુલના એક વખત બ્રહ્માએ કરી હતી. તેમાં તે બંને ફળ સમાન થયાં હતાં. અને ત્યારથી માંડીને બ્રહ્મા ઇલાદિ દેવતાઓ પણ તે ત્રણ વસ્તુને ધારણ કરે છે. શિવ એવા નામ રૂપ દાવાસિધી અનાયાસે મોટા પાપરૂપી પહોંડોને બાળીને ભસ્મ થાય છે. પાપના મૂળરૂપ અનેક

દુઃખો શંકરના નામથીજ નાશ પામે છે. જે મનુષ્ય શિવનામ જ-
 પનાનાં આસકત હોય તેજ ખરોવેદ જાણનાર પુણ્યાત્મા, ધન્યવા-
 દને પાત્ર અને વિવેકી જાણવો. શ્રી શંકરનામ ગ્રહણ કરનારને ત-
 થા શિવ નામપર વિશ્વાસ રાખનારને તમામ ધર્મો ફળ આપે છે.
 જેટલાં પાપો કરેલાં હોય તેટલાં સધળાં પાપો શિવનામોચ્ચારથી
 નાશ પામે છે. એટલુંજ નહીં પરંતુ પુનઃ એવો નર પાપ કરતોજ
 નથી. બ્રહ્મહત્યાદિ મહાપાપનો મોટો સમુહ પણ શિવનામ માત્રથી
 નાશ પામે છે શીવનામ રૂપ વહાણ કરીને જે સંસાર સમુદ્ર તરે
 છે તે મહા પાપમાં ડુબેતો હોય તો પણ સહજમાં તરે છે. સંસાર-
 ના મૂળથી પ્રગટ થયેલાં પાપોનો શ્રી શંકરના નામરૂપ કુવાડોજ
 નાશ કરી શકે છે. પાપરૂપ દાવાનથી પીડાયલાએ શીવનામ રૂપ
 અમૃતપાન કરવું, કારણ કે પાપરૂપ દાવામિથી તપેલાને ખરેખર
 તે નામથીજ શાંતિ પ્રાપ્ત થાય છે તે વીના થતી નથી. શંકરના
 નામરૂપ અમૃતના વરસાદથી બીજાએલાં મનુષ્યો કદાપી સંસાર
 દાવાનગના મધ્યમાં રહ્યા છતાં શોક નથી પામતાં, જેઓને શ્રી
 શંકરના નામની મોટી ભક્તી પ્રાપ્ત થયેલ છે. તેઓનો તત્કાળ મો-
 ક્ષ થાય છે જેણે અનેક જન્મમાં મહાતપ કરેલાં હોય તેનેજ ખરે
 ખરી શીવભક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે. જેનો અસાધારણ શીવનામ ઉપર
 ભક્તીભાવ છે તેનોજ સુલભ રીતે મોક્ષ થાય છે. બીજાનો થતો
 નથી એવો મારો મત છે. અનેક પાપ કરીને પણ જે શીવ ના-
 મનો જપ કરે છે તે સર્વ પાપથી મુક્ત થાય છે. જેમ દાવાનળ-
 થી બળીને વૃક્ષો બરમ થઇ જાય છે તેમ શ્રી શંકર નામ માત્રથી
 પાપો બળી જાય છે જે હમેશાં બરમ ધારણ કરી પોતાનું શરીર
 પરીત્ર કરે છે અને શ્રી શિવનું નામ ગ્રહણ કરે છે તે મહાધાર
 એવો સંસાર પણ તરી શકે છે. અનેક બ્રહ્મહત્યા કરીને બ્રાહ્મણનું
 ધન જીલમથી લે જનાર મહા પાપી પણ પ્રેમ પૂર્વક શિવનામ ગ્ર-
 હણ કરે તો પાપથી પીડાતો નથી. સધળા વેદોને જ્યેષ્ઠને ઉત્તમ

સંસારથી તારનારો શિવ નામરૂપ ઉપાય પૂર્વજ્ઞેષ્ઠે નિશ્ચય ક્યો છે. વિશેષ કહેવાથી શું ? શંકરના નામથી શકતો એટલા પાપથી મનુષ્યને પાવન કરે છે. કે જોટલાં પાપો કોઇ મનુષ્ય કરીજ નહી શકતું હોય. શિવ નામના ઉત્તમ પ્રભાવથી પૂર્વે ઇન્દ્રદુમ્ન ઉત્તમ ગતીને પામ્યો તેમ કોઇ મહાપાપીણી દીજ પત્ની પણ શિવનામોચ્ચાર માત્રથી પરમગતીને પામી.

॥ અથ શિવતાંડવ સ્તોત્ર પ્રારંભઃ ॥

જટાટવીગલજ્જલપ્રવાહપાવિતસ્થલે ગલેઽવલંબ્યલં-
 વિતાંભૂજંગતૂંગમાલિકામ્ ॥ ઢમઢમઢમઢમભિનાદવઢમર્વયં
 ચકારચંડતાંડવંતનોતુનઃશિવઃશિવમ્ ॥ ૧ ॥ જટાકટાહસંભ્રમ
 ભ્રમભિલિપનિર્મરી વિલોલવીચિવલ્લરીવિરાજમાનમૂર્ચનિ ॥
 ધગદ્ગદ્ગદ્ગજ્જ્વલ્લલ્લાટપટ્ટપાવકે કિશોરચંદ્રશેસ્વરેરતિઃ
 પ્રતિક્ષણંમમ ॥ ૨ ॥ ધરાધરેંદ્રનંદિનીવિલાસબંધુબંધુર સ્ફુ-
 રદ્દગંતસંતતિપ્રમોદમાનમાનસે ॥ કૃપાકટાક્ષધોરણીનિરુદ્ધ-
 દુર્ધરાપદિ કચિદિગંબરેમનોવિનોદમેતુવસ્તુનિ ॥ ૩ ॥ જ-
 ટાભુજંગપિંગલસ્ફુરત્ફણામણિપ્રભા કદંબકુંકુમદ્રવપ્રલિસદિ-
 ગ્વિધૂમુલ્લે ॥ મદાંધસિંધુરાસુરત્વગુણરીયમેદુરે મનોવિનોદ-
 મદ્રુતંબિર્ભુતભર્તારિ ॥ ૪ ॥ લલાટચત્વરજ્જ્વલદ્ધનંજય-
 સ્ફુલિંગયા નિપીતપંચસાયકંનમભિલિપનાયકમ્ ॥ સુધા-
 મયૂસ્વરેશ્વયાવિરાજમાનશેશ્વરં મહઃકપાલિસંપદેસરિઞ્જટા-

लमस्तुनः ॥ ५ ॥ सहस्रलोचनप्रभृत्यशेषलेखशेखर प्रसून
 धूलिधोरणीविधूसराधिपीठभूः ॥ भुजंगराजमालयानिबद्ध-
 जाटजूटकः श्रियेचिरायजायतांचकोरबंधुशेखरः ॥ ६ ॥
 करालभालपट्टिकाधगद्गद्गज्ज्वल द्वनंजयाहुतीकृतप्रचंड-
 पंचसायकेधराधरेंद्रनंदिनी कुवाग्रचित्रपत्रकप्रकल्पनैकशि-
 ल्पिनित्रिलोचनेरतिर्मम ॥ ७ ॥ नवीनमेघमंडलीनिरुद्धदुर्ध-
 रस्फुरत्कुहूनिशीथिनीतमःप्रबंधवद्धकंधरः ॥ निर्लिपनिर्झ-
 रीधरस्तनोतुकृत्तिमुंदरः कलानिधानबंधुरःश्रियंजगधुरंधरः
 ॥ ८ ॥ प्रफुल्लनीलपंकजप्रपंचकालिमप्रभा वलंबिकंठकंद-
 लीरुचिप्रवद्धकंधरम् ॥ स्मरच्छिदंपुरच्छिदंभवच्छिदंमख-
 च्छिदं गजच्छिदांयकच्छिदंतमतकच्छिदंभजे ॥ ९ ॥ अ-
 खर्वसर्वमंगलाकलाकंदंबमंजरी रसप्रवाहमाधूरीविजृम्भणा-
 मधुव्रतम् ॥ स्मरांतकंपुरांतकंभवांतकंमखांतकं गजांकतांक-
 धकांतकंतमतकांतकंभजे ॥ १० ॥ जयत्यदभ्रविभ्रमद्वमद्गु-
 ष्मंगमश्वसद् विनिर्गमक्रमस्फुरत्करालभालहव्यवाट ॥ धि-
 मिंधिमिंधिमिंध्वनन्मृदंगतुंगमंगल ध्वनिक्रमप्रवर्तितप्रचंड-
 तांडवःशिवः ॥ ११ ॥ दृषद्विचित्रतत्प्रयोर्भुजंगमौक्तिकस-
 न्नागैरिष्ठरत्नलोष्ठयोःसुहृद्विपक्षपक्षयोः ॥ तृणारविंदचक्षुषोः

પ્રજામહીમહેદયોઃસમપ્રવૃત્તિકઃ કદાસદાશિવંભજામ્યહમ્ ॥
 ૧૨ ॥ કદાનિર્લિપનિર્ઝરીનિકુંજકોટરેવસન્ વિમુક્તદુર્મતિઃ
 સદાશિરસ્થમંજલિવહન્ ॥ વિલોલલોચનાલલામભાલલ-
 મકંશિવેતિમંત્રમુચ્ચરન્સદાસુખીભવામ્યહમ્ ॥ ૧૩ ॥ નિર્લિ-
 પનાથનાગરીકદંબમૌલિમલ્લિકા નિગુંઠનિર્ભરક્ષરન્મધુષ્ણિ-
 કામનોહરઃ ॥ તનોતુનોમનોમુદંવિનોદિનીમહર્નિશંપરાશ્રિયઃ
 પરંપદંતદંગજતિવિષાંચયઃ ॥ ૧૪ ॥ પ્રચંડવાહવાનલપ્રભાશુ-
 ભપ્રચારિણી મહાઘૃસિદ્ધિકામિનીજનાવહુતજલ્પના ॥ વિ-
 મુક્તવામલોચનાવિવાહકાલિકાધ્વનિઃ શિવેતિમંત્રભૂષણા-
 પગજ્જયાયજાયતામ્ ॥ ૧૫ ॥

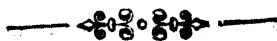
इतिश्रीदशकंधरविरचितंशिवतांडवस्तोत्रं समाप्तम् ॥

જે શ્રી શંકરે જટા૩૫ વનથી ઝરતા જલપ્રવાહથી પપીત્ર
 કંઠમાં લટકતી સર્પેની માલા ધારણ કરીને જોમાં ડમત્ ડમત્ ડ-
 મત્ ડમત્ એવો ડગરનો શબ્દ થઇ રહ્યો છે. એવું બયંકર નૃત્ય
 કર્યું છે તે શ્રી શંકર આમાં કહ્યાણ કરે. ૧ જટા૩૫ કટાહમાં
 વેગથી ભ્રમણ કરતી ગંગાના ચંચલ તરંગો ૩૫ લતાની પંક્તિથી
 શોભતાં મસ્તક વાળાં તેમજ જોમના લલાટ૩૫ પીઠ ઉપર ધ્વગત
 ધ્વગત ધ્વગત એવા શબ્દ કરતો અગ્નિ જાળવણીત થઇ રહ્યો છે
 એવા, બીજના બાલચંદ્રથી શોભતા મસ્તક વાળા શ્રી શંકરને વિષે
 નીરંતર આમરી પ્રીતિ થાઓ. ૨ પાર્વતીની કીડાના બંધુ એવા
 અટ્ટી સુંદર અને પ્રકાશમાન કટાક્ષની પંક્તિથી હાસ્ય યુક્ત મનવા-

લા તેમજ કૃપાકટાક્ષ પંક્તિથી ભંકતોની ભીડને ભાંગનારા શ્રી શં-
 કરથી માઈ ગત આનંદ પામે. ૩ જટાના સપોની પીળા વર્ણવાળા
 પ્રકાશિત ફણાના મણીઓની કાંતીના સમૂહરૂપ કુંકુમ રસથી દી-
 શાઓરૂપ સ્ત્રીઓના મુખને લીપન કરનારા તેમજ મદથી અંધ એ
 વા ગજ સુરની આમડી રૂપ વસ્ત્રથી સુંદર દેખાતા પ્રાણીના પાલક
 શ્રી શંકરથી માઈ મન આનંદ પામે. ૪ કપીલને ધારણુ કરનારા,
 લક્ષ્મી યોગમાં જનજનિત થઇ રહેલા અગ્નિના અંગારાએ કરીને
 સર્વ પ્રકારે મારને મારનારા, બ્રહ્મા, વિશ્નુ તથા ઈંદ્રાદી દેવતાઓએ
 નગરકાર કરેલા અને ચંદ્રની રેખાથી શોભતા મસ્તકવાળા તેજોરૂપ
 શ્રી શંકર આમારી ધર્માદી ચાર સંપત્તિઓ રૂપ થાઓ. ૫ ઈંદ્રાદિ
 સર્વ દેવતાઓના મુકુટના પુષ્પોની ધુળની પંક્તિથી ધુસર વર્ણવાળા
 થએલા ચરણુના પીઠવાળા વાસુકી નાગની માલા વડે જટાબુટ
 બાંધનાર એવા ચંદ્ર શેખર લાંબાકાળ સુધી આમારી ધર્માદિ ચાર
 સંપત્તિને અર્થે થાઓ. ૬ ભયંકર કપાલ રૂપ પીડની ઉપર ધ્વગત
 ધ્વગત ધ્વમત એવા શબ્દથી જનજનિત થઇ રહેલા અગ્નિમાં
 ભયંકર કાગદેવની આહુતી આપનારા અને પાર્વતીના સ્તનના ઉપર
 ચિત્રરૂપ તીલક કરવા ઉત્તમ શિક્ષી એવા ત્રીનેત્ર શંકરમાં મારી
 પ્રીતી થાઓ. ૭ નવી મેઘ મંડલથી બાંધેલા દુર્હર અને પ્રસરેલ
 આમાસની રાત્રીના અંધકારના અખંડિત પશુથી પોતાનો કંઠ બાં-
 ધી રાખ્યો છે, ગંગાને મસ્તકપર ધારણુ કીધાં છે, મૃગચર્મથી શો-
 ભી રહ્યા છે, ચંદ્રથી મનોહર દેખાય છે અને જેણે ભૂખારને ધાર-
 ણુ કર્યો છે તે શિવ આમારી સંપત્તિ વધારો. ૮ ખિલેલાં નીલ ક-
 મલના વીસ્તારથી સ્વામ કાંતી સમાન કંઠ કદળીની કાંતથી ઉત્કૃષ્ટ
 રીતે બાંધનારા, કામનો, ત્રિપુરાસુરનો, સંસારનો દક્ષના યજ્ઞનો ગ-

ભ્રુરનો અધિકારનો અને કાલનો વિખેરનો નાશ કરનારા શ્રી શંકરને હું ભજુ છું. ૯ જેમાં અધિક મંગલો રહેલા છે એવી ૬૪ વિધાર્પ કદંબ વૃક્ષની લતાના રસપ્રવાહની મધુરતાને ભણવામાં ભ્રમ રૂપ, કામદેવનો ત્રિપુરાસુરનો, સંસારનો, દક્ષના યમનો, ગળસુરનો, અંબકાસુરનો, અને યમનો પણ અંત કરનારા શ્રી શંકરને બજુ છું. ૧૦ ઉત્કૃષ્ટ વેગથી ભ્રમણ કરતા સર્પોના નિકલતા શ્વાસના ક્રમથી પ્રકાશિત કપાલમાં અગ્નિને ધારણ કરનારા, તેમજ ધિમિં ધિમિં ધિમિં એવા મૃદંગના શબ્દના અનુક્રમે પ્રચંડ તાંડવ નૃત્યને આરંભ કરનારા શિવ જયવંતા થઓ. ૧૧ પથર અને પુષ્પાદિકની વિચીત્ર શયમાં સર્પ અને મોતીની માલામાં રત્ન અને માટીના ઢેકામાં, મિત્ર અને શત્રુમાં પ્રજા અને રાજામાં સમાનપ્રુદ્ધિ રાખનારા શંકરને હું ક્યારે ભજુશ ? ૧૨ નિત્ય દુર્ભૂતિને તજનારો હું ગંગાના તીરમાં રહેલી લતાના મધ્ય ભાગમાં નિવાસ કરતો નિરંતર મસ્તક ઉપર હાથ જેડીને ચપલ નેત્રવાળી સ્ત્રીઓમાં ઉત્તમ પાર્વતીના લલાટમાં લખેલા શિવ એ મંત્રનો જપ કરતો ક્યારે સુખી થઇશ ? ૧૩ અમરાવતીમાં નિવાસ કરનારી અપ્સરાઓના સમૂહના મસ્તકમાં રહેલાં મલ્લિકાનાં પુષ્પોના ગુચ્છોથી ઝરતા ધુળના પરસેવાથી મનોહર તથા પરમ લક્ષ્મીના ઉત્તમ સ્થાન રૂપ શિવના અંગોની કાંતિનો સમૂહ અમને આનંદ આપો. ૧૪ પ્રચંડ વાડવાનલ અગ્નિ સરખા તેજસ્વી, અશુભ કર્મનો નાશ કરવા વાળા અણિમાદિ ૮ સિદ્ધિવાલી સ્ત્રીજનોએ ઉચરેલા ગીત વાલો અને શિવ મંત્રના આભૂષણ વાળો પાર્વતીના વિવાહકાલનો મોટો શબ્દ વિશ્વના જયને અર્પે થઓ. ૧૫.

શિવલીલામૃત યાને સ્તુતીમાળા.

ગણપતિ આદિ ઈશ્વર સ્તુતી.

“ જે જે રામચંદ્ર રઘુવીર ” એ રાગમાં.

જે જે વિદ્ય હરણુ ગણરાય,	જે જે વિદ્ય હરણુ ગણરાય.	ટેક.
લંબોદર ગણપતી ગમ્મનન,	વાહન મુપક મનાય.	જે જે.
ચાર ભુગ સિંદુર ચર્ચિત ઉર,	સુંદ સુશોભિત કાપ;	જે જે.
સુખ સરદાર અપાર પરાક્રમિ,	વીર વડો વખણાય.	જે જે.
સદ્કારજમાં સૌથી પેહેલાં,	શંભુ સુત સમરાય;	જે જે.
જાય જાંજન ગાંજન અરિદળ,	જન રાંજન ગુણદ ગવાય.	જે જે.
શુધ બુધ દાયક વિદ્યન સાયક,	સાચ સુખદ લખાય;	જે જે.
દઢ પ્રતાપ દાયક ગણુ નાયક,	લાયક જન જશ ગવાય.	જે જે.

શાર્દૂલવિક્રિંદિત છંદ.

વંદું હું જગદીશ શીશ નગિને, વંદું જુમીના પતી,
 વંદું દુઃખ વિદારનાર વિભુને, વંદું સુધારો ગતી;
 વંદું હે અખિલેશ બેશ કરતાં, વંદું હું વિશ્વેશ્વરા,
 વંદું હું જગપાળ પ્રીતિથી સદા, વંદું હું સર્વેશ્વરા.
 વંદું દુર્ભતિ ટાળનાર શિવને, વંદું દયાના નિધી,
 વંદું વાણિ સુધારનાર શિવને, વંદું કૃપા જે કિધી;
 વંદું પાળક પ્રાણીના સરવદા, વંદું હું વિશ્વંબરા,
 વંદું દીન દયાનિધી દુઃખહરા, વંદું દયાના ઝરા.
 વંદું માતપિતા જનો સકળના, વંદું હું ત્રાતા તને,
 વંદું છો સુખકાર સર્વ જીવના, વંદું પિતા આપને;
 વંદું સદૃષ્ટિ બનાવનાર શિવને, વંદું બ્રહ્માના પિતા,

વંદું વ્યાપક સર્વદા સહુ સ્થળે, વંદું ધરી નમ્રતા.
 વંદું નાથ હું હાથ જોડિ શિવને, વંદું દુઃખો સૌ ટળે,
 વંદું આપ પ્રતાપ સર્વ સ્થળમાં, જ્ઞેનાથિ શાંતિ મળે;
 વંદું દોષ નિવારનાર હરિને, વંદું શિવં સર્વદા,
 વંદું ટાળક તાપ આપ સહુના, વંદું ટળે આપદા.
 વંદું નાથ અનાથના અવનિમાં, વંદું શિવં પ્રીતથી,
 વંદું કાર્ય સુધારનાર જનનાં, વંદું સદા ચિત્તથી;
 વંદું સત્ય તણાજ સ્નેહિ તમને, વંદું હું પાદાં ખુજે,
 વંદું હું શિવ તાત ધ્યાન ધરિને, વંદું સુખો આપજે.

છંદ ઉપર પ્રભાણુ.

વંદાને વિનતી કરે શ્રવણમાં, ધારે શ્રિ ઉમાપતી,
 જાણી દીન દયા નિધે દુર કરો, દીલે થકી દુર્ભેતી;
 તો સદ્ગૂણ ગવાય થાય સુખદા, સૂકાર્ય શોભીતને,
 શુદ્ધિ બુદ્ધિ સુગૂણ થાય સરવે, સંતાપ હારી ગને.
 જેની શુભ કૃપાથી મોહ મદતા દુર્ગુણ સરવે ટળે,
 ને સર્વે સંપત્તિ સૂખ મળતાં પાપો અમાપો બળે;
 સહેજે સર્વ દુઃખો વિનાશ કરિને, આપે સુ આનંદને,
 એવા દેવ ભરોજ મૂળ દિલમાં, સદ્ગૂણના પ્રદંને.

માલીની છંદ.

શ્રવણ થકોં નથી મેં શાસ્ત્ર પીયૂષ પીધું,
 કરથોં નથી કદાપિ દીનને દાન દીધું;
 સુખથોં કદિ નથી મેં શંભુનું નામ લીધું,
 મન વચન શરીરે પાપનું કામ કીધું.

અથ વિશ્વનાથ આરતી.

જય ગંગા ધર હર હર જયગિરિજા ધીશા જયગિરિજા વિશ્વા.

ત્વમાંપાલય નિત્યં કૃપયા જગદીશા હર હર હર મહાદેવ ॥ ૧

કૈલાશેગિરિ શિખરે કલ્પદ્રુમ વિપિને શિવ કલ્પદ્રુમ વિપિને;
જિત મધુકર પુંજે કુંજ વને ગહને, કોકિલ કુંજતિ ખેલતા હંસા
વન લાલતા.

શિવ હંસાવન લલિતા રચયતિ કલા કલાપી વૃત્તયતિ મુદ સહિતા.
હર હર. ૨

તસ્મિન્ સુ લલિત દેશે શાલા મણિ રચિતા શિવ શાલા મણિ રચિતા,
તન્મધ્યેહરનકટે ગૌરીમુદ સહિતા, કીડારચયતિ ભુષ રાંજત માતમીશ;
ઈન્દ્રાદિક સુર સવિત પ્રણુભાતત શીશમ્. હર હર. ૩

વિશુધવધનહુ વૃણતિહૃદયં મુદસહિતા કિન્નરગાનંકુરતે સમસ્વર સહિતા,
ધિનનં ધિનનં કથયતિ મૃદંગ વાદયતે, શિવ મૃદંગ વાદયતે;
કનુ કનુ લલીતં વેણું મધુરં નાદયતે. હર હર. ૪

રણુ રણુ ચરણે વાદયતિ ત્રિપુર મુજ્જલિતા હર ત્રિપુર મુજ્જલિતા;
ચક્રાર્વત ભ્રમયતિ કુરતે તાંતાંતાં શિવ કુરતે તાંતાંતાં ભુષ ચુપ,
ચાલં વાદીતિ શિવતાલં અંગુષ્ઠા શુલિનાદં લાસ્યગતંકુરતે. હર હર. ૫

કરપુરદ્યુતિ ગૌરંપંચાનન સહિતં શિવપંચાનન સહિતં,
ત્રિનયન શશિધર મૌલં વિષધરકંઠયુતં, સુંદર જટાકલાપં,
પાવક ભર બાલં ડગર ત્રિશ્વત્ર કપાલં. હર હર. ૬

શંખ વિનદં કૃત્વા ઝલ્હરિ નાદયતે શિવ ઝલ્હરિ નાદયતે,
નિતરાં જયતે બ્રહ્માવેદ ચતુષ્ઠ કુંગઃ અમૃત ચરણુ સરૌજં;
હૃદિકમલે ધૃત્વા અવલોકયતિ મહેશ શંભુ બહુનત્યા. હર હર. ૭

તુષ્ઠ પરચતિ માલાં પત્રગ મુપવીતં; શિવ પત્રગ મુપવિતં.
વાગ વિભાગે ગિરજા રૂપં અતિ લલિતં શિવરૂપં અતિ લલિતં;
સકલ શરીરે મનસિજ કૃત ભસ્મા ભરણુમ્ ધૃતિ નૃપમ ધ્વજ રૂપં
લતા પત્ર અહણું. હર હર. ૮

ધ્યાન આરતિ સમયે યદિકૃત્વા શિવં શિરસા ત્રિજટાનાથં ધૃક્ષિં વહુ નત્યા,
શંવર નાશં પ્રતિપઠનામઃ કુરતે શિવપઠનં શિવ સાયુજ્યં ગચ્છતિ
ગદગાયઃ શૃણુતે હર હર હર મહાદેવ. ૯

શાર્દૂલવિક્રિંહિત વૃત.

પૂજનાં પરિધાનને સજિ ભદ્ર, આનંદ અગે ભરી,
સુગંધી સહુ સાધનો સજ ઠરી, કૈવલ્ય વૃત્તિ ઠરી,
જનને તું શિવ પૂજને મુદ્દ ભયો, ધીજાં સુખો સંક છે,
શંભુ પૂજન સુખથી પ્રિય સખા, આડો અરે આંક છે,
વાળા વાસી પવિત્ર તિથે જળના, છોડી કુવારા ધણા,
બોળાને જળ પુંદથી ભીંજવોને, જ્વેજે નિહાળી જરા;
ટાઢાં હીમ થયેલ નેત્ર પથમાં, ઉજાસને આંજશે,
શંભુ પૂજન સુખથી પ્રિય સખા, આડો અરે આંક છે.
ભાંગોના અગ્નિનેક વર્ષણુ વડે, અંકાર તો જામશે,
આંણી સ્વર્ગ ભુમિ થકી ભગિરથે, ગંગા તહીં જાણુજે;
મેઘાડંબર કાળ લાં ચમ્પ જશે, જુકિત વધુ જામશે,
શંભુ પૂજન સુખથી પ્રિય સખા, આડો અરે આંક છે.
ઝોળી ચંદન ગંધ સૌરભ ભયો, કર્પૂર ને કેસરે,
ઝૂંગારી શિવશ્વેત પુષ્પ જુહાથી, ને સેવતીની સરે;
ધીજાં અન્ય અતેક પુષ્પ સમુહે, ધોંગા ધણી દાંકજે,
શંભુ પૂજન સુખથી પ્રિય સખા, આડો અરે આંક છે.
દીવા દિવ્ય કરી દિવેલ ધૂતના, ધૂપો ભલી ભાતના,
ધીલી પત્ર કુણાં કુણાં દળ થકી, ઝોધો જશે પાપના;
તૈવેલો નવલાં ધરી સ્થિર મને જે આરતી તું કરે,
શંભુના ચરણામૃતે શુધ થઈ, સસાર શિંદુ તરે. । ।

(૫)

ધંદ્રવજા છંદઃ

હે શિવ હે શંકર હે કૃપાળુ, ઉદારતા આપ સમીન બાળું;
કૃપા કેટલે બવ કટ હારો, આધાર છે ઇશ મુંને તમારો.

હરિગીત છંદ.

ટાઢાં જળોના હોજમાં જેસો બલે શાન્તી ધરી,
કદો હીમ ગૃહની હીમ છાયા છત્રમાં જેસો ઠરી;
કાદંગરીનું હીમગૃહ એ તૂટનામાં નહિ રતી,
શિવ શરણુ સમ સંસારમાં સ્થળ એક શાન્તીનું નથી.
મલયાચલે ચંદન ઘટામાં વાસ કાઢ્યો તે બલે,
ધનસારનાં લેપનવડે નહિ શીતતા એવી મળે;
વિંધ્યાટપીના વન મહીં કદો તું જશે કરીને મતી, -
શિવ શરણુ સમ સંસારમાં સ્થળ એક શાન્તીનું નથી.
કદો શરદ ચંદ્રો સેવીને શાન્તી તણી આશા ધરે,
એ ચંદ્રિકા અંતરતણા નહિ તિમ્ર તાપ હરે હરે;
બાઢી છુવેલી કુંભકારે આગ અંતરમાં અતી,
શિવ શરણુ સમ સંસારમાં સ્થળ એક શાન્તીનું નથી.
વાળાતણા શુભ વ્યજ્જનોથી શાન્તી દેવી દિશ રમી,
પણ શાન્તીએ નહિ અચળ છે છે ચપળ ચપળા ના સમી;
ગોલોકને વૈકુંઠ વાસી ઇદિ સાધે અહીં વસી,
શિવ શરણુ સમ સંસારમાં સ્થળ એક શાન્તીનું નથી.

વસંત તિલકાવૃત.

નદાયો નહિ નિરમળાં સરિતા જળોમાં,
જેડો નહી હિમગિરી વન ભૂવનોમાં;
પૂજ્યા નહી ગિરિસુતા ઉગિયા પતીને,
ધારી વૃથા અબુધ તે નર આકૃતિને.

શ્રદાક્ષને ધવલ ભસ્મ કરી કપાળે,
 ને શંભુ નામ ન લીધું હૃદયાદ્ર બાવે;
 પ્લેઝ્યો નહીં પરમહંસ તણી ગતીને. ધારી૦
 છોડી નહીં શિવ પરે જલયંત્ર ધારો,
 આર્યા નહીં કમળના કમનીય હારો;
 જોડ્યા નહીં જુગલ હસ્ત કદી પતીને. ધારી૦
 શક્તિ સ્મૃતિ સ્મર વિલીન રસે બુલાવી,
 ને તે ક્ષણે રસિકડાં હૃદયો કુલાવી;
 ગાયત્રિનું અચળ ધ્યાન ધર્યું ન ગીતે. ધારી૦
 એવી આહો અકથનીય શિવાનું ભૂતિ,
 શંભુ-પ્રસાદ મધુરી પ્રસરી વિભૂતિ;
 રનેહે પ્રણામ કરિયા નહિ જો સતીને. ધારી૦

ઇંદ્રવંશા.

સ્વેચ્છા થકી સૃષ્ટિ તમે શિવ કિંધી, સ્વેચ્છા થકી તે ઉપસંહરો બધી;
 અદ્ભૂત છે દેવ તમારી તો કૃતિ, આલે નહીં ત્યાં જિવ અલ્પની ગતિ.
 ક્રોટયાવધી દોષ કિંધા દયાનિધિ, જાણું નહીં હું ઉપશાંતિનો વિધિ;
 નિત્યે મને સન્નતિ શિવ આપશો, સંસાર સિંધુ થકી પાર પાડશો.
 સદા તમે સૃષ્ટ પદાર્થ સર્વના, સાક્ષી તમે છો શિવ સર્વ કર્મના;
 સર્વેશ સર્વાંતરયામીને સદા, સાષ્ટાંગ વંદી શિવ માથું છું ક્ષમા.
 આધાર બીજો નથી શંભુ તું વિના, નિત્યે કઈ છું શિવપાદ સેવના;
 ભક્તો તણી સર્વ વિપત્તિયો હરો, કલ્યાણ માંગત્ય તમે સદા કરો.
 પાદારવિંદે નમિ પાપ લાગું છું, સત્કાર્યમાં શંભુ સહાય માગું છું;
 દણી દયાની શિવ નિલ રાખશો, નિઃશેષ દોષો સહુ કાપિ નાંખશો.
 કૌટુંબી મિત્રો સ્વજનો જનો બધા, પામે નહીં કિંચિત દુઃખ આપદા;
 આરોગ્યતા આપિ કરો સહાયતા, રાખો જગતમાં શિવ સર્વ શાંતતા.

નીતિ પ્રભાણે અનુવર્તનો થશે, ત્યારે કૃપા પૂર્ણ તમારી તો થશે;
 માટે વિનેતિ કઈ વારવારે, સ્વીકારવાને કરશે ન વારરે.
 દુર્વાસનાથી શિવ દૂર રાખશે, સન્માર્ગ સદર્મ મને બતાવશે;
 સંકષ્ટ મારા શિવ સર્વ કાપશે, સામીપ્ય મુક્તી પદ લાભ આપશે.

સૂતનાથારાતિ ગીતં.

જય જય જય જગદાશ્રય, જય જન જાત રતે,
 જય સૂતનાથં બયહર, જય સુવનાદિ મતે. જય હર હર મહાદેવ.
 સુવિ શિવ નારિતક મનુજ, સ્તવક ભાવં મત્વા;
 શ્રુત્યુક્તા નિત્યંજતિ, બાય પ્રીત્મીલક્ષ્વા. જય હર હર મહાદેવ.
 કિંતુન જનં તિજગા, અધમા એ તદપિ;
 નભવતિ વિના નિદાનં, યત્કાર્યે કિમપિ. જય હર હર મહાદેવ.
 કાર્યે કિલ કૃતિ જનિતે, બ્રાંતિનિ યુક્તાનિ;
 સંકેતઃ કૌશલ્યં, જ્ઞાન મિતી માનિ. જય હર હર મહાદેવ.
 આકૃતિ પ્રમેય તાદિક, ગુણ પરમાર્ણ મયે;
 તાન્ય ત્રાખિલ જગતિ, દશ્યં તે હલયે. જય હર હર મહાદેવ.
 અત એવાસ્તિ જગદિદં, કાયમથ=ચકાર્યે;
 પ્રપરિક્ષ્યતેહિ કર્તુ, જ્ઞાન કુશલ તાર્યે. જય હર હર મહાદેવ.
 ધતિ કાર્યાત્મક જગત, વનુ માનં બવતિ;
 સર્વં સર્વ શક્તિઃ સજકઃ સંભવતિ. જય હર હર મહાદેવ.
 એ કાસિતા દશસ્તુ ત્વંકર્તાતેન;
 અભિન્નનિ મિત્રો પાદિતિ, કારણ્ય રૂપેણ. જય હર હર મહાદેવ.
 રૂપ વિચારે તલવાક મનસા ગમ્ય કૃતે,
 લક્ષ્યો નભવતિ હિભવા નાત્મ પ્રતીતિ મૃતે. જય હર હર મહાદેવ.
 અપિચસ ગુણાવતારા સ્તેત્વનુ માગમ્યા;
 તવ વિશ્વાત્મક તનુરત, દુર્જેયા રમ્યા. જય હર હર મહાદેવ.

તેનસ શુભ પરમાણુ પિંડાત્મક લિંગ;	
પરિકલ્પ્યા કરપાદા ઘાઠૃતિતે સંગ;	જય હર હર મહાદેવ.
ધ્યાય ત્વાસ્તિક ગનુગ્મ સ્તાદક બોભગવન,	
પાહ દુરા ચરણાનિ, તોદરી કુર્વન.	જય હર હર મહાદેવ.
સહ દયા સંતુષ્ટિ પ્રભૃતિ સદા આરાન,	
સંવર્ધ્ય સેવકાના, મસ્ગાકં સારાન.	જય હર હર મહાદેવ.
સત્યેતવ સ્વરુપે, પ્રેરયન સ્તવદ્વા,	
કરનાસ્તિકેષ્વિતિવસેત, સન્મતિયુત શ્રદ્ધા.	જય હર હર મહાદેવ.
દ્વિજ વક્ષભજ નિર્મિત, મારાર્તિક ગીત,	
શ્રી ભૂતનાથ ભક્તિ, દાર્યતિતદધીત.	જય હર હર મહાદેવ.

છન્દ વળા.

હે વિશ્વના દેવ દયાનિધાન, આપો મને પ્રેમથી દિવ્ય જ્ઞાન;
ઉત્કૃષ્ટ ઓ અર્ચનનું વિધાન, ઓકાચ ચિત્તે ધરે શિવ ધ્યાન.

રાગ પરજ

“ શેઠ સગાગણ સાધુને સેવે, વાણીયો પાળે વ્રત ” એ રાહ.
ભોળા શંભુ દાસ તમારો, મહા દુઃખમાંથી ઉગારો.—(ટેક).
આજ સુધી આડો અવળો ચાલ્યો, જાલ્યો ન મારગ એક;
આશરો એક તમારો કર્યો છે, રાખો સેવકનો ટેક. ભોળા શંભુ.
અંથ કે પંથ હું કાંઈ ન જાણું, જાણું તમારું નામ;
જપ તપ કે પુણ્યદાનજ કરવા, ગાંઠે નથી ધન ધામ. ભોળા શંભુ.
બણ્યો ગણ્યો નથી વેદશાસ્ત્ર વિધિ, લીધી તમારી દિક્ષાય;
આરાધું હું તો ચરણ તમારાં, સ્વામી કરોને સહાય. ભોળા શંભુ.
ત્રિવિધનાં દુઃખ આવી પડ્યાં છે, અણુ ચિત્તમાં મુજ અંગ;
કાયા માયામાં છેક ફસાયો હું, ભક્તિનો ભૂલ્યો પ્રસંગ. ભોળા શંભુ.
પાણાસુરની પાલજ જાલી, વિજળુને આપ્યું વરદાન;

દસરથ સુતનું દુઃખ નિવાર્યું, બોંળા એવા ભગવાન. બોળા શંભુ.
ત્રિપુરાસુરનો આંત આણીને, દેવતાં ટાળ્યાં દુઃખ;
એવા મહાદેવ દેવ તમે છો, કરો ન અમને ત્રિમુખ. બોળા શંભુ.

૫૬ પ્રભાત

મેં આધીન તુમારા શંકર, મેં આધીન તુમારા;૨;
શિવ શંકર ગૌરી કે નંદન, મેં આધીન તુમારા. (૨૬.)
ધેરી નદિયાં અખજળ પાણી, ભરસાગરકી ધારારે;
ઐયાં પકડકે પાર ઉતારો, એસા દીન દયાળારે. મેં આ.
પાન ટુલનકી સેવા ચઢડતહે, ઉપર જલકી ધારારે;
ખીર ખાંડકા ભોગ લગાવત, જમોને દીન દયાળારે. મેં આ.
કોષ કોષ જળ મીઠા કીના, કોષ કોષ જળ ખારારે;
હાથ નેડકર સ્તુતિ કરતહે, વિશ્વના દાસ બિચારારે. મેં આ.

૫૬ પ્રભાત

“ પ્રાત ભયો સમરતે તું શ્રી ગનેશ દેવા ”—એ રાહ.

ગંગાધર મહાદેવ, સુત પુકાર મેરી;
દીનૈ બર બેગિ નાથ, કહા કરત દેરી. ગંગાધર.
દીનખંધુ કાટુ દ્રંદ, કલિમલ અથ બોરી;
બેગિ મોહિ દરસ દેકે, આશ ગહિ તોરી. ગંગાધર.
ચંદ્રબાલ કર નિહાલ, મોટો બ્રમ મોહ જળ;
કાશીમેં બસાઉ નાથ કૃપા દર્શિ હોરી. ગંગાધર.
વિશ્વકો સહાય સદા, સેવક તેરો કહાય;
આનંદખન બાસ આશ માંગત કરજેરી. ગંગાધર.

૫૬ કાફી ત્રિતાલ.

શિવ અપરાધ ક્ષમા કરો મારો,

નિદિત કમોં જો મેં કીધાં, તે પ્રભુ સર્વ વિસારો, શિવ. ૧

શરણુ રહી પ્રભુ ચરણે વંદું, બંવજલ પાર ઉતારો.	શિવ૦ ૨
હાસ તણું રક્ષણુ કરવાનો, છે પ્રભુ ધર્મ તમારો.	શિવ૦ ૩
કૃપાધનાં કરૂણા દૃષ્ટિથી, મતિ પ્રભુ મારી સુધારો.	શિવ૦ ૪
કરૂણ જોડી વિનતિ કરું છું, સંકટ સર્વ નિવારો.	શિવ૦ ૫

પદ ખમાચ જીલો.

દીનનો દયાળ છોડી, કાણુ શરણુ જાઉં;	દીનનો૦
માત તાત જાણી શિવ, ચરણુ પ્રતિ ધાઉં;	
પાંમિને પ્રસાદ પૂર્ણ, કૃત કૃતાર્થ થાઉં	દીનનો૦
નીતિ ભક્તિ રૂપી પુણ્ય તીર્થમાં હું નાઉં;	
પરમ ઈષ્ટ શંભુની, હું સ્તુતિ ગુણ ગાઉં.	દીનનો૦
શિવ કૃપાનિધાનની હું, પૂર્ણ કૃપા ચાહું;	
સંકટ સમય નાથ, પક્ષવ હું સાહું.	દીનનો૦
નમી નમી પરાતપરા હું, શરણુ તારે આવું;	
પ્રેમ પુષ્પ અંજલિ, શિવ પદે વધાવું.	દીનનો૦

પદ ભૈરવ તથા સર્વ રાગ.

શિવ છો અતિ દયાળ, દીન જન પ્રતિપાલ,	
શરણે તમારે આમે, ભવસિંધુ તારો;	
કરો સર્વ રુડાં ક્ષાળ, સેવકની રાખો લાજ,	
અવગુણુ અપરાધ, લક્ષ્યાં ન ધારો.	શિવ૦
ભક્તનો સમાજ આજ, મળીને મહારાજ,	
વિનતિ કરીએ શિવ, તે તમે સ્વીકારો;	
કૃપા કરી કરગ્રહો, અવગુણુ નવ લહો,	
ચિત્તના શમાવી ક્લેશ, શાન્તિને વધારો.	શિવ૦

પદ બિહાગ.

ઉમાપતિ સંકટ સર્વ હરો.

અપરાધો અતિશય મેં કીધા, અનુગ્રહ પૂર્ણ કરો.	ઉમાપતિ૦
અનન્ય ભાવથી રાખું તમારો, આશ્રય એક ખરો.	ઉમાપતિ૦
કરમેડી હું વિનતિ કરૂં છું, શિવ તે ચિત્ત ધરો.	ઉમાપતિ૦
કરુણા દૃષ્ટિથી મુજ હૃદયે, પ્રેમભ ભક્તિ બરો.	ઉમાપતિ૦

પદ બિહાર તાલ ત્રિપદ્યંદી.

શરણાગતને નિભાવો, શિવ સર્વ દોષ શમાવો;	
કૃતિયો ન લક્ષમાં લાવો, શિવ સર્વ દોષ શમાવો.	
વિનય થકી વિનતિ નિત કરવા, સન્મતિ શુદ્ધ બતાવો,	શિવ સર્વ૦
વિશ્વેશ્વર જગવંદ્ય દયાલા, દુઃખ સંકટથી બચાવો.	શિવ સર્વ૦
દુષ્ટ વિકાર તણી જળોગાં. શિવ નવ અમને ફસાવો.	શિવ સર્વ૦
સદા ચરણમાં સદા અમારી, વૃતિ વિશેષ રખાવો.	શિવ સર્વ૦
અવલંબન આધાર તમારો, સદ્કર્મ કર્મ કરાવો.	શિવ સર્વ૦
પ્રતિપાલન શિવ નિલ કરો છો, તે ઉપકાર સ્મરાવો.	શિવ સર્વ૦
કૃપાધના કરગ્રહીને અમારાં, કિલ્ખિયસ સર્વ હઠાવો.	શિવ સર્વ૦
ભક્તિ થકી શંકરજી અમારૂં, ચિત્ત કદી ન ડગાવો.	શિવ સર્વ૦
ક્ષમા કરો અપરાધ અમારા, ઉત્તમ માર્ગે ચડાવો.	શિવ સર્વ૦

માલિની.

પરમ શિવ તમારી, છે કળાઓ અપાર,
 યશ ગુણ મહિમાના, કોઈ પાંખ્યા ન પાર;
 સ્તવન કરી અમે આ, પ્રાર્થનાઓ ઉચારી,
 ઘટિત શિવ દિસે જો, તેજ ક્લેશો સ્વિકારી.
 શરણુ રહિ તમારે, વૈદિયે વાર વાર,
 શિવ અતિ કરુણાના, માનિયે ઉપકાર;
 નહિ નહિ નહિ કોઈ, શંભુ ખેલી અમારો;
 કરગ્રહિ અમને આ, વિશ્વ સિંધુથી તારો.

(૧૨)

માલિની.

જય જય જગદીશા, સૃષ્ટિ કર્તા કૃપાળા,
ત્રિભુવન પ્રતિપાલા, પ્રાણુદાતા દયાળા;
તુજ પદ પ્રણુમીએ, બેઠિને એક હાથ,
નિહિત શિવ અમારી, આપને સર્વ વાત.
નળિ મતિ અમારી માગણી સર્વ કીધી,
કરવી ઉચિત ક્રોધ નાથ લક્ષ ન લીધી;
ધટિત શિવ હશે જે તેજ સ્વીકારિ બેશો,
પ્રણુત જન જિવોને પૂર્ણ આશીર્વાદ દેશો.

રંગધરા.

વિશ્વાધારા અપારા, અતિ વિનય શક્તી, વંદું પાદરવિંદે;
પ્રેરે સદ્ધર્મ નિત્યે, નહિ કદિ કસું હું, વાસના દુષ્ટ હંદે;
સંસારાન્ધ્ર પ્રવાહે, શિવ કર ધરિને, ધર્મ નૌકાચિ તારો;
વંદું હું વિશ્વનાથા, વિનયથી તમને, કષ્ટ સર્વે નિવારો.
બાણો અંતઃસ્થ વાર્તા, વધુ શિવ તમને, શું કરું હું વિલાપો;
વિશ્વાસે હું રહું છું, બાવપતિ મુજને, સર્વદા શાન્તિ આપો;
આરાધુ એક ચિત્તે, શિવ મુજ હૃદયે, ભક્તિ શ્રદ્ધા વધારો; વંદું
કૃત્યો કરાં કરું છું, અવિહિત અવળે, માર્ગે હું સંચરું છું;
તોએ વિશ્વાસ રાખી, શિવ શુભ પદનું, ધ્યાન ચિત્તે ધરું છું;
બાણી મારી દયારે, ત્વરિત શિવ કરો, નાશ સર્વે વિકારો; વંદું
દોષો મારા ધણા છે, અગણિત દુરિતો, રે બહુ દૂર ગૂણો;
માણું તે શી ક્ષમારે, નળિ કૃતિ તણો, એક ખૂણો ન ઉણો;
પ્રીતિભાવે નિભાવો, પ્રતિ દિન શિવ હું, માનું છું ઉપકારો; વંદું
તારો તારો શિવા હે, કર્મહિ અમને, વિશ્વ સિંધુચિ તારો;
બીજે એકે ન આરો, તજવિણુ શિવરે, વિદ્વ સર્વે વિદારો;

સાચો વિશ્વાસ તારો, દિન જન મુજને, ચિત્તથી ના વિસારો; વંદું
 જીવું સંસાર ગાયા થકિ ભવપતિ હું, આનિતમાં પૂર્ણ હું;
 સાચા માની પ્રપંચો, અનિશય મદધી, મૂર્ખ હું ખાત્રિ ફૂલું;
 સાદાંજે પાય લાગી, પ્રણિપત કરુંછું, વૃત્તિ મારી સુધારો; વંદું
 શી શી શોભા વખાણું, શિવ તુજ કૃતિની, શક્તિ છેરે અપાર;
 મોટા મોટા મહન્તો, અતિ શ્રમ કરિને, થાકિ પામ્યા ન પાર;
 અચાની પ્રાણિ હું તે, તુજ ગુણ મહિમા-ના કરું છું વિચારો; વંદું
 અંતર્યામી અનાદી, ત્રિભુવન પતિને, શ્રેષ્ઠ સંપૂર્ણ જાણું;
 એકાન્તે એક ચિત્તે, અપ્રતિમ શિવની, શુદ્ધ ભાક્ત વખાણું;
 શ્રદ્ધાથી પ્રાર્થના જો, કરું શિવ તુજની, લક્ષમાં સર્વ ધારો; વંદું
 આપો આરે પદાર્થો શિવ કરિ કરેણા, પુત્ર સંતાન પાજો;
 પાજો સર્વે પ્રજાને, સહુ દીન જનનાં, દુઃખ દારિદ્ર્ય ટાજો;
 બંધ આધાર તારો, વિનતિ કરું વિભુ, વાણ્યો મારી સ્વિકારો; વંદું
 શિખરિણિ.

અનાદ્યંતા દેવા, અનુપમ અવિદ્યા થકિ પરા,
 પરેશા વિશ્વેશા, પ્રભુમું પરમાત્મા પ્રભુ વરા;
 સદા પાદાન્જલે હું, અતિ વિનય ભાવેથી વિનવું,
 વિભૂ વિશ્વાધીશા, અનુગ્રહ તમારા અનુભવું.
 અતિ પાપી હું છું, વિષય મહિ લાગ્યું ચિત્ત ધણું,
 કૃપા દહી વીના, નવ રહિ સકું હું ક્ષણ આણું;
 નિયંતા ત્રાતા છો, કુશલ સુખ દાતા દુખ હરા,
 વિધાતા ધાતા છો, શરણ તુજ આવ્યો અધહરા.
 ચઢો તારે મારે, અતિ દિન ગણી સેવક મને,
 કૃપાસિંધુ વંદું, પ્રણિત જન બધું શિવ તને;
 રચી બ્રહ્માંડોને, નિયમ અતિ ભારે બહુ કર્યા,

નિવો શું વિસ્તારે, વિધ વધિ પ્રકારેજ પસર્યા.
 અહો વર્ગો સર્ગો, ગણિત ક્રમથીરે ગગનમાં,
 તગારી સત્તાથી, નિશ્ચયિન રચ્યા ધું ભ્રમણમાં;
 દયા પૂરી દેખું, સખજ શિવ પેખું સકલથી,
 નિવો સંરક્ષાયે, પ્રગટ પય કીધું પ્રથમથી.
 પ્રભુ સૃષ્ટા જાણું, ફરિ ફરિ વખાણું વિનયથી;
 દયા વીના તારી, મન નહિ ખસેરે વિષયથી;
 પ્રભુ આ સંસારે સકલ શુભ કર્મોજ કરવા,
 સૃજન્યા જીવેને, ભવ વિષય મોહોધિ તરવા.
 કિષાં દુષ્કર્મો મેં, કયમ કરિ શકું શુદ્ધ મનને,
 દયાસિંધુ વંદું, વિમલ મતિ આપો શિવ મને;
 પ્રભુ ધાંટી મોટી, નિજ જળથી ના જાઉં ઉતરી,
 કૃપા દટી પૂરી. કરી કર અહોરે પ્રભુ હરિ.
 મહા સિંધુમાંથી, તરણ જલ શું હુંજ પશુને,
 સદા સંભાળી દ્યો, શરણગત જાણી શિશુ મુને;
 અસત્પંથે આશું, તદપિજ કરોછો અનુગ્રહો,
 ક્ષમાવંતા દેવા, અવશ્યજી અગારા નવ લહો.
 દયાવંતા દાતા, દિન ગણિ નિભાવો શિવ મને,
 નમી સાષ્ટાંગે હું, વિનયથી વિનંતી કરૂં તને;
 આત્મ કંપથી તો, વિકસિત કરો મારી મતિને,
 પ્રભુ પો'આડી દો, પરમ સુખ આપી સુગતિને.
 કરાવો સત્કર્મો, સકલ શુભ ધર્મો શિવ તમે,
 શમાવો જે કીધા, દુરિત બહુ કર્મો અહિં અમે;
 સુદોષાગો આપો, દુખ સકલ કાપો કરિ કૃપા,
 શ્રમો નિધ્યા જાશે, શિવ કદિ કરો જે અવકૃપા.

તમે કહો કાપો, પરમપદ આપો શિવ મને;
 તમારો કુવાયો, વિદિત બધિ મારી કૃતિ તને;
 પિતા માતા બાપા, પરમપદ દાતા દુખ હરા,
 દયાનાથા ધાતા, સકલ ભય ત્રાતા ભવ ધરા.
 ક્ષમા આપી દેવા, દિન પ્રતિ દયા નિલ કરવી,
 પ્રભુ કેરી કીયા, પ્રભુ કદિ મને તો ન ધરવી;
 તર્યો ભક્તો તારા, ભવજળથી તારા સ્મરણથી,
 ભમાવો માં શંભુ, વિમુખ નવ રાખો ચરણથી.
 પ્રભુ પાપો કાપો, પરમ કરુણા લાવી ચિતમાં,
 નિવારો સંતાપો, ત્રિવિધી દુખ તાપો જગતમાં;
 ક્રિધા છે મેં દોષો, કૃતિ કદિ ન જોશો જગપતિ,
 સદા સન્માર્ગોની, અતિ વિમલ આપો શિવ મતિ.
 કૃપાલૂ માયાલૂ, બહુ બહુ દયાળુ શિવ હરે,
 પ્રમાણે છે શાસ્ત્રે, નિગમ બહુ વાક્યોયિ ઉચરે;
 દયા દણી દેવા, દિન જન પ્રતે નિલ કરશે,
 કરે તારી સેવા, સકલ ભય સંતાપ હરશે.
 પરા ભક્તીથી હું. પ્રણિપત કરે છું શિવ સદા,
 સ્વિકારી હ્યો સ્વામી, અનુગ્રહ વિસારે નહિ કદા;
 થયો છું વિશ્વેશા, બહુજ અપરાધી તદપિ હું;
 તમારે વિશ્વાસે, સુખથી ભવ માંહી વશિ રહું.
 મહા દેવા દાતા, નગિ નમિં કરે નમ્ર વિનતિ,
 પ્રભુ ખીજો ત્રાતા, તુજ વિણ અમારો અહિં નથી;
 નિરાધારા ધારા, નિરૂપમ નિયંતા ચિદ્ધના,
 ભવાબ્ધી કેા તારે, દિનપ્રતિ દયાળા તુજ વિન્તા.

સલીત.

જગતનાથરે, નમ્ર થૈ અમે, વિનય ભાવથી, વંદિયે તને;

શ્રવણ આ કરો, સ્વરૂપ પ્રાર્થના, શિવ કૃપાનિધે, રે દયાધના.
 બિમ્બ ભોગમાં, રાખી છે રતિ, નવ કદી અમે, ભક્તિ તો કિધી;
 શરણ આવીને, માગિએ ક્ષમા, શિવ કૃપાનિધે, રે દયાધના.
 સળંગ શક્તિ છે, તાહરી પ્રભુ, કદી કળી શકા-તી નથી વિભુ;
 સકલ કર્મના, સાક્ષિ ચિદ્વના, શિવ કૃપાનિધે, રે દયાધના.
 અહમણે તણા, ગોત્ર જે દિસે, બ્રમણ શક્તિ છે, સર્વને વિષે;
 પ્રભુ ચગતકૃતીમાં નથી મણા, શિવ કૃપાનિધે, રે દયાધના.
 જગત સૃષ્ટિમાં, ચાતુરી અતિ, નિયમ પૂર્વ કે, છે બધી કૃતિ;
 જિવ પ્રતે કિધી, છે બહુ દયા, શિવ કૃપા નિધે, રે દયાધના.
 મનુષ્યને દિધી શ્રેષ્ઠ સર્વથી, સત અસલના, જ્ઞાનની ગતિ;
 દુર કરો પ્રભુ, દુષ્ટ વાસના, શિવ કૃપાનિધે, રે દયાધના.
 સકલ પ્રાણિના, માત તાતરે, નિહિત છે તને, સર્વ વાતરે;
 તદપિ સાંભળે, દીન ચાચના, શિવ કૃપાનિધે, રે દયાધના.
 શમદયાદિના, નીમ ના સિધા, જન હિતાર્થેરે, કાર્ય ના કિધાં;
 નિજ સુખાર્થમાં, રાખિ ભાવના, શિવ કૃપાનિધે, રે દયાધના.
 અનુગ્રહો સદા, સર્વથા કરો, વિનતિ દાસની, લક્ષમાં ધરો;
 નવ જીવો તમે, દોષ દીનના, શિવ કૃપાનિધે, રે દયાધના.
 વિગતિ કાળમાં, ધૈર્ય આપશો, શિવ કૃપા કરી, કષ્ટ કાપશો;
 તુજ દયા વિના, સર્વ છે વૃથા, શિવ કૃપાનિધે રે, દયાધના.
 પતિત પાવના, પ્રાણુના પ્રતિ, પરમ પ્રેમથી, પ્રેર સન્મતિ;
 સગુણ બ્રહ્મને, નિલ વંદના, શિવ કૃપાનિધે, રે દયાધના.
 જગહિતાર્થનાં, કાર્ય જે થશે, શિવ પ્રસન્ન તો, તે થકી થશે;
 નવ તને ગમે, ઢોંગ ગર્વના; શિવ કૃપાનિધે, રે દયાધના.
 વિકટ જલ છે, વિશ્વમાં ધણી, તુજ વિના નથી, અન્યરે ધણી;
 સધળિ ટાળશો, રે વિટંબના, શિવ કૃપાનિધે, રે દયાધના.

દિન દયાળરે, દાસ તારસો, પરગ બકતુનાં કાર્ય સારસો;
 દુરિત કાપસો, સર્વ જન્મનાં, શિવ કૃપાનિધે, રે દયાધના.
 અપળ છે ધણા, ધર્મ ચિતના, વિકળ વગ છે, ઇન્દ્રિયો તણા;
 વશ નહિ થશે, રે દયાવિના, શિવ કૃપાનિધે, રે દયાધના.
 જગતમાં રહી, નીતિ પાળિયે, સુકૃતમાં સદા, કાળ કાઢિયે;
 અતિ વન્ધિ છે, એ ઉપાસના, શિવ કૃપાનિધે, રે દયાધના.
 પ્રભુ તને પત્ત-બકિત તો ગમે, તુજ પદે રતી, રાખિએ અમે;
 સકલ વ્યર્થ છે. બાલ સાધના, શિવ કૃપાનિધે, રે દયાધના.
 નિયમ તાહરા, નિત્ય માનિયે, પ્રભુ પ્રસાદ તો, પૂર્ણ પામિયે;
 નરકની નદી, થાય યાતના, શિવ કૃપાનિધે, રે દયાધના.
 તુજ કૃપાથકી, બોલિયે અમે, તુજ કૃપાથકી, આલિ યે અમે;
 તુજ કૃપા થકી, થાય કામના, શિવ કૃપાનિધે, રે દયાધના.
 નબળિ વાણિયે, જે કહ્યું અમે, શિવ સ્વિકારી હ્યો, સર્વ તે તમે;
 સતત રાખશે પ્રીતિ બાવના, શિવ કૃપાનિધે, રે દયાધના.
 સગિપ આવિયાં, પ્રાણિ પાગરો, શરણુ રાખિને, રક્ષણુ કરો;
 દુરિત દુર્ગુણો, છે અતી ધણા, શિવ કૃપાનિધે રે દયાધના.
 કર પ્રસારિને, વંદિયે અમે, કરગરી કહી-એ ખરૂં તને;
 પ્રભુ શરણુ છો, સર્વ જીવના, શિવ કૃપાનિધે, રે દયાધના.
 દિન પ્રતે દયા-દષ્ટિ રાખશે, દુરિત કર્મને, કાપિ નાખશે;
 શિવ અમારી છે, એજ વાંચના, શિવ કૃપાનિધે, રે દયાધના.

વસંતતિલકા.

હે દેવ ઇશ જગદીશ જગન્નિવાસ,
 ધારૂં ન આશ્રય મિળે-કરૂં તારિ આશ;
 આધાર સત્ય હરનો ચિતમાં ધરૂં છું,
 ખાજો તમે શિવ મને સરણુ રહું છું.

વિશ્વેશ સર્વ શુભ કર્મ કદી ન જાણ્યાં,
 કૃત્યો ગદાન ગર્ભમાં ભવ મે ન આણ્યાં;
 ભક્તિ તમારિ કરવા સુમતિ ચહુંછું. પાળો તમે
 અત્યુચ્ચ પાપ કરવા મતિ મારિ થાય,
 તે ના જીવો શિવ દયાથી રહો સહાય;
 હું ભક્તપાળ ભવતારકને ભજુ છું, પાળો તમે.
 તારી કૃપા જગધરા કદિ જો ન થાય,
 મિથ્યા પ્રયાસ સધળા શ્રમ વ્યર્થ જાય;
 આધાર હીન અતિદીન મલીન હુંછું, પાળો તમે.
 સાક્ષી તમે સકલ કર્મ વિકર્મ દશ,
 પાળી નિભાવ કરશે ત્યગ હું નબોશ;
 શિક્ષા ભયેથિ ચિતમાં અતિ હું ડરુંછું, પાળો તમે.
 દેહાકૃતી ગતિ દિસે અતિ શુદ્ધ સારી,
 અંતઃસ્થ વૃત્તિ ચિતની અતિ દુર્વિકારી;
 એવો થઇ હું શિવ સન્નિધ સંચરુંછું, પાળો તમે.
 હું ભક્તવત્સલ વિભૂ ભયથી ઉગારો,
 પૂરી કૃપાજ કરિ હાથ ગ્રહો અગારો;
 ચિત્તે ધરી ફરિફરી શિવ વીનવુંછું, પાળો તમે.
 હું પાપી જીવયકી દોષ થયા વિશેષ,
 તે સર્વ ટાળિ મતિ શુદ્ધ કરો મહેશ;
 સંસાર સાગર મથી તરવા જપુછું, પાળો તમે.
 જાણું સમસ્ત જગલોક સહાયકારી,
 તોએ વૃથા ભમિત છે ચિતવૃત્તિ મારી;
 ગાવા પુરા શિવગુણો અસમર્થ હુંછું, પાળો તમે.

ભુજંગી છંદ.

અહો વિશ્વના દેવ સર્વજ્ઞ સાચા, અમે પ્રાણિઓની સુણો નમ્ર વાચા;
 તમે વિદ્ય સકલ સર્વે નિવારો, ઉમાકાંત હે સત્ય આધાર તારો.
 પ્રભુ પૂર્ણ વિશ્વાસ તારો અમારે, મહાસંકટેરે ચઢો નાથ વારે;
 અમારો સ્થિતિઓ તમે લક્ષ ધારો, ઉમાકાંત હે સત્ય આધાર તારો.
 અરા ભેદ તારા ન કોઈજ પામ્યા, યથા જ્ઞાન તરફ કરીને વિરામ્યા;
 કૃપાનાથ તું એકધું સત્ય સારો, ઉમાકાંત હે સત્ય આધાર તારો.
 તમે સત્ય ધાર્યું હશે તેજ થાસે, અમારું વિચાર્યું સહુ વ્યર્થ જ્ઞશે;
 તમારા ગુણી સેવકાને ઉગારો, ઉમાકાંત હે સત્ય આધાર તારો.
 તમારા પ્રભુ સર્વ સંકલ્પ સત્ય, તથાપી કૃપાધીન છે સર્વ કૃત્ય;
 અમે જ્ઞાણિયે શું તમારા વિચારો, ઉમાકાંત હે સત્ય આધાર તારો.
 મહા કલ્પમાં ધૈર્ય પૂરું ધરાવો, તમારું શુદ્ધ ધ્યાન નિત્યે કરાવો;
 અમારા યધા દોષનેરે વિદારો, ઉમાકાંત હે સત્ય આધાર તારો.
 મહા કાળનું ચક્ર માથે ફરે છે, જિવો દેહનો ગર્વ મિથ્યા કરેછે;
 ક્ષણ ધ્વસિ આ ધાટ છે રે અમારો, ઉમાકાંત હે સત્ય આધાર તારો.
 અરે કાલરે ધ્રુવ કે રિપ્ત થાશે, જિવોને ન કિંચિત્કદાપી જાણાશે;
 તમારા અગમ્યો ગુણોછે અપારો, ઉમાકાંત હે સત્ય આધાર તારો.
 અમે પાપિયો પામરો અલ્પ પ્રાણી, કૃતીઓ નથી તું ચક્રીરે અજ્ઞણી;
 નિવારો તમે કુરતાના વિકારો, ઉમાકાંત હે સત્ય આધાર તારો.
 અહંકાર મિથ્યા અભીમાન મોટાં, કરીએ અમે મૂર્ખતાથીજ ખોટાં;
 અરે રંકને રાખતો એક આરો. ઉમાકાંત હે સત્ય આધાર તારો.
 દિસે દક્ષ વસ્તુ યધી નાશવંત, તમે સત્યજો વિશ્વ વ્યાપી અનંત;
 મહાસિધુમાંથી દયાનાથ તારો, ઉમાકાંત હે સત્ય આધાર તારો.
 અમે આ જગતમાં યધારે પ્રવાસી, તમારી કૃપાથી રહીએ નિવાસી;
 કરેછા તમે સર્વને ઉપકારો, ઉમાકાંત હે સત્ય આધાર તારો.

ખારે ઇશ ઇચ્છા તમારી બલિષ્ઠ, તમારી બધી કો નથીરે વરિષ્ઠ;
 વદે વેદ વાણી વળી શાસ્ત્રકારો, ઉગાકાંત હે સત્ય આધાર તારો.
 પ્રભુ જે કરો ધૈર્યથી સર્વ સેવું, સદા નમ્રભાવેયિ આધિન રેવું;
 ખરો ધર્મ છે જો પ્રભુ જો અમારો, ઉગાકાંત હે સત્ય આધાર તારો.
 જગાધીશ દીસે તમારા પ્રતાપો, કૃપાદષ્ટિથી વિશ્વમાં શાંતિ આપો;
 દયાથી સુણો દીનતાના ઉચારો, ઉગાકાંત હે સત્ય આધાર તારો.

સગધરા વૃત.

શાન્તાકારા કૃપાળુ, પ્રભુવિણુ નહિ કો, અન્ય આધાર મારે;
 આયું દારે તમારે, અતિ દિન જન હું, રાખી વિશ્વાસ મારે;
 આશા ધારી તમારી, વિનયથી વિનવું, વિદ્યન સંતાપ કાપો;
 પાપો કાપો અમારો, શિવ કરી કરુણા, સન્ગતી નિસ આપો;
 સર્વોન્તર્યામિ સાચા, સુખ બહુ કરતા, સર્વ સંતાપ હતા;
 સત્તા સર્વત્ર ધર્તા, પ્રીતિ અતિ કરિને, પ્રાણિના પ્રાણુ ભર્તા;
 બકિતભાવે બાળુ હું શિવ ભયહરરે, નીતિ સન્માર્ગ આપો, પાપો.
 સુષ્ટી શોભા પ્રભાથી, પ્રગટ બહુ કિંધી, પૂર્ણ શક્તિ તમારી;
 વસ્તુ માત્રે વિચારી, શિવ નિજ બળથી, ધર્મ દીધોજ ભારી;
 વ્યાપો સંપૂર્ણતાથી, શિવ ત્રિભુવનમાં, છે તમારા પ્રતાપો; પાપો.
 આકાશે શોભિ રેંછે, અર્ચાણીત ગતિથી, ગોલ સર્ગોજ સારા;
 રાશી ચક્રે રવીંદુ, ગ્રહ ઉપગ્રહથી, સર્વ નક્ષત્ર તારા;
 સાનંદશ્ર્વર્ય પામુ શિવનિજ કૃતિની, છે કલાઓ અમાપો, પાપો.
 અન્યોન્યોર્પણોના, અતિદહ જડને, મુખ્ય તે ધર્મ આપ્યા;
 ભેદો સર્વે ઋતૂના, કરિ નિશ્ચિનને, કાલ પ્રત્યેક રથાપ્યા;
 બાસે આતુર્ય પૂરું, નહિ કદિ નિયમો-ને તમે તો ઉઠાપો; પાપો.
 છવો સંરક્ષણાર્થે, બહુ બહુ વિધિથી, વસ્તુ સર્વે સુખવી;
 ક્ષત્તા સર્વત્ર વ્યાપી ગિવ નિજ કૃતિને, હેતુ દીધો જતાવી;

એવા કાશ્યપ મૂર્તિ, શુભગુણ યુતના, હું કરું નિત્ય જાપો. પાપો.
 સર્વે સ્થાને વિરાજે, શિવ સુખકર હે, વિશ્વમાંગલ્ય કરી;
 અદ્વા સદ્બક્તિ ભાવે, પ્રભુવિ શિવ કરું, શુદ્ધ અર્થા તમારી;
 લક્ષ્મી રાખો અમારી, મતિ વિમલ કરો, હે પ્રભૂ માયજાપો; પાપો.
 વિદ્યા સદ્ગોધગ્નાના-મૃતદ્રવ્ય રસનાં. શંભુ પાનો ન કીધાં;
 કાંધાં કાપો ન રૂડાં, દિન-જાત્રદિનને, દ્રવ્ય દાનો ન દીધાં;
 માની આજ્ઞા ન તારી, કરિ અવગણુના, તે ક્ષમા નાથ આપો; પાપો.
 વિશ્વાધીરા મહેશ, નહિ કદિ મનમાં, લાવશો ભક્તદોષા;
 પૂરો ઇચ્છા અમારી, જગપતિ જગમાં, આપિ સંપૂર્ણ તોષો;
 સર્વે તારી દયાથી, જાવપતિ ટળશે, દુષ્ટ સંસ્કાર શાપો; પાપો.
 વિદ્યાપતિ વિદ્યારો, ત્રિભુવનપતિ હે, પ્રાર્થના લક્ષ ધારો;
 વૃત્તી મારી સુધારો, વિપતિ દુખ સમે, સન્નિધે રે પધારો;
 પાળો પૂરી કૃપાથી શિવ હરિ હરશે, સર્વે સંસાર તાપો;
 પાપો કાપો અમારાં શિવ કરિ કરજી, સન્મતી નિત્ય આપો.

સંલિત છંદ.

સકલ વિશ્વના, નાથરે તમે, શરણુ આપિને, વંદિયે અમે;
 મનુષ્ય અદ્ય તે, શું કરે સ્તુતિ, ગહન તારિ છે, રે પ્રભુ ગતિ.
 નિયમ તે પ્રભુ, જે કિધા હશે, તદ્દનુસાર તો, તે ક્રિયા થશે;
 નહિ કદી ફરે, એક રે રતી, ગહન તારિછે રે પ્રભુ મતિ. •
 જિવ જતો ધણા, યત્નને કરે, તદ્દપિ આદ્યું, તારું ના ફરે;
 અકળ છે પ્રભુ, તારિ તો કૃતિ, ગહન તારિ છે, રે પ્રભુ ગતિ.
 નમિ નમિ અમે, વિશ્વનાથને, વિનવિયે સદા, માતતાતતને;
 શિવ કળા કળા-તી નકી નથી, ગહન તારિ છે, રે પ્રભુ ગતિ.
 ક્ષણજી માત્રમાં, શું થશે અહિં, દિન અમે જિવો જાણિયે નહિ,
 અતિ તમારિછે, રે અમૃતકૃતિ, ગહન તારિ છે, રે પ્રભુ પતિ.

(૨૨)

શિવ મનોરથો, ધારિયે ઘણા, નહિ પુરા થશે, રે કૃપાવિના;
 અનુચ્છો કરો, રાખીને પ્રિતિ, ગહન તારિ છે, રે પ્રભુ ગતિ.
 નિયમ શાંખ હે, સત્ય તાહરો, જનમ જે થયો, જન્ય તે ખરો;
 સખળ સત્ય છો, સર્વના પતિ, ગહન તારિ છે, રે પ્રભુ ગતિ.
 વિકટ વપ્તમાં આવી સન્નિધે, શુભ સદાય તો, રો' દયાનિધે;
 પતિત પાવના, પ્રેર સન્મતિ, ગહન તારિ છે, રે પ્રભુ ગતિ.
 વિરમ પંથ છે, વિશ્વમાં ધણો, સકળ આશરો, છે દયા તણો;
 શિવપદે સદા, રાખીયે રતિ, ગહન તારિ છે, રે પ્રભુ ગતિ
 વિષય ભોગમાં, સિમ્ત ના થવું, સતત શુદ્ધ સન્-માર્ગમાં જવું;
 દુર કરો દયા-નાથ દુર્ભતિ, ગહન તારિ છે, રે પ્રભુ ગતિ.
 શિવ તને ગમે, તેજ થાય છે, જીવ તણા શ્રમે, વ્યર્થ જાયછે;
 દિન પ્રતે કરો, રે દયા અતિ, ગહન તારિછે, રે પ્રભુ ગતિ.
 દદજનો કદી, ધૈર્ય ના મુકે, જન હિતાર્થના, કાર્ય ના ચુકે;
 તુજ કૃપાથકી, થાય ના ક્ષતિ, ગહન તારિ છે, રે પ્રભુ ગતિ.
 નિયમ તાહરો, જે વિધે હશે, સુખ દુખો ક્રમે, પ્રાપ્ત તો થશે;
 વિપતિ સંકટે, ઘો તમે ધૃતિ, ગહન તારિ છે, રે પ્રભુ ગતિ.
 ધન જીવાનીનો, વ્યર્થ ગર્વ છે, તુજ કૃપા વિષે, અર્થ સર્વ છે;
 શરણુ રાખજો, આપિ સદ્ગતિ, મહન તારિ છે, રે પ્રભુ ગતિ.
 પ્રણુત પ્રાણિયો, પાગરો અમે, હૃદયમાં સદા, ચિંતિયે તને;
 શિવ સુંણો તમે, નમ્ર વિનતિ, ગહન તારિ છે, રે પ્રભુ ગતિ.

માસિનિ વૃત.

- કર ચરણ વડે જે, મેં કિધાં કર્મ જોટાં,
 શ્રવણ નયન ચિત્તે, જે કિધાં પાપ મોટાં;
 અતિશય કરણાથી, ઘો ક્ષમા શંભુ હુંને,
 જય જય કરણાન્ધે હું નમું નિત્ય તુંને.

વસંતતિલકા વૃત.

હે શાંખ ઇશ જગદીશ જગન્નિવાસ;
પાદરવિંદ નમિ નાથ તને હું દાસ;
નિત્યે નિરંતર કરું સ્તુતિ પ્રાર્થનાઓ.

(હે વિશ્વનાથ શિવ નિલ પ્રસન્ન થાઓ.)

તારા અપાર મહિમા નહિ કોઈ પામે,
વાણી સહીત ગનવેગ સહુ વિરામે;
હે વિશ્વનાથ શિવ નિલ પ્રસન્ન થાઓ.

તારા અભેદ પટમાં નહિ કલ્પનાઓ, હે વિશ્વનાથ શિવ.
તારી કૃપાયદ્રી વહે શિવ મૂર્તિ વાણી,
તારી કૃપા થકિ ગિરિ પંગુ ચઢેજ પ્રાણી;

તારી કૃપાથી જગમાં સઘળી લિલાઓ, હે વિશ્વનાથ શિવ.
મારાં કુકર્મ સઘળાં તમને વિદીત,
વિસ્તાર શાંખ કરવો નહિ રે ધટીત;

કાશ્ણુ ભાવથી કરો કાશ્ણુ કૃપાઓ, હે વિશ્વનાથ શિવ.
લજ્જા રહીજ સઘળી શિવ હાથ તારે,
મારો નિભાવ કરવો નહિ શાંખ ભારે;

તારા પ્રસાદ બલથી ભયના અભાવો, હે વિશ્વનાથ શિવ.
તું નિત્ય સત્ય ઇશ્વર સૃષ્ટિ પાલ,
હું વિશ્વનાથ લળીતે નમુ સર્વ કાળ;

ટાળો કૃપા કરિ બધી દુર વાસનાઓ, હે વિશ્વનાથ શિવ.
જે જે અહીં બહુ સુખો શિવ પ્રાપ્ત થાય,
તે સત્ય તારિ સઘળી કાશ્ણુ જણાય;

સદ્ભક્તની પુરિ કરો શિવ વાંચનાઓ, હે વિશ્વનાથ શિવ.
સંસારમાં સકલ મંગળ ક્ષેમદાતા,
તારા વિના નહિ અહીં શિવ અન્ય ત્રાતા;

ભક્તો તણી દુર કરો દુષ્ણ આપદાઓ, હે વિશ્વનાથ શિવ.
 સદ્વિ સ્થિતિ પ્રલય કારક લોકનાથ,
 અદ્વય પ્રાણિ જનનો અહિ શંભુ હાથ;
 પ્રેમે કરો શિવ કરો પરિપાલનાઓ, હે વિશ્વનાથ શિવ,
 વિદ્યા વિવેક મતિ સંપતિ સર્વ આપો,
 સંભાળ મારી કરિ સંકટ સર્વ કાપો;
 દોઢ ધર્મ કર્મ કરવા શુભ સૂચનાઓ, હે વિશ્વનાથ શિવ.
 માતા પિતા શિવવરા અતિ દીન બાલ,
 જોકાથ ચિત્ત થકિ ધ્યાન ધરું ત્રિકાલ;
 નિત્યે પ્રણામ કરિને કરું યાચનાઓ, હે વિશ્વનાથ શિવ.
 આધીન છું શિવ મને ભયથી ઉગારો,
 સંકટ દુઃખ સમયે સગિયે પધારો;
 માયું વિનંતિ કરિ પાપ તણી ક્ષમાઓ, હે વિશ્વનાથ શિવ.
 સંપૂર્ણ પ્રેમ કરિને ઉપકાર કીધો,
 આ મૃત્યુલોક મહિ માનવિ દેહ દીધો;
 રાખો સદાચરણમાં ચિતભાવનાઓ, હે વિશ્વનાથ શિવ.
 હે ભક્તવત્સલ દયાનિધિ દીન દોષો,
 કોધામમાન થઇ ધશ કદી ન જોશો;
 હું દીન દાસ શરણાગતને નિભાવો, હે વિશ્વનાથ શિવ.
 તારું સદા સ્મરણુ ધ્યાન કરું હું દાસ,
 દારે ઉભો નવ કરો મુજને નિરાશ;
 પૂરી કરો શિવ તમે મન કામનાઓ, હે વિશ્વનાથ શિવ.
 કર્તવ્ય કર્મ જગમાં રહિ શાંખ થાય,
 સદ્ધર્મ નીતિ નિયમે સધળાં પળાય;
 જો શુદ્ધ તારિ અતિ ઉત્તમ અર્ચનાઓ, હે વિશ્વનાથ શિવ.
 વિશ્વેશ વંદ શિવ આશ્રય સત્ય તારો,

સંસાર સાગર થકી શિવ નાથ તારો;
સાષ્ટાંગ નિત્ય તમને કરું વંદનાઓ, હે વિશ્વનાથ શિવ.

શિખરિણી વૃત.

પિતા માતા નિત્યે, પ્રણમિ કરિયે નમ્ર વિનતિ,
દયા દષ્ટિ રાખી, શ્રવણ કરશે રે સર્વોપતિ;
અમારી ઇચ્છાઓ, વિદિત દિધિ છે સર્વ તમને,
રૂડી કેઇ તેનું, નથિ કયિત તો જ્ઞાન અમને.
અમે જીવોતું છે, મન શિવ અતીમંદ નયજી,
તમે જાણો સ્વામી, જિવતાજી હિતાહીત સધજી;
મનોર્થો માગ્યા છે, શિવ સ્તુતિ તમારી કરિ અમે,
હશે જે જે રૂડા, સફલ કરશે તે શિવ તમે.

કાફી.

તુજ વિણુ અન્ય નહિ શિવ ત્રાતા.

વિનય થકી હું વિનતી કરુંછું, વિશ્વતણા વિલુ ધાતા. તુજ૦
સર્વે ઋષિ મુનિ શુક સનકાદિક, તુજ મહિમા ગુણુ ગાતા. તુજ૦
દીનદયાલા તુજ કરણા વિણુ, કૌણુ કરે સુખ શાતા. તુજ૦
આશ્રય એક તમારો ધારું, સુખ દુખના શિવ જાતા. તુજ૦
સાષ્ટાંગે હું વંદુ શિવને, સુખકર મંગળદાતા. તુજ૦

શાદુલબિકીડિત છંદ.

સાષ્ટાંગે શિવને પ્રણામ કરિયે સર્વેશ શંભુ વરા,
જાણું કામ વિદીત સર્વ તમને જીવે તણાં ભૂધરા.
દોષો છે અગણીત શી ગતિ થશે અંતે અમારો શિવ,
રાખીએ કરણા દયા તુજતણી આશા અમે તો ધવ.
માગ્યા છે શિવ પ્રાર્થના સ્તુતિ કરી અર્થો અતીશે અમે,
તે મધ્યે પરિપૂર્ણ અર્થ કરશે જે યોગ્ય જાણો તમે;

ત્રાતા છે શિવ આપ સર્વ જિવના શણે સદા રાખશે,
લોકોનાં ઉપયોગિ કાર્ય કરવા રૂડી મતી દાખશે.

પદ,

ખમાયતી જિલ્લો વિતાલ.

વિનતિ કરું કરજોડી, શિવ સુખ શાતારે, વિનતિ કરું કરજોડી;
શિવ મહિમા ગુણ સ્તુતિ ગાવાને, મંદ અલ્પગતિ મારી થોડી. વિનતિ.
કરગ્રહોને કરુણા નિધિ મુજને, કદિ નવ દેશે શિવ છોડી. વિનતિ.
પતિત પાવન ગુણ શબ ધારે, માટે શિવદ્વાર આવું દોડી. વિનતિ.
૫૨ વિપયોનાં અતિ દદ બંધન, તત્કણ નાંખો તમે તોડી. વિનતિ.

જુદી જુદી જાતના શિવલિંગ પુજવાથી
જુદી જુદી જાતનું મળતું રાજ.

દોહરા.

હીરાના શિવલિંગથી, આયુષ્ય વૃદ્ધિ સાર;
મોતીના શિવલિંગથી, રોગ શાંતિ સુ વિચાર.
વૈદૂર્ય વા પ્રવાળના, લિંગથી શત્રુ નાશ;
માણિક્યના સુલિંગથી, લક્ષ્મી પ્રાપ્ત પ્રકાશ.
પુષ્પરાજનાથિ સુખ મળે, નીલમણિથિ યશ નેક;
મરકત મણિના લિંગથી, પુષ્ટિ શરીર વિશેક,
રક્ષાટિક મણિ સુર શેષથી, સર્વ કામના સિદ્ધ;
રૂપ્ય લિંગથી રાજ સુખ, પિતૃ મોક્ષ સુ પ્રસિદ્ધ.
સૂવર્ણના હાટક તાણા, લિંગથી લક્ષ્મી સ્થીર,
સત્ય લોકની પ્રાપ્તિ વળિ, મુક્ત બ્રહ્મ ઋણધીર.
નાંખાના શિવલિંગથી, આયુષ્ય પુષ્ટિ વખાણ;

પિતળના શિવલિંગથી, પ્રિય સતોષ સુખાણ.
 કાંસાના શિવલિંગથી, દીર્ઘીમાન સન્માન;
 લોહતણાં શિવલિંગથી, શત્રુનાશ ધીમાન.
 મીસાના શિવલિંગથી, આયુષ્ય વૃદ્ધી ધાર;
 ચંદનના શિવલિંગથી, સ્ત્રી સૌભાગ્ય વિચાર,
 હસ્તિદંત શિવલિંગથી, સેનાધીપતિ ખાસ;
 ચોખ્ખાદિનના લોટના, લિંગથી રોગ વિનાશ.
 વળી પુષ્ટિ સુખ આપતા, ધાન્ય લોટ સુ પ્રકાશ;
 અડદ લોટ શિવલિંગથી, પ્રાપ્ત થાય સ્ત્રિ વિચાર.
 છાણુ લિંગથી રોગ ટળિ, નિરોગી દેહ નિહાળ;
 ગોળ તણા શિવલિંગથી, ધાન્યાદીક રસાળ.
 વાંસતણા અંકુરથી, વંશ વૃદ્ધિ સુખ સાર;
 ચતુર્વિંશત પ્રકાર એ, કહ્યા પરમ પ્રિયકાર.
 લિંગાર્થ ચંદ્રિકા કૌશ્તુભે, એ થકિ અધિક પ્રકાર;
 ન્યાઈ ન્યાઈ ફળ આપતા દક્ષિણાત જય યશ દાર.

મૃતીકાના એકથી અગિયાર ચિંતામણી સુધી
 પૂજવાથી લિન્ન લિન્ન મળતું ફળ.

માટીના ચિન્તામણી, કરે પુરૂષ સ્ત્રી કોઈ;
 એકાદશ વિધિ પૂજને, ન્યાઈ ન્યાઈ ફળ જોઈ.
 પ્રતિદિન એક સુલિંગ કરિ, વિધિ ષોડશોપચાર;
 રીંગણી પુષ્પ નિવેદ ધૃત, દિવસ એકશત સાર.
 ઋણ મુક્ત થૈ જગતમાં, પામે પરમ વિલાસ;
 પ્રતિદિન દ્વય ચિન્તામણી, થકિ પ્રિય ફળ તું તપાસ.
 પુષ્પ મલિકા યુક્ત વિધિ, નિવેદ ગોળ પ્રમાણ;
 કન્યા પ્રાપ્ત વખાણતા, કવિ કોવિદ નિર્માણ.

પ્રતિદિન કરી શિવલિંગ ત્રય, કરેણુ પુષ્પ વખાણુ;
શકંસતણું નિવેદ ધર, શતદિન પૂજા જાણુ.

દ્રવ્યાદિક સમૃદ્ધિ પ્રિય, એ વિધિથી અભિરાગ;
શ્રદ્ધા રાખી કરે પુજા, વધે ધાન્ય ધન ધામ.
પ્રતિદિન લિંગ ચતુર કરી, કુપક પુષ્પ પ્રિયકાર;
કદળી કળ સુ નિવેદ ધર, દિવસ શત ત્રય સાર.
પુત્ર પ્રાપ્તિ એ વિધિ થકી, દક્ષપતિરામ ઠરાવ;
પંચલિંગ પ્રતિદિન કરી, ચંપક પુષ્પ ચઢાવ.
નિવેદ ક્ષીરતાણું કહ્યું, દિવસ પંચ શત નેક;

વિવાહ મળતો એ થકી, ધરે સુજન કો ટેક.
પ્રતિદિન પદ્મ શિવલિંગ કર, બકુલ પુષ્પ સંયુક્ત;
નિવેદ મધ શત ત્રય દિવસ, પુજતાં કલેશથી મુક્ત.

પ્રતિદિન સમ શિવલિંગ કર, કમળ પુષ્પ ઉપચાર;
દહીં ભાતતું નૈવેદ્ય શુભ, દિવસ પંચશત સાર.
તીર્થ સુયાત્રાએ થકી, દક્ષપતિરામ વિચાર;

પામે મૃત્યુ મુતીર્થમાં, શિવ સમીપ સુખકાર.
પ્રતિદિન અષ્ટસુ લિંગપુજા, બિલ્વપત્ર સુવધાવ;
નિવેદ લાડુદિન શત ત્રય, વિદ્યા વૃદ્ધિ યતાવ.

પ્રતિદિન લિંગ સુતવ કરી, ધતુર પુષ્પ સુચઢાવ;
નિવેદ સમ સુધાન્ય શત, દિવસ વણજ સુપ્રભાવ.
પ્રતિદિન દશશિવલિંગ કર, કંચુક પુષ્પ પ્રમાણુ;
નિવેદ માલપુડા વરસ, ફરે પ્રદેશથી જાણુ,
પ્રતિદિન લિંગ સુએકદશ, દ્રોણ પુષ્પ ઉપચાર;

શ્રીફળ કહ્યું નિવેદમાં, બંધ મોચન વિચાર.
વિધિ સંયુક્ત પુજા કરે, વશિષ્ઠ ગોષ્ઠ વખાણુ;

ઉપર કહ્યાં ફળ પાગતા, શ્રદ્ધાવાન સુખણ.

ઉપેન્દ્રવજ્રા

શરીર વાણી મનથીજ પાપો, પ્રભૂ કિધાં મેં જલુધા અમાપોઃ
ક્ષમા કરીને ચિતમાં શમાવો, દયા કરીને દિનને નિમાવો.

રાગ ગારા-તાલ દાદરો.

જય જય મહાદેવ શિવ સાંજ હરહરા,
દેવાધિદેવ નાથ શ્રી દિગંજરા;
ગંગાધારી ત્રિપુરારી મદનારી,

પ્રણમું શંકરા.

જય જય મહાદેવ. (ટક)

વૃક્ષબાલ રૂંઢ માલ અંદ્ર બાલમેં,

આદી મૃગ છાલ ભરી અસ્મ બાલમેં;

બેલા શંભુ સૌખ્ય સદન, ગૌરખન,

લિપટ ખ્યાલમેં. જય જય મહાદેવ.

ગૌરી અર્ધંગ સંગ ભંગ ધંતુરા,

ઉમરક ઝક જળે અંગ મંજરા;

નંદી ભૃંગી મતવારે ગન ઠારે.

માત લે સુરા.

જય જય મહાદેવ.

સેલી અંર સંગી કરમે કપાલ હે,

ધારી ત્રિષકંઠ ત્રીન દગ ત્રિશાલ હે;

ન્યારી બારી હે પ્રભુતા અખંધતા,

આતિ કૃપાલ હે.

જય જય મહાદેવ.

કૃપયાકર કરના લય ત્રિશ્વપાલકા,

મેં હું દાસ છોટમ ગતિમંદ બાલકા;

શરણાગત મેં શિર નાઉં ગુન ગાઉં,

દીન દયાળકા.

જય જય મહાદેવ.

પદ-કેહારો.

“ નારાયણનું નામજ સેતા ” એ સહ.

નીલકંઠ ત્રિપથર વિશ્વંબર, ગિરિજાપતિ ત્રિપુરાસી રે;
અન્નરામર ગંગાધર સુખકર, શંકરની બલિહારી રે. નીલ૦

વાત્રાંચર અહિ આબુપણ સુંદર, ચંદ્રબાલ સુખકારી રે;
કંદમાલ કર ડમર શોભિત, નદીની અસ્વારી રે. નીલ૦

વિશ્વપતિ વિભૂતી, નેન કમળ છગિ ન્યારી રે;
ગન્નનન પરિવાર પનોતા, દંડ કમળ છડિ ધારી રે. નીલ૦

વિષ્ણુ વિરંચી ઇંદ્ર અગર સહુ, ગતિ ન બાણે તમારી રે;
સેવે શુક નારદ ગુણ જ્ઞાતા, જે કહાવે બ્રહ્માચારી રે. નીલ૦

જળ સ્થળ ત્રાસ વિશ્વના કર્તા, સચરાચર બચહારી રે;
શિવ શબ્દે અત્ર નાશે સર્વે, આગસથી દુખ બારી રે. નીલ૦

તેજોમય ત્રિગુણાત્મક વ્યાપક, જપે જોગિ જપ દ્વારે રે;
બાવરૂપી રણુ શુકત થવાને, કાન સદા સંબારે રે, નીલ૦

સાદૃશવિકીરિત છંદ.

હે વિશ્વેશ્વર હે જગત્રય ગુરુ સર્વજ્ઞ ઉમીઆપતિ,
કૌટુંબી જન મિત્ર બંધુ સગળા સંસારમાં જે અતિ;
આ દેશે વશતા વિદેશ ફરતા પ્રાણી સમસ્તો તણા,
પાપો સર્વ ક્ષમા કરી શિવ તમે સંતોષ આપો ધણા.

આરતિ.

જય શાંખ જય શાંખ જય શાન્તિદાતા જય શાન્તિદાતા;
દિવ્ય પિતા શિવ ત્રાતા (૨) ત્રિભુવન વિખ્યાતા. જય શાંખ૦

એક અખંડ અનંત અન્નરામર સ્મૃતિ (૨)
સ્તુતિ ગાવા શિવ તારી (૨) નવચાલે વાયા, જય શાંખ૦

સૃષ્ટિ નિયમ સાક્ષાત્ નિરખી આનંદ (૨)

જય કૃત્તા નાણી શિવ (૨) પ્રેમથકી વંદુ.	જય શાંત્ય૦
શિવ સર્વજ્ઞ સમર્થ શિવ સન્ગતિ આપો (૨)	
કૃપાધના કરણા કરી (૨) ક્ષમા કરો પાપો.	જય શાંત્ય૦
કૃપા વિના કિંચિત્ કાર્ય નહિ શરણે (૨)	
સદ્ગુણિ ભક્ત તમારા (૨) ભવસાગર તરશે.	જય શાંત્ય૦
જગતારક જગવંદ જગદીશ્વર દેવા (૨)	
માનિ દયા નિષ્પિ લેશો (૨) દિનજનની સેવા.	જય શાંત્ય૦
કરણા દૃષ્ટિ દયાલ દિનજન પર કરશે (૨)	
ધૃષ્ટિ વિનિતિ અમારી (૨) ચિત્ત વિષ ધરશે.	જય શાંત્ય૦
માની ગહુ ઉપકાર પ્રણમું શિવ ચરણે (૨)	
કૃપા કરી સેવકને (૨) રાખો નિજ શરણે.	જય શાંત્ય૦

માલિની છંદ.

શિવપદ પર્મ મોટું મોક્ષ કલ્યાણ દાતા,
 ઋષિ મુનિજન સર્વે ચિત્તથી નિત્ય ગાતા;
 કરગરિ શિવ માથુ કટ્ટને કાપિ નાંખો,
 શરિર પતન વેળા પાણિને પાસ રાખો,
 અખિલ ભવપતીની પ્રાર્થના પુણ્યકારી,
 સકલ દુરિહારી સર્વદા શ્રેયકારી;
 શિવ ભજન કરુંછું ચિત્તને શાન્તિ આપો,
 ચરણ શરણ રાખી સંહરો સર્વ તાપો.

પદ-કેદારો.

“ જીભલડીરે તને હરિગુણ ગાતા ”—એ રાક.

આરાધું ઉમિયાવર સુંદર, શિવશંકર જગત્રાતારે;
 આપવિના નથી અવર અમારું, માત પિતા કે બ્રાતારે. આરાધું,
 દુર્વાસાતું દુઃખ નિવારું, કૌશિકને વળી તારયોરે;

દેવ દાનવનાં દુષ્પ દળવાને, કામદેવ સંહારયોરે. આરાધું.

બ્રહ્માદિક આપને બજે છે, ગૌતમને લગારયોરે; આરાધું.

શ્રી વિષ્ણુ અવતાર ધરીને, સેવે ચરણ તમારારે. આરાધું.

બક્તતણા ઉદ્ધારણ કારણ, સંહારણ શિવ કર્તારે; આરાધું.

આદિ અનાદિ એક અગોચર, સ્થળ સ્થળગાંધિ વિચરતારે. આરાધું.

ઓંકારરૂપે ઓળખવાની, વેદ વદે છે વાણીરે; આરાધું.

એકબે ચિત્તે બક્તિ કરતાં, પ્રગટે છે શુભ પાણિરે. આરાધું.

બૃહા નગત પદારથ બળી, મૂકો તેની મગતારે; આરાધું.

ચાન દીપકે બ્રમ સહુ બાગે, બજે બે ઉર સમતારે. આરાધું.

ભૈરવી.

બજમન વારંવાર સદાશીવ શંકર બજમન.

બજ બાવે બજ તું વિશ્વંભર, ત્રિભોવન દેવ મોરાર, સદાશીવ.

નન્મ મરણનો ફેરો ટળવા, એજ કરી લે ઉચ્ચાર. સદાશીવ.

આધિ વ્યાધી ઉપાધીમાંહે, શીદ પડ્યો છે ગગાર; સદાશીવ.

શંકર શરણુ જશે તો યાશે, તારો જયજયકાર. સદાશીવ.

હોરી-તાલ દીપચંદી.

શંકર મોકુ શરણુ તિહારી, ગા તિહારી તિહારી તિહારી.

શંકર મોકુ શરણુ તિહારી;

દુનિયામે દુઃખ બયા અતિમારી, નહિ કોઈ સુખકો ધારી;

વાસી નાશી શરણાંગત આયો, લજ્જા રાખો શિવ મારી;

સકલ દુઃખ દોષ નિવારી, શંકર મોકુ શરણુ તિહારી.

સખ દુનિયાંકા કર્તા રે હર્તા, દેવનકા દુષ્પ હારી;

નામ રટે કોટી પાપ જાએ, કહેતે બેદ પુકારી. શંકર મોકુ શરણુ.

ગરબી.

સેવોતે શિવ સુખકારી, પ્રાણી સહુ સેવોતે શિવ સુખકારી;

કામ ક્રોધ લોભને વિદારી. પ્રાણી સહુ, (ટેક).
 સેવા કરે મળે શિવપદ સાચું, જીવની ગતિ થાય ન્યારી. પ્રા.
 કોટી જનમનાં કર્મ બંધનથી, છુટવાની એજછે પારી. પ્રા.
 દયાનંદના સ્વામી શિવશંકરછો, ચરણ શરણ સુખકારી. પ્રા.
 આરતી.

“ જયો જયો મા જગદંબે ”—એ રાહ,
 જય શિવ ઓંકારા, હર શિવ ઓંકારા;
 બ્રહ્મા વિષ્ણુ સદાશિવ, ચરધંગે પ્યારા,
 હર હર હર મહાદેવ (ટેક).
 એકાનન ચતુરાનન પંચાનન રાજે, શિવ પંચાઠ
 હંસાસન ગરૂડાસન, વ્રષવાહન છાજે. હર હર હર.
 દો ભુજ ચાર ચતુરભુજ, દશભુજ હરસો હે શિવ. દસ.
 શંકર સ્વરૂપ નિરખતાં, ત્રિભુવન મન મોહો. હર હર હર.
 અક્ષ માળા વનમાળા, રૂંડમાળ ધારી. શિવ રૂંડ.
 ચંદન મૃગ મધુ લેપન, બાલે શુભકારી. હર હર હર.
 શ્વેતાંબર પીતાંબર, વાધંબર અંગે, શીવ વાધં.
 સનકાદિક વિશ્વતાદિક, ભૂતાદિક સંગે. હર હર હર.
 લક્ષ્મીવર ઉમિયાવર, સાવિત્રી સંગે, શિવ સાવિ.
 પારવતી ચરધંગે, શીશ જટા ગંગે. હર હર હર.
 કરમાં એક કમંડળ ચક્ર ત્રિશુલ ધરતા, શિવ ચક્ર.
 સુખકર્તા દુઃખ-હર્તા યુગને સંહરતા. હર હર હર.
 કાશીમાં વિશ્વનાથ, બિરાજે નંદો બ્રહ્મચારી શિવ નંદો.
 નિત નિત ભોગ લગાવત, મહીમા અધીકારી. હર હર હર.
 બિન્ને ત્રણ સ્વરૂપ, જાણે અવીવેકી, શિવ જાણે.
 પ્રણવાક્ષરને મધ્યે, એ ત્રણે એકી. હર હર હર,

ત્રિશુલ સ્વામીની આરતી, જે ભાવે ગાશે, શિવ જે.

બણે શીવાનંદ સ્વામી, સુખ સંપત્તી યાશે. હર હર હર.

ગરબો-૫૬.

“હરિભજન વીના, દુખ દરિયા સંસારનો પાર ન આવે”-ઝોરાહ.

હરી વિશ્વેશ્વર, તુજ પૂજનથી દુઃખ નિવારણ થાય છે;

શિવ હટકેશ્વર, સહુ સેવક તુજ ચરણ શરણ ચીત આપણે (ટક).

તુજ ભક્તિ સહુને ભાવે છે, સહુ પૂજન કરવા આવે છે,

ઉર આનંદ ઉત્સવ લાવેછે, હરિ વિશ્વેશ્વર.

તું દુખિયાનાં દુખ ભાગેછે, તું વ્યાપક સરવે જાણેછે;

સહુ સિદ્ધિ તારી આગે છે, હરિ વિશ્વેશ્વર.

જે ગંગાજાગમાં નહાએછે, તેનાં પાપ નિવારણ થાએછે;

એવો શંકરનો મહિમાએ છે, હરિ વિશ્વેશ્વર.

વસંતતિલકા વૃત્ત.

તું ચંદ્ર શેખર મહેશ કૃપા નિધાન,

તું વિશ્વનાથ કરુણાકર શૂલપાણ;

તું ભ્રમ ભર્ગ ભગવન્નાવ ભવ્ય રૂપ,

તું શંભુ શંકર સદા શિવ છે અનૂપ.

તું વિશ્વવંદ્ય વિભુધોત્તમ વિશ્વબંધુ,

તું સર્વ રક્ષણ કરે લય વિશ્વ સંધુ;

તું સોમ મંગલ નિધાન નિધાન હેતુ,

તું ભુક્તિ મુક્તિ વરદે ભવસિંધુ સેતુ.

તું નીલ લોહિત નિરીશ્વર નિઃપ્રપંચ,

તું કાલ કાલપુર સદૃશ પ્રહ્લય સંચ;

તું દીન વતસલ પરાપર દેવ દેવ,

તું સાળને અરપતા ગણ કોટિ સેવ.

તું યોગનાથ ચિતમાંહિ રમે સમાધિ,
તું ભોગરોગ તણિ સૌ મિટવે ઉપાધિ;
તું નાથ છો નિત અબધુતપણે પવિત્ર,
તું રૂપ જીવ બનતાં સ્મરતાં ચરિત્ર.

આરતિ.

જયદેવ જયદેવ, જયશંકર દાતા જયશંકર દાતા;

વિશ્વતણા ત્રિભુધાતા (૨) ભક્તજન ત્રાતા.

જયદેવ૦

કરુણા સિંધુ કૃપાલ, કૃતિયો નવ જશો (૨);

અદ્વિપમતી જીવોના (૨), અતિશય છે દોષો.

જયદેવ૦

સચ્ચિદ્ર ધન આનંદ, ત્રિભુવનના સ્વામી (૨);

સર્વગ્રાંતર્યામી (૨), સચરાચર ગામી.

જયદેવ૦

સંકટ સગથે નાથ, શિવ આવો વારે (૨);

બધ સર્વે સંહારો (૨), શરણુ અગ તારે.

જયદેવ૦

અંતર્ભાવધિ નાથ, કરું તારી સેવા (૨)

દુરિત કૃતિઓ મારી (૨) ક્ષમા કરો દેવા,

જયદેવ૦

અભિવંદન બગવંત, કરું નિશ્ચિન તમને (૨);

કૃપા કરીને આપો (૨) શિવ સન્મતિ અમને.

જયદેવ૦

સદાચારે એ સુખ્ય છે ભક્તિ તારી (૨);

સદા તમારે ચરણે (૨), વૃત્તિ રહો મારી.

જયદેવ૦

જગદીશ્વર જગતાત, તાપત્રય હરશો (૨);

મનવાંચ્છિત શિવ મારાં (૨) સકલ પૂર્ણ કરશો.

જયદેવ૦

પદ ધનાશ્રી.

“કૃષ્ણ કરો યજમાન એ રાહ.

રાખો નિરંજન કરી, તમારો રાખો નિરંજન કરી.

બટકયો ભવમાં ફરી, સદાશિવ રાખો તમારો કરી.

(ટક).

મહેલ મેડો મંદિર શુભ કીધાં, સેજ સૂતો જરી;
 કપટ કરી ધન મેળવીઉ મેં, મગતા મનમાં ધરી. સદા૦
 માતપિતાની ભક્તિ ભૂલ્યો, વયો સુધડ સુંદરી;
 ધર્મને નામે એક પાછ પણુ, પ્રીતે ના વાવરી. સદા૦
 ઉભિયાપતિ હું હાચો છું હવે, માયાથી રહું ડરી;
 આપ પ્રતાપે દુખ દરિયાથી, કેમ ન જાઉં તરી. સદા૦
 આરતિ.

જયદેવ જયદેવ, જય જગદાધીશા જય જગદાધીશા;
 પ્રકૃતિપરા પરમેશ્વર (૨), પ્રણામું શિવ ધ્યાન. જયદેવ૦
 સાક્ષિ તમે સર્વત્ર, સત્તા થકિ વ્યાપો (૨);
 કૃપા કરી સેવકને (૨), મતિ નિર્મલ આપો. જયદેવ૦
 નમિ નમિ નમિ નમિ નાથ, પાપ તને લાગું (૨);
 શિવ આપો પુરુષાર્થો (૨), એ શુભ વર માગું. જયદેવ૦
 સુજ અપરાધ અગાધ, ચિતમાં નવ ધરશે (૨);
 કૃપા ધના દૃષ્ટા કરિ (૨), પાપ ક્ષમા કરશે. જયદેવ૦
 શિવ છો પરમ કૃપાળ, કાર્ય સફળ કરશે (૨);
 સંરક્ષણ કરી મારાં (૨), કષ્ટ સફળ હરશે. જયદેવ૦
 પરમેશ્વર અસ્તિત્વ, સલ કરી માનું (૨);
 શ્રદ્ધા ભક્તિ ઉપાસન (૨), શુભ અર્ચન જાણું. જયદેવ૦
 પરા ભક્તિ શિવ ધ્યાન, હૃદય વિષે ધારી (૨);
 અભિ વંદન પૂર્વ કહું (૨), કરું અર્ચા તારી. જયદેવ૦
 એ ઉત્તમ ઉપચાર, અર્પું તુજ ચરણે (૨);
 અંતર્યામિ અર્ચન (૨), કરિ રહું શિવ સરણે. જયદેવ૦
 ભજન—ગજલ.

શિવ નામ હાથ લિખા તહિ, જરબાદ જન્મ કિયા; (૨૬)

સત સંગ સુધા બિહાય તું, બિષ ધાય ધાય પિયા.   શિવ૦
 ગો બાંધકે રાખી નહિ, ગણિકાકોં દાન દિયા;
 દિગ્ગ દેવતા પૂજે નહિ, ધન દેખ દેખ દિયા.   શિવ૦
 ધન ધામ સકલ આરામ ચે, છૂટિ જાયગે યહાં;
 તન તૂલ સમ જર જાયગા, દેખે ખડી પ્રિયા.   શિવ૦
 યહ દેહ દેવાલય સમુઝ, શિવ જીવ દેવ પિયા;
 દેવી સહાય લખો સદા કર, શુદ્ધ બુદ્ધ હિયા.   શિવ૦

પદ-કાફી તાલ દીપચંદી.

અપરાધ ક્ષમા કરો મારો, હું દાસ તમારો.   અપરાધ૦
 અનંત કોટિ બ્રહ્માંડ રચીને, સત્તા થકી વિસ્તારો;
 સર્વ રથજે કર્ણભાંગો દેખું, માનું બહુ ઉપકારો;
 નિરાધારના આધારો.   અપરાધ૦
 સદ્ધર્મ નીતિએ વિચરવા, આપ્યો મનુષ્ય દેહ સારો;
 દયાધના દયા દૃષ્ટિ કરીને, જ્ઞાન, વિવેક વધારો;
 કદી ચિતથી ન વિસારો.   અપરાધ૦
 હું અપરાધ અગાધ કરું છું, સંકલ્પ દુષ્ટ વિચારો;
 નિઃશક્તિ કૃપા કરી આપો, મંદ ભતિને સુધારો;
 પ્રબુલ છે મનના વિકારો.   અપરાધ૦
 શ્રવણ કરી વિનતિ શિવ મારી, આશીર્વાચન ઉચ્ચારો;
 દીન દયાળ કૃપા કરી મારાં, કિસ્મિય સર્વ નિવારો;
 શિવ વિના એક ન આરો,   અપરાધ૦
 સ્વયંભૂ જગદ્ગર્તા તમે છો, જડ તુલ્ય નથી આ કારો;
 વેદ શાસ્ત્ર પુરાણો પ્રમાણે, સત્ય કહે સૂત્રકારો;
 શિવ સૃષ્ટિ વસ્તુથી ન્યારો.   અપરાધ૦
 અવગુણુ સામું કદી નવ જીવો, દુઃખ દારિદ્ર વિદારો;

સંકટ સમયે સહાયે રહીને, સન્નિધ આવી પધારો;
લગ્ન શિવ મારી વધારો. અપરાધ૦

તર્ક કરી ઋષિ મુનિયો વિરામ્યા, પામ્યા તમારા ન પારો;
અલ્પ જીવ હું સ્તુતિ શું ગાઉં, ભવસિંધુથી ઉગારો;
સફલ કરી જન્મ મારો. અપરાધ૦

હે ઇશ્વર વિશ્વંભર સ્વામી, શક્તિ સખલ બહુ ધારો;
શરણ થઈ ચરણે હું વંદુ, દીન જાણી ઉદ્ધારો;
જોજ છે ધર્મ તમારો. અપરાધ૦

ઉપજાતિવૃત.

સમિધદધનાનંદ શિવ સમર્થ, કરો સદા મંગલ કાર્ય અર્થ; !
બકતો મળી મંગળ ગીત ગાય, રહો સદા નાથ તમે સહાય.
દયાધના દેવ તમે અમારી, લેશો વિનંતી ચિતમાં વિચારી;
જણાય તેમાં થકિ યોગ્ય સારી, કૃપા કરીને શિવ દ્યો સ્વિકારી.
શંભુ તમારી તુલના ન થાય, સદા તમારી કરૂણા જણાય;
તમ મહા મંગલ માર્ગ દાખો, સત્સંગતીમાં દિન રાત રાખો.

વસંતતિલકા વૃત.

જેને ન જાણિ સકશે મન ઇંદ્રિ ધર્મ,
જેને ન પામિ શકશે ગુણ દેહ કર્મ;
જેવા પરાત્પર શિવ આતિ શક્તિમાન,
પાદારવિંદ નમી નિલ ધરું હું ધ્યાન.
જે પૂર્ણ ઇશ્વર શિવ નિજ શક્તિ યોગે,
ઉત્પન્ન વિશ્વ કરી તે થકી છે વિયોગે;
જીવો તણી ગતિ કૃતિ ચિતમાં ધરે છે,
બકતોનું રક્ષણ કૃપા થકિ તે કરે છે.
જેના બળે અખિલ વિશ્વ વિરાજમાન,

જોણે અનેક રચના રચિ છે મહાન;
 તે એક શાંખ સુખકાર અનાદિ દેવ,
 પામી સદા શરણુ તેનિ કંઈ હું સેવ.
 જોતો મહાન મહિમા નહિ કોઇ પામ્યા,
 તકો કરી ઋષિ મુનિ ગનથી વિરામ્યા;
 તે એક નિલ એજ ધર્મર લોક પામ,
 તે વિશ્વનાથ લળીને નમું સર્વ કાળ.
 છો નિલ મુક્ત અતિ શુદ્ધ વિશુદ્ધ ધર્મ,
 સર્વેથી પાર પરિપૂર્ણ પ્રભુ અધીશ;
 જીવો તણી કૃતિ તમે સધળી નિહાળો,
 સત્યે રહી પૃથક રૂઢિ સમસ્ત પાળો.
 આ મૃત્યુ લોક મહિછો શિવ સસ ત્રાતા
 સ્વર્ગાપવર્ગ સુખ સન્મતિ શાન્તિ દાતા;
 ભક્તો પ્રતે શિવ કરો કરુણા કૃપાઓ,
 માંગલ્ય કાર્ય કરવા અતિ શીઘ્ર થાઓ.
 વિશ્વેશ ભક્ત જનના ભવપાસ કાપો,
 સામીપ્ય મુક્તિ પદનો શિવ લાગ આપો;
 અંતર્ય તૃતિ જિવની તમને ત્રિદિત,
 પાદારવિંદ પ્રણમી ધરું ધ્યાન નિત્ય.
 હે દીનવત્સલ દયાનિધિ દીનખંધુ,
 કારુણ્ય મૂર્તિ તમને સ્મરિ નિત્ય વંદું;
 વંદી કંઈ સ્મરણુ હું ઉપકાર તારા,
 ત્રાતા તમે ભવ વિષે શિવ સત્ય સારા.
 કોટયાવધિ પ્રતિદિને અપરાધ થાય,
 ગાયુ ક્ષમા શિવ રહો અગને સદાય;

આધાર આશ્રય કૃપાનિધિ સત્ય તારો,
 સંસાર સિંધુ ભયથી શિવનાથ તારો.
 એકાગ્ર ચિત્ત થકી ધ્યાન ધરું તમારું,
 કલ્યાણ મંગળ કરો સધળું અમારું;
 સાષ્ટાંગ નાથ તમને કરિયે પ્રણામ,
 પૂરાં કરો શિવ તમે મુજ સર્વ કામ.

આરતિ.

જયશાંત્ય જયશાંત્ય જય કરુણા સિંધુ, જય કરુણા સિંધુ;
 કરળેડી શિવ તારે (૨) ચરણે નિત્ય વંદું. જયશાંત્ય૦
 તત્ સત્ બ્રહ્મ મહેશ, મુક્તિ તણા દાતા (૨);
 વ્યાપિ રહો સત્તાથી (૨), શિવ સવિતા ધાતા. જયશાંત્ય૦
 પ્રાત સમય પરમેશ, શિવ પદને વંદું (૨);
 સત્કર્મો કરવાનો (૨), વિધિ હું આરંભુ. જયશાંત્ય૦
 સાયંકાળ મહેશ, સકળ ક્રિયા મારી (૨);
 તુજ ચરણે આપીને (૨) માગું કૃપા તારી. જયશાંત્ય૦
 સર્વાત્મા સર્વેશ, સુખશાંતિ આપો (૨);
 કૃપા કરી કરુણા નિધિ (૨), કષ્ટ સકળ કાપો. જયશાંત્ય૦
 ક્રીધા અતિ ઉપકાર, વળિ નિત્યે કરશે (૨);
 દોષ દ્યાનિધિ મારા (૨) ચિત્તમાં નવ ધરશે. જયશાંત્ય૦
 અવલંબન આધાર, સસશિવ તારો (૨);
 શરણાગત સેવકને (૨), ભવથકિ ઉદ્ધારો. જયશાંત્ય૦
 અભીવંદન કરિનાથ, ધ્યાન ચિત્તે ધરિયે (૨);
 ત્રેગતણી પુષ્પાંજલિ (૨), ચરણાર્પણ કરિયે. જયશાંત્ય.

પ્રજ્ઞાત ભજન રામગ્રી.

“ વનચર વીરા વધાણી ” એ રાહ.

જનગો જનગો શ્રી ગંગાપતિ, શૈલ્ય સુતા જગાવે;
 અરણ્ય ઉદયથી તિમિર ટળ્યું; નાથ નિદ્રા શું આવે ? જનગો
 આજસ તજીને ઉઠિયે, આપ અંતરજામી;
 ચરણ કમળની સેવા કરું, માથું એ નિત્ય સ્વામી. જનગો
 કૃપા કટાક્ષે નિહાળિને, જન રંજન કીજે;
 દેવ દ્વારે સહુ આવિયાં, તેને દર્શન દીજે. જનગો
 શક સારદ નારદ મુની, જગી ગૌતમ જેવા;
 કોટિ શશી મુખ નિર્માને, આત્મા વારણાં લેવા. જનગો
 પાંચ વદન ઝળકી રહ્યાં, કોટિ કંદર્પ લાજે;
 શોભા એવી મહાદેવની, નિત્ય નૌતમ ધ્યાજે. જનગો

ઉમિયાળ પિયર જવા માગેલી આજ્ઞા.

હુમરી.

“ બિગરી કોન સુધારે નાથ બિન ”

ત્રિપુરાસીકું પુછાઇ ઉગાને, ત્રિપુરાસીકું પુછાધરે. (૨ક)
 આકાશમે સગદેવકું દેખો, વાહન અપને ચહાધરે;
 અર્ધાંગનાકું સાથે લઇએ, કહો શંભુ કાં જાધરે. ત્રિપુરા
 સાંચ કે તાહ સુને! એ સતિયાં, દક્ષને યગ બનાધરે;
 સન્માન દે કે સગ દેવનકું, દેખન માટ તેજાધરે. ત્રિપુરા
 શંકરસેં એસી વાત સુનકે, ગિરિજા મન લલચાધરે;
 કરજોડું આગા દો હમસે, જાઉં પિતાકે વાંધરે. ત્રિપુરા
 માતપિતાકો મેલાપ કરને, આનંદ અંગ ભરાધરે;
 જસ વિશ્વનાથ કે સ્વામિ શંભુ, શકિતકું સમજાધરે. ત્રિપુરા

હુમરી (બીજી).

શંકરને સમજાઇ સતીકું, શંભુને સમજાધરે. (૨ક).
 તમ કહે તે સમ જાતહે સચ્ચી, હમેરે દીસમે આધરે;

સનમાનસેં તો સખ લડકીકું, પિતાને દાર ખોલાધરે. શંકર૦
 ડાગદપત્ર નહિ કહું તરે, સંદેશા સંગ કાંધરે;
 બિન તેડે તુમ જાવોગે તો, નિપતેગા બિગનાધરે. શંકર૦
 શંભુ સાગદાગ કરકે સુનાધ, નહિ કુછ દિલમેં લાધરે;
 માતપિતાકે મેલાપ કારન, સ્ત્રીકી હઠ તો લગાધરે. શંકર૦
 પિછુતો હરસેં હુકમ લે કે, દો ગણુ સાથ ચલાધરે;
 દાસ વિશ્વનાથ કહે કરજોડી, પતિકી બાત મનાધરે. શંકર૦

હુમરી. (ત્રીજી)

પતિકી બાત નહિ માની પ્યારીને, પતિકી બાત નહિ માનીરે ટેક.
 કુટુંબ કળીલે કે મુખ દેખન, હો ગઘ જોસી દીવાની રે; પતિકી૦
 ચપળતાસેં ચલત ઉભિયા, પીયર આઈ મનમાનીરે. પતિકી૦
 સગા સંબંધી સખદી મિલકે, દીઠ નહિ સન્માની રે;
 અપને પિયાકું સભા મંડપમે, દેખે બિન ગમરાની રે. પતિકી૦
 યસકી અંદર પડત પાર્વતી, કાયા અપની જલાની રે;
 સતીકું એસા સંકટ દેખન, મચાઇ દુતને તોફાની રે. પતિકી૦
 બૃગુ ઋષિને આહૂતિ દે કે, દોગણુ દુસરા ખોલાની રે;
 શિવ સેવકકી સાથ લડત હે, કૈલાસ તરફ હટાની રે. પતિકી૦
 દક્ષકે વાંસે હૂત પઠાયા, કૈલાસ મંડપ માંધરે;
 વિશ્વનાથ કે સ્વામી શંભુકું, બાત બિગનકી સુનાધરે. પતિકી૦

હુમરી. (કેહારો.)

“ જીમલડીરે તને હરિ ગુણુ ગાતાં ”—એ રાહ.

બાત બિગનકી સુનાઇ સાંજને, બાત બિગનકી સુનાધરે. (૨૩)
 શંભુને સતીકા ગરમ સતકે, જટાકી લટ તો છોડાધરે;
 પ્રેત પિશાચકી સેના લેકે, ખડે હે વીરબદ્ર આધરે. બાત બિગ૦
 શંભુ સુનાતે સેનાપતિકું, દક્ષકે વાં તુમ જાધરે;

રેલગ છેલા લોહિસેં કરનાં, દક્ષકે શીશ છેદાધરે.   ખાત બિગં
 શિવ શંકરકા હુકમ લેકે, પિછુ તો કીની ચડાધરે;
 દક્ષકે દારકું સેના આકે, ખુખ સંગ્રામ મથાધરે.   ખાત બિગં
 બૃહ સહિત સખ વ્રાહ્મણુ ન ડરતે, સેનાને સખકું હઠાધરે;
 સેનાપતિને ત્રિચક્ષ લેકે, દક્ષકે શીશ કટાધરે.   ખાત બિગં
 અવતાર પિછું લીઆ ઉમાને, રાજ હેમાચલ દારીરે;
 ઠાસ ત્રિશ્વનાથ કહે કરજોડી, શંકરકી ગતિ ન્યારીરે.   ખાત બિગં

શિખરિણી છંદ.

દયા સિંધુ દેવા, સકળ સુખ દાતા હુઃખ હરા;
 કરે તારી સેવા, જગત પિતુ માતા સુખ કરા.
 નમીને સાષ્ટાંગે, સરણુ તુજ આવ્યો જગપતી;
 કરો પાપો માફો, શિવ નથી જરારે મુજ મતીં
 નમુ હું નાગેશા, કરગરિ તને વંદન કરે;
 દયા ધારી સ્વામી, બજન કરવા હું મન ધરે.
 નથી હુંમાં નીતિ, નથિ કશિ રીતિ વળી ગતી;
 કરો પાપો માફો, શિવ નથી જરારે મુજ મતીં
 તમારી માયાથી, ચર અચરજ તુ અવતરી;
 ફરે ભૂમીમાં તે, પરમ શિવ નિયમો અનુસરી.
 ન જાણે કોઇ મર્મો, અજી સુરપતી કે પશુ પતી;
 કરો પાપો માફો, શિવ નથી જરારે મુજ મતીં
 દયાળું હે સ્વામી, મુજ મતિ અનીતિ અતી ધણી;
 મટે અંતર્વામી, તુજ વિણુ નહિં કો મુજ ધણી.
 કયો મોટાં કમો, કળિ નવ શકે સારદ સતી;
 કરો પાપો માફો, શિવ નથિ જરારે મુજ મતીં

પદ—ઝિઝોટી, ઉમા અને જ્ઞેનાનો સંવાદ.

“ નાથ કેસેં ગજકો બંધ છુડાયો ”—એ રાહ.

ઉમા—ગાવત મેંતો શંકરકા ગુન દાડી,

તુંતો સુનરે મેનાં મોરી માડી. ગાવત. (ટેક)

જાકે નામ અનેક હે જુગમે, નામસે દુખ જાય હારી.
દર્શનસે દોષ કોશ મિટતહે, પૂજનસે પુન્ય ભારી. ગાવત.
ત્રિકાલ પૂજન ધ્યાન કરત, પ્રાણી પાવત શિવકી ચારી;
કહત ઉમા શિવ ગુણ ગાવાથી, હોત આનંદ અપારી. ગા.

પદ બીજું.

મેનાં—ઉમા તુંતે જાત એ કાને જતાઇ,

એતો શિવજી ન ફરીર ગોસાઇ, ઉમા તુંતે. (ટેક)

તીન લોક આરાધતે ઉનકું, સ્મશાનમે કયુંરે સગાઇ;
મુક્તિ પામે જો એ શિવસું પ્રાણી, તો કેસે ભૂત બમાઇ. ઉ.
નંદી નામ જો સેવતા નિશ દિન, કયું નહિ ઉનકું સગાઇ;
કહત મેના જુઠી કયુંરે લગાવત, એ શિવજીકી બડાઇ. ઉ.

પદ ત્રીજું.

ઉમા—લાગ્યો મેરો ચિત્ત શંભુજીકે ચરણે,

મેંતો જાડેં ન દુસરેકે શરણે. લાગ્યો. (ટેક)

નિશ દિન ગુન ગાવા ઓર સુનવા, શિવજીકા મેરે કરણે;
દુસરેકી જાત લાગત આગ જેસી, જીવકું દુઃખમે જલણે. લા.
દીલ લગા મેરે શંભુસે માતા, શંભુકું હમતો પરણે;
કહત ઉમા કુર્યાન કિયા દેહ, શિવશંકર કે શરણે લાગ્યો મેં.

પદ ચોથું.

મેના—ઉમા એવી બુદ્ધિ તે કાણે જતાવી;

કાણે ભોળવી એમ બમાવી ઉમા. (ટેક)

વિષ્ણુ બ્રહ્માદિક દેવ તજી દઇ, કાશીમાં ધુણી ધખાવી.

(૪૫)

ભૂતપ્રેત ઝાઝળુના સંગ શિવ, અવધુતની પ્રીત ભાવી. ઉમા.
ખાવું પીવું નહિ ફાવે ત્યાં ભગવું, આપે અસેક જગાવી;
કહે મેના સુચ પાર્વતી પુત્રી, શિવ જોગીની નાર બાવી ઉમા.

પદ પાંચમું.

ઉમા—હવે શીદ શોક કરો મોરી માધ,

મેંતો સ્વયંવર શિવ વર પાધ, હવે. (ટેક)

કૃષ્ણ, બ્રહ્મા, નારદ, સનકાદિક, સખ ચિત્ત શિવકું ચડાધ;
દેવ દનુજ સખ શિવ વર સેવત, નહિ કોઇ કનસે બડાધ. હ.
કોટિ ઉપાય કરો હવે તોપણ, નહિ હોય શિવસે જુદાધ;
કહત ઉમા સહુ શિવને આરાધો, કરશે એ શિવ સદાધ. હ.
પારવતીકો પ્રેમ અનુષ્ઠા અર, શિવજીકી સુંદરતાધ;
પેખી પેખી મેનાં આનંદ ઉપજ્યો, દયા કે દિલ ન સવાધ. હ.

આરતિ.

જયદેવ જયદેવ જય જગદુક્ષારા જય જગદુક્ષારા,	
અવિનાશી અવિકારા (૨) શિવ અપરંભ પારા.	જયદેવ૦
નમી દંડવત્ નાથ નિત્ય તમને ભજિયે; (૨)	
મંગલકારી તમારું (૨) નામ મુખે જપિયે.	જયદેવ૦
સચ્ચિદ્ધ ધન સર્વેશ્વ સંરક્ષણ કરશે; (૨)	
પ્રેમલ ભક્તિ તમારી (૨) મુજ હૃદયે ભરશે.	જયદેવ૦
ત્રાતા ત્રિભુવન નાથ સદૃશુણના દાતા; (૨)	
દયા કરો દિન જનપર (૨) દિવ્ય પિતા માતા.	જયદેવ૦
અષ્ટા સત્ય સમર્થ મંગલ મતિ દેશે; (૨)	
સ્તુતિવંદન પ્રાર્થન વિધિ (૨) શિવ માની બેશે.	જયદેવ૦
અકળ કળા ન કળાય કરુણામય તારી (૨)	
દામા કરી મુજ દિનને (૨) મતિ આપો સાસી.	જયદેવ૦

શ્રેય થકી પરમેશ્વર માફ કરો પાપો (૨)
 વિશ્વ વિષે વિશ્વેશ્વર (૨) સુખ શાન્તિ આપો. જ્યદેવ
 વિનતિ મનુષ્ય મહારાજ કરીયે નીત્ય તમને (૨)
 ધટિત મનોર્થ હશે જે (૨) શિવ આપો અમને. જ્યદેવ

પદ.

શંકર બજ લે વારંવાર, શંભુ બજ લે વારંવાર. (ટક)
 શિવજી ઉતારે ભવપાર, એવા મુકિતના દાતાર;
 શિવ શંકરનું પૂજન કરતાં, થાય સદા સુખકાર. શંકર
 આજે તો શુભ ભરમ સુદાએ, જટા મુકુટમાં ગંગ;
 માળા તો ફૂંકી સોહીએ, ઉમયાજી અરધંગ. શંકર
 અધા જન તો આંખો પામે, પતિયાંનાં પત જાય;
 ગંગાજીમાં સ્નાન કર્યાથી, સુખિયાં સદા થવાય. શંકર
 શિવજીની જે સેવા કરે તે, ભક્ત સુખી બહુ થાય;
 ધ્યાન ધરે જે એકજ ચિત્તે, કૈલાસે તે જાય. શંકર
 શિવ ભકિતને ત્રિપુંડ્ર બાલે, શક્તિ ભક્તને આડ;
 નામ જૂજવાં પણ સૌ એકજ, કૃત અદ્ભુત અગાધ. શંકર
 મહિ માતામાં સ્નાન કરીને, જળના લોટા ભરિયે;
 પાર્વતિ પતિની પૂજ કરીને, પ્રદક્ષિણા તો ફરિયે. શંકર
 જમણા કરમાં ઝાંઝ બિરાજે, ડાળા કરમાં ડમર;
 ત્રિશૂળનું આભૂષણ સોહે, શિવ સ્વરૂપ છે જગજ. શંકર

પદ.

શ્રી મહાદેવ સદાશિવ શંકર, બજ મનં વારંવાર;
 ઉમિયાકાંત સદાશિવ શંકર, બજ મનં વારંવાર. (ટક)
 સુપતિ દેવ વિરંબી વિષ્ણુ, ઋષિગણ મુનિવર વંદુ;
 સિદ્ધ સુરાસર સેવિત શંકર, બજ મનં વારંવાર. શ્રી મહાદેવ

ધન દારા સુત મંદિર ગિર્યા, કર કાં ગાઈ ગાઈ;
 સદાય શિવ જગ રક્ષક પોષક, બજ મન વારંવારં શ્રી મહાદેવ૦
 આસુરનિકંદન બવદુઃખ ભંજન, સેવક જન પ્રતિપાળં;
 આવાગમન નિવારણ શંકર, બજ મન વારંવારં. શ્રી મહાદેવ૦
 હર હર હર હર દુષ્ટનિવારણ, શિવપદ પરમ નિધાનં;
 શિવ શિવશિવ શિવ શંકર શંકર, બજ મન વારંવારં. શ્રી મહાદેવ૦
 સાંખ્યાન બ્રહ્માઋષિ ગાએ, નારદ વિણા વાદં;
 એ પરબ્રહ્મ સદાશિવ શંકર, બજ મન વારંવારં. શ્રી મહાદેવ૦

લાવણી.

“ જય નિરંજન જય નિરાકાર, જય ગુણાકાર પારંપાર ” એ રાહ.
 જય વિશ્વરૂપ, શોભા અનુપ, બ્રહ્માંડ ભૂપ, તુંતો ભારી;
 તું માત તાત, ભગતિ બ્રાત, દિન રાત વાત જાણે ભારી. (૧૬)
 ગુણ ગ્રામ ધામ, અતિ શુદ્ધ નામ, અભિરામ સ્વામ સંકટ હારી;
 તું ભક્તપાળ, જન્મજાતાળ, એ દિનદયાળ, જયજયકારી. જય૦
 તું વારંવાર ભવતાપહાર, કિરતાર તારિ, રચના ન્યારી;
 તું નિર્વિકાર, ને નિરાકાર, શું ગાઈ તારે, હું બલિહારી.
 હું નિરાધાર, કઈ છું પુકાર, તું ચિત ઉતાર, અરજી ભારી;
 હે તત્ત્વજ્ઞાન, ગુણના નિધાન, થઈ નીતિવાન, ને સુખકારી. જય૦
 જે વેદ વ્યાસ, કવિ કૃષ્ણદાસ, તે તુજ પ્રસાદને આભારી;
 થઈ વિશ્વ માન્ય, પામ્યા મહાન, યશ સકળ દામ મૂક્યો હારી.
 હું શરણ ચરણ, તારે સદાય, છે વિશ્વરાય, તારી ચારી;
 હું લાલું પાય, છઉં નિર ઉપાય, કર વિશ્વ સાથ કિંકર ધારી. જય૦

આરતિ.

જય વિશ્વંભર જય વિશ્વંભર, જય સૃષ્ટિ કર્તા જય સૃષ્ટિ કર્તા.
 સંકટ ભય દુખ હર્તા (૨) વિશ્વ તણા ભર્તા. જય વિશ્વંભર૦

જય જગવંદ દયાળ જય કરુણા મૂર્તિ (૨)
 મંગલ મહિમા ગાવા (૨) વાણિ નથી પુરતી. જય વિશ્વંભર૦
 જય ચૈતન્ય સ્વરૂપ ગુણ ગણના ગણતાં (૨)
 ઋષિ મુનિ સર્વ વિરામ્યા (૨) લક્ષ્ય સ્થળ ભાતાં. જય વિશ્વંભર૦
 આખંડ તું અહમેવ, શિવ શિવ સુખ ધામા (૨)
 વિશ્વેશ્વર વ્યાપક શિવ (૨) ચિદ્ધન પરમાત્મા. જય વિશ્વંભર૦
 અંતર્યામિ અજાત અનુપમ અવિકારી (૨)
 માનસિ મંગળ અર્ચા (૨) શિવને પ્રિયકારી. જય વિશ્વંભર૦
 મળીને ભક્ત સમસ્ત આરાધન કરિયે (૨)
 મુક્તિ વેદ મળવા શિવ (૨) આશ સદા ધરિયે. જય વિશ્વંભર૦
 દિનજન દોષ દયાળ નવ લક્ષે લેશો (૨)
 દુર્મતિ દાળિ દયાનિધિ (૨) શુભ સન્મતિ દેશો. જય વિશ્વંભર૦
 કરિયે સર્વ પ્રણામ પ્રેમ થકી તમને (૨)
 પૂર્ણ કૃપા થકિ કરશે (૨) શિવ પાવન અમને. જય વિશ્વંભર૦

ત્રોટક.

જયચંદ્ર શિખંડ આખંડ જયં, જયચંદ્ર મહા ભુજદંડ જયં;
 જય ભૂષણહાર ભુજંગ જયં, જય ગંગ તરંગિત અંગ જયં.
 જય તાર જયં કરતાર જયં, જય ભૂ સુરકે ભરતાર જયં;
 જય માન વિમોચન માર જયં, જય ત્ર્યંબક શ્રી ત્રિપુરારિ જયં.
 જય દીન દયાનિધિ દાંત જયં, જય શંકર શંભુ પ્રશાંત જયં;
 જય અંતક અંતક ઇશ જયં, જય જ્ઞેગિપતી જમદીશ જયં.

પદ રાગ પ્રભાતી.

સુખ સાગર શિવરાજ સદાએ, સુખસાગર શિવરાજ;
 વનેશ્વર વિશ્વમાં વીલસ્યા, જેમ કુલનમેં બાસ.
 જગડે વાસ પુરોરે વનેશ્વર, જેમ સાગર ગંગાપાસ;

સુખ૦

નરનારી મીલ દર્શન આવે, પુરો સખનકી આસ. સુખં
 ઝોરકું તો રિદ્ધ સિદ્ધ બક્ષિસ દેવે, ખાનખાન મીઠાસ;
 આપકું તો આક ધંતુરે, ભાંમ અંગ બહુતિ ઉજસ. સુખં
 શિવ હરિમે ભેદ નહીરે, વેદવાણી ઉચરે સાય;
 દાસ વિશ્વતો સદાશિવ ચરણે, ટાળો મોહનો પાસ. સુખં

પદ.

હે ભોળાનાથ વિના દુઃખ કોણુ હરે, શેષ ચંદ્ર માકી જોત જો. ટકઃ
 હાથ ચક્ર ત્રિશુળ ગિરાજે, રૂદ્ર માળ અંગે ભસ્મ ચડે. હે ભોળા.
 કર ડમરુ કિરતાલ બળવે, નાચે સદાશિવ હરહર રે. હે ભોળા.
 ઈંદ્રાદિક સનકાદિક મોહે, પારવતી મુખ મોરે વસે. હે ભોળા.
 જો કોઈ ધ્યાન ધરે શંકર કો, જો માગે સો તુરત હજે. હે ભોળા.
 ઘોડે બેલ સ્વારી સોહે, વિશ્વતો દાસ વાકે ચરણ પડે. હે ભોળા.

મંદ્રાકાંત છંદ.

શોભો છો સ્વચ્છ છત્રે રજત ગીરી સગા દીવ્ય તે દેહવાળા,
 છંદો સંગીત શાસ્ત્રે મગન મન કરી રાજ્ય દીસો રૂપાળા,
 પુર્ણાનંદ સ્વરૂપી વીવીધ વરતનું લીલયા ધારનારા.
 ઢંકાયેલા સ્વગુણથી અભયવર પ્રદા ચર્ણુ ધ્રુવું તમારા.

લાવણી.

જય ગીરજાવર હર શિવજી તે ચોરાશી શિવ જયતો
 ચોરાશી શિવજય તે ચોરાશી.

મન ભવ દવન વિધન લવ વાસી શિવકાશી. હરહરહર મહાદેવં
 બળબળ પ્રબળ વિભંજન જળજળ મુખ કમળ શિવજળ જળ મુખ.
 કમળ, અવાચળ અટલ જટામાં ખળખળ જળ વીમલ. હર મહાં
 દિગ્ગંજ ગજ ગજ વાહન શિવ આનંદ સુરદ વૃંદે શિવ આનંદ સુરદ.
 વૃંદે, તજતજ અજનીજ ભોમી ન ભજ ભજ શીરચંદે હર મહાં

મદનાં તક ત્રપુરાંતક આતંક આતંક તે શિવ આતંક આતંક,
 તે મુખ આતંક ગજ આતંક પ્રાયશ્રીત ભંજ્ય તે. હરહર મહા
 દુઃખહર પરહર ભવહર ભયહર આનંદે શિવભવ હર આનંદે,
 શશિધર કૃષ્ણધર જળધર ગીરજાપતિ નંદે. હરહર મહા
 વિશધર શશિધર ગીરિવર આરમણાં શિવ ગીરિવર આરમણાં,
 સુખદ સુભદ્ર સુરનાયક દાયક બહુ રમણાં. હરહરહર મહા
 પતિત નથી મુજ સરખો તમસમ નહી પાવન શિવ તમસમ નહી,
 પાવન, અધમ ઉધારણુ શંકર પતિત પાવન શંકર મેરા મનભાવન હો
 માહેશ્વર પત્રગધર રણુછોડના સ્વામિ શિવ રણુછોડના સ્વામિ,
 તારસો નીચે જાણું શંકર બહુ નાગી. હરહરહર મહાદેવ

આરતિ.

જયશાંખ જયશાંખ જય, મંગળકારી જય મંગળકારી;
 ભકિત શિવજી તમારી (૨), કંઈ નિશદિન સેવા. જયશાંખ
 શિવનો પાર અપાર, ઋષિમુનિ નવ પામ્યા (૨);
 સ્તુતિ શુભગાદી તમારી (૨), મન થકી વિશ્રામ્યા. જયશાંખ
 સર્વ સ્થળે શિવવાસ, સત્ય કરી જાણું (૨);
 ઐ અતિ ઉત્તમ વિધિનું (૨), આગાહન ગાનું. જયશાંખ
 પ્રેમપાત્ર પરિપૂર્ણ, ભરૂં શ્રદ્ધા જળથી (૨);
 પાદ અર્ધ્ય અર્ચન વિધિ (૨), કંઈ નિર્મળ મનથી. જયશાંખ
 પરમેશ્વર પ્રણિધાન, ધરિ નિત્યે મનમાં (૨);
 ગંધ પુષ્પ ભકિતનાં (૨), અર્પું શિવપદમાં. જયશાંખ
 મંગળમય મહાદેવ, મંગળ પદ આપો (૨);
 કૃપા કરી મુજ શીર્ષે (૨), હસ્ત વરદ સ્થાપો. જયશાંખ
 સદાશિવનું ધ્યાન, હૃદય વિષે ધારૂં (૨);
 અતિ ઉપકાર તમારા (૨), કદિ નવ વીસારૂં. જયશાંખ

દર્શન થો સદાશિવ, દિનવત્સલ દાતા (૨);
 (વનય યજ્ઞી વિનયું છું (૨), વિશ્વપિતા માતા.

જયશાંખ૦

પદ પ્રભાત.

વિશ્વનાથ ચરણ કમળ, ધ્યાવો મનલાઈ;
 જન્મ મરન છૂટિ જાય, સતગતિ બહે જાઈ. વિશ્વનાથ૦ (૨૬)
 જનકે પુરકો પ્રભાવ, રહ્યો જગત છાઈ;
 તીરથ-સુર-સિદ્ધસગૈ, બાસ કરત આઈ. વિશ્વનાથ૦
 દેશ દેશકે નરેશ, આવત સખ ધાઈ;
 કાશીમેં મૃત્યુ ચહત, માંગત હરખાઈ. વિશ્વનાથ૦
 બિધિ હરિહર પુરતે, મહિમા અધિકાઈ;
 કાશી કૈવલ્ય દેત, નિગમાગમ ગાઈ. વિશ્વનાથ૦
 શિવપદ અનુરાગ, ભાગ બડે બાઈ;
 બિગરી જન્મ જન્મકી, દેત શિવ બનાઈ. વિશ્વનાથ૦
 અસી બરન બીચ મરે, દેખિ સુર સિદ્ધાઈ;
 શંકર તેહિ માન દેત, મંત્રકો સુનાઈ. વિશ્વનાથ૦
 અખસરા અનોક કરે, તાન તાન ગાઈ;
 દિવ્ય દેહ પાય ચલે, દુંદુભી બજાઈ. વિશ્વનાથ૦
 જો ગતિ જપ તપ ઔ દાન, કિયે નાં દેખાઈ;
 સોષ મુક્તિ બાંટત શિવ, નિશદિન હરખાઈ. વિશ્વનાથ૦
 છાડો ખટક મટક, આનંદ બન જાઈ;
 વિશ્વકો સદાય તાહિ, શંકર મિલિ જાઈ. વિશ્વનાથ૦

પદ—ખમાયચી જિલ્લો. ત્રિતાલ પંજબી.

સ્તવન શંભુ તારૂં કરૂંરે, શિવ અલ્પમતિ અતિદીન. સ્તવન શંભુ૦
 પ્રભુ તારી પ્રભુતાઈ, ત્રિભુવનમાં મવાઈ;

સદા રહું છું તને આધીન.

રતવન શંભુ તારૂં કહેરે.

૫૬—સોરઠ જિલ્લો ત્રિતાલ.

શિવ તારે ચરણે હું નિલ નમુંરે;

ઉમાનાથ જગતાત શિવ, તારે ચરણે હું નિલ નમુંરે. શિવ તારે
સલ સખળ સર્વોત્થામિ, નિલ નિરંતર શિવ નિષ્કામી;

કરુણામય મંગળ મૂર્તિ સદા, તારૂં સ્મરણ હૃદય ધરે. શિવ તારે
ધંદ્રવળા.

મહુશ્વરાહે પરમેશ્વરાહે, બાવેશ્વરાહે મહદીશ્વરાહે;

દયા કૃપાકારક હશ્વરાહે, નમું નમું હું અખિલેશ્વરાહે.

જગત પિતારે સુભાને વિલાપો, સહાય થૈ સંકટ સર્વ કાપો;
ક્ષમા ક્ષમા નાથ ક્ષમાજી પાપો, કૃપા કૃપા શિવ કૃપાજી આપો.

૫૬.

તત્વ સદાશિવ પુરૂષ સદાશિવ, સાંઘ સદાશિવને ભજરે;

વિશ્વરૂપ હર એ વિશ્વંભર, એ વિશ્વેશ્વરને ભજરે. તત્વ૦

ભજવાને શિવ પાત્ર થજે શિવ, અંતર મળ પરહરજેરે;

ગર્વ હણી જનતું શુભ ચિંતી, સત્ય વેપાર તું કરજેરે. તત્વ૦

કર્મ કર્મજીવ રિચિતિ ભાગ્યને, વિચાર અક્ષર ક્ષરજેરે;

નિયમ ન્યાયપર પ્રભુ પ્રસાદી, ભાવ તું ઉરમાં ધરજેરે. તત્વ૦

નિરિચ્છ રહે શમ દમને સાધી; વિશ્વાસે રહી ઠરજેરે;

ટળી ન ઇચ્છા વધી બણી તો, જાય પ્રભુને ગરજેરે. તત્વ૦

૫૬ બીજું.

હસરો કોણ સુખદાઇ શંભુ બિના, હસરો કોણ સુખદાઇરે. (ટેક

રામચંદ્ર જળ બનમેં આએ, રાવણ સીતા ચોરાઇરે;

મંગાધરકો તપ તપ કીતો, પંચવટીમેં આઇરે.

હસરો.

રઘુવરકેરા તપકું દેખી, શંકર કીની સહાઇરે;

ધનુષ્યબાણ એક રામકુ દીનો, રાવણ શીશ કટાધરે. દુસરોં

દેવ દાનવ સખ મિલકર કીની, સુમુદ્રકી ગથાધરે;

મથન કીઓ જળ ઝેરજ નિકલો, તળ હર દિયો પુકારીરે. દુસરોં

દેવ દાનવ સખ ઝેર તે દેખી, શિવકે મન કછુ આધરે;

દો કરમેં સખ મિપકું લે કર, પાન કિયો ત્યાં બાધરે. દુસરોં

મંદ્રકીલક પરવતકે ઉપર, અર્જુન તપ કિયો ભારીરે;

શિવને તળ એક સસ્ત્રહિ દીનો, કૌરવ કાલ કરાધરે. દુસરોં

ત્રિપુરાસુર એક દાનવ પ્રગટયો, દેવનકો દુખદાધરે;

સખ દેવનકું આંધ મગા કર, ધરમેં નાંખ તલાધરે. દુસરોં

દેવનકો જળ દુઃખકું દેખી, શંકર આગે ધાધરે;

એક બાણસેં અસુરકું મારે, દુખસેં દેવ છોડાધરે. દુસરોં

જળ જળ દુઃખ પડા દેવનકું, તળ તળ કીની સહાધરે;

દુસરો કોન દયાકો સાગર, કયા કહું વાકી બડાધરે. દુસરોં

મેં આપણો કછુ નહિ બાણ્યો, ગર્ભવાસ દુઃખ પાધરે;

ઠરજોડીને કહત દયાનિધિ, કરિયો મોરી સહાધરે. દુસરોં

પદ—ખમાયચીય જિલ્લો દાદરો.

મન કર્મ વાણી થકી શિવને વંદુરે, પરમાત્મા પર બ્રહ્મ પરાતપર;

પ્રણમું પ્રીતે પ્રણતજન બંધુરે, મન કર્મ વાણી થકી શિવને વંદુરે.

વિશ્વોદ્ધારક શિવ સુખકારક, શિવ તુજ ભક્તિમાં સદાહું આનંદુરે. મ.

શરણુ તને હું દીન જન બાળક, તમે પાલક સમસ્ત જીવજંતુરે. મ.

પૂજું કરો પ્રભુ યોગ્ય મનોરથ, દીન દયાળ છો કૃપાલ દયાસિંધુરે. મ.

છંદપય.

પંદર નેત્ર પ્રમાણુ, પંચ આનન છે પૂરણુ;

વાહન વૃષભ વિશાળ, ચિત્ત ચિંતા કર ચૂરણુ.

ઉમયાશુ અર્ધાંગ, જગત પાવન જશ જોનો;

થાક્યા અઘ્ઘાદિક, પાર નવ પામ્યા તેનો.
 છે આભૂષણ ઉપવિત અહી, શુક સનકાદિક સેવ છે;
 કવિ સામળ કહે સેવો સદા, મોટા શ્રી મહાદેવ છે.
 શિવતો અપરમપાર, શિવ જાણીતો જોગી;
 શિવ સૃષ્ટિ આધાર, અલ્લ વિદ્યાનો ભોગી.
 શિવ તો ત્રિગુણી તત્ત્વ, શિવને શોધે મુક્તિ;
 વંદે શિવને વિષ્ણુ, પામવા ભરપૂર ભુક્તિ.
 માયા બંધનમાં માનવી, શિવ મહિમા તે શું લહે;
 જે વેદ ભેદ જાણે નહી, નિગમ નેતિ નેતિ કહે.
 જે પૂજે મહાદેવ, તેજ ઇંદ્રાસન પામે;
 જે પૂજે મહાદેવ, વેદના સઘળી વામે.
 જે પૂજે મહાદેવ, ભોગવે ભરપૂર ભુક્તિ;
 જે પૂજે મહાદેવ, મહા સુખ પામે મુક્તિ.
 કરી જન્મ મરણ તેને નહિ, કાટિવાર શું કહું કવી;
 કવિ સામળ કહે શિવ સારખો, દાતા દેવ દુર્ગે નથી.
 ધન્ય ધન્ય મહારાજ, લાજ રાખો શિવ મારી;
 આપો સુખ વિલાસ, આશ રાખે જે તારી.
 અષ્ટ સિદ્ધિ નવ નીધિ, રહે પરમિદ્ધજ પાસે;
 જીવત પામે મુક્તિ, મુક્ત-૫૬ શિવ કૈલાસે.
 મહાઈદ્ર ઇશ તવ તુલ્ય તો, દેખું નહિ કા દેવતા;
 રાજાધિરાજ મહારાજ છે, કરો મૃતકને જીવતા.

૫૬-ધન્યાત્મ.

“ રામ ભજનકું દિયા, કગળ સુખ નમ ભજનકું ” એ રાહ.
 સાંખ સાખલે બજી, જીવ તું સાંખ ભજન બજી. (૮૬.)
 જગ જીડો જૂઠી જન્મજો, જરૂર નમ ભજન. જીવ તું

(૫૫)

જન્મ સફળ કરવાને સત્વર, અદ્ય સમય છે હજી.   જીવ તું
અવશ્ય મનનને નિદિધ્યાસથી, સહજ સમાધિ સજી.   જીવ તું
કાળ તથા પશુ કાળ કૃપાળુ, નમન કરે વિશ્વજી.   જીવ તું

પાર્વતીજીની આરતી.

જય પાર્વતી માતા, જય પાર્વતી માતા;
અક્ષ સનાતન દેવી, શુભ ફલકી દાતા.   જય૦ (૨૬.)
અસિકુલ પદ્મ નિવાસી, નિજ સેવક ત્રાતા; નિજ.
જગજીવન જગદંબા, હરિ હર શુભ ગાતા.   જય૦
સિંહન વાહન સાજે, હુંકડ રહ સાથા;   હુંકડ.
દેવ વધુ જહ ગાયત, નિરત કરત તતથા.   જય૦
રૂપ શીલ અતિ સુંદર, નામ સર્વો કહાતા; નામ.
હેમાચળ ધર જનમી, સખિયન સંગ રાતા.   જય૦
શુંભ-નિશુંભ ખિડારે, હેમાચલ સ્થાતા;   હેમા.
સહસ્ર ભુજ તનુ ધરકે, ચક્ર લિયા હાથા.   જય૦
સૃષ્ટિરૂપ તુંહિ જનની, શિવ સંગ રંગ રાતા; શિવ.
નંદિ ભૃગિ ખિનવહી, પરયા મદ માતા.   જય૦
દે વર અરજ કરત હમ, મન ચિતકું લાતા; મન.
ગાયત દે દે તાલી, મનમે રંગ છાતા.   જય૦
શ્રી આરતીં માયાકી, જે કોઇ નર ગાતા; જે કોઇ.
સ્વર્ગ સુખી નિત રહતા, સુખ સંપતિ પાતા.   જય૦
ગંગાજીની સ્તુતિ હોરી તાલ દીપચંદી
ગંગે તરંગ તિહારી, દેખિ બય ભાજત બારી.   (૨૬.)
નિશદ્દન શિવકે શીશ વિરાજત, સુધા સરિસ બર બારી;
શીતલ અગ કિયે સગ શિવકે, જહર લહર નિરવારી.
સદા ગૌરીશ પિયારી,   ગંગે તરંગ તિહારી

(૫૬)

તેરી ધાર ધુમ સુનિ જનની, બાજે પાપ પુકારી;
પતિત પ્રમત્ત પવિત્ર કિયે તુમ, દિય સગર સુત તારી.
ગાત દિજ દોષ નિવારી, ગંગે તરંગ તિહારી.
તેરે તીર આય ખગપતિને, ખ્યાલ બખ્યો ગિય ધારી;
તાકો રૂપ ચતુર્ભુજ વહેકે, ઉત્કલિપે કરી સવારી.
બયો બૈકુંઠ બિહારી, ગંગે તરંગ તિહારી.
દેવી સહાય દાસ અપનેકો, ભવસાગરસેં ઉગારી;
આનંદ બન ગિયિનમેં ડોલોં, યહ બર દેહુ ગિયારી.
મિલે મોકોં ત્રિપુરારી. ગંગે તરંગ તિહારી.

ધુપદ તાલ લદ્દમી.

ગંગે તુઝેં નીર કરી પાવન શરીર અતિ દુસ્તર ભવનિધિ તારિણી. (ટક.)
પાશુનિ તવ કણિકા ઉદ્ધરિણી ગણિકા ઐસી તું કલિમત્ત હારિણી. ગંગે
સવૈયા.

ધ્યાન ધરૈ ગિરિજા પતિકા, સુમિરે ઉતકે સુખ હોત ધનેરે;
દીનનકો દુખ દૂરી કરૈ, સુખ દેત સદાશિવ જો ચહિયેરે.
સોહત ગંગ જટા શિરપૈ નિત, પીયત બંગ રેહુ રંગ મેરે;
મુંડન માલકો હાર ગલે, શિવ રતન કહૈં છગિ કૌન લહેરે.
નહિ જનત વેદ પુરાનકો નામ, ન જનત જન ઐ ધ્યાન કહાંકો;
નહિ જનત સંગ સમાજકો સંગ, ન જનત નેગ ઐ ધર્મ તગાકો.
નહિ જનત આલ કુઆલ કહા, નહિ જનત માંય ઐ મોહ યનાકો;
શિવ રતન કહૈં નહિ જાતું કહુ, એક જનત હૈ શિવ શંભુ ઉમાકો.
અસ ધ્યાન ધરૈ સિય રામ સદા, અસ ધ્યાન ધરૈ નિત બ્રહ્મ ઉનીકો;
અસ ધ્યાન ધરૈ નિત સંગ સબૈ, અસ ધ્યાન ધરૈ સગ દેવ ઉનીકો.
અસ ધ્યાન ધરૈ નર નારિ સબૈ, ઉઠિ ભોરહિ જામ ઉત્કલિકો,
શિવ રતન કહૈં મન એત કરૈ, તુમ બેગિ ભજૈ શિવ શંભુ ધનીકો.

(૫૭)

કાશીની મહત્તા ભુજંગી છંદ.

કુડા કાળની જાકની શાળ કાપી, તરી પાર પામ્યા જહાં પૂર્ણ પાપી;
શિવા મેસ્તી કીની વહેતી વિલાસી, મહા વિશ્વવંદા વિલાસી શ્રી કાશી.
રૂડી શારદા દેવિ જ્યાંહી વિરાજે, કુણી પોયણી ગંગ તીરે નિવાજે;
તથા દેવ કેલાસ ય્યા કાશી વાસી, મહા વિશ્વવંદા વિલાસી શ્રી કાશી.
જથું એ મણી કર્ણિકા ઘાટ માથે, ઉપાસી મહા ગંગ દેવી હુલાસે;
જશે જન્મ ફાંસી ખસે જીર્ણ ખાંસી, મહા વિશ્વવંદા વિલાસી શ્રી કાશી.
જથું જનહીનીના જગો ખૂબ પીવા, થશે દીક્ષમાં ગાનના પૂર્ણ દીવા;
જશે પાપના પુંજ ધોવાઈ નાસી, મહા વિશ્વવંદા વિલાસી શ્રી કાશી.
તથા મહારૂં તારૂં મુકી સર્વ માન, જહાં બ્રહ્મનિષ્ઠો કરે બ્રહ્મ ગાન;
આહોનીશ આંકારના નાદ થાયે, આહો દીન એવો મને સઘ આવે.

ભેરવી.

અખ મોહિં કાશી ખાસ બતાયો. (૨૬.)
મમતા મોહ ફાંસે મોહિ, છિનમે આપ છુટાયો;
આત્મા ખીરેશ્વર સગિપ પ્રભુ, સુર ગુર પાસ બસાયો. અખ૦
ઐકત ઉકત દરસ સુર સરિકે, મનવાંછિત ફલ પાયો;
મખમલ માખનસે અતિ કોમલ, જવક ભસ્મ લગાયો. અખ૦
ઐસે ચરન ઉગા મહેશકે, લખિ આનંદ ઉર છાયો;
દેવી સહાય દાસ અપનેકો, જગ જગનસે બચાયો. અખ૦

**શ્રીભૂતનાથની આરતી સાતવારની
મહિમ્નસ્તુતી ભાવ સવારની આરતિઓ,
રવીવારની આરતિઓ.**

જય જય જય ભૂતપતે, જય વિઘ્નેશ પિતા જયવિં.

વાણી* વાલ્મિકિ બારવિ* તમથી સહુ સપિતા.	
જય જય જય ભૂતપતે.	૧
તમ મહિમાનો પાર, કંઈ પણ વણુમણુ. કંઈ.	
સ્તુતિ બ્રહ્માદિ કરે પણ, નહી જયવી બાણે.	જય ૦ ૨
શિવ ! એ વિધ વાણી પણ, તમમાં નવ આવે. તમ.	
તોપણ સ્તુતિ કરે સહુ, જ્યાં લગિ મતિ હાલે.	જય ૦ ૩
થાય નહીંજ અવગા, કોઈ તણી એમાં. કોઈ.	
છઉં નિરપવાદ હું *પણ, સ્તુતિ કરે તેમાં.	જય ૦ ૪
તમ મહિમા બણિ જાતાં, મનવાણી અ.કે. મન.	
શ્રુતિ પણ નેતિ કહીને, બણવી મન ખટકે.	જય ૦ ૫
કોણ થકીજ કયાઓ, ગુણ કયટલા કે'વા. ગુણ.	
આપ એવા છો' એવું, કેનું ગણૂં કે'વા.	જય ૦ ૬
પણ પ્રભુજી ! કો' કો'નાં, વિષય નવીન વિશે. વિષ.	
મન-વાણી નહિ પોચે, છેજ સુગમ અતિશે.	જય ૦ ૭
આપતણી શિવ ! વાણી, મીઠી મધસરખી, મીઠી.	
બોલતાં અમૃત ઝરે, શ્રાતા રે' હરખી.	જય ૦ ૮
વાણુ બૃહસ્પતિની પણ, જે કા'વે સારી, જે.	
તે પણ તમ આગળ પ્રભુ ! શું વિરગય કારી.	જય ૦ ૯
સ્ત્રીવારે આ અષ્ટક, શિવપાશે ગાશે. શિવ.	
આ લોકે સુખ પામી, શિવ પાશે જાશે.	જય ૦ ૧૦

સામવાની ચારતી.

જય જય જય ભૂતપતે !, જય વામે' ગિરિજા.	જય ૦
સામકળા પશિરધરી, નાપો મોદ મળ.	જય ૦ ૧
તમ ગુણ ગાવાથી પ્રભુ !, પુણ્ય થશેજ અતિ. પુણ્ય.	

૧ સરસ્વતી. નામનામના કવિ. (કિરાતકાવ્ય કર્તા) ૩ (વિદ્યા રૂપી) સમુદ્રના. ૪ પુણ્યદંતાચાર્ય. ૫ ચંદ્રકળા.

(૫૯)

તેણે ^૧ મુજ વાણી કરે, પાવન એમ મતિ	જય ૦ ૨
શિવ ! ઐશ્વર્ય તમારું, વેદત્રયી ^૨ રૂપે વેદ	
ત્રિગુણુતણી ત્રણ કાયા. મધ્ય રહું આપે.	જય ૦ ૩
એવિધ એ ત્રણવિધ થઈ, જગદુત્પત્તિ કરે. જગ	
વળિ પાળેછે પણ એ, અંતે એજ હરે.	જય ૦ ૪
એ તમ ઐશ્વર્ય તણી, સત્તા પરહરવા. સત્તા	
કેક બદે જડમતિ પણ, કાણુ કરે પરવા.	જય ૦ ૫
તમમાં આસ્થાવણને, છે એ પમનગમતું. છે	
પણ વાસ્તવિક સરવને, છે અતિ અણુગમતું.	જય ૦ ૬
આપ જગત સરજનવો, તેમાં પણ કમટલા તેમાં	
કુમતિ કરેય કુતકો, વણુ સમજે જયટલા.	જય ૦ ૭
કુમતિ કહે ધસ જગત, શું ઇચ્છાર્થી કરે. શું	
કેવી કાય ધરે લાં ^૮ , ઉપાય સ્યોજ ધરે,	જય ૦ ૮
જગત રચે શેમાંથી. દામ કલ્પે રહિને. દામ	
જડ ^૯ જગતને ભૂલવે, ઇલાદિક કહિને.	જય ૦ ૯
સોમ દિને આ અણક, શિવ પાશે ગાશે. શિવ	
ભૂતેશ બનન યોગે, રોગ રહિત થાશે.	જય ૦ ૧૦

મંગળવારની આરતી.

જય જય જય મંગળમય, ! જય ભવભયહારી. જય	
મંગળ નામ સદાશિવ, હો મંગળકારી. જય જય ભૂતપતે ૧.	
લોક બધા સ્વપ્નપણે, અવયવ સહ ભાળ્યા. અવ	
હોય શું જન્મ વિનાના, જે અવયવવાળા ?	જય ૦ ૨.

૧ તે પુણ્યે. ૨ ઋક્ યજુર્ અને સામ એ ત્રણ વેદ. ૩ સત્વ, રજઃ અને તમ એ ત્રણ ગુણ. ૪ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને રૂદ્ર એ ત્રણ કાયા. ૫ જડપુરુષોનું બકવું. ૬ જગત ઉત્પન્ન કરવામાં. ૭ જડ પુરુષો (કર્તા)

જગત નિમાયક દેરો, ખપ પડવા ન દઈ. ખપ પડો	૩.
જગ રચના શું થાયે, આપે આપ રહી. જયં	૪.
જો અસમર્થ પુરૂષ કો, સદ્દી સજે જ્યારે. સદ્દી	૫.
શીર્ષી ગ્રહે સામગ્રી, તે સજવા સારે. જયં	૬.
એમ છતાં આપાવશે, જે સંશય રાખે. જે સંશં	૭.
ખરેખરા તે મૂરખ, બાંધ્યા બવ આંખે. જયં	૮.
વેદ, સાંખ્ય, યોગ વળી, મત પાશુપતનો. મતં	૯.
બેદ ભુવનમાં ઝાઝા, વળિ વૈષ્ણવ મતનો. જયં	૧૦.
માન્યું મન આજ સારો, આમાં કંઈ ન મળ્યા. આમાં	૧૧.
ભિન્ન ભિન્ન રચિયો થયા, પંથો એમ ધણા. જયં	૧૨.
પંથ પરસ્પર મર સહુ, જુવા જુવા દીશે. જુવાં	૧૩.
તોપણ અંતે એ સહુ, મળતા આપડ વિશે. જયં	૧૪.
જેમાં પાંશરે વાંકે, પંથ જતાં પાંણી. પંથ જતાં	૧૫.
આખર સાગરમાં સહુ, જય મળી માંણી. જયં	૧૬.
મંગળવારે જન જે, અદક આ ગાશે. અદક આ	૧૭.
તે ન અમંગળ દેખે, નિત મંગળ થાશે. જયં	૧૮.

બુધવારની આરતી.

જય જય જય વિભુદેશ્વર, વંદિત-પદ-કમળા ! વંદિ	૧.
સેવક-જન-બુધ-કારક, સ્મારક પતિકમળા. જયં	૨.
સમૃદ્ધિમાં ધીમાન, વૃષ તમપર ધરડો. વૃષ	
ધશા ધશ ખાટતણી, પરશુ કર કરડો. જયં	

૧ પોતાની મેળે જગત ઉત્પન્ન થાય છે?. ૨ જગત ૩ તમે જગત સ્વસ્થ હશે કે નહીં એવો. ૪ મત અથવા પંથ. ૫ જુવા જવા બંધારના. ૬ હે શિવ તમારે વિશે. ૭ ઇંદ્ર. ૮ પડિત. ૯ કમળાપાત વિષ્ણુ જેને સંભારનારા છે. ૧૦ તમારી સમૃદ્ધિ.

ક્રમ ગજ ^૧ ગજચર્મ, વળી બસિત સિત શરીરે. બસિં	
તેમ કૃપાળ કપાળજ, ઠર ધરિયું ધીરે. જયં	૩.
પણ અમરવર ! અમર સહુ, નજર ^૨ કર્યા આપે. નજં	
અનગળ સકળ સમૃદ્ધિ પામ્યા વણુમાપે. જયં	૪.
પરંતુ જે મગ્ન રહે, સ્વાત્મારામ થકે. સ્વાત્માં	
તેને વિષય ઝાંઝવાં, જળ ન ભમાવો શકે. જયં	૫.
કોક જગત નિલ કહે, અન્ય અનિલ કહે. અન્યં	
અપર વળી આ જગતે, નિલાનિલ કહે. જયં	૬.
ભિન્નભિન્ન ભુવન તણા, ભાગો વિષય આંખે. ભાળીં	
જેને જેમ વસ્યું લમ, ભિન્ન ભિન્ન ભાંખે. જયં	૭.
કયો હોય જ્યમ વિરિમત, એ સહુએજ મને. એં	
તેથી સ્તુતિ તમ કરતાં, થાય શરમ મુજને, જયં	૮.
પણ ત્રિપુરારી ! ત્રિલોકે, અવલોકે લાગે. અવં	
હોય બોલકો તેથી, દૂર શરમ ભાગે. જયં	૯.
બુધવારે આ અષ્ટક, સ્પષ્ટપણે ગાશે. સ્પષ્ટં	
શુદ્ધ બુદ્ધિ તે પામી, બુધમાં પંકાશે. જયં	૧૦.

ગુરુવારની આરતી.

જય જય જય જગત-ગુરુ, સુરગુરુ ^૩ -ગીત-ગુણા. સુરં	
ગુરુ-ગુર્વિણી-પ્રપાળક, ગુરુસમ કરય ત્રિપુણા	જયં ૧
તમ એશ્વર્ય માપવા, પેઠા હેઠ ^૪ હાર. પેઠાં	
એમજ અજ ^૫ ગયા ઉપર ^૬ , પૂર્ણ પ્રયત્ન કરી.	જયં ૨
અગ્નિની લાટય જમવી, તમ તનુમાં ભટક્યા. તમં	

૧ ચોવીશ તમુનો માપવાનો ગજ થાય છે તે. ૨ બક્ષીસ.
૩ ક્ષહસ્પતિએ જેના ગુણ ગાયા છે એવા. ૪ પાતાળમાં. ૫ બ્રહ્મા.
૬ આકાશમાં.

પણ તમ ઇશ્વરતાનો, પાર ન પામી શક્યા. જય ૦ ૩
 ગિરિશય ૧ અતિશય જ્યારે, યત્ન બધા ભાગ્યા. યત્ન ૦
 તવ ભક્તિશ્રદ્ધાથી, સ્તુતિ કરવા લાગ્યા જય જય ૦ ૪
 ત્યારે તે તરત પ્રભુ !, વિધિહરિ ભક્તિખળે. વિધિ ૦
 આપો આપ પ્રકાશ્યું, શું તમ સ્તુતિ ન શ્લે. જય ૦ ૫
 રાવણ વણ્યતને પણ, થયો ત્રિભુવન સ્વામી. થયો ૦
 નિષ્કંટ અમલ કર્યો, બારે ભુજ પામી. જય ૦ ૬
 શીર્ષકમળ પૂજા બહુ, તમ ચરણે કીધે. તમ ૦
 પામ્યો બધું તમ ભક્તિ, - પ્રતાપને લીધે. જય ૦ ૭
 જે પ્રભુ ! તમ સેવાથી, બળિયા ભુજ મળિયા. બળિ ૦
 તે અજભાગ્યા તમધર, ગિરિપર સળવળિયા. જય ૦ ૮
 સહજ તમે અંગોઠો, દાખ્યો રમત થકી. દાખ્યો ૦
 ન પતાળેય ટકી શક્યો ૧ ચડ્યો પડેજ નહી. જય ૦ ૯
 ગુરુવારે આ અષ્ટક, ગુરુભાવે ગાશે. ગુરુ ૦
 ત્રિભુવન ગુરુપ્રસાદે, સુરગુરુ સમ થાશે. જય ૦ ૧૦

ભૃગુવારની આરતી.

જય ભૃગુપુર ૬ સરિતેશ્વર, જય ગંગાધારી. જય ગંગા ૦
 જય યમુના જનકર નયન, જય પાવન કારી. જય ૦ ૧
 બાણાસુરે સુરેન્દ્રનિ ૭ અનબળ સંપતને અનન ૦
 હરખે હેઠળ પાડી, કરિ વશ ત્રિજગતને. જય ૦ ૨

૧ હે શિવ !. ૨ આપનું ઐશ્વર્ય. ૩ બ્રહ્મા. ૪ તમારા ધરણ પા
 કૈલાશ. ૫ તમે હેઠે પોતાનો અંગોઠો જરા દાખ્યો નદાખ્યો સાં તે
 છે રાવણ એવો. દખાણો કે પાતાળમાં પણ ટકી શક્યો નહી. ૬
 ભરૂચની નદી નર્મદા તેના ઇશ્વર=નર્મદેશ્વર. ૭ યમુના જનક સૂર્ય
 તે જેને નેત્ર છે.

તમ ચરણ-વાસિ માટે, તેં ન નવાઈ વહે તેં નં	
તમને નમનાર કહ્યો, ન ચડેં જાય પદે.	જયં ૩
મિધુ મથનથી પ્રગટયલ, હાલાહલ ^૧ જોઈ. હાલાં	
સમય વણુ પ્રલય માની, બડકયા સહુ કોઇ.	જયં ૪
નીલકંઠ ! એમ પીતાં, તમ સણુગાર બન્યો. તમં	
વિકાર પણ વખણાયે, જગ-ભય-ભંજકનો.	જયં ૫
સ્મરનાં શર સૂરનર કે, અસુરાદિકથી તે ^૨ . અસું	
કોકટ પાછાં ન ફરે, સધળું જગ ઝીંતે.	જયં ૬
તે ^૩ તમને ઇતર અમર, સમ માંની મનડે. સગં	
જોતાં સમર ભસ્મ થયો, ન નફો યતિ ^૪ ડકનડયે.	જયં ૭
પગ ^૫ પડતાલે પૃથ્વી, પડું પડું માંતે. પડું	
ભુંજ દરતાં નભ ^૬ અહગણુ, ટકિ ન શકે સ્થાને.	જયં ૮
જટા ઝપાટે સ્વર્ગે ^૭ , ગમરાય ધ્રુવધડિ. ગમં	
નાયો જગ-રક્ષાને ^૮ , પણ વિભુતાપ કરડી.	જયં ૯
શિવ પાશ શુક્રવારે, આ આરતિ ગાશે. આ આં	
તેડું શરીર સુધરવા. શુક ^૯ સરસ થાશે.	જયં ૧૦

શનિવારની આરતી.

જય જય જય મંદં ^{૧૦} હસિંત, સંપદ ^{૧૧} મંદ-કરા. સંપં	
સત્-ચિત્-આનંદ નરા ^{૧૨} , જગદાનંદ ^{૧૩} ભરા.	જયં ૧
પ્રવાહ પ્રભુ ! જે ^{૧૪} જળનો, નભને વ્યાપિ રહ્યો. નભં	

૧ ઇન્દ્રની. ૨ વિષ. ૩ વિષ. ૪ કાંમનાં બાણ. ૫ કામદેવ.
 ૬ જીવંદ્રિયને. ૭ તમે નૃત્ય કરોછો ત્યારે તમારા. ૮ આકાશમાં. ૯
 સ્વર્ગ પણ. ૧૦ રક્ષા માટે. ૧૧ મ્હોટાઈ (ડોળ) ૧૨ વીર્ય. ૧૩
 મંદ હાસ્યવાળા. (મંદ એટલે શનિ.) ૧૪ અમંદ પદ નીકળે છે
 એટલે ધણી.

- તે તમ શિરમાં સક્ષમ, જળ છાંટાજ થયો. જય ૨
 તેણે સિંધુ થઈ ક્યો, દ્વીપ ફરિ ભુવનનો. દ્વીપ ૦
- પ્રભુ ! જાણ્યેજ એથી, મહિમા તમ તનનો. જય ૩
 પૃથ્વી રથ, વિધિ સારથિ, હિમગિરિ ધનુષ ધરયું. હિ ૦
- શશિ રવિ જે રથ ચક્રો, ચક્રધર શર કરયું. જય ૪
- ત્રિપુર-નૃણ બાળવામાં, આ શો ડોળ ? વિભુ !. આશો ૦
 સ્વવશ પદાર્થે રમતાં, નહિ પરતાં પ્રભુ ! જય ૫
- હરિયે હજાર પકજ, તમ ચરણે ધરતાં. તમ ૦
- નિજ નયન કમળ અર્પ્યું, એક કમળ ધટતાં. જય ૬
 એ ભક્ત્યતિશય ગિરિશય !, ચક્રવર્તુ ધરિને. ચ ૦
- ત્રિભુવન આવને જાગૃત, રહિ કૃણિયો હરિને. જય ૭
- કૃતુ સૂતે પણ જગો, આપ ફળદ નિરચે. આપ ૦
 જડ કર્મ ફળે નહિ જો, નહોય પુરુષ વચ્ચે. જય ૮
- કૃતુફળ દાતે તમને, શિવ જગાન ગણી. શિવ ૦
- કૃતિમાં ધરિ શ્રદ્ધા સહુ, મંડયા કર્મ બણી. જય ૯
- શનિવારે આ આરતિ જિવ પાશે ગાશે. શિવ ૦
- શિવ શનિ કડલાએ કરિ, ગ્રહ પીડા જાશે. જય ૧૦
- વારાત્રી અગત હરી, પ્રાત સમે ગાઇ. પ્રાત ૦
- શ્રીભૂતનાથ પ્રીતિ, થાજે વરદાયી. જય ૧૧

૧ તમામ ૨ જગતને આનંદ ભરનારા. ૩ સ્વર્ગમાં. ૪ ગંગા
 રૂપી જળાયે. ૫ ગેટ. ૬ શરીરનો. ૭ બ્રહ્મા. ૮ વિષ્ણુ. ૯ બ્રહ્મા
 ભક્તિ. ૧૦ હે શિવ ! ૧૧ જગતની રક્ષા કરવામાં તત્પર રહીને
 ૧૨ યજ્ઞ ફળ દઇ શકતો નથી એટલે તે સૂતો છે પણ ફળ દેનારા
 તમે તો જાગો છો.

(૬૫)

અથ રાતની આરતિઓ.

રવિવાર.

- જય ગિરિશય ! મૃત્યુંજય ! જય ચિન્મય ! શંભો ! જય૦
- જય ભૂતનાથ ! રવિમય, સદા ! હૃદય થંભો. જય જય ભૂત પતે. ૧
- દક્ષ^૧ ક્રિયાદક્ષ^૨ હતા, કૃતુપનિ^૩ જગતપતિ. કૃતુ૦
- ઋતિજ^૪ ઋપિવર શંકર ! સભ્ય^૫ અદિતિજ^૬ તતિ. જય૦ ૨
- કૃતુકૃણદાથી થઈ જે, કૃતુ આપેજ હયો. કૃતુ૦
- યજ્ઞ પડેછે અવજો, શ્રદ્ધા વગર કર્યો. જય૦ ૩
- ત્રિધિ મૃગ થઈ નિજ દુહિતા, જે મૃગો રૂપ હતી. જે૦
- રતિગાટે તે પાછળ, ગયા થઈ કામો અતિ. જય૦ ૪
- આપ ધનુષ ધરી ધાયા, વેગે મૃગવાંસે. વેગે૦
- પેદું આણુ સર્પાણુ, તે સહમૃગ નાશે. જય૦ ૫
- ભયભીત થઈ ભાગી, સ્વર્ગ લગે દોડે. સ્વર્ગ૦
- ધાક તમ શિકારી તણો, હજી ભગો નવ છોડે. જય૦ ૬
- ધનુષ ધરણ તમ આગળ, કામજ બળલ દેખી. કામ૦
- તોપણુ બંને નિજરૂપતિ, ઉમા કરેં શેખી. જય૦ ૭
- વળિ અર્ધાંગ ધર્યાથી, તમને સ્વવશ ગણે. તમ૦
- તો ગણત્રી અણુસમન્થુ, નાસ્ત્યજ સ્પષ્ટપણે. જય૦ ૮
- કરો^૯ સ્મશાને કોડા, ભૂતનો સાથ કરો. ભૂતનો૦
- એજો ભસ્મ ચિતાની, મુંડનો માળ ધરો, જય૦ ૯
- મર સાહિય બમંગળ, હર ! સહુ આપ તણાં. હર૦
- તોપણુ સ્મારકને શિવ ! મંગળ ધોય વણાં. જય૦ ૧૦

૧ દક્ષપ્રગ્નપતિ. ૨ ડાહ્યા. ૩ યજ્ઞતા સ્વામી. ૪ યજ્ઞમાં વરનારા. ૫ યજ્ઞની સન્મામાં બેસનારા. ૬ દેવતાઆ. ૭ કામને. ૮ કરોછો આગળ પણુ એવજ છે.

રવિવારે આ આરતી, રાત સમે ગાશે. રાત૦

૧તમ આગાન મટી રવિ, ગાન ઉદય થાશે.

જય૦ ૧૨

સોમવાર.

જય જય સોમ^૧-કળાધર, સોમ^૩ પિનાક^૪-ધારા । સોમ.

જય જૂતનાથ । ત્રિનયન । જયશંકર । અગર ।

જય૦ ૧

મન અંતર વશ રાખી, પ્રાણાયામ ^૫કરી. પ્રાણાયામ૦
અંગે પુલકિત^૬ આંખો, આનંદાશ્રુભરી.

જય૦ ૨

યોગિજનો આસ્થિતિમાં, સ્થિર થઈ નિજ હૃદયે. સ્થિર૦
જે તત્વ ઝોળખી લઇ, હૃદય સદુદય થયે.

જય૦ ૩

આનંદળ અમૃત ધુને જયમ, નાતાં એજ સમે. નાતાં૦
મુદ્ધામે જે મુનીજન. પ્રભુ એ તત્વ તમે.

જય૦ ૪

સર્વ તમે, સામ તમે, આપ પવન, પાણી. આપ૦

આકાશ અગ્નિ, આત્મા, આપ અવનિ^૭ જાણી.

જય૦ ૫

એમ તમે એટલામાં, છો એમ છો^૮ બાંખે. છો૦

જર જાણિયે જે કંઈ, તત્વ ન તમ પાંખે.^૯

જય૦ ૬

ત્રણપ્રતિ^{૧૦} ને ત્રણવૃત્તિ,^{૧૧} ત્રિભુવન^{૧૨} ત્રણ અગરો ત્રિ૦

અ-ઉ-મ એવા ત્રણ વર્ણ, વર્ણવ એમ કર્યો.

જય૦ ૭

ત્રણ વર્ણ મળીને તમ, રૂપ ચતુર્થ વહે. રૂપ૦

વ્યસ્ત સમસ્ત તમ કથન, કર્યું ઝોંકાર પદે,

જય૦ ૮

ભવ, સર્વ, રૂઢ, પશુપતિ, ઉમ, મહાદેવાં । ઉમ૦

ભીમ અને ઇશ્વાન ઈ, આઠ નામ કે'વાં.

જય૦ ૯

૧ અંધકાર. ૨ ચંદ્ર. ૩ ઉમાસહિત. ૪ શિવજીનું ધનુષ. ૫ પ્રાણવાયુને નિયમમાં લેવાની એક ક્રિયા. ૬ પૃથ્વી. ૭ ભક્ત. ૮ વિના. ૯ ત્રગૂં યજ્ઞ: સામ. ૧૦ રાજસી, તામસી, સાવિકી. ૧૧ સ્વર્ગ, મૃત્યુ, પાતાળ. ૧૨ બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, રૂઢ. ઉંકારનું વ્યસ્ત રૂપ.

એ આડે નામ વિશે, શ્રુતિ પ્રમાણુ ખરું. શ્રુતિં	
તે તમ તેજ પ્રતિ પ્રભુ ।, નિલ પ્રણામ કર.	જયં ૧૦
જે ગાય સોમવારે, આરતિ આ રાતે. આરતિં	
ઉતસહ હર કૃપાથી, સુખિ તે સહુ વાતે.	જયં ૧૧

મંગળવાર.

મંગળરૂપ મહેશ્વર ।, જય વર અભયકાર ।	જયં
પાપનિયય ૩ પ્રલયકારા । જય જનિમૃત્યુહરા.	જયં ૧
નમું પ્રગટ અતિ નિકટને ૪ નમું અતિ છેટાને. નમું	
અતિ નાનાનેય નમું, નમું અતિ જેઠાને ૫	જયં ૨
વૃદ્ધ વિશે વૃદ્ધ નમું ત્યમ તમ તરણુ નમું. લમં	
એવા સકળ સ્વરૂપી, હર તમને પ્રણમું.	જયં ૩
જગદુત્પત્તિ સમય છો, રજ્જેમય પુરારિ રજ્જે	
નમું નમું શિવ તમને, ભવ નામે બારી.	જયં ૪
તમો તમોગુણુ ધારો, સંહરવા હુવનો. સં	
નમું નમું શિવ તમને, ત્યાં હર નામ બનો.	જયં ૫
સહુ જનને સુખ કારણુ, સત્ય નરયુંજ બરયું, જયં	
નમું નમું શિવ તમને, ત્યાં મુડ નામ ધરયું.	જયં ૬
તેજ્જેમય સ્વરૂપે, ત્રિગુણુરહિત તોયે. ત્રિગું	
નમું નમું પ્રભુ તમને, શિવ નામે સોયે.	જયં ૭
ક્યાં મંદ-શક્તિ મુજ આ, ક્લેશ-વશ મન અતિ. ક્લેશં	
ક્યાં તમ નિરવધિ ગુણુનો, મહિમા ભૂતપતિ.	જયં ૮
એમ ડરલ મુજને તમ, ભક્તિ ૬ દયા લાવી. ભક્તિં	
આ વાક્ય પુણ્ય અંજળિ, તમ પદ અર્પાવી.	જયં ૯

૧ વરદાન (ચતોહાથ) ૨ અભયદાન (હથોહાથ) ૩ ઢગસો.
૪ પાસે. ૫ મ્હોટાને. ૬ કર્તા (ભક્તિએ.)

મંગળવારે આરતિ, આ રાતે ગાશે. આ રાતે
સધજે મંગળ મેળી, શિવ શરણે જાશે.

જાયાં ૧૦

બુધવાર.

જય જય શુભશુભ^૧ શ્વસુરા, શુભશુભના^૨ દાતા. શુધ.

શુભશુધ રાખો સ્થાને, ભૂતપતિ ત્રાતા.

જાયાં ૧

કાળા શૈલ સમાણો, કાળજી કોઈ લઈ. કાળજી.

ખોટો દરિયાનો કરિ, કો'જે સકળ જાઈ.

જાયાં ૨

કલ્પ તરૂની ડાળખિ, લે લેખણ કરવા. લે.

જુદવીનું કરિ પાનું, શિવ તમ ગુણુ બરવા.

જાયાં ૩

કાંઈ એ સાજ વળે નિત, સરસ્વતી ખટકે. સર.

તોપણ તમગુણુ કેરો, પાર ન પામી શકે.

જાયાં ૪

અસુર અમર અધિવર સહુ, બહુ ભક્તિભાવે. બહુ.

અર્ચન કરિ આરાધે, શિવ શરણે આવે.

જાયાં ૫

ચળકાટ ચંદ્રકેરો, જેને સિર છાયો. જેને.

એ નિર્ગુણ ધધરનો, ગુણુ મહિમા ગાયો.

જાયાં ૬

સકલ ગુણાગણાલંકૃત. ગુરૂ ગંધર્વ^૩ મણી, ગુરૂ.

સ્તુતિ પુષ્પદંત^૪ ભક્તે, કિધી શંભુ તણી.

જાયાં ૭

દહ ભક્તિભાવ ધારી, શુદ્ધાંત કરણે. શુદ્ધાં.

આ શિવ મહિમનનું જે, સ્તોત્ર સદૈવ બણે.

જાયાં ૮

તે આંહી ધન, અયુષ સુત કીર્તિ પામી. સુત.

ચાશે શંકર સરખો, રૂઢ લોક ગામી.

જાયાં ૯

રાતે આ આરતિ જે, બુધવારે ગાશે. બુધ.

તેહ તણી સતકર્મે, શુદ્ધ બુદ્ધિ થાશે.

જાયાં ૧૦

૧ ગણપતિની આજ્ઞા. ૨ શુદ્ધબુદ્ધિ. ૩ દેવળતિમાં જે ગંધર્વ
છે તે ૪ શાપથી બ્રહ્મ થએલા પુષ્પદંત નામે થએલા તેણે.

(૬૬)

ગુરુવાર.

જય જય જય ગુરુનાગુરુ ^૧ ગુરુમાં ગુરુ ^૨ આપે. ગુરુ ^૦ સુરગુરુ ^૩ અસુરગુરુ ^૪ જયવા. ખ્યાત ^૫ તમ પ્રતાપે.	જય૦ ૧
મહેશ વણુ નહિ બીજો, દેવ જગત મા'યે. દેવ૦ સ્તુતિ ન મહિમ્ન સ્તુતિવણુ, અન્ય કદિ ગણાયે.	જય૦ ૨
મંત્ર અધાર વિના નહિ, મંત્ર અપર કયાંહી. મંત્ર૦ તત્ત્વ ન ગુરુ-તત્ત્વ વિના, દીશે જગમાંહી.	જય૦ ૩
મંત્ર અને યજ્ઞતણી, દીક્ષા જે સધળી. દીક્ષા૦ ધેનુ-ધરા-કન્યાદિક, દાનો વિવિધ વળી.	જય૦ ૪
ક્ષેત્ર પવિત્ર વિશે તપ, કાયા કષ્ટિતણાં. કાયા૦ તીર્થ ધરાતળ કુપર, ગંગા આદિ ધણાં.	જય૦ ૫
ગુણિયલ ગુરુગમ્ય વિવિધ, જ્ઞાન અગણુ ગરવાં. જ્ઞાન૦ કર્મ ત્રિવિધ મળ્ય આદિક, બાવધી જે કરવાં.	જય૦ ૬
ઐ ^૬ સધળાં પણ શિવ તમ, મહિમા-પાઠ-કતે. મહિ૦ નહિ સોજમે વિભાગે, સમ કયાંથીજ બને.	જય૦ ૭
ગંધર્વ સર્વનો પતિ, પુષ્પદંત નામે. પુષ્પ૦ સેવા કરી શંકરની, નિત મન મુદ્ ^૭ પામે.	જય૦ ૮
શિવના કોપથકી તે, બ્રહ્મ થયલ જ્યારે. બ્રહ્મ૦ આ ^૮ શિવ મહિમ્ન કેરૂં, સ્તોત્ર રચ્યું સારે.	જય૦ ૯
ગુરુવારની નિશાયે, આ આરતિ ગાતાં. આ૦ દેખશું ગુરુ કરણાયે, નરમાં રતિ થાતાં.	જય૦ ૧૦

૧ મહોટરામાં મહોટરા. ૨ બારેમાં બારે, ૩ બૃહસ્પતિ.
૪ શુક્લઆર્ય. ૫ પ્રખ્યાત. ૬ દીક્ષા, દાન, તપ. તીર્થ, જ્ઞાન અને યજ્ઞ.
૭ આનંદ. ૮ મૂળ સંસ્કૃતનું મહિમ્નસ્તોત્ર.

ભૃગુવાર.

જય જય ભૃગુશિષ્ય ^૧ , અગર ^૨ , નરને વર દાતા. નર૦	
જય ભૂતનાથ ભય-હર, સચરાચર ^૩ ત્રાતા.	જય૦ ૧
શ્રોત્ર ^૪ પવિત્ર કરણુ આ, સ્તોત્ર મહિમ્ન તણું. સ્તોત્ર૦	
રચિત પુષ્પદંત તણું, અક્ષળ નહીંજ ક્ષણું.	જય૦ ૨
સુરવર મુનિ માનવને, મન અતિ માનેતું. મન૦	
છે એકજ સ્વર્ગ અને, મોક્ષતણું હેતુ.	જય૦ ૩
ખીજે ચિત્ત ન રાખી, કરજોડી ^૫ જોડી ^૬ કર૦	
શીજે બણુશે જે જન, મન શિવમાં ખોડી.	જય૦ ૪
જાશે તે શિવ પાશે, સ્તુતિ કિન્નર ^૭ ગાશે. સ્તુતિ૦	
ચાશે શિવ લોક તણા. વાશી અધ ^૮ નાસ્યે.	જય૦ ૫
શ્રી પુષ્પદંત કેરા, વદન-સરોજદયકી. વદન૦	
શંકર પ્રિય અબહર આ, પ્રગટયું સ્તોત્ર નકી.	જય૦ ૬
કંઠ કરી જે પદશે, થઇ સ્થિર-ચિત્ત અતિ. થઇ૦	
અતિશય પ્રસન્ન થાશે. બોળા ભૂતપતિ.	જય૦ ૭
આમ રચી આ પૂજા, શબ્દ-મયી નકરી. શબ્દ૦	
શ્રી શિવ શંકર કેરે, અર્પણ ચરણુ કરી.	જય૦ ૮
તેહથકી શિવ શંકર, પ્રસન્ન મુજ થાઓ. પ્રસ૦	
નેહ થકી નરનારી, શંકર ગુણુ ગાઓ.	જય૦ ૯
ભૃગુવારતણી રાતે, ગાતે આરતિ આ. ગાતે૦	
ભૃગુવંશી ^{૧૦} આરતિ હરી, કરશે મુખમતિયા.	જય૦ ૧૦

૧ દૈત્ય. ૨ દેવતા. ૩ સ્થાવરજંગમ સહિત. ૪ કાન. ૫ જોડ (જે). ૬ બેળા કરી. ૭ એ પણ એક દેવથોનિ છે દેવતાના ગાયક. ૮ પાપ. ૯ કમળ. ૧૦ પરશુરામ.

શનિવાર.

જય જય શનિજનક ^૧ -નયન, જય જય જૂતપતિ. જય૦	
અશનિ ^૨ -ધર વંદિત-ચરણ, જય ત્રૈલોક્ય ગતિ.	જય૦ ૧
નટવર નંદીવાહન, નાગ ધરેણું ધર્યું ના૦	
ઐમ મકાર સ્વરૂપી, શિવને નમન કરે.	જય૦ ૨
મહાદેવ, મૃત્યું જય, નામ મહેશ ખરે. નામ૦	
ઐમ મકાર સ્વરૂપી, શિવને નમન કરે.	જય૦ ૩
શિવ શિતિકંઠ, શિવાપતિ, શિવ ગંગા અનુસરે. શિવ૦	
ઐમ શિકાર સ્વરૂપી, શિવને નમન કરે	જય૦ ૪
વામદેવ, વૃષવાહન, વ્યોમ કેશ સમરે. વ્યોમ૦	
ઐમ વકાર સ્વરૂપી, શિવને નમન કરે.	જય૦ ૫
યતિ, યમ-અધ્વસિ, યમિષ, યોગ નિલય ^૫ ન કરે. યોગ૦	
ઐમ યકાર સ્વરૂપી, શિવને નમન કરે.	જય૦ ૬
નમું નેક નિરંજનને, નમું હું નિરાકારા. નમું૦	
નમું ત્રિભુવન વ્યાપીને, નમું જગદાધારા.	જય૦ ૭
નમું મૃગશિશુ ^૬ કરધારી, નમું પરશુ પાણી. નમું૦	
નમું વરદાયક શંકર, નમું અભયદ બાણી.	જય૦ ૮
આ આરતી આરતિ ^૭ હર, જૂતનાથ પાસે. જૂત૦	
વાર શનિની રાતે, નીરાંતે ગાશે.	જય૦ ૯
સુખ સંપત આ લોકે, આલોકે, સધળાં. આલોક૦	
વસે સદાશિવ પાસે, નાશે અમ્મ ^૮ અધળાં.	જય૦ ૧૦
વડનગરા નાગર દિજ, જુનાગઢ વાસી. જુના૦	

૧ શનૈશ્વર તેના પિતા સૂર્ય તે જેનું નેત્ર છે. ૨ વજ્ર તેને ધરનાર ધન્ડ. ૩ દક્ષયજ્ઞને ધ્વંસ કરનાર. ૪ અહિંસાદિ પાંચ યમ-વાળા. ૫ ધર. ૬ મૃગનું બચ્ચું હાથમાં ધર્યું છે. ૭ આરતિ=પીઝા. ૮ દેખે. ૯ પાપ.

હરિદત્ત-જ વલ્લભજી, ભજી શિવ અવિનાશી.	જયં ૧૧
પૃથ્વી આરતી-ગાળા, પદ્ય-પ્રસન્ન લઘ પદ્ય.	
અર્પી શ્રી શિવ-પદમાં, ભક્ત-નમ્ર થઇ.	જયં ૧૨
શ્રીભૂતનાથ તેથી, પ્રસન્ન નિત રેન્ને. પ્રસન્ન	
એ મુખ ગાણું કરગરિ, કર અહિ પદ દેજે.	જયં ૧૩
ધૃતિશ્રી આચાર્ય હરિદત્ત સુત વલ્લભજી કૃત મહિમ્ન ભાવન- કાશિક આરતી.	

શ્રીભૂતનાથાર્પણમસ્તુ.

ભૂતનાથ સ્તુત્યષ્ટક.

છંદ કુલણા.

રાગ—પ્રભાતી, ઝિલાવલ, અથવા વસંત. તાલ ચરચરી.

ભૂતનાથ ! પ્રભુ ! અનાથના નાથ હો,

હાથ ધર્ય અમ સહુ સાથ ગાયે.

બાથ ભીડી ત્વરા સાથ સહુ રોગપર,

કવાથ રૂપી બનો સાહિ હાયે. ભૂતં

બાળ-શશિ-ભાલ ! પ્રભુ ! બાલ પશુપાલ હો,

લેવિ સંભાળ કરણાળ નિત્યે.

આલ આવે નહીં કાળ વિકરાળથી,

પાળજે એમ તતકાળ પ્રીતે. ભૂતં

સા'ય થઇને પ્રભુ ! કાય-કષ્ટિ હરો,

રાયના રાય પડું પાય પ્રેમે.

ચાય નહિ દુ ખ કદિ જાય સહુ આપદા,

ગાય ગુણ સર્વદા રહિ ક્ષેમે ભૂતં

૧ કડી રૂપી. ૨ કુલ. ૩ બાળરૂપી પશુનાપાળક.

રંક હું આપને આંક^૧ રહું છું સદા,
સંકટો આપ નિઃશંક હરશે.

ડંકમાંથી^૨ દરદ બંકડા દૂર કર્ય,
પંકથી^૩ ઉદ્ધરોં ડંક^૪ કરશે. ભૂત^૫
ગંગ-ધારી સદા સંગમાં ભૂત-ગણ,
રંગ કપૂર-સગ આંગ કેરો.

ભંગ^૬ પીનાર ભય ભંગ કર્ય ભક્તના,
દંગ^૭ કીજો શુભ અપંગ^૮ કેરો. ભૂતનાથ^૯
વાન^{૧૦} વૃષ^{૧૧} ગાનપ્રિય, કાન કુંડળ અહિ,^{૧૨}
સ્થાન ગુણવાન કૈલાશ રેવા.

ખાન તે પાન મનમાનના આપિને,
સદ્ગુણો ગાનનું દાન દેવા. ભૂત^{૧૩}
ચાર^{૧૪} નિધાસ્ય નિઃસંસાર સંસારમાં,
સાર તો ચારજ પ્રકાર સજ્યા.

ધારનું સ્મરણ શિવ^{૧૫} નામ ઉચ્ચારનું,
વળિ નમસ્કાર કરિ ખ્યાર પૂજા. ભૂત^{૧૬}
છેક છો એક પણ ઓળખ અતેકધા,
ટેક ધરિ નેકજ વિવેક દીજો.

નેં કરો પ્રભુ ! કૃપા ફેંકવા દુઃખ પરં,*
વીનવે વલ્લભજી પ્રિય રીજો. ભૂત^{૧૭}

૧ જોળામાં (પાસે). ૨ મૂળસ્થાન. ૩ દુઃખરૂપી ગારાથી.
૪ સાનંદાશ્ચર્યયુક્ત ૫ ભાંગ. ૬ ઘાટ (રીતગાત) ૭ જોને કાંઈ
ન્યૂતાંગ ! હોય તને. ૮ વાહન. ૯ બળધ. ૧૦ સર્પ. ૧૧ અરે
મનુષ્ય ૧૨ શિવનું. * છેટું.

અથ શ્રીભૂતનાથૈકાદશ સ્તોત્ર.

અક્ષરાનું ક્રમે.

છંદ ભુજંગ પ્રયાત.

અહો ઇશ ! શું વીશ્યા દિશ^૧ મારી, કરો સાયતા પાય લાગૂ પુરારિ !
 ખરો ભક્ત જાણી ધરો શીશ હાથ, ભયે ભીડ ભાંજે ભલા ભૂતનાથ. ૧
 ગણો દાસનો દાસ હુંને સદાય, ધણો શ્વાસનો^૨ ત્રાસ જે નિત્ય થાય.
 ચંડો ખાણુ દૃઢ-પાત^૩ લૈનેત્ર ભાથ,^૪ ભયે ભીડ ભાંજે ભલા ભૂતનાથ ૨
 છતાછો બધા વિશ્વમાં સર્વ જાગે, જવું ગોતવા તો નથી ક્યાંઈ આગે;
 ઝટો દાખવા દુઃખ ભીડોજ ખાથ, ભયે ભીડ ભાંજે ભલા ભૂતનાથ. ૩
 ટળે તુર્ત વ્યાધિ અમારા બધાયે, ઠરે ચિત્ત આરોગ્યતા તો સધાયે;
 ઢળો દૂર કીજે ત્રણે^૫ તાપ સાથ, ભયે ભીડ ભાંજે ભલા ભૂતનાથ. ૪
 ઢળો આજ ભોળા પ્રભુ ! ભાળ છેયે, તમારાં અમે બાળગોપાળ લૈયે;
 થશે આપની કોણથી ગુણ ગાથ^૬ ભયે ભીડ ભાંજે ભલા ભૂતનાથ. ૫
 દયાસિંધુ ને દીન-બંધુ દયાળ, ધરોછો બધું આપમાં વિશ્વ પાળ.^૭
 નરે સાગરે જેમ પૂર્યુંય પાથ,^૮ ભયે ભીડ ભાંજે ભલા ભૂતનાથ. ૬
 પડે પાય કે શીર્ષ નામે ન કેદી.^૯ ફરે આક્રતે આપથી થાય કેદી;^{૧૦}
 બધેમાં ફરે આપનાં હૂતનાથ ! ભયે ભીડ ભાંજે ભલા ભૂતનાથ. ૭
 મટાડો અમારા બધા રોગ રીંજે, યથા થાય આરોગ્ય એવુંજ કીજે;
 રહે આપનું નામ એ ચૂર્ણ કવાથ, ભયે ભીડ ભાંજે ભલા ભૂતનાથ ૮
 લહું આપને સર્વ બ્રહ્માંડ માયે, વસોછો વિચક્ત^{૧૧} સદા પર્યુતાયે;

૧ દિશા. ૨ શ્વાસનો રોગ. ૩ દક્ષિપાત (નજર) રૂપીઆણુ.
 ૪ નેત્રરૂપી ભાથો. ૫ પ્રાણીઓ તરફનો, શરીર સંબંધી અને દૈવી
 આક્રત. ૭ ગાથા, કથણી. ૭. હે પાળ ! = પાળક ! ૮ પાણી. ૯ કદિ,
 કાઈદી. ૧૦ કેદમાં જનારો. ૧૧ આકાશની પેઠે.

શશી સૂર્ય તારા ગ્રહો આપ^૧ સાથ, ભયે^૨ ભીડ ભાંજે બલા ભૂતનાથ. ૯
 પટે^૩ શાસ્ત્ર અંતે મળે આપ ટાંજે, સદા વેદ નેતિ કહીને વખાણે;
 હરિ ને વિધિ આપ પાંજે અનાથ, ભયે^૨ ભીડ ભાંજે બલા ભૂતનાથ ૧૦
 લખું કેટલા ગુણ હું પાર નાથે, ક્ષમા કીજીયે લેખજો બાળ ભાવે;
 મતા^૪ છે નહો મૂજમાં નામું માથ, ભયે^૨ ભીડ ભાંજે બલા ભૂતનાથ. ૧૧

શ્રીભૂતનાથાષ્ટક.

છંદ વૈતાલીય.

જય શંકર પાર્વતી પતિ, કરુણાલો કરુણ કરો અતિ;
 મુજ રંકનિ કાંન વિનતિ, કરજો હો કરજોડો છે નતિ. ૧
 શકિયે નહિ દુઃખ તો ખમી, સ્તુતિ ગાવા મન ત્યાર આ ગમી.
 વદુ શબ્દ કદી ગમે લવા, કરજો અર્થ તમે ખરા જ્યવા. ૨
 જ્યમ બાલક શબ્દ તોતડા, સમજે માત-પિતા શ્રુતિ^૫ પડયા;
 નથિ ક્યાંઇજ આપ એ નથી, જરફી શીદ કંઈ સ્તુતિ કથી. ૩
 પૃથિવી તમ પીઠ છે ખરી, ઘન^૬ સંધા જળ-ધાર તે ઠરી;
 સઘળું નભ^૭ લિંગ રૂપ છે, ઉડુ^૮ માળા થઇ પુષ્પની પછે. ૪
 સરવે ગ્રહ પુષ્પ લાં બન્યાં, ત્રણ નેત્રો શશિ, સૂર્ય અગ્નિનાં;
 ઉદર-સ્થળ સાત સાચરો, ભુજ-ભાવે ભળતાજ ભૂધરો. ૫
 શુભ સાત પતાળ પાદ છે, મુખડું વેદ ષડંગ વાદ છે;
 વળિ વસ્ત્ર દશે દિશા બને, નમું એવા નિત દિવ્ય લિંગને. ૬
 તમને કદિ મૂર્ખ ભાવથી, ન બળ્યા તોપણ પાળશે નકી;
 ગુણ એજ વડાધનો બલો, હણતાં પથ્થર આમ^૯ દે ફલો. ૮
 સમજી મન કામતા ક્યમે, અમ ભૂતેશ કરો પુરી તમે;
 શિશુની જ્યમ માત છે ગતિ, લમ છો વક્ષમજી કરે નતિ. ૮

૧ આપનો સાથ છે (આપથી ભિન્ન નથી) ૨ ભયે. ૩ વિદ્યતા.
 ૪ કાને, ૫ મેધ, ૬ આકાંશ. ૭ નક્ષત્રો. ૮ આંખો.

પદ ૧

રાગ—ભોપાલી કહ્યાણ.
તાલ ત્રેતાલ.

("ચાંદનીરાત માનુ પિયાપાયા" એ દળ.)

વાંક અમારા, પ્રભુ! ક્ષમા કીજો. વાંક૦ ટેક.
 પામર પ્રાણી, અમને જાણી, નિલ અભેદાન દીજો. વાંક૦ ૧
 જાણુ અજાણો, અપરાધ કરિયો, આપ વિસારી સદુ રીજો, વાંક૦ ૨
 આપ વડા તે, વડાઈ ન મૂકો, સાહી સંભાળજ લીજો. વાંક૦ ૩
 સાંભળો ભુતપતિ, વધમ નિનતિ, પાસ વસે જો ન યીજો. વાંક૦ ૪

પદ ૨.

છંદ તોટકની ચાલ.

રાગ—જંગલો ત્રેતાલ.

જનમ જનમ સુત માનુંગી તેરા, જે કોઈ પિયાસે મિલાવે મોરી
 શુદ્ધિયાં એ દળમાં.

સમસ્ત સમર નર! અમર પૂજિત હરિ,
 ભગર દુષ્ટ હર-ચરણ-કમલ-દય. સમસ્ત૦
 ન્યાલ કર્યા હરિને પરમ તત્વ દધ,
 પ્રણવ જેવું હરે વર્ણુ ધ્વનિમય. સમસ્ત૦ ૧
 હરજે હરિ ફરી પામ્યા પ્રણવથકી,
 મંત્ર પંચક નકી નાશક ભવભય. સમસ્ત૦ ૨
 પ્રથમ મંત્ર મહાવાક્ય જે તત્ત્વમસિ,
 સકલ કામ-પ્રદ મળિયું મહાશય. સમસ્ત૦ ૩
 ચોવીશ વર્ણુની ચાર પુરુષાર્થદ,

૧ દેવતાઓએ પૂજા કરેલ એવા હરિશ્ચંદ્રમરે શબ્દાયમાન
 કરેલાં હરનાં એ ચરણકમળ. ૨ એથો.

કર્મી ગાયત્રી સર્વ સેવક પાતક-ક્ષય,	સમસ્ય૦ ૪
તૃતીય મંત્ર મળ્યો, પ્રભુવચી હરિને,	
મરણ નિવારક મહા-મૃત્યુંજય,	સમસ્ય૦ ૫
તુર્ય પંચાક્ષર, મંત્ર પંચમ વળી,	
ચિંતામણિ એ દક્ષિણ મૂર્તિ સમાવડય.	સમસ્ય૦ ૬
ભક્ત ભૂતેશનો વિપ વલ્લભ સ્તવે,	
નિરખી પુરાણ શિવ કરુણા આલય.	સમસ્ય૦ ૭

પદ ૩

લાવણી.

ભૂતનાથ ! અગ સાથ સર્વ શિર હાથ ધરી રક્ષણ કરજો.
 વિવિધ વિઘ્નભય કલેશ વિપત સહુ વેગે વા'ર કરી હરજો.
 અગતે જોય પ્રભુ તમ કેરી.
 રક્ષણ માટ ફરોજ ફેરી.
 ખીર હરો નથી કરતા દેરી.
 સ્તવન સુણી શિવ અવન કાજ મા'રાજ આપથી અનુસરજો. ભૂ૦ ૧
 ધામ ધામ ને હામ સકળમાં.
 વાટ ઘાટ ગિરિ કંદર સ્થળમાં.
 ખાલન કર્તા પ્રભુજી પળમાં.
 વલ્લભ વિનતિ નાથ જગતના ભૂતનાથ અવણે ધરજો. ભૂ૦ ૨

રાગ સૌરઠ.

તાલ ત્રેતાલ.

(“ કાંઈ બાજ રહે અલખેલાજી । છોટી લાડીજરા. વિઠ્ઠિયા
 રમ, જુમ જુમ. ” એ ટગમાં)

અગ રાંકતા વાંક શ્રી શંકરજી ! અરજી ઉર આણી માફ કરો,
 ભૂતનાથ અને ભુલિયે પ્રતિપળ, દિનદયાળ તે દિલ ન ધરો. અમ૦ ૧

પણુ આજકનો વાંક બધો પ્રભુ । માત પિતાજ કરેછે પરા. અમં ૨
વલ્લભ જગના માત પિતા તમે, માફી દધને વિડારો ડરો. અમં ૩

મુમક ચુકત.

શ્રીભૂતનાથ સ્તોત્ર.

વસંત તિલકા.

હો દેવ-દેવ ! કરુણાલુ । પિનાક-પાણી ।

પીડા ન મહારિ કદિ આપ વિના કપાણી;
પાળાય આંખ્ય, રચના, કડય, નાક પાણી,

શ્રીભૂતનાથ સુખ ઘો ધર નાક^૧ પાણી.

આનંદ ઉત્સવ કરોજ હવે દીવાળી,

રાખો સદૈવ મુજ બેઠક ગાદિ વાળી;

સ્ત્રીનાં કરો અચલ કુંકુમ ખિંદિ, વાળી,

શ્રીભૂતનાથ સુખ ઘો નિત ઘો દિવાળી.

હો દેવ-દેવ ! શિવ^૨દે વદને વદે જો,

દેજો કુટુંબ-સુખ ચિત્ત સદૈવ દેજો;

આ પૂર્ણ ભાવ થકિ ભક્તિ કરી વદે જો,

શ્રીભૂતનાથ સુખ ઘો સુત-ભાવ દેજો.

ચૂંથો નથી શિવજી ! આપ નવા લપા^૩ છો,

તોજો અસંખ્ય મણુ માપ ન વાલ પાછો;

તો ઇચ્છિતાર્થ મુજ આપ્ય ન વાળ્ય પાછો,

શ્રીભૂતનાથ ! સુખ ઘો જનવાલ-પા^૪ છો.

ખાચે અખાજ વળિ પાંત ખરાખ તાડી^૫,

તે દુષ્ટને શિર ઉપાન^૬ ખરાખ તાડી;^૭

૧ સ્વર્ગનું પાણી=ગંગા. ૨ કલ્યાણ. ૩ લપ્પા. ૪ માણસ વાળાને
પાલનાર[અચડવાળની પહેજનવાળ.] ૫ તાડી દાર. ૬ જોડા. ૭ મારીને.

દેજો તમે ગદ્ય નિપાત^૧ ખરા બતાડી,
 શ્રીભૂતનાથ ! કુરૂપા^૨ નખ રાગ તાડી.^૪ પ
 આ કષ્ટમાં તરત સા^૩ર કરો કૃપાજો, !
 આ દેન સર્વ મુજનો નિગમો રૂપાજો;
 દુઃખો તમામ ભગવો મુજ બેજ પાજો^૫,
 શ્રીભૂતનાથ ! સુખ ઘો ચિંર કાળ પાજો. ૬
 હું સર્વ કાળ તમથી અનુકુળ આશ્યો,
 નો હોય મહારિ કુચાલ સુધાસ્ય આશ્યો;
 જાણું નહીં તુજ રજ ટપિ મોસ્ય આશ્યો,
 શ્રીભૂતનાથ સુખ ઘો દુઃખ મોરચા^૬ શ્યો. ૭
 ભીતી બધી જગતની પ્રભજીત^૭ ! મારો,
 દેવો ગિજ ન તમ સન્નિભ^૮ જીત-મારો;
 પદ્મો અલ્લોચ તમનેજ બજી તમારો,
 શ્રીભૂતનાથ સુત વધ્ધજી તમારો. ૮

આરતિ (થાળની.)

પાટ ખીછા દઉં બેઠો હરજી, જળ ભર ઝારી ભર દઉંજી;
 ખીર મીસરી થાળીમે પીરજી, જમો સદાશિવ હરહરજી.
 પેડા બરશી મોતી ચુરજી, જલેખી સાટા ઘેવરજી;
 ખાંજાં ખાંડ ગુંજાં હલવાજી, જમો મહાદેવ પ્રાતેજી.
 સેવ કડી પાપડ ગાંઠીયાજી, ચાર પાંચ સાક તલકારીજી;
 દહી વડાં શીરો લાપશીજી, દુખ બંજન તમે જમોજી.

૧ રોગ. ૨ અભેડા અર્થાત્ રોગનાં સ્થાન. ૩ કરૂપડા. ૪ તા-
 હાડી. ૫ તમારો પાજો દૂત મોકલીને ૬ દુઃખન મોરચા શ્યો અર્થાત્
 દુઃખને ઝીતો. ૭ હે પ્રભજીત ! ગજસુરને જીતનાર. ૮ સરખા.
 ૯ જીત્યો છે કામ જેણે આવા.

તુલ ચણ્યા અડદ મગ દાળણ, બરંજ ચોખા પીરશુંછ;
 ચટણી ચાર પાંચ ચાર રાયતાંછ, સુખે જમો બીડભંજનછ.
 દળ મગદળ અડદીયા લાહુ, બછાયાં શકરપારાછ;
 દહીંથરાં સુતરશીણીછ, સર્વેસ્વર તમે જમોછ.
 કડી પકવડી ધોયલ દાળછ, વડી પકાવડી ધર દઉછ;
 ફુલકાં ચોપડ મેસુળ ધર દઉછ, જમો ગંગાધર હરહરછ.
 પુરી કચાણી માલપુવાછ, દુધ પતાસા ધર દઉછ;
 રૂચી રૂચી આનંદ જમો શિવછ, ગુલાબ પાંખા ઉડાઉછ.
 કાશિપતી વિશ્વનાથ જમોછ, આનંદ જ્યજ્યકાર હોયછ;
 મસાલ નાગપાન ખીડીયાં ચરખુંછ, પોદો જગજુડ સેજપરછ.
 સેજ પત્રંગપર પોદો ચંદ્ર ચૂડ, ઝીણીઝીણી મુડી પગ ચાંપુછ;
 આત્તર ગુલાબકી સુગંધ છુટે, ચીતાનન ચોક્કીપર ખડા હોતાછ.

આરતિ.

દેખો સનાતન આરતિ લાવતા, સનત કુમાર હાથ જોડતે
 બ્રહ્મા ઉઠ કર આરતિ ઉતારતે, સનત સનંદન નાચતે.
 વિષ્ણુ મૃદંગ લેકર આયે, વાગદેવી વિણાં વખાવતીતી;
 રમા ભગવતી તાલ બખાવતે, થઇ થઇ કાર મચાવતે.
 સુરજ દેવ વાકી અસ્તુતિ કરતે, વરુણ વાણી બહુ બોલતે;
 ઇંદ્ર ન લટપટ ટાંડવ બોલતે, ઇંદ્ર ઇંદ્રાણી થઇ કાર લેતે.
 સોળસે ગોપી કાનધઆ લેકે, શિવ મંદીર આયે દોડી;
 ચાર વેદ બંસીમ બજાવે, થઈ થઇ કાર મચાવતે.
 કમળ ફુલકા બંગલા ખીછાયકે, કૈલાસપતિ જ્યાં બેઠે;
 અનેક પુષ્પકી વૃષ્ટિ હોતી, શિવકા પુજન વિષ્ણુ કરતે.
 નંદિ આગે જપ તપ કરતા, ભંગી છડીદાર ઉભેતે;
 અગ્ની આય કર ધુમ તપ કરતા, વાયુ પાંખા બહુ દોળતાતા.

ધંટ નાદ ખીરભદ્ર બળવતા કાલભૈરવ કાટવાળ ઉભેતે,
ગનપતી સુંદ ઉકાયકે નાચતા, દેવતા દેખી સર્વ દંગ હોતા;
પ્રદોષ શમેકા મેમા શુનકર, ચરન કમળ ચીત હોતે તે;
ચીતાનન મન અર્પણ કરતે, જન્મમરણ શિવ કાટ લેતે;

આરતિ.

અશ્વત્થીકુમાર દાતા ભોળા અશ્વત્થીકુમાર દાતા;
ભવજળ તપ મે દાતા, બચાવ મન દાતા. જયદેવ જયદેવ.
દેવુકા દેવ દાતા નાડી દેખો મેરીરે દાતા, કુન રોગ હુવા મરે દાતા;
ખેચી કાઢો દુખદાતા, જયદેવ જયદેવ.
કર્મ દુઃખ દીયે દાતા, ગુનપુડીયાં દેજેરે દાતા;
ખાંખાઉ ભંગ હોખાઉ દંગદાતા, બડા ધલમી વૈદ દાતા. જયદેવ૦
ત્રણારૂપી તાપ દાતા, ભડકા નાખે બહુરે દાતા;
ઝોસડદીયો ઝટપટ દાતા, બળધવાળા વૈદ દાતા. જયદેવ૦
લોભ મોહ નડે મેરે દાતા, કામ ક્રોધ ધેયોરે દાતા;
જલદી જાઉં વૈદ પાસે દાતા, છોડી ધન ત્યારે દાતા. જયદેવ૦
ઝોઢેખી ચર્મ ભોળા, હાથ લીએ અંકુશ ભોળા,
ભૈરવકી ટાળી હુત ભોળા, ગવરીશંકર વૈદ ભોળા. જયદેવ૦
વાસી ઉજનકા ભોળા, કાળમાં તો રક્ષામાં ભોળા;
ધુટે ધંતુરા ભોળા, રગડ પીયે ભાંગ ભોળા. જયદેવ૦
નથી ઉડી ચુક દાતા, જન્મમરણ રોગરે દાતા;
ખ્યાલા પાવ અજર અમર દાતા, ધોળે ચીતાનંદ દાતા. જયદેવ૦

પ્રદોષની આરતિ.

ધંદ્ર આરતી લેકર આવે, રૂપિ મુનિ સખ આને ખડે;
તેત્રીશ કોડ જ્યાં દેવ ખડેરે, ધંટ નાદ ધન ધન કરતે;
શિવકા મન રવિ જે કોઈ ગાવે, ગર્ભ વાસ નહિ આવેગા;

જમકા કિંકર દેખ ડરેગા, વૈમાન બેઠ કૈલાસ જાવેગા.
 અગર ધુપ બ્રહ્માજી ઊતારતે. વિષ્ણુ કપુર આરતિ કરતે;
 નારદ ખડે ખડે બીના બજાવતે, સખ દેવનકા ઠઠૂ લગે;
 ચાર દશે શિવ ચાર મુખ હોયરે, પાંચગા મુખ શિવ અદ્ભુતરે;
 ઓસી સભાકર બેઠે મહાદેવ, સખ દેવનકા બાની સુની;
 ચંદ્ર ગગન શિવ સુખે ચલતહે, નાગ પાસ ઘંટા ડમરૂ,
 અનેક પ્રકારકે ચાલંકાર ધરેહે, કરપુર જૈસા હે ગૌરા;
 સિદ્ધ મુનિ સિદ્ધેશ્વરકા મંડળ, ચાર બેઠ ત્યાં ધુમ મચી;
 ત્રિતાનંદ ગુલામ તુમારા, સંધ્યાકાળ ત્યાં ધુમ મચી.

શિવ સ્તુતિ.

મંગળ કર ભવ ભય હર જ્ય ઉમાપતિ,
 પ્રણતપાલ હે દયાળ શિવજી ધૂર્જટી—મંગલકર.
 ગૌરવર્ણ અંગપર બિરાજતા કણ્ણી,
 ચંદ્ર શેખર દિવ્ય દેવતા ચૂડામણી,
 બસ્મ ધારી બીડહારી આરત ઘો હણી;
 ચરણે, શરણે, સ્મરણે, દુઃખ હરતા, સુખ કરતા,
 ઉર ધરતા, સ્તુતિ આરતિ—મંગલકર.
 ધરણીધર ગંગને જટાવિશે ધર્યાં,
 શૈલજ સહસ્ર વર્ષના તપે વર્યાં,
 ભોળાનાથ બક્ત દુઃખ હોંસથી હર્યાં;
 તારી, પ્યારી, ધારિ, ત્રિપુરારિ, દુઃખહારી,
 સુખકારી, પ્રાર્થના રતિ—મંગલકર.

એકલીંગ સ્તુતિ. (શાર્દૂલવિકીટીત).

નેના બાલ વિષે શશાંક સુખદા, ગંગા શિરે સોભતી;
 કંઠે હાર ભૂજંગ અંગ વિભૂતી વામાંગ શોભે સતી;

અંકે દેવ ગણેશ કલેશ હરતા, એવા ખીરાને પ્રભુ,
 વંદુ વિશ્વ વરિષ્ઠ ઇષ્ટ વરદા, શ્રી એકલાંગી વિભુ,
 જોણે ભક્ત મુનિંદ્ર સૂર નરને, માર્કંડ સા તારીયા,
 લંકાધીશ સમા અચુર અધિકા, આપેથી સંહારીયા;
 શેવે ધ્યાન ધરી સદા સુરપતિ, ઉપેંદ્ર ને આત્મભૂ. વંદુ વિશ્વ.
 જાતાં રાવણુ સંગ લંકાપુરીમાં, મેવાડ મધ્યે રહ્યા.
 સ્થાને સ્થીર થતાં મલીન મનના, ના દુષ્ટ સંગે ગયા,
 ક્રીધી પર્મપુનિત રીત રૂડી એ, શ્રી માળ મેવાડી ભૂ. વંદુ વિશ્વ.
 જાણી આપ પ્રતાપ માન મહિમા, આચાર્ય ભુમા અતી,
 રહેઝોથી ભય માનતા દ્વિજવશે, ક્રીધી ત્વ ચણું સ્થીતી;
 તેનું ઇષ્ટ કર્યું સદાશિવ તમે, એવા સ્વયંભૂ પ્રભૂ. વંદુ વિશ્વ.
 સ્મર્તા શ્રી હર ઓ સદાશિવ હર, આધી ઉપાધી ટળે,
 કિર્તિ કાંતિ વ લક્ષ્મી શાંત સુખને, ભક્તિ વ મુક્તિ મળે;
 એવા દેવ દયાળુ દાની દીક્ષના, શંભુ શરપે લુભ્ન. વંદુ વિશ્વ.

શાર્દૂલવિકીરિત.

કામ ક્રોધ મરે બલે પણ મને એ તે શકે શું કરી,
 લોભે ને મદ મત્સરે ક્યમ અરે હું જાઉં આજે ડરી;
 આધિ વ્યાધિ ઉપાધિનું પ્રબલ તે શું ચાલશે આ સમે,
 ભાવેથી ભજવા ઉમાપતિ હવે અત્યંત મુને ગમે.
 તૃષ્ણાવાન વિષે રહે જઈ સદા તૃષ્ણા બલે જાપડી,
 ભોગીમાં જઈને વસે ભવતણા ભોગો બલે આ ધડી;
 મારું માનસ નિત્ય વૈભવ તજી વૈરાગ્યમાંહિ રમે. ભાવેથી ભજવા.
 જે સંસાર તણા સુખો અખિલ તે સંસારીઓ મેળવે,
 સ્ત્રી પુત્રાં । સદા હૃદયને ભાવે બલે મેળવે;
 મારું માન ॥ સદૈવ પરમાનંદ પ્રભુમાં ભમે. ભાવેથી ભજવા.

નિદે નિદેકે તોય તે વિષયનું કાંઈ ન મારે મને,
 ના પામું કદિ હર્ષ વર્ણન કરી જાયો ચડાવે મને;
 દુષ્ટો આ દુનિઆ વિષે વળી બલે દુઃખો દધને દમે. બાવેથી બજવા.
 ભુખે પ્રાણુ ગયા તથાપિ મુજને શી ખોટ લાગી ગઈ,
 મિદાન્તો મળવા થકી કદિ રહ્યા તોએ ન મારે કંઈ;
 મારું અંતર ચંદ્ર ચૂડ ચરણે નિશ્ચિંતતાથી મને. •બાવેથી બજવા.
 પામું આ ભવમાં કદિ ઉદય હું તેથી કરી શું થયું ?
 જામ્યો હું ખન ધામમાં નહિ કદિ તેથી કરી શું ગયું ?
 મારું અંતર પુણ્યના પ્રજલથી સર્વ પ્રકારે શમે. બાવેથી બજવા.
 માતા તાત કલત્ર સોદર અને મિત્રાદિ સર્વે સગાં ?
 મારે કાજ સદાય જે ભવતણાં દુઃખો ખમ્યાં છે બધાં;
 ચિંતા ચિત વિષે ન કાંઈ કરતાં દીર્ઘાયુ રે'જો તમે. બાવેથી બજવા.
 વિદ્યાર્થી જન હોય તે સુખ થકી વિદ્યા બલે મેળવો,
 અર્થાંજે જન હોય તે સુખ થકી અર્થો બલે મેળવો;
 વિશ્વાધાર થકી રહે વિમુખ જે તે ધૂળ ઠાલી ધમે,
 બાવેથી બજવા ઉમાપતિ હવે અત્યંત મુને ગમે.

રાગ ખિલાવલ પદ ત્રેતાલ ધ્રુપદ.

આજ ઓર કાલ ઓર દીનપ્રતી ઓર ઓર, દેખત હટકનાથ હજી
 નિત્ય નમ્ર હોત હેરી, ટેક.
 કેશર સુગંધી યુક્ત, અર્ગળા ધરે અંગ, મોગરાગુલાખ પુષ્પ જટિત
 શી જ્યોત હેરી, આજ ઓર કાલ
 માલતી ચમેલી જાઈ, જુક્ત કુલ જામસાઈ, ધંતુરા દિયે ધરાઈ,
 જિલ્લીપત્ર ખોત હેરી, આજ ઓર કાલ
 અગર સુગંધી ધ્રુપ દર્શત હે દીપમાલ, શર્કરા નિવેદ થાલ, આરતિ
 ઉદ્યોત હેરી, આજ ઓર કાલ

પરમ પ્રતાપ પ્રભુ, એકલી અનેક રૂપ, નિરખ હરખ શીવલાલ હેયે
હોત હેરી, આજ ઓર કાલ.

સોમવારની આરતિ. ત્રોટકછંદની ચાલ.

જય સોમસિત શશિખંડધરં, અન પ્રેમપતિ અંજરં અમરં;
બવ બૂદર રાજકુમારી પ્રિયં બયબંજન દેવ દયા નિલયં. ॥ ૧ ॥
નગરાજ નિવાસી નિરામયહે, નર નાયકે નાય નિરાશ્રય હે;
સુખદાયક સંતત સંતજનં, હરિ સાયક નાયક દેવગનં. ॥ ૨ ॥
શિર ગંગ તરંગની ગાજીત હે, ઉમીયા અરધંગ બિરાજીત હે;
વરદાયક વામ વપુવિસદં, પદમાપતિ પૂજત કંજપદં. ॥ ૩ ॥
વિષ કંઠ ધરં મદનં દમનં, બયભિતિ હરં સમનં શમનં;
ગમ્ય ભંગકરં મૃગ બાલ કરં, ભગ નેત્રહરં ભગવત હરં. ॥ ૪ ॥
ભુજગેન્દ્રકે કંકન હાથલસ, મુખ સુંદર મંદ હિમંદ હસ;
મનિ માલ મનોહર કંઠ ધરે, રજની પતિબાલ બિકાસ કરે. ॥ ૫ ॥
વૃષકેતુ વરા બયદોઉકરં, છબિ દેખકે લાજત પંચ સરં;
શ્રુતિમે ચલ કુંડલ હે સુભગં, સુખ માપ ધરાશિકે મીન મુગં. ॥ ૬ ॥
રવિ રસિમ જહાન પ્રકાશ કરે, તહાં પ્વાંત પતંગ કહાં તે હરે;
કહ શંભુપસાદ અખન કહે, ચતુરાનન પાર કપુ ન લહે. ॥ ૭ ॥

મંગળવારની આરતિ.

જય મંગળ રૂપ મહેશ જટી, જય શિશ બિરાજીત ગંગ જટી;
મૃત્યુજય શંકર જકત પિતા, તનુ ચચિત ભસ્મ મનોજ ચિતા. ॥ ૧ ॥
સુરનાયક સાયક દેવ હરી, ગજ સાસન આસન ચર્મે હરી;
જય ત્રંબક ભૂશિતહાર અહી, જય પાલક લોક અસેલ મહી. ૨
મકરાકૃત કુંડલ કર્ણુ લસે, મુખ સુંદર મંદહિ મંદ હસે;
જયનાથ આનાથ કે નાય સતી, સુરદાનવ નાયકે નાય જતી. ૩
જય નાગર સાગર પુત્ર ગરે, ગણુનાથ સદાશિવ પાસ ખરે;

શશિખંડન મંડ અખંડ મણી, કલગીત રશ ક્રિષિ આછી યની. ૪
 રણુ પંડિત ખંડિત માન અજ, તનમંડિત રતન પિનાક જુગ; ૫
 શિવ સામ્ય રહો નરસિંહ જપે, હરિકો ન યાન મેઠા હરિયે. ૫
 બિધિ કંધર અર્જુન ગર્વ હયો, ભરમાંગદ નેન કુતાશ જયો; ૬
 આ ખંડલ મંડલ દેવ ખરે, હરતાંડવ પાંડવ મિત્ર કરે. ૬
 તત યેધત યેધત યેધ નયે, કલનાદ મૃદંગ વિપંચી રયે; ૭
 શરણાંગત વતસલ જંતુ જનં, મુનિ મોહિત શેશ સુરેશ મનં. ૭
 ભય ભંજન દેવ દયા કરિયે, ચિત તાપ સંતાપ સદા હરિયે; ૮
 હરદાસ કોદાસ કોદાસ રહો, ધતની બિનતી રણુછોડ કહો. ૮

પુધવારની આરતિ.

જય શંકર કિંકર પાલજયં, પુધ રંજન ગંજન કોટિભયં; ૧
 જગ નાયક ધાયક મીચજરા, ગુણગ્રામ ગિરીશ સમુદ્ર ગીરા. ૧
 સુરનાથ પ્રભાથ અધીશ શિવં, દળદાનવ હાહક ધશ દિવં; ૨
 વરદાયક દાહક દૈત્ય વપુ, રણુ પંડિત ખંડિત દેવ રિપુ. ૨
 જગ કારન તારન સંતજનં, ધન સારસ મતનુ સેત ધનં; ૩
 રણુનાથ કિયે અનભંગરનં, દશ કંઠ સપુત્ર કિયો દમનં. ૩
 વસુદેવ કુમાર લિયો સુવરં, અમરેશ બયે અજરં અમરં; ૪
 આહિરાજ સુતા અસુરી અમરી, ચરયે અરયે કરહો અમરી. ૪
 બલવાન નિકુંભ નીશુંભ બલી, મધવા પુરી તેહી દયાસું મિલી; ૫
 પુનિ ગર્વ કિયો અધલોક પરે, હરણુ અભિમાનીકો બેગહરે. ૫
 કિતને જસ્યાની અજની કહે, યુનપારન પાયકે મોન ગહે; ૬
 રણુછોડ રચી બિનતી રમની, કરણા ભયવે કરિયે કમની. ૬

ગુરવારની આરતિ.

ગુરકે ગુર ગંગ તરંગધરં, જુજ ગાંગદ અંગદ દીનબલં; ૧
 જય મેન અરિ ભગનેન હરે, પરમેશ પરેશ પરાતપરં. ૧

જળદમ્બ અદમ્બ ક્રિયો, તપ્ત જગ્મ તતક્ષન ભંગ ભયો;
 અધમોચન લાયન બાલ બળે, સુખમાં અવિલોક મનો જલજ્વે. ૨
 વસુધા ધર બાલ સુધાધરસી, અરધાંગહી એક અંક બસી;
 કમળા કમળાપતિ ધ્યાન ગહે, કમળાપત તેન કુમાર ચહે. ૩
 પૃથવી જલ પાવક વાયુ નિભાં, શિવરૂપ સમરત શુભં અશુભં;
 નર કિંતર દેવ અદેવ ગનં, સખકો શિવ કારન ગાન ધનં. ૪
 શિવ પ્રભ સનાતન આદસંહી, જિનકી કિંગમા ગમકીર્તિ કહી;
 જન રંજન દેવ નિરંજન હે, દુખ ભંજન હે ગજ ગંજન હે. ૫
 શરણાંગતપેં અનુકંપ સદા, શિવ ભક્તનકો નહિ દુખ કદા;
 અવતાંશ કિશોર કલાધરકો, જટધાર આધાર સુરા સુરકો. ૬
 વિઝ ભુઝણુ અમૃત દાન કરે, રમની મનીકે ઉરહાર ધરે;
 જિનકી છબિ ભારતીકો અગમં, તન ચંદ્રક ચંદ્ર તુષાર સમં. ૭
 ગનદેવ સુરેશ મહેશ નમો, જગદીશ ગીરિશ પરેશ નમો;
 અમરેશ ધનેશ સખાય નમો, રણુછોડકુ સાંખ સહાય નમો. ૮

શુકરવારની આરતિ.

ભગવાન ભવાભવતાર નમો, કવિનાથ નમો ભવસાર નમો;
 જગદીશ જટાધર દેવ નમો, ગનદેવ નમો નરદેવ નમો. ૧
 નિરલેપ નરોત્તમ નાથ નમો, દ્રઢ સેતુ મહાભવ પાથ નમો;
 ત્રિપુરાંતક ત્ર્યંબક તાર નમો, સમનાંતક અંતર માર નમો. ૨
 જગ કારણુ તારણુ સંત નમો, બિન આદનમો બિન અંતનમો;
 ઉમયા મુખ ચંદ્રચક્રાર નમો, અનમેષ્મનકે શિર મોર નમો. ૩
 સુખરૂપ સુધાધર બાલ નમો, ભયભંજન દીન દયાલ નમો;
 સુર આપ ગધૈતકર્પદ નમો, મખ દક્ષ પ્રજ્ઞેશ વિમર્દ નમો. ૪
 નિરમાન નિરીહ નિશંક નમો, નગનાથ નરેશ વિતાંક નમો;
 રવિચંદ્ર કપાવક તેન નમો, નિજ ભક્તનકુ સુખ દેત નમો. ૫

મુખ પંચ પ્રપંચ વિનાશ નમો, અવિનાશ નમો સ્વપ્રકાશ નમો;
 વિષ ભૂપણ હપણ કાલ નમો, મણિહાર ધરં કૃષ્ણમાલ નમો. ૬
 વિમનાન વિખેધક શાન્તિ નમો, જપ સંજ પ્રકારણ દાન્ત નમો;
 સ્વપ્રાહન કુંજ બિહારી નમો, અવિકારી નમો સવિકારી નમો. ૭
 વરદાયક દેવ અમેષ નમો, અસુરાસુરનાથ અજ્યેય નમો;
 સરવાય નમો વરદાય નમો, રણછોડકું ઇષ્ટ સહાય નમો. ૮

શાનીવારની આરતિ.

જયસુંદરરૂપ નીધાન જયં, ખીહસે અતિમંદ અમંદ જયં;
 મુખ જોતિક નાયક માન હરે, તડીતારદ વહેદ હેરીજરે. ૧
 શશિ રેખ લિલાટ ખીરાજી રહી, રજની જટિયાં લિખ લાગિસહી;
 લટ છુટિ કપોલનિ આનિયદિ, મનુજય હુતાસન ધુમકઢી. ૨
 કચ કુંડલીસેં લિખરેદરસેં, ત્રન ત્રાન મનોરતિ નાથ કસે;
 નહી નેન સુરતમ તાંગ અરિ, મનુ કામ કટાર રંગત ભરી. ૩
 સુરગંગ ઉતંગ તાર ગધસે, દલની રજપેં જલખુદ જસે;
 મુગતા શિરપેચ સુરાજીત હેં, ઉશનાશશિ પેગનું નાયત હે. ૪
 ખરનીન અનંગ નિખંગધરે, નહિ કુંડલ મંડલ ચક્ર ખરે;
 તપ રૂપ નિહારી મનોજ લજ્યો, અપનો તન કુચ્છત જનીતજ્યો. ૫
 તર રામની માંનીક રતનજરે, શિર અર્ક મનોશુભ હેક ધરે;
 સુ ત્રિપુરક બાલક લંગી રચી, રસ હેમ મનોશુભ તાર લખી. ૬
 જુગ મુચ્છર ભોય વિવાદ પયો, નર સ્થંભસી નાસીક ખીચ ધયો;
 દ્રગ માનસ ખીચન આયપરે, કૃનિખાલકસે બીરી જાત ખરે. ૭
 અહ સુંદરતાઇ ન બને, રતિ નાયક દેખી નહી મુપને;
 રણછોડ નિહાર સીંગાર છખી, ખિકર્યો જસપંકજ હેર રચી. ૮

રવીવારની આરતિ (સીંહાવલોકન.)

બજલે રવીનેન હદાર મનં, મન સંભવ સંભવ કે શમનં;

શ્રમનાંતક ગંગ તરંગ ધરે, ધરણીધુર રાજ દુહારી નરં. ૧
 વરદાયક નાયક દેવવરં, ગનનાથ દયાકર બહત જનં;
 જનરંજન ગંજન દેવ દલ, દલદેવ સમસ્ત મહેશ ફલં. ૨
 ફલદાયક જોગીનકે તપકે, તપ તેજ બદાવત હે તપ કે;
 તપ કે કુલ વંદિત હે ચરનં, ચરનીય કે છુટત તીનરનં. ૩
 રતબુજ મરે રસવીર ભરે, ભર શિષ શદા ઉર હાર ધરે;
 ધરણીધર હાર બિરાજત હે, રજતા ચળ આસન સાજત હે. ૪
 સુંદર સેનસુ બાજત હે, જીતને ધનુખાધિપ બાજત હે;
 જિત હે શિવનામ ઉચાર સદા, રસદાતીત હે નહી હે વીપદા. ૫
 વીપદાતુર જોગઈ હે સરનં, શરણાંગત વસલ દેવ ધનં;
 ધનધીશ કરે રણુછોડ બલે, બાવ શિવાશિવ કુંભ જલે. ૬

વસંતની આરતિ. -

નટનાગર પાચ બસંતી ધરે, સુર સુંદરી સુંદર શોભીત હે;
 રતી રંગ ઉમંગ ભરે હુલસે, દીન દ્રાગન પાગમે પીલસે, ૧
 બધુરી મધુરે સુર બાજતહે, ધનધોરસે હુકડ ગાજિત હે;
 ડફ ચુંગ ઉપંગ મૃદંગ ધુરે, અવિલોકન દેવ અદેવ જુરે. ૨
 બરખે પીચકારી ગુલાબનકી. જનકે જનકારર આબનકી;
 ભરી ગોદ ગુલાલ અખીર ઉડે, કરી ધેર ઉમા શિવ દોઉ લડે. ૩
 રંગ કેશર ધાર ધસાવત હે, કરી કૌતીક લોક હસાવત હે;
 મીઝ નાગરી ગાગરી રંગ ભરે, શિવકી જટીયાંપર રીતી કરે. ૪
 મુંખ મુંખન દે હસીકે હસીકે નિરખે લલના ધસીકે ધસીકે;
 એસી ધુમ બનારસ પીચ મચી, પીધિને છખી એસીન કાફુરચી. ૫
 ન બલા સખરંગ ગુલાલનકો, મનુમંડપ લાલ પ્રવાલનકો;
 રણુછોડની હાલ બયો જગમે, ધરી શિશ ઉમા શિવકે પગમે. ૬

વસંતની આરતિ.

શિવરંગ ગુલાલન લાલબયો, મનુવૃદ્ધ પુરાતન બાલ બયો;
 જલ કેશર શું પીચકારી ભરી, ઉમીયા મુખ ચંદ્રપે લાલ ઝરી. ૧
 મનનાથ લીયે ધન સાથ ધને, ખીચરે ચહુધાર સુરંગ સરે;
 સકુમાર કુમારકુ મારનસું, ઝરલાવતહે પીચકારીનસું. ૨
 નવ પક્ષવકે અવતંસ ધરે, ઉરહાર પરે દુહરે ચહુરે;
 નગરાજ અજીર મેદો ઉલલા, ખીલસે નીરખે સુરકી અળલા. ૩
 ડફ ચંગ ઉપંગ મૃદંગ બજે, ધુધર મધુરીસી અવંત ગજે;
 તૃતકારી સુનો ખીધનાથ ચનચેતત ચેષત ચેષત ચેષત નચે. ૪
 રત ક્ષાણ મોહી ઉદાર જનં, ખીન મોલહી દેવ તગારી ધનં;
 નીજ કામની લે ક્યલાસ જહાં, સુર ક્ષાગન ખેલ ન આયતહાં. ૫૫૫
 ભરી ગોદ ગુલાલ ઉઢાવતહે, મીલ શંકર કે જસ ગાવતહે;
 સુર મંડલ ધુમ મચાય ધની, ફગવા મીલ માગતહે રમની. ૫૫૬
 રંગ ધુધર શંકરસો પરસે, મનુ બ્રમર જો ગુનમેં દરસેં;
 જલ ગંગ સુરંગ બયો લટમેં, મનુ બ્રહ્મ સુધાખી હરે જટમે. ૫૫૭
 જય શંકર શંકર શ્રી સુખદા, જય દાયક દાયક મોદ મુદા;
 રણુછોડ બસંત મહોત્સવમેં, નિત ચિત રહો ઉમયા શિવમેં. ૫૫૮

વસંતની આરતિ.

ગવરીશ ગુલાલ ઉઢાવતહે, ઉત્તમે પીચકારી બીઠાવતહે;
 નર નારી સુરા સુર આન જુરે, ડફ ચંગ ઉપંગ મૃદંગ ધુરે. ૫૫૯
 ભર ગોદ ગુલાલ ઝરી બરખે, નભ મંડલ ધુધર જાપરશે;
 જલ કેસર ધાર ધની સરસે, ક્યલાસ સુમે રસ મંદીરસેં. ૫૬૦
 કહાવત મુઠ ગુલાલ ભરી, ઉર દોરત કેશરકી ગગરી;
 કર કામલ કાઉ મરોરતહે, મુખસોં મુખ કાઉક જોરતહે. ૫૬૧
 કહ પુચ્છ જુનં ગમ ખેંચતહે, લટ કાઉ જટા નકી ઁંચતહે;

કહ નાચત કોઈ નચાવંતહો, કહ ગાવત કોઈ ગવાવતહો. ॥૪૪॥

કહ ફેરી ફરંત ફલંગ બરે, કહ રાગ હીંડોલ અલાપ કરે;
મધુરી મધુરી મોરચંગ બજે, મૃદુ મંદ હીમંદ મૃદંગ બજે. ॥૪૫॥

બદ રાસમ ધ્રુવ ગુલાલનકી, બરખા બરખે રંગ લાલનકી;
શિવ ખેલત છેલ છટાક બંને, નર નારી ખેલાર રમંત મને. ॥૪૬॥

ફગવા મગવાયકે દેવતહો, બર જોરીસેં કોઉક લેવતહો;
એસી ધ્રુમ બનારશ માંહી મચી, બિધ નાઇ તહી મનુ ફામ રચી. ॥૪૭॥

જલ કેશર કીચ ગુલાલનકો, જુવ મનુ ફુલ મનાલનકો;
રણુછોડ સદાય મહેશ બયે, રત ફાગનમાં મનુ લાહોલીયે. ॥૪૮॥

અરજી (રાગ કંઠ્યાણુ.)

હે ઉમા હે પતિ, હે ગંગાધરે આન જટી, હે ઉમા હે પતિ;
સુરીનર મુની જાકો ધ્યાન ધરતહો, પાર ન પાયો રતિ. હે ઉમા.
જે જન ગાવત સોહી ફલ પાવત, પાવત ભુક્તિ મુક્તિ ગતિ. હે ઉમા.
અમરદાસ છળી વન ઓહી નીરખતહો, ચરન રાખો મેરી મતિ. હે ઉમા.

શિવ-પાર્વતીનો સંવાદ.

ગરબી પરજ.

શંકર વસેરે કૈલાસમાં,—બોળો ભિક્ષાનો બોગી કા'વે, નિર્ગુણ;

જોગીરે—સદાય રહેરે આનંદમાં. (ટેક.)

સકળ દેવનો તું દેવતા, ચૈદ લાકનો તું પ્રશ્નરે;

પંચ વદન ઝળકી રણાં, શોભે ચંદ્રમા તે શીશરે. શંકર વસેરેં

અરધે અંગે ઉમીયાણુ ધર્યાં, જટામાં જન્હવી ગિરાજરે;

નામ જપતાં મહાદેવનું, બોળો ભવનાં દુઃખ ભાંગેરે. શંકર વસેરેં

દીગંબર વનમાં વસેરે, કરે વૃષભ વાહનરે;

ડાક ડમરૂ તે સોહામણ્યાં, તેના શબ્દ તે પાવનરે. શંકર વસેરેં

ફૂંડ માળા કંઠે ધરીરે, અંગે બસ્મ લગાવેરે;

પરદાન આપે શિવ દેસને, દેવ સાથે લડાવેરે. શંકર વસેરે૦
 શિવજી કહે ઉમિયા સુણોરે, જાવું ગંગાને તીરે;
 તપ કરવાની ઇચ્છા ધણી, મન રાખવી છે ધીરે. શંકર વસેરે૦
 ઉમિયાજી કહે ત્રિપુરાસીનેરે, વનમાં અપ્સરાઓ આવેરે;
 કેમ કરી જોગ આરાધણા, કામ બાણ ચલાવેરે. શંકર વસેરે૦
 શંકર કહે ઉમિયા સુણોરે, આવે કામ કેરી નારે;
 ધ્યાન કરતાં તે ચુકું નહિ, સત્ય માનો નીરધારે. શંકર વસેરે૦
 ઉમિયાજી કહે શિવ સાંભજોરે, કેમ જાય દિન રાતરે;
 ખટ માસ પ્રાણ વહી જશે, મારું માનો જગતાતરે. શંકર વસેરે૦
 શંકર કહે ઉમિયા સુણો, વચન એહી ઉલાસરે;
 વહેલા વળીને ઘેર આવશું, કંઈ થશે ન ઉલાસરે. શંકર વસેરે૦
 એટલું કહીને શિવ સંચર્યારે, ગયા ગંગાને તીરે;
 ધ્યાન ધરું પરિવ્રજીવું, મન રાખું છે સ્થિરરે. શંકર વસેરે૦
 તપ કરતાં મહાદેવનેરે, ચિતી ગયા ખટ માસરે;
 ઉમિયાજીયે મનમાં વિચારીયું, કેમ નાચ્યા પ્રાણનાથરે. શંકર વસેરે૦
 કેળપત્ર સતીનાં પેરણારે, ઝોડણ કેળપત્ર સારે;
 નાકે તે નવસર શોભિતાં, ગળે ચુંગનો હારે. શંકર વસેરે૦
 આડ લલાટે શોભતીરે, આંખ આંજી અણિયાળરે;
 બાંહે બાજુબંધ બેરખા, ચાલ્યાં સતી વનવાસરે. શંકર વસેરે૦
 ગજનીજ ચાલે ચાલતાંરે, ગયાં ગંગાને તીરે;
 જ્યાહારે એકા મહાદેવજી, નિરખ્યા ઉમિયાયે ધીરે. શંકર વસેરે૦
 રાગ મધાર આરાધીયો, વાવ્યાં છે વિજયાનાં ક્ષેત્રે;
 ગગન ઘટા થાય વીજળી, મોર બોલે રસ રેલરે. શંકર વસેરે૦
 શંકર ધ્વજ થયા વેગળારે, શિવે સાંધ્યા છે બાણુરે;
 ધ્યાન થકી શિવજી ચુકીયા, સુણી બીલડીવું ગાનરે. શંકર વસેરે૦

ક્યાંથી આવ્યાં મૃગાલોચનીરે, કહોને ક્યાં તમારો વાસરે;
 એવું કહીને મહાદેવજી, રાખી ઉતરની આશરે. શંકર વસેરે૦
 વાસ અમારો સ્વમિ વેગજો, અમે ભીલડીને વેસરે;
 પિયુજી ગયાછે તપ કારણે, થયા તેને ખટ માસરે. શંકર વસેરે૦
 સાચુ કહોને મુનિશ્વરારે, ક્યારે આવશે ભરતારરે;
 જ્ઞેશ જુઝોને જ્ઞેગેશ્વરા, કરી મનમાં નિરધારરે. શંકર વસેરે૦
 શંકર કહે બિલ્હી સુણારે, વનવાસીની શી આશરે;
 કૃપા કરોને મૃગાલોચની, રાખુ શંભુજીની પાસરે. શંકર વસેરે૦
 હસીને બિલ્હીરાણી જોલિયાને, ધન્ય ધન્ય મહાદેવરે;
 તમારે ઘેર ગંગા પાર્વતી, તેવી કોણુ કરે સેવરે. શંકર વસેરે૦
 પાર્વતીને પીયર વળાવું, ગંગા દારી કરી આપુંરે;
 સર્વે તે દેવના દેખતાં, પટરાણી કરી ધાપુંરે. શંકર વસેરે૦
 સાક્ષી પૂરાવી સર્વ દેવનીરે, અલ્લ્યો ભીલી રાણીનો હાથરે;
 પાર્વતીયે રૂપ પ્રકાશિયું, ત્યારે લાજ્યા ગૌરિનાથરે. શંકર વસેરે૦
 ઉમિયા કહે સુણો ત્રિપુરાજી, ક્ષમા કરો અપરાધરે;
 એવું કહીને કર જાલીયો, પછે આવ્યાં કૈલાશરે. શંકર વસેરે૦
 શિવજીને પાર્વતી સંતોષીયાં, વત્યોછે જ્ઞેજ્ઞકારરે;
 ગાય જિખેને જ્ઞે સાંભળે, તેની શંભુ પુરે આશરે. શંકર વસેરે૦

પદ (ખરવા પીલુ.)

જોગીંદ્રપણું શિવજી તમારું મેં જાણ્યું,
 જટામાં ઘાલીને શિવજી આતે ક્યાંથી આણ્યું. (૨૬.)
 પીળા પીળા પટ્ટેળા ને અંગે છે ગોરી,
 શિદને છુપાવો શિવજી છતી થઇછે ચોરી. જોગીંદ્રપણું ૦ ૧
 ભોળા ભોળા શંભુ તમને વિશ્વ વખાણું,
 તમારી કળા શિવજી કોઇ નવ જાણું. જોગીંદ્રપણું ૦ ૨

- વિભુતી ચોળાને શિવજી વાળ્યો આડો આંક,
આવે આવ લક્ષણે પાણી ન પાવું ટાંકરે. જોગીંદ્રપણું ૩
- કોઈ લાવે હાથે ઝાલી કોઈ લાવે બાંહે ઝાલી,
તમે લાંબા શિવજી જટામાં બાલી. જોગીંદ્રપણું ૪
- ઝોળા પંખેળા શિવજી જટાઝો છોડાવું,
જો નિકજો નારી તો ફરી નહિ બોલાવું. જોગીંદ્રપણું ૫
- નંદીનું વાહન કીધું કોટે કાળી નાગ,
આડકાની ઝુંપડીમાં સોઠ મારે ભાગ. જોગીંદ્રપણું ૬
- હાથમાંહી સોટો બગલમાંહી કુંડી,
લીલી ભાંગ પીએ ભાજો નાથ જોગી. જોગીંદ્રપણું ૭
- બીજ્યાની રોટી કીધી બીજ્યાનું શાક,
પીરસ પારતીને જમે ભોજો નાથ. જોગીંદ્રપણું ૮
- ભોજા ભોજા શંભુ તમે દેવનાછો દેવ,
બ્રહ્મા વિષ્ણુ નિત્ય કરે તમારી શેવ. જોગીંદ્રપણું ૯
- આક ધંતુરો શિવજી ભાંગના ભોંગી,
નરસિંહ મેહેતાના સ્વામી અવિચળ જોગી. જોગીંદ્રપણું ૧૦

હરીહરની આરતિ.

- જય હરીહરા જય હરીહરા, ગંગાધર ગિરીજાધર, હરહરહર મહા. ૧
લક્ષ્મીવર ઉમયાવર શંકર શામળીયા, પ્રભુ શંકર શામળિયા;
હરિહર નટવર સ્વામિ, એકાંતે મળિયા. હરહરહર મહા. ૨
- જય જાદવરાયા, જય માધવરાયા, જય માધવરાયા;
આરતિ કીજે કરુણા નંદની, વ્પાપે નહિ માયા. હરહરહર મહા. ૩
- વાધાંબર પિતાંબર શિવ સ્વામી પેહરયાં પ્રભુ શિવ.
કમળ નયન કેશવને, શિવજીને ત્રિનયના. હરહરહર મહા. ૪
- અંદન ચડે ત્રિકમને, શિવજીને ભરમાંગે. પ્રભુ શિવ.

રામે રૂદીયે રાખ્યા, ઉમયા અરધાંગે. હરહરહર મહા. ૫

કેવડો વહાસો કેશવને, શિવજીને ધનુરો. પ્રભુ શિવ.

ત્રિકમને વહાલી તુલશી, શિવજીને બીલી બહાલાં હરહરહર મહા. ૬

કૌસ્તુભમણિ કેશવને, શિવજીને રૂઢમાળા. પ્રભુ શિવ.

મુક્તાશ્રુત મોહનને, શિવજીને સર્પકાળા. હરહરહર મહા. ૭

મોરમુગટ મોહનને, શિવજીને જટાયુ. પ્રભુ શિવ.

હરિશંભુ સુખવાસી, શિવજીને વડે ડમરૂ. હરહરહર મહા. ૮

રામને રાં રાજ, શિવ બાંધે ઝોળી. પ્રભુ શિવ

રામને વાંદર રીંછ, શિવને ભૂત ટોળી. હરહરહર મહા. ૯

બે બૂજ ચાર બૂજ આઠ બૂજ દશ બૂજને સોહીને પ્રભુ

શિવજીના રૂપને બજતાં ત્રિભુવન મન મોહિયે. હરહરહર મહા. ૧૦

નંદિવાહન ખગવાહન શિવચક્ર ત્રિશક્તિ ધારી. શિવ

ત્રિપુરારી મોરારી કર કમળા ધારી. હરહરહર મહા. ૧૧

વૈકુંઠે વસે વિશ્વંભર શિવજી કૈલાસે, પ્રભુ શિવ

હરિકાળા શિવગોરા, તે તેને ધ્યાને. હરહરહર મહા. ૧૨

એ બે એક સ્વરૂપ અંતર નવ ધરણી. પ્રભુ

શિવજીના રૂપને બજતાં ભવ સાગર તરણી. હરહરહર મહા. ૧૩

મોહનને મહાદેવ બે સુંદર ગાણી. પ્રભુ

હરિહરના ગુણ ગાતાં, હરિચરણે જાણી. હરહરહર મહા. ૧૪

શ્રી ભીડભંજનમાં ગવાતી આઠે વારની આરતિ.

સોમે શિવ પૂજ કરો ભાવે, જેથી ભય નીકટ કદી નાવે, ભક્તિ.

નેવા શંકર પછુ તાવે, શંકર ભીડભંજન ભય બાંગો. માં મન

મોહ થકી જાણો, શંકર ભીડભંજન ભય બાંગો. ૧

મંગળકારી રૂપ સદા શિવનું અમંગળ જોથી મટે જીવનું,

ધરો માટે ધ્યાન ભીડભંજનનું, શંકર ભીડભંજન ભય બાંગો. ૨

બુદ્ધે શું વરણવીધે તમને, બુદ્ધિ નવ પોતે પરીક્ષમને,
 દર્શન ઘોતે દશ બૂળ અમને, શંકર ભીડભંજન ભય ભાંગે. ૩
 ગુર ગંગાધર છો મારા, અનુગ્રહ કરતા બહુ સારા;
 શંકર છો પ્રાણ થકી પ્યારા, શંકર ભીડભંજન ભય ભાંગે. ૪
 બ્રહ્મએ ભક્ત જનનું સંકટ કાપે, શંકર હવે સ્થીર કરી સ્થાપે;
 બળે તેને સુખ સંપદ આપે, શંકર ભીડભંજન ભય ભાંગે. ૫
 શની પરદાએ પુજ્યા તમને, પ્રસન્ન થયા ગોકુળના સુતને;
 રાખો પ્રેમ શંકરને શરણે, શંકર ભીડભંજન ભય ભાંગે. ૬
 આદીને ઉમીયા સહિત નમીયે, સદાશિવનું ધ્યાન રૂઢે ધરીયે;
 શંકર ગુણગાવા મન કરીએ, શંકર ભીડભંજન ભય ભાંગે. ૭

હીર છંદ.

હે દયાળ જગતપાળ શંભુ મુક્તિદાયકા,
 હે ભવાનિ નાયક સુભક્ત સર્વ સાયકા;
 દે સુબુદ્ધિ સર્વ ગૂણ શુદ્ધ જ્ઞાન સાયજી,
 આર્પે તું અભિષ્ટ સુખ વંદું વિશ્વનાથજી.
 હે ત્રિનેત્ર ત્રીપુરારિ છે ત્રિલોક નાથ તું,
 સચર અચર વ્યાપિ ઇશ છત્ર ભક્ત માથતું,
 હે પ્રતાપિ પુરુષ પ્રીતિવંત ભક્ત માથજી. આર્પે તું અભિષ્ટ
 તું પ્રભુજી કષ્ટ હરણ સખ કરણ દેવ છે,
 શુદ્ધ બુદ્ધિ પ્રદિકારિ ઇશ તારી શેવ છે;
 તૂં ભવાખ્ષિથી ઉગાર હે અનાથ નાથજી. આર્પે તું અભિષ્ટ
 પંચ વક્ર શક તુજ ભક્તિ ધ્યાનથી કરે,
 દે પ્રભૂ સુગૂણ શક્તિહિણ ભવાનિ કર્ગરે,
 હે અલક્ષ લક્ષ લે વિનંતી હર્ષ સાથજી. આર્પે તું અભિષ્ટ

(૯૭)

કાનડો.

શિવશંકર છો સુખકારી, શિવ (૨)

અકળ કળા કદિ કળિ ન કળાએ, અલ્પમતિ છે હમારી-શિવ
અંદ્રશેખર શિર જટા અનુપમ, દંડ કમંડળ ધારી,

ત્રિગુણાત્મક ત્રીશુળ કર સોહે, જય જય જય ત્રિપુરારી. શિવ
અગર અમર શિવ સાંચ તમે છો, ભવ દુખ ભંજન હારી,
જગત સમાજ મળી સહુ નમિયે, બાંહ્ય ગ્રહોને હમારી. શિવ

શયનની આરતિ.

જય ગિરિજાવર હર જય તેજો રાશિ “ શિવ જય તેજો રાશિ ”
મન ભવ દહન વિધન લવ, વાશી શ્રી કાશિ, જય હરહર મહાદેવ.

ખળખળ પ્રખલ વિભંજન, ઝળઝળ સુખ કમળ “ શિવ. ”
દિગ્ગજજય અજ વાહન ગજ, આનન સુર વૃજ રજ વંદિ “શિવ”

તજતજ અજમજ બોમજ, ભજમજ શીરચંદે. હરહર મહાદેવ.

મના તક ત્રિપુરાંતક, અંધક અંતક જય “શિવ”

સુખ અંતક ગજ અંતક, અંતક પાતક ભય. હરહર મહાદેવ.

દુખ હરપર હર ભવહર ભયહર આનંદી. “શિવ”

શશિધર દ્રણીધર જલધર, ગિરિધર પ્રતિનંદી. હરહર મહાદેવ.

નગ ખગ અગ જગ પગ લગ ઢગઢગ સુખ પામે “શિવ”

અનુગ સુભગ દ્રગ મગમાં, વિહરો મન કામે. હરહર મહાદેવ.

શશિધર ધર વિખવરધર ગીરવર જ્વરમણાં “શિવ”

સુખદ સુભગ સુરનાયક, દાયક ભય ભ્રમણાં. હરહર મહાદેવ.

ચતિત નહીં હું સરખો, તમ સમ નહીં પાવન “શિવ”

અધમ ઉધારણ શંકર તારો મન ભાવન. હરહર મહાદેવ.

મહેશ્વર પન્નગ ધર રણુછોડના સ્વામી “શિવ”

તારીશ નિશ્ચે બાણું, શંકર બહુ નામી. હરહર મહાદેવ.

ભજન રાગ ઝિઝિટ, તાલ દાદરા.

શંભુને આધાર હું તુજદાર દોડિ આવ્યો. શંભુને૦ ૧૮.
 નાથ પ્રીતિ પુષ્પ કંઈ, મુજ હૃદય થાલ માંહિં નથી;
 નથી વૃત્તિ ઝારી ભક્તિ, વારીએ ભરિ લાવ્યો. શંભુને૦
 કપટ કંઠી આંધિ કંઠ, દંભ તિલક સાંધિ બાલ,
 લુપ્ધાનો ગેરખો લધ, હાથમાં ધુમાવ્યો. શંભુને૦
 જગ સુલામ બની આમ, અટવાયો આડિ વાટ,
 માયાને મોહેં નાથ, ખુબ છે ફસાયો. શંભુને૦
 ક્યાં હું જાગે ? કોને કહું ? કોણ વાત ધરે કાન ?
 વિપતિ બોજ પાદ પદ્મ, પાસ છે બુકાવ્યો. શંભુને૦
 તું મુજ વિશ્રામ ધામ, તું મુજ આરામ, રામ
 તુંજ પૂર્ણ કામ એજ, નિશ્ચય લગાવ્યો. શંભુને૦
 તું મુજ નિર્બળની પાંખ, આંખ આંધળાનિ હરિ,
 પાંગળાની લાકડી, પરંપરા કહાવ્યો. શંભુને૦
 તુજ વિના દયાળ મુજ, વિરામનું ન ધામ કોઈ,
 જગથી જે બાવ્યો રોધ, તેને તે હસાવ્યો. શંભુને૦

શ્રી હાટકેશ્વરની આરતિ.

જય જય મંગળમય, જયહાટક શંભો “શીવ” કરુણા સાગર;
 નાગર પાલક પાયપ્રભો જય હરહર મહાદેવ. ૧
 પયસા દધી ધૃત મધમ્ભી, શર્કર આ સહીત “શીવ” સ્નાન;
 સમરપયે શિવ, ગંગાજળ મીલીતં. જય હરહર મહાદેવ. ૨
 કેશર કરતુરી યુતશ્રી કંઠેન કૃત “શિવ” સરવાંગે સુવીલેપન,
 મંગી કરે સતતં. જય હરહર મહાદેવ. ૩
 ખીલવી દલ તુલશી દલ કુલસુ કમલાની “શિવ” જાત કીન,
 કુસુમાની સમરપયે તાની. જય હરહર મહાદેવ. ૪

- આષ્ટાંગ તવ કુરતઃ કલ્પીત મીઠુ ધુપં “શિવ” દીપ પ્રદર્શ,
 પૂતજ, વીક્ષે તવ રૂપં. જય હરહર મહાદેવ ૦ ૫
- ભક્તં લેહીયં પેહીયં ચોર્યં નૈવેદ્યં “શિવ” લલુક પાયસ,
 દુઃખા વ્યાપ્ત ફલં હૃદયં. જય હરહર મહાદેવ ૦ ૬
- સતવરતીત આરાતીક, મહતી સતાવતી “શિવ” ભૂષણ,
 ગણેવી દુષણ, મીઠી નવ હીવરતી. જય હરહર મહાદેવ ૦ ૭
- અનનન થઇતા થઇતા, નૃસં તે ભવતા “શિવ” કણુક
 કીંકણી ચરણા, કરતા લેશ ગતા. જય હરહર મહાદેવ ૦ ૮
- વિદધતી અણુક અણુણુ અણુણુ અણુરીકનાદં “શિવ”
 દુઃખી દોષઃ કુરતે, સ્તની તે ન વિવાદં. જય હરહર મહાદેવ ૦ ૯
- ધણુક ધણુણુ ધણુણુ ધંટા બાજ્ય તે “શિવ” બેરી
 શંખં તુરીયં, ડમરનાદયતે. જય હરહર મહાદેવ ૦ ૧૦
- વક્ત્રમ લગ્નશંકર નુરમીત નુતગીતં “શિવ” હાટક નાયે
 ભક્તિ, વચ્છીત તદધીતં. જય હરહર મહાદેવ ૦ ૧૧
- શ્રી હાટકેશ્વર મહાદેવની સ્તુતી. (કલ્યાણ રાગ ભેરવી.)**
- જય જય હાટકમહેશ, ઇશ જટાધારી;
 ઈશ જટાધારી, તુજ સેવક હીતકારી. જયજય ૦ ૧
- પંચ વદન ગૌર અંગ, ભુષણુ શોભીત ભુજંગ;
 પીવત શિવ બંગ, લેહેરા ત્રિપુરારી. જયજય ૦ ૨
- શોભિત શુભ ચંદ્ર તાલ, ચંદન ચરચીત વિશ્વાલ;
 બહુત ધરે પુણ્ય માલ, બીજની શિવ પ્યારી. જયજય ૦ ૩
- અલ્પાદિક ધ્યાન ધરે, મહા વિષ્ણુ સેવ કરે;
 હૃદ્રાદિક દેવ બજે શબ્દ સુખકારી. જયજય ૦ ૪
- ઋષિમુનિ સર્વ સે. કન્ત, અષ્ટ પહોર ધ્યાન ધરત;
 શંકરકો નામ રત્ન મહાપાપ હારિ. જયજય ૦ ૫

(૧૦૦)

- ગારી હર વીજ્ય રૂપ, નીલકંઠ શોભીત શુભ;
નક ત્રીસૂક્ષ્મ ધરત કરત, નંદીપર સ્વારી. જયજય ૦ ૬
- સમાધીકો કીયો નંગ, ખાખર દીયો અનંગ;
ઉતકી ધરે ભરમ અંગ, વાઘગર ધારી. જયજય ૦ ૭
- મણપતી હનુમાન ખડે, ભૈરવ સખ પાપ હરે;
વીરભદ્ર શંકર ગુણ, વીકટ રૂપ બારી. જયજય ૦ ૮
- ભૂત પ્રેત યક્ષ આય, શંકરકો નમત પાય;
મુખસે કરતે ઉચાર, જય જય જયકારી. જયજય ૦ ૯
- પ્રાત સ્નાન નિલ કરે, પંચામૃત પુષ્પ ધરે;
ચંદન નૈવેદ્ય ધૂપ, દીપ ગંગા ઝારી. જયજય ૦ ૧૦
- શંકરકે દ્વાર જાય, ધ્યાન એક સ્થીર લગાય;
પુજનસે મોક્ષ પાય, નમું ભરમ ધારી. જયજય ૦ ૧૧
- ખાજતહે ઉમરૂ ઝક, ધોર કરે ઘંટ નાદ;
સોખ તુરી ભેર બજે, અલર અણુકારી. જયજય ૦ ૧૨
- સનકાદિક ભજન કરત, નારદ મુનિ ધ્યાન ધરત;
ગાંધર્વ સખ ગાન કરત, તૂલ કરે નારી. જયજય ૦ ૧૩
- નીશ્વે મનમાન વાત, શિવ શિવ ભજ દીનરાત;
સમ જનમ પાપ જાત, કહું વાર વારી. જયજય ૦ ૧૪
- જનમ મરણ તાપહાર, ગાળું શિવ વારવાર;
દીન હેલ શંકરકો, ચરણ શેવા ખ્યારી. જયજય ૦ ૧૫

આરતિ (રાગ કાનરો, તાલ ત્રિતાલ.)

જય જય જય મહાદેવ, સૂર્ય, શશિ, ગ્રહ પ્રભૃતિ,
સત, મહંત, યતિ, સતિ, ચક્રવર્તિ સહુ ભૂપતિ,
કરે તમારો આરતિ, જય જય જય મહાદેવ.
બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, પુરંદર, રામ, કૃષ્ણ, શિવશંકર,

(૧૦૧)

સારિખમ પધનિ સમસ્વર,

સાધિ, ગાય તવ યશવર, જ્ય જ્ય જ્ય મહાદેવ.
 વરુણ, વાયુ, વૈશ્વાનર, સાગર, સિંધુ, સરિત સર,
 પર્વત શિખર, તરુવર, મહિમા રટ અનશ્વર. જ્ય
 હ્રમતિ, સુગતિ, રતી, કીરતિ, ભક્તિ, મુક્તિ, વળિ નિવૃત્તિ,
 કમળા, કળા, સરસ્વતિ, દેવિ સહુપદ સેવતિ. જ્ય
 ઋષિ, મુનિ, યોગિ, તપોધન, સમસ્ત સિદ્ધ સાધુજન;
 યાત્રી, ધ્યાત્રી, દ્રઢમન, કરે તમારૂં પૂજન. જ્ય
 આરતિ કરે ગરાચર, વિશ્વ જેનિ નિશ્વારરે;
 નગર નગર પ્રતિ ધરપર, પ્રસન્ન રહો જગદિશ્વર. જ્ય

અધિનિકુમાર કૃત શિવ તાંડવ.

જ્ય જ્ય શંકર મહાશ્વર પતીત પાવન, હરહર પતીત પાવન;
 ગિરીન્ન વલ્લભ પ્રાણનાથ સંકટ હરન હરહર સંકટ હરન. જ્ય
 દશભુજ પંચાનન ગંગાધર નંદી વાહન હરહર નંદી વાહન;
 અગ્રધુત અલક અગોચર માયા અલક નિરંજન હર (૨) જ્ય
 ભક્તા ભૂષણ ભવભય ભંજન દારિદ્ર હરન (૨)
 સુરિવર મુનીજન સકલ મુર સેવિત સઘ નિરંજન (૨) જ્ય
 વિભૂતિ લેપન નીલગ્રીવા બાલ શશિધરન (૨)
 પંકજટાધર કર્પૂર ગૌરી વાધાંજર વાસન. જ્ય
 કૈલાશવાસી કરુણા સાગર વાતત્મજન, (૨)
 પિનાક ડમર ત્રિશૂલ માલા ત્રિપદર ભૂષણ (૨) જ્ય
 વિશ્વા રામા વિશ્વ વિરામા વિશ્વપાલેન, (૨)
 નિસા નંદન નિરંતર યોગી, નરક નિવારણ. જ્ય
 જગત્પોષસુ ધારણ સુંદર અન હૃદયન અસન (૨)
 મર્ઉદ સુત મન નિશ્ચલ આધુ શિવ શિવ શિવ સ્મરણા. જ્ય

(૧૦૨)

શ્રી મહાદેવ સદાશિવ શંભુ, ત્રિભુવન દેવ મુદારં;	
ગિરિપતિ ગિરિન્ન પદ્મભ શંકર ભજલે વારંવાર.	શિવ૦
નીલકંઠ તત્તુ ભૂતિ વિભૂષિત ભુજંગ કૃણ્ણી મણિ હારં;	
જટા જૂટ ગંગાધર શંકર ભજલે વારંવાર.	શિવ૦
ગોત્રાહન ગજ ચમ કપાલિ શુભિ ઇશ મહેશં,	
વામદેવ વરદાયક શંકર, ભજલે વારંવાર.	શિવ૦
સુરપતિ દેવ વિરંચિત વિષ્ણુ, રવિ ઋષિ ગણુ મુનિવર વંદ;	
સિદ્ધ સુરાસુર સેવિત શંકર ભજલે વારંવાર.	શિવ૦
ત્રિપુર નિકંઠન ભવભય બંજન સેવક જન પ્રતિપાલં;	
આવાગમન નિવારણુ શંકર ભજલે વારંવાર.	શિવ૦
ઐદ લોક પ્રભુ કર્તા હર્તા પ્રતિપાલક વિશ્રામં;	
સદા સર્વ સંપૂર્ણ શંકર ભજલે વારંવારં.	શિવ૦
ધન દારા સુત મંદિર મીઠ્યા વિજય વિવેક દાતારં,	
મન વાંછિત પરિપૂર્ણ શંકર ભજલે વારંવારં.	શિવ૦
કર ડિમર ડિમડિમ વાળે નાળે દેવ દયાલં;	
આનંદ પરમાનંદ શિવ ભજલે વારંવારં.	શિવ૦
તાંડવ નૃસતા થેષ્ઠ થેષ્ઠત નારદ ગાટતિ ગીતં;	
ઐ પરબ્રહ્મ પરમેશ્વર શંકર ભજલે વારંવારં.	શિવ૦
સામ ગાન બહુ ઋષિજન ગાયે નારદ વેશુ વાયં;	
સુરપતિ તામે નાયે શંકર ભજલે વારંવારં.	શિવ૦
હરહર દુરત નિવારણુ શિવપદ પરમ નિધાનં;	
શિવ શિવ શિવ શિવ શિવ શિવ શંકર ભજલે વારંવારં.	શિવ૦
અશ્વનિકુમાર વશે જ્યાં ચિરચિત પિતા રનીવારં;	
શિવ તાંડવ મન સાદ્રલ શંકર ભજલે વારંવારં.	શિવ૦

દ્વાદશ જ્યોતિર્લિંગની આરતિ.

જે શિવ જુગ સ્વામિ, જે શિવ જુગ સ્વામિ;
 દ્વાદશ જ્યોતિર્લિંગે, શમરૂં શિશનામી; જે શિવ જુગ સ્વામી.
 પ્રથમ સોરડિ સોમનાથ, નિત દરશન દીજે શિવ નિત દરશન દીજે.
 શ્રી શૈલે મુનિસાર મલિકેશ્વર પીજે જે શિવ જુગ સ્વામી.
 ત્રીજા શિવ કેદાર ગંગાતટ ગાજે શિવ ગંગાતટ ગાજે;
 ચોથા શિવ ઓમ્કાર રેવા તટ રાજે. જે શિવ જુગ સ્વામી.
 પંચમા પૂરવ દેશ વૈજનાથ વનખંડી, શિવ વૈજનાથ વનખંડી,
 છઠ્ઠા શિવ નાગેશ્વર ધ્યાન ધરે દંડી. જે શિવ જુગ સ્વામી.
 સાતમાદીન દયાળ વિશ્વેશ્વર કાશી શિવ વિશ્વેશ્વર કાશી;
 અષ્ટમા શિવ મહાકાળ ઉજ્જયની વાશી જે શિવ જુગ કાશી.
 નવમા શિવ ભીમેશ્વર ભક્તિ અચળ ભાવે શિવ ભક્તિ અચળભાવ;
 દશમા શિવ રામેશ્વર સેતળધું કાવે જે શિવ જુગ સ્વામી.
 ધુમ્રેશ્વર ગુણુ જ્ઞાન એકાદશ જ્યોતી શિવ એકાદશ જ્યોતી;
 દ્વાદશ ત્ર્યંબકનાથ ગુરુમુખ હ્યો ગોતી જે શિવ જુગ સ્વામી.
 ઇશ્વર રૂપ અપાર સમરો દુખ ટળશે શિવ સમરો દુખ ટળશે;
 સુકૃત નરને નાર ભજતાં શિવ મળશે જે શિવ જુગ સ્વામી.

રાગ ખમાચ, તાલ દાદરો.

ચિંતસે અન્ય ચિંતન, અખ શિવ સખ ભુલાઓ;
 કિસ બિધ ઉપાસના, તુમ્હારી કરે સો સિખાઓ. અન્ય ૦ ટેક.
 ઘડી અધિ ચંચળ મન, સ્વસ્થ કર પિઠાઓ,
 વો યોગીન સમયોગ ધ્યાન, અમર રસ પિલાઓ. અન્ય ૦
 ઉસ મનન સિંધુ માંહી, ગહરે ગહરે લે જાઓ;
 સત્ય શિવ અનૂપ રૂપ, અનુભવ કરાઓ;
 આજ કંગાલન હૃદય કુટી, પાવન બનાવો. અન્ય ૦

(૧૦૪)

અતર્મે મધુર મધુર ભાવ, પુષ્પ ન વિકસાઓ;
નેનનસે પ્રેમ અશ્રુ ઝરત, ચરનન પ્રતિ બહાઓ.
તુમહારે સંસર્ગ સ્વર્ગ, સુખ યહાં બર્તાઓ;
આત્માકો આનાંદમે, નિમગ્ન કર નચાઓ.

અન્ય ૩

અન્ય ૦

મહીદીપ છંદ.

જયશ્રી અઞ્ગર અમર નઞ્ગર કર સદા કૃપાની,
જય અશ્વરણ શરણ શરણ કરણ હરણ હાની;
જય દયાળુ દેવ સર્વ સંકટો નિવારો,
જયશ્રી વૈજનાથ નાથ પ્રાર્થના સ્વિકારો.
જય મહેશ જગત જનક ભક્ત ભીતી હારિ,
પંચ વક્ર દે સુખુદ્ધિ સત્ય ભક્તિ તારી;
જય વિનાશી હે ભવેશ ભવ સમૂદ્ર તારો. જયશ્રિ વૈજનાથ ૦
તું અલક્ષ સત્ય પક્ષ રક્ષકારી દેવા,
તું કૃપાળુ ભક્ત પાળુ સત્ય તારી સેવા;
હે દયા નિધે પતીત પાતકો નિવારો. જયશ્રિ વૈજનાથ ૦
જય કૃપાળુ કર કૃપા સુકાર્ય થાય તેથી,
કર કૃપા કૃપાળુ તોજ ભક્તિ થાય મે'થી;
કર કૃપા કૃપાળુ બાળ કરગરે તમારો. જયશ્રિ વૈજનાથ ૦
તું કૃપાથી કટ હરણ સૂખ કરણ દેવા,
શુદ્ધ બુદ્ધિ વૃદ્ધિકારી ધૃષિ તારી સેવા;
જય ભવાની નાથ હાય અહણ કર અમારો. જયશ્રિ વૈજનાથ ૦

દ્વાડી.

જય પ્રભૂ પતીત પાવના પ્રણામું, હે દયાનિધે નિહાળ બાળ સામું;
જ્ઞાન અર્પ આપ અર્ણુ ભક્તિ આપો, બાળુલનાથ કટખન સઘ કાપો.
આપ ચરણ ભક્તિ જ્ઞાનસૂ પ્રકાશે, અધકાર રૂપ પાપ સઘ નાશે;

આપ શર્ણુ મૂળ દોષછે અમાપો, આયુક્તનાથ કષ્ટ જાળ સઘ કાપો.
 દુષ્ટ કર્મ પૂર્વ જન્મમાં કરેથી, કષ્ટતા પમાય કાય જીવ જેથી;
 દ્રષ્ટતા નિવારી પ્રેમદ્રષ્ટિ થાપો, આયુક્તનાથ કષ્ટ જાળ સઘ કાપો.
 જો વિચારશો વીદીત વાંક મારો, તો અગાધ દુઃખ કયાં સમુદ્ર આરો;
 હે અનાથ નાથ અધમતા ઉથાપો, આયુક્તનાથ કષ્ટજાળ સઘ કાપો.
 આપ આશ્વરોજ સૂખનાં સ્વરૂપ, જેથી રંક થાય ભાગ્યવાન ભૂપ;
 ભૂપ ભુપછે પ્રસિદ્ધ તું પ્રતાપો, આયુક્તનાથ કષ્ટજાળ સઘ કાપો.
 આપ તુષ્ટતા પ્રતાપ ટેક સારી, અધમને ઉધારનાર બદલ ધારી;
 તુષ્ટતાથી મૂળ મસ્ત હસ્ત થાપો, આયુક્તનાથ કષ્ટજાળ સઘ કાપો.
 આપ ચરણ પદ્મ પરિમલે વિશેષ, સઘ મૂળ ચીત મેળવો મહેશ;
 અંગઅંગ ભક્તિનો પ્રસંગ વ્યાપો, આયુક્તનાથ કષ્ટજાળ સઘ કાપો.
 શુદ્ધ નીરશીર બિલ્વપત્ર ધાર, યજ્ઞન માનજો અધીક ઇશ માર;
 જાણુ રંક વીનતી વિશેષ જાપો, આયુક્તનાથ કષ્ટજાળ સઘ કાપો.
 હે અશર્ણુશર્ણુ ચર્ણુમાં પડુછું આપ સમીપ પાપ નાશવા રડુછું;
 ભય હરો ભવાની ભવ શુભો વિજાપો, આયુક્તનાથ કષ્ટજાળ સઘ કાપો.

૫૬.

સગુણ સમર્થ સત્ય, શિવને રંગરૂ હું નિલ;
 આપો ધર્મ નીતિ વ્રત, વંદુછું હું વારવાર;
 અજન્મને અવિકાર, નિલ દૃઢ સદ્ગુણ્યાર,
 શક્તિનો ન પામું પાર, માનું શિવ ઉપકાર. સગુણ સમર્થ ૦
 ભવપતિ શિવસાંગ, તમે પૂર્ણ જલવાન,
 વિશ્વમાં વિરાજમાન, વિનતી ધરોને ધ્યાન;
 સુષ્ટી પ્રાર્થના ત્વરીત, મતી દો મને પુનીત,
 પાવન કરી પતિત, કરશે તમે ઉદ્ધાર. સગુણ સમર્થ ૦

(કુલણા) પ્રભાતી.

અગ્નિબ્રહ્માંડના નાથને નિલ હું, પ્રેમ ભક્તિયકી પ્રાય ભાગું;
 હુમંતી ટાળી સન્મતી સદા આપશે, એજ વરદાન શિવસાંચ માગું;
 વિષય મોહાગ્નિમાં મગ્ન અતિશય હુંહું, અંતમાં શ્રી ગતી શિવ થાશે;
 શિવ કૃપા જે હશે તેજ ભવજંધથી, મુક્ત થઇ મુક્તિ માર્ગે જવાશે.
 નિંદા નિષ્કુર કીધાં કૃત્ય મેં અતિધૂણું, શંભુ કરવા ક્ષમા હાથ તારે;
 દીનવત્સલ દયાનીધિ નિજ દાસના, વિપતી ભય સંકુટો તું નિવારે;
 શરણુહું ચરણ પ્રતિપ્રણમી પ્રણિપત કરું, સ્મરણુ હૃદયે ધરું નિલ તારું;
 વિનતી ચિત્તે ધરો પાય શિવપરહરો, પ્રેમથી સાંભળો સ્તવન મારું;
 સત્ય સચ્ચિદાનંદના સાક્ષી સર્વોત્તમા, સર્વદા ક્ષેમ કલ્યાણુ દાતા;
 પરમ કરુણા થકી પ્રણિ માત્રો તણા, ચિત્તને ઘેા તમે શાન્તિ શાતા;
 અલ્પમતિહું શિવ સ્તવન તે શું કરું, નમ્ર ભાવે તને નિત્ય વંદું;
 નીતિ સન્માર્ગમાં બુદ્ધિ પ્રેરી સદા, સદ્ગતી આપશે ન્યાય સિંધુ.
 ધન્ય તારી ગતી ધન્ય તારી કૃતી, શક સનકાદિકો કો ન પામ્યા;
 ઋષિમુની વેદ મંત્રે સ્તુતીઓ કરી, નેતિ અતે વદીને વિરામ્યા;
 શિવ કરો અનુગ્રહો અવગુણો નવલહો, ભક્તનો કર ગ્રહોરે કૃપાલા;
 ધર્મ ધારણુ કિધો નિજ પ્રજા પાલવા, રાખુ વિશ્વાસ સહું વિશ્વપાલા.
 સદૃશ વરત્રથકી બિજ શિવછો તમે, શુદ્ધ ચૈતન્યરૂપે વિરાજે;
 જ્ઞાન ઇચ્છા ક્રિયા સખગ શક્તી થકી, વિશ્વમાં પૂર્ણ પ્રભુતાથી ગાજે;
 ભવપતી શિવ તને વિસ્તરી શું કહું, કૃતિ નથી તું થકી કાંઇ છાતી;
 વિનય ભાવે તને વિનતી હું જે કરું, સર્વ લેશો તમે શંભુ માની.
 દ્વાર તારે શિવ આવી વિનતી કરું, નવ કદી ચરણથી વિમુખ કરશે;
 પતિત પાવન શિવ પ્રાર્થનાઓ સુણી, ખરદ શુભ હસ્ત મુજ શીષ ધરશે;
 યોગ્ય નથી તદપી પ્રતિ પાલના શિવ કરો, પ્રેમ રાખો સદા દાસ જાણી;
 એ કૃપાનાથ ઉપકાર અતિ તાહરો, માની નિત્યે વદું નમ્ર વાણી.

(૧૦૭)

રાખું અબીલાપ અવિનાશ પદ પામવા, યોગ્યતા આપવી હાથ તારિ,
સર્વ અપરાધ કરશે ક્ષમા દાસના, સત્ય વિશ્વાસ આધાર મારે;
નમી નમી નિત્ય શિવ પ્રાર્થના હું કરે, ચિત્તમાં પ્રેમ લાવી સ્વિકારે;
સિદ્ધિ આપે સદા શુદ્ધ ઉદ્યોગમાં, વિધ્ન આપતિ સર્વે નિવારે.

દાસના દોષ પર રોષ નવ લાવશે, ભક્તની સર્વ છે લાજ તુને;
કામના મન તણી પૂણું કરીને સદા, શરણુ રાખે મહાદેવ મુને;
નીત્ય સાષ્ટાંગ નમી શંભુ તમને કહું, જાણી સંપૂર્ણ શિવ પ્રેમભક્તિ:
ત્રિવિધ પુરુષાર્થ સંપૂર્ણ હું ભોગવી, પામું તારી પ્રભુ સમીપ મુક્તિ.

રાગ પરજ-કાલીંગડો-તાલ.

“ કાટા ઇશકુ વા દિલ ગિય ખટકે. ”

ચાતા સુખનો શિવ શિવ રટલે, ચાતા સુખનો શિવશિવ રટલે. ટેક.
એહી જગકાલકી આલ સગજ મન, ભવતારકપુર હરપદ ભજલે. ચા.
ઝનિક સકળ જોયન તનધન સુખ, દ્રઢ પશુપત પદ સુખદ સમજલે. ચા.
પરમ પ્રતાપ આપા અનુપમ, સાંજ ભજન સુખ અજર અમરવે. ચા.

રાગ સોરઠ-તાલ ઝુમરાનો.

શશિ સુલિલાટ શિર ગંગા ગિરાજત, રાજત સાંજ નીલકંઠ ગિશ-
ધારિ, શશિ૦
ઝમર પિતાક કર ગલે રૂઢમાલ ધર, ચોરે બહુત અગધૂત ત્રિપુ-
રારી; શશિ૦
ચરચે સુગંધી ચંદન ગિધગિધ, ફૂલ ફૂલ શુભ વસ્ત્ર ભેજન અડા-
રી, શશિ૦
ધુપહી સુવાસત કરત પ્રકાશ દીપ, નીરખી પ્રતાપ દોલત ગલિ-
હારી; શશિ૦

રાગ ભૈરવી તાલ દીપચંદી.

સમર શિવ સાંજ સોહાગી, સમર શિવ સાંજ સોહાગી;

(૧૦૮)

પંચવદન મદનારિ મહેશ્વર, રટ રસના ઝટ જાગી; સમર શિવ૦
ચંદ લલાટ જટાધર શંકર, બજ મમતા મદ ત્યાગી; સમર શિવ૦
સમર સદા હર હર ચરણાંબુજ, બન બનમેં અનુરાગી, સમર શિવ૦
પરમ પ્રતાપ પ્રભુપદ તજકે, જોર બજે સો અનુરાગી; સમર શિવ૦

રાગ ગિલાશ વિગેરેમાં ગવાશે-તાલ ધ્રુપદ.

મંગળ પ્રભાત સમે મંગળ ગિધી સહીત મંગળ સ્તુતિ તે હોત
મંગળા મહેશકી,

મંગળ હે ધ્યાન વાકો, મંગળ હે જ્ઞાન વાકો. મંગળ નિદાન યાતે,
સિદ્ધિ હે સુરેશકી, મંગળ પ્રભાત૦

દેવ દક્ષણાખ્ય દાતા, દીનઅંધુ સલ ત્રાતા, ખરનું કહા ગિધાતા,
ગિગત ગિશેવકી.

પરમ પ્રતાપ, જાપ પરમ પ્રસાદ તાકો, ઉપમા અનુપ પ્રભુ પરમ
પરેશરી; મંગળ પ્રભાત સમે૦

રાગ કલ્યાણ ધ્રુપદ.

“પુરન ચંદ ઉદય બયો ૧” એ ટાંચ.

ગાવત બેદ અબેદ ઇશ જોર જો પુરાન શાસ્ત્ર,

રટત બ્રહ્મ ગિજણુ નિશદિત જાકું શ્રીનથુપત હરહર શંકર.

ગાવત બેદ અબેદ.

સુમરત સુરેશ, શેષ પારહુ ન લેશ લેત,

અખંડાનંદ અલખ સકળ સુરાસુર મુનિ જીનચરન ચહેહે;

ત્રિનયન પાર્શ્વતીચર.

ગાવત બેદ અબેદ.

પુરન બ્રહ્મ ત્રિગુનતીત અગમ અજોચર,

પરમ પુરૂષ નિજ સ્વરૂપ એકહી અનંત બાવે;

અહત દોલત પ્રતાપ કરના અખંડ, આપ હરન ત્રિવિધ તાપ.

મીટન ગન ઉતાપ;

(૧૦૯)

શિવ તુજ શરન ભયેહોં, જયશિવ શાંખ અભય કર;

ગાયત બેદ અભેદ,

રાગ ભુપાલી કલ્યાણ.

૨૮ નિશદિન “ગન” શ્રી પશુપતી, કટત પાપ શુભ હોત ગતી;

૨૮ નિશદિન મનશ્રી પશુપતી.

અશરન શરન ચરન છનકે, જગપાલક દીન દયાળ પ્રભો;

અહોનિશ ઉચરત અમર રતુવિ ૨૮ નિશદીન મન શ્રી પશુપતી.

અગમ નિગમ છનકે જશ ગાવે, યિગિધ યિજ્ઞ યિધી ના ચરને;

તદખી પ્રતાપ અગાધ અતી, ૨૮ નિશદીન મન શ્રી પશુપતી.

હોરી રાગ આશાભૈરવ ભૈરવી મિશ્રીત.

“ મોંપર રંગ ન ડારો કનૈયા ” એ ઢગ.

ચક્રહુ સખી શિવપુજન ગાવે, અળહી વસંત રત સરસ સહાવે; ચ૦

ચિત્તધ અછ બેલી સખ ખીલે, કાકીલ મોર સુશબ્દ સુતાવે; ચ૦

કનક થાલ ઝારી કર લેકે, યિગિધ યજ્ઞ ભુખન ધરવાવે;

અંગ ઉમંગ અભંગ ધરી શિવલિંગ સમીપ સુરંગ ઉડાવે; ચ૦

અંદન પુષ્પ ધુપ શુભ દીપક યિગિધ ભાત ઉપચાર ચઢાવે;

દશેન ધ્યાન કીયે શિવ પુજન, પરગ પ્રતાપ પ્રભુપદ પાવે; ચ૦

મને સહાય કરશે મોરારીરે—એ રાહ.

શિવ સહાય કરો ત્રિપુરારીરે, બકતો બળીને લ્યોને ઉગારી;

ભક્તિ તમારી, દીયો સુખકારી, ભોળા આશા પુરોને હમારી. શિ૦

તાપો નિવારી, ભવ સિંધુથી તારી, સદા મહેર કરોને ત્રિપુરારી;

વિનતી એ શ્વોકારી ભોળા, જગત સરણે તમારી. શિવ૦

લાવણી.

“ પ્રભુ તુંને પ્રસન્ન તે કેમ થાશે. ” એ ઢગમાં.

જય જય શંકર શ્રીત્રિપુરારી, જય જય શંકર શ્રીત્રિપુરારી;

(૧૧૦)

કરે મન જાપ આહો નિશ જરી, જય જય શંકર શ્રીત્રિપુરાસરી. ૨૬.
 પંચ વક્ર પરમેશ્વર શીવજી, દીનજાંધુ કરુણા કારી;
 કરન ભરન ત્રિનયન જય શંભો, હરન સકળ દુખહારી. જયજય૦
 અંતરજામી શ્રી જગ રવામી, બહુનામી મુ ખિરદ ધારી;
 ભક્ત વહાળ પ્રતિ પાલક પુરહર, શ્રીકૈલાશ ગિહારી. જયજય૦
 સાંજ સદા ભવપાર ઉતારન, અધમ આધારણુ અધહારી;
 કપાસિંધુ કર્તાર સદાશિવ, દેશે વિપત વિહારી. જયજય૦
 શેષ સુરેશ મહેશ વિનાહદ, રટે સકળ યશ વિસ્તારી;
 પાર લગાર ન પામે જેનો, સારદ બ્રહ્મ મુરારી. જયજય૦
 અજર અમર શિવ અગમ અગોચર, ગંગાધર જય વીપધારી;
 કર પિનાક ડમર અંકુશ છતીઆદીક, આયુધ ભારી. જયજય૦
 નિત્યાનંદ નિરંજન પશુપતી, છે જેની શુભ છાંય ન્યારી;
 કળાય નહીં ગતી રતી તેહની, પ્રતાપ પરમ ઉદારી. જયજય૦

પદ.

હું કહું છું લાવી પ્યારે, શિવ શેવા કરને;
 આ સખનારૂપ સંસારે, શિવ સેવા કરને.
 તેમાં આપ્યો છે આવતારે, શિવ સેવા કરને;
 માફ તાફ કર નિરધારે, શિવ સેવા કરને.
 ના ગાયા શંભુના શુણ્ણરે, શિવ સેવા કરને;
 અંતે તે મૂકાવશે કૂણ્ણરે, શિવ સેવા કરને.
 નહિ જમ મૂકે તુંને લેશરે, શિવ સેવા કરને;
 ખેંચશે તુજ શિરના કેશરે, શિવ સેવા કરને.
 માટે ભજ તું ભોજો નાથરે, શિવ સેવા કરને;
 અંતે આવે એ જાલજી હાથરે, શિવ સેવા કરને.
 સહુ પૂરે તે મનની આશરે, શિવ સેવા કરને;

(૧૧૧)

જગન્નાથ રાખ વિશ્વાસરે, શિવ સેવા કરને.

રાગ ભૈરવી તાલ “સુરનકે ભેદરે હોમીયાં.”

સમર શિવ સાંઝ સદા જડમતી, પૂરન પરમેશ્વર શ્રી પસુપતી. ટેક.
સરસ નરસ રસના રસ તજકે, બજપુર હર નિત પ્રતી; સમર૦
તજ અધરમ ધર પરમધરમ દ્રઢ, કપટ કુકર્મ ન કરહુ રતી; સમર૦
પરમ પ્રતાપ પ્રભુપદ મહીમા, રટન કટન અધ અતી; સમર૦

રાગ ભૈરવી તાલ દાદરો.

જયજય શિવહર પુરારી શ્રીપશુપતે, કરદયા દયાળુ દેવ ઓ દયાનિધે.
ચંદન સુવસ્ત્ર ઝિઝિધ પુષ્પ ઝિલ્લીપત્ર માળા, સોહત સુચંદન બાલ;
છત્ર છાજતે, કરદયા દયાળુ દેવ ઓ દયાનિધે.
અક્ષતો પવિત્ર અનુપધુપ દીપમાલ કીચે. આરતી નૈવેદ તાંબુલાદી;
અરપી તે, કરદયા દયાળુ દેવ ઓ દયાનિધે.
દક્ષિણા પ્રદક્ષિણાદી ષોડશોપચાર લીએ દ્રઢ પ્રતાપ દેવ બ્રહ્મ વિષ્ણુ;
શેવીતે, કર દયા દયાળુ દેવ ઓ દયાનિધે.

રાગ ભૈરવ તાલ ટુમરી.

મન ભંજ શંકર ત્રિપુરારી, આજ મન ભજ શંકર ત્રિપુરારી. ટેક.
આજકર કાજ એજ ભવપાર ઉતરવા કરવા મજામુત પાજ. આજ.
દીનઅંધુ દુખ ભંજન એછે, નાથ નીરંજન વિશ્વપતી;
જગ કારણુ ભવતારણુ શિવજી, સકળ દેવ શિરતાજ. આજ૦
વામ અંગ ગીરી તનયા શોભે, ગંગ જટામાં વાસ વશી;
ભજમ અંગ ધરી ભંગ પીએ નીજ આગળ ભૂત સમાજ. આજ૦
ઘટ ત્રિશુળ ઝાઢે કરમાં, શુભ ડમરૂ ડાક પીનાક ધરે;
રૂંઢમાલ ધારિ કંઠ બ્યાલ ઉર, હરે સકળ દુખ દાઝ. આજ૦
અંદન પુષ્પ ધુપ શુભ દીપક, ભોજન સુંદર થાળ ભરી;
પૂજન પ્રતિદીન કરે પ્રેમથી, બ્રહ્મ વિષ્ણુ સુર રાજ. આજ૦

કહી પ્રતાપનિજ મનને શિક્ષા. ચહી શરણુ શીવ શંકરની;
દાસ ગણી નીજપાસ રાખજો, કૃપાસિંધુ શીવરાજ.

આગર૦

રાગ ભૈરવી.

“સાથીરા મેંડા સાથ નીભાના” એ દળ.

દર્શન દે શિવસાંજ કૃપાલુવે, દર્શન દે શીવસાંજ કૃપાલુવે;
અજર અમર શીવ અગમ અગોચર, નિર્ગુણ નિગમ સ્વરૂપ નિહાળુવે.
કારન તુંહી ભવતાપ નિવારન, તારન તરન તું દીન દયાળુવે;
પરમ પુરૂષ પશુપતી પરમેશ્વર પરમ પ્રતાપ. જ્યો જગપાલુવે. દર્શન.

રાગ સોરઠ તાલ હુમરી.

રટત નામ સદાશિવશંકરકે, ધરહું નીત ધ્યાન મહેશ્વરકે. રટત૦
શ્રીપશુ પત નિતપ્રન ચિતવન તે, ડર નરહે જમકીંકરકે. રટત૦
ઝોર મોહ અભિમાન છાંડ નર. કર સુમરન કરના કરકે. રટત૦
પરમ પ્રતાપ પ્રભુ પદ પરસે, પાર પરત ભવસાગરકે. રટત૦

માઠ.

હગારો આવી આપ, હે દીનખન્ધુ હે દયાળ ?
દેખાડો પ્રૌઢ પ્રતાપ, હે દીનખન્ધુ હે દયાળ ?
અકળ કલાવાળા. અવિનાશી, શું વરણવીએ વીર ?
પાર ન પાસું હું પ્રભુતાનો. ગુણ ગણથી ગંભીર. હે દીન૦
હુખું હું દુઃખમાંહી, હે દીન ખન્ધુ હે દયાળ ?
આવ્યો આધારે આંહિ, હે દીનખન્ધુ હે દયાળ ?
પૂજન પાઠ કર્યાં નહિ કોડે, સાણે પણ સુખરૂપ;
ધૃતતા દીપક પણ નહી પ્રગટયા, ન ધર્યાં રૂડા ધુપ. હે દીન૦
ખાલું શું ખીજો ખોલ, હે દીનખન્ધુ હે દયાળ ?
અંતરમાં કરશે તોલ, હે દીનખન્ધુ હે દયાળ ?
ન કર્યાં મેં નવેય નમીને, સ્તવન કર્યાં નહિ તેમ;

પુખ્તાંજલી પણ ન ભરી કાડે, અવળો સાલ્યો એમ. હે દીન૦
 ભટકું ભવમાં ભૂતેશ, હે દીનજન્યુ હે દયાળ ?
 સુખ દેખું નહિ લવલેશ, હે દીનજન્યુ હે દયાળ ?
 વિનય વીચેક ન જાણું જાને, ખાંતે રખડું ખુળ;
 નીતિ ન્યાય ન સમજ્યો સાચો, રસમાં હુખાહુખ. હે દીન૦
 તાપેથી હૃદય તપાય, હે દીનજન્યુ હે દયાળ !
 આયુષ્ય એજે જાય, હે દીનજન્યુ હે દયાળ !
 વાંક અનેક થાયછે અગથી, કરશે માફ મહેશ;
 અંતરમાગી છો અલખેલા, શું વદવુંજ વિશેષ. હે દીન૦
 સંતાણા ક્યાં શૂનપાણ ? હે દીનજન્યુ હે દયાળ ?
 મારે તો આપ પ્રમાણ, હે દીનજન્યુ હે દયાળ ?
 પીધું હર હલાહલ હોંશે, કઠણ કર્યું એ કામ,
 સેવકને સુખીઓ કરવામાં, અટકો છો શું આમ. હે દીન૦
 ચરણે રાખું ધું શીશ, હે દીન જન્યુ હે દયાળ,
 શોભે નહીં સ્વામી રીસ, હે દીન જન્યુ હે દયાળ;
 નિદ્રાનાથ નહીં કરતા હો, મારે કાજ રમેશ;
 એવું હું અંતરમાં સમજી, ચિંતા ન કરું લેશ. હે દીન૦
 રાખોને સુખમાં ઇશ, હે દીનજન્યુ હે દયાળ ?
 માગુંછું એ દિનનીશ, હે દીનજન્યુ હે દયાળ ?
 પોત પ્રભુ જો જોતા હોતો, બહુ જોયું જગદીશ;
 અણુસમજી અડખોથ અમાગી, શું હું શ્રેય કરીશ. હે દીન૦
 તમ હાથે મારી લાજ, હે દીનજન્યુ હે દયાળ ?
 જાશે ક્યાં નાશી આજ, હે દીનજન્યુ હે દયાળ ?
 વસતા હો કૈલાસ સ્વામી ? તો ત્યાં આવું ઇશ;
 ગિરિજનાથ ગમે તે રીતે, આનંદ આપો ઇશ. હે દીન૦

(૧૧૪)

બીડભંજન ભાંગો બીડ, હે દીનબન્ધુ હે દયાળ ?

ચૂક્યો છું ત્યાં શી ચીડ, હે દીનબન્ધુ હે દયાળ ?

બાળકતા અપરાધ ન માતા, મનમાં લાવે લેશ;

તેમ તમે માતાછો મારાં, રાખો રે'મ રમેશ.

હે દીન૦

જવાડો તો જીવીશ, હે દીનબન્ધુ હે દયાળ ?

તારો તો તરત તરીશ, હે દીનબન્ધુ હે દયાળ ?

સમજું છું હું સવળું કરવા, સાંખ સમર્થ સદૈવ;

કાલ તણા પણ કાલ કળું છું, દૈવતણા પણ દૈવ.

હે દીન૦

ભય ભાગો હે ભગવાન, હે દીનબન્ધુ હે દયાળ ?

સેવકને આપો સાન, હે દીનબન્ધુ હે દયાળ ?

આધિ વ્યાધિ ઉપાધિ કાપો, રાજોને ત્રણ તાપ;

ભવસાગરને પાર ઉતારો, બાંહે જાલી બાપ.

હે દીન૦

રાગ ઉપર પ્રભાણે.

વીનવું છું વારંવાર, હે દીનબન્ધુ હે દયાળ ?

વારે આવો આવાર, હે દીનબન્ધુ હે દયાળ ?

સચરાચર સેવેછે જેને, નારદ તુંબડ ગાય;

શેષ સહસ્ર મુખે વરણવતાં, તોય ન પાર પમાય.

હે દીન૦

હું તે જોહું શું બિચારો, મારો શો છે ભાર ?

કરગરનો ખેડો કરજોડી, આપો લક્ષ લગાર.

હે દીન૦

આવ્યો આજે શરણે સ્વામી, ચરણે નામું શીશ;

માફ કરો અપરાધ હજારો, ઉગારો હે ધશ.

હે દીન૦

આદ્યુતોપ ? અતેક પીડા, અંતર થાય ઉમેશ;

આધિ વ્યાધિ ઉપાધિ એકે, સુખ થાવા દે ન લેશ.

હે દીન૦

વસંતતિલકા

આઘંત જે અખિલ વિશ્વ નિજે સમાન,

(૧૧૫)

બ્યાપી રહ્યા સતત અંબરની સમાન;

ખામે કદિ ન શત કલ્પ વડે વિકાર,

એ વિશ્વનાથ વિણ કોઈ ન તારનાર.

કાળે હુતાશન અદૃશ્ય સદૈવ રે'છે,

પ્રત્યક્ષ યત્ન થકી ભિન્ન જણાઈ રે'છે;

છે તેમ વિશ્વમય વિશ્વ થકી બહાર.

એ વિશ્વનાથ૦

પોને પ્રકાશક સદા સહુને પ્રકાશી,

દૃષ્ટા થઈ ઘટધટે વસતા વિલાસી;

આનંદથી અખિલને સુખ આપનાર.

એ વિશ્વનાથ૦

જેનો પ્રભાવ નહિ કુંહીત લેશ થાય,

ને દેશકાલ વળી વસ્તુ તણા જરાય;

જેના વિષ નહિજ ભેદ કદિ થનાર.

એ વિશ્વનાથ૦

ગાયાવડે સગુણ સૌ જનને જણાય,

જે નિલ નિર્ગુણ અને નિરૂપાધિ રાય;

જન્માદિ દુઃખ જનનાં સહુ કાપનાર.

એ વિશ્વનાથ૦

જે સર્વ ને રજ અને તમના વિકારે,

ઉત્પત્તિ ને સ્થિતિ અને લય કાજ ધારે;

મચ્છાવડે ત્રિવિધ રૂપ અનેક વાર.

એ વિશ્વનાથ૦

અવ્યક્ત ઇશ ત્રિગુણાત્મક જે અનુપ,

નિત્યે નિરંજન નિરાકૃતિ વિશ્વ રૂપ;

જે ભક્તના સહુ મનોરથ પૂરનાર.

એ વિશ્વનાથ૦

આરતિ.

જયદેવ જયદેવ જય હમીયા સ્વામી હર. (૨)

અનુપમ અગમાગામી, બળધર બહુ નામી.

જય૦

સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાળ ઉત્પત્તિ સ્થિતી લય હર. (૨)

(૧૨૬)

અધિપતી આપ અમર અન્ન અન્નય અને જયના.

જય:

સ્વયંભુ સુખદાર સદૈવ સ્વ પ્રકાશી શીવ. (૨)

પ્રૌઢ જગત પહેલાના અક્ષત અવિનાશી.

જય૦

સારદ શેષ રમેષ નારદ ગુણ ગણુતા નિલ. (૨)

બ્રહ્મા ભવ્ય ગીરાથી ભાવે યશ ભણુતા.

જય૦

પાર ન પામે કોઈ અદ્ભુત તુજ શક્તિ શીવ. (૨)

વિવિધ વિધી નહોં જાણી કરી ભાવે ભક્તિ.

જય૦

આ ભવ પાર ઉતારો હોરી રાગમાં.

શિવ ભવ પાર ઉતારો,

ટેક.

કંઠક ક્રિધા હશે પાપ પ્રપંચે, અપરાધ એમાં ન મારો;

સંચિતને વશ વરતે સહુએ, એવો છે પંથ તમારો;

સારે રીખાવી શીદ મારો.

શિવ૦

સંસારમાં સઘળી છે ઉપાધિ, આવે ન એથી આરો;

દુર્જન લોક દમે મને દાડી, લાગું એને ખુબ ખારો;

એવો આજ હું દુખિયારો

શિવ૦

કૂડું કર્યું કોઇનું ન કદિ મેં, સહુને સુખે સુખી આરો;

પુણ્યમાં રાજી રહું દિન રાત હું, તોય થયો છું નકારો;

સદાચાર પાળતાં સારો.

શિવ૦

જાણુ થયું જ્યારથી ઉમીયા વર, પંથ તજ્યો છે નહારો;

દુર્ગુણથી દૂર રોજ રહું છું, સદગુણ છે મુજ પ્યારો;

નહિ થાઉં એ થકી ન્યારો.

શિવ૦

અન્ય ન જાણું કંઈ અખિલેશ હું, તારણ કેમ નતારો?

હું છું અજાણુ અગ્નના આશે, જાતે કરો જાણનારો;

સંચિત સર્વ શાંખ નિવારો.

શિવ૦

જાણું જ્યે મૃગજલ સમ એવો, સારે હું છું અંશ તમારો;

(૧૧૭)

એવી રહે નહિ વૃત્તિ હમેશાં, જેથી ટળે જન્મવારો;
કેશવ કહું વાર હજારો.

શિવ ભવ પાર હૃતારો

દુઃખમાં સહાય માગવા હોરી રાગમાં.

શાંખ આવી હવે તો ઉગારો, દાસ પીડા પામે છે તમારો. ટક.

સંકટ સર્વ પશ્યાં મુજ માથે, તરત હવે શિવ તારો;

વાર થશે જો હવે કાંઈ શંકર, તો જીવ જાણો જનારો;

માટે મેલી સર્વ વિચારો.

શાંખ૦

જો કદિ કાંઈ થશે કષ્ટ મુને, એથી નથી ડરનારો;

દેહ પશ્યાનો નથી ડર મારે, ટળશે તરત જન્મવારો;

એથી અન્ય લાભ શું સારો ?

શાંખ૦

ઉત્તમ મેં આપનું પદ લીધું, ત્યારે શંભુ શું વિચારો ?

કાણુ કરે વાર આ વાર મારી, આપે ક્યો જો નકારો;

નથી ક્યાંહિ મારો કિનારો.

શાંખ૦

ઉમીયાવર ક્યાં જઈને વશ્યા છો, અરજ જરા ઉર ધારો;

શરમ નથી શીદ લાવતા સ્વામી, નામ શિવ ધરી હારો,

ત્યારે કેમ આવશે આરો.

શાંખ૦

કંઈક પીડા એમ પામતા દેખું, આપના દાસ હજારો;

વ્યાપક નામ ખરું કરવાને, આ વાર આપ્યો છે વારો;

આપો આપ આજ પધારો.

શાંખ૦

શરણાગત પ્રતિપાદ દયાળુ, સેવક હું છું તમારો;

શરણુ રહું છું સદા આપને, કેશવ કોઈ ન મારો;

વિના આપ ભવ તારનારો, શાંખ આવી હવે તો ઉગારો.

મુલણા છંદની ચાલ.

એક શંકર અનાદિ અખિલેશ તું, જગત નાયક સદા સુખકારી;

દીન ખંધુ દયા સિંધુ સૃષ્ટિ સ્થિતિ, મેળી આપ સંહારકારી.

સર્વના દુઃખ હરનાર ઈશ્વર તમે, આજ વિધ્નો અમારાં નસાડી;
હામને દામની સાથ સહુ કામમાં, શક્તિ શિવ આપજો દાડી દાડી.

ભૈરવી.

શિવ હું બલો ભુડો પણુ તારો, બલો ભુડો પણુ તારો.

તું મારી માતા હું તારું બાળક, બહુ દુઃખ પામું બિચારો; શિવ.

દીન દયાળ થઈ દીન બંધો, બંધન વિવિધ વિદારો. શિવ.

માતાની માફક સેવકપર, શંભૂ ભાવ વધારો; શિવ.

પૂજું આપ તણાં પદ એવું, સ્વાંત સદૈવ સુધારો; શિવ.

કેશવ શિવ હું કાંઈ ન માગું, નરક નિવાસ નિવારો. શિવ.

ભૈરવી

વિશ્વંભર કર વાર, અમારી વિશ્વંભર કર વાર. ટેક.

બવ સાગર આ બવ ઉપજાવે, આધિ વ્યાધિ અપાર. અમારી૦

કામ ક્રોધ લોભ મોહાદિક, પ્રતિદિન મારે માર; અમારી૦

ધામ ધરા ધન કામ ન આવે, કયાં કોનાં ધર ખાર? અમારી૦

પુત્ર કલત્ર કુટુંબ કપીલો, ભૂપર કેવળ ભાર; અમારી૦

તાપ ત્રિવિધ તન મનને બાળે, અન્ય ઉપાધિ અપાર. અમારી૦

ક્ષણ ભંચુર તન કાલ કુટિલ આ, વણુસે વિનય વિચાર; અમારી૦

અભિલેશ્વર અડચણ આ સધળી, કર પકડી કર પાર. અમારી૦

આપ સુખુદ્ધિ પુણ્યમાં પ્રીતિ, અંતર્યામી ઉગાર; અમારી૦

જન્મ વૃથા આ જા્ય અમારો, શોધી શકાય ન સાર. અમારી૦

ધર્મ-કર્મ પર ધ્યાન રખાવા, કરું કરૂણા કિરતાર; અમારી૦

સ્મરણુ થવા સમજણુ તેં દીધી, એ મારો ઉપકાર; અમારી૦

કેશવ શિવ કર જોડી માગું, નરક નિવાસ નિવાર. અમારી૦

મરાઠી સાખીની ચાલ

સંપ જંપ સંબંધ સગામાં, સંતોષે દિન વીતે;

કામ કરાય કુશળતા વાળાં, મુખ ઉપજે જે રીતે.
 શંભુ એ ગાથું, હું હેતે ચરણે લાગું;
 પ્રાણી માત્ર નિહાળું સુખિયાં, કોઇ ન શંકત પામે.
 ધર્મ કર્મ શુભ આચરણેથી, આ જગતે યશ જામે. શંભુ
 કામ ક્રોધ લોભ લૂટારા, ન લહે મુને લૂટી;
 આડધડે અથડાવી અંતે, રાક્ષ ન મારે કૂટી. શંભુ
 મુગજલ જેવા દષ્ટ વિષયમાં, મન લલચાય ન મારું;
 અંધ કરે નહિ મુને માયા, -રૂપ અહો અંધારું. શંભુ
 નીચું મુખ રાખીને નિશ્ચિન, હાટે વાટે ઘાટે;
 ક્યાંહિ દીનતા કરવી ન પડે, પેટ પૂરવા માટે. શંભુ
 અનાયાસથી મોતે મરવું, કુશલ કુટુંબી મેલી;
 મતિ મારી શિવ ચરણે ચોટે, પ્રાણ ગયાથી પહેલી. શંભુ
 ભેદ મટે મારા અંતરનો, વિનય-વિવેક-વિચારે;
 એવી મુજને શિવ હેતેથી, કરણા કરશે ક્યારે. શંભુ

દિંડી

હૃદય કામાદિક કર્વતે કપાતાં, વિષમ કોઇ કટણુ કર્મ યોગ થાતાં;
 શંભુ ધર્મ-કર્મ કાંઇ હું ન જાણું, નથી પૂજન પણ પૂર્ણ મેં કરાણું.
 વાસના વિષય તણી વરી પરાણે, પાપ ક્યાં થકી નડ્યું અરે કટાણું;
 આપની કૃપા વિના અરે અજણે, શંભુ ચડે દાસ દુઃખની શરાણું.
 દુઃખ શોક આદિનો ભવાબ્ધ ભારો, આપની કૃપા વિના નથી કિનારો;
 દોષ હોય તોય અંતરે ન ધારો, ગમે તેમ તોય જાણ હું તમારો.
 થાય ધામ ધરા સર્વ ધૂળ ધાણી, અધિક આશા સર્વ અંતરે સમાણી.
 કરે શી કહો કૃપાળુ હું કમાણી, દયા કરો વિશ્વનાથ દીન જાણી
 નહિ જાણતા વિચાર કે વિવેક, તર્યા તે અભાગીયા જનો અને
 રાખનાર સર્વની સમમ ટેક, જગતમાં તમેજ વિશ્વનાથ એક.

(૧૨૦)

ભવે ભક્તિભાવથી ધણા ભર્યા છે, કૈકને તમે સદા સુખી કર્યા છે;
કૈક હીક હીક ધન-જને કર્યા છે, કૈક અજર અમર ભાવને વર્યા છે.
દેવ દાનવો અને અનેક પ્રાણી, આપને સમાન સર્વ ચક્ર પાણી;
શાંખ આપથી ન વાત એ અજાણી, સર્વ શાસ્ત્ર ને પુરાણમાં ભખાણી.
ગુવો વિશ્વનાથ અંતરે વિચારી, દુઃખ શોકથી હણાઇ જાઉં હારી;
આષ વગર નથી કોઇ ગતિ મારી, શરણુ નથી કોઇ અન્યનું સ્મરારી.
દીનનાથ દીનજીવું કદા કાપો, અખિલનાયક આપત્તિઓ ઉથાપો;
પરમ ભક્ત કરી પ્રણુત પાળ યાપો, તાપ પાપ હરી કેશવ સુખ આપો.

કાનડો.

શિવ ભજ શિવ ભજ શિવ ભજ ભાધરે,

વિપમ વિપયોમાં વિસર વડાધરે.

ધન જન ધામ ધરાદિક વૈભવ, જાન પવનમાં જેમ તણાધરે; શિવ.
આ તન ચપલા જેવું ચંચળ, જીવન જલ સમ જાન તણાધરે. શિવ.
મુગજલ જેવી મિથ્યા મગતા, સ્વપ્ન સમાન સમજજે સગાધરે; શિવ.
કામ ન આવે કંઈ અકાલે, ભોળપણે શું જા બરમાધરે. શિવ.
પુન્યવડે માનવ તન પામી, ધૂળ ધમે અમર્યો અથડાધરે; શિવ.
લવરી કરતાં લેશ ન થાકે, નામ રટણમાં જાન લજાધરે. શિવ.
ઠાઠ તજ દે ઠાઠ ઠગાઈ, કર સંપાદન શુભ સરલાધરે, શિવ.
શાંખ સફલ કર કેશવ સારો, હેત વડે શિવના ગુણુ ગાધરે. શિવ.

હરિહર સ્તુતિ.

રાગ ગિભાસ જંગલો બૈરવી, તાલ દાદરો.

હર મુકુંદ શિવ ગોવિંદ ત્રિશૂલ ચક્ર ધારી,

પ્રથમ ધ્વજ ગરૂડ ગૌરિ શ્રી વિહારી. હર મુકુંદ

ડમર શંખ આર પિનાક શર ધનૂષ ધારી;

મદનાં તક મધુ સદન, ત્રિપુર હર મુરારી. હર મુકુંદ

(૧૨૧)

પરમ પુરુષ પુરુષોત્તમ, અજનન અવિનાશી;
પાપ તાપ હરન ચરન, દ્રઢ પ્રયાગ કાશી. હર મુકુંદ
સુર મુનિ કરજેડી જુગલ, નિરખત છગ્ન ન્યારી;
જન પ્રતાપ અતિ અમાપ, અમય મોક્ષ કારી. હર મુકુંદ

પદ.

કૃતિ સામું શિવ કદિ નવ જીવોરે, કૃપાધના કૃપાસિંધુ તમે; કૃતિ
વિષય મહોદધિમાં હું મમ, દયાનિધિ દયા કરી કર અદોરે. કૃતિ
સાષ્ટાંગે તુજ ચરણે વંદી, સ્મરણ કરું સદશિવ અનુઅદોરે. કૃતિ
પરમાત્મા શિવ પ્રણત જનોનાં, મનજીવિછત તમે પરિપૂર્ણ કરોરે. કૃતિ

પુષ્પિતામા છંદ

ત્રિપુર આરિ ત્રિગુણ ત્રીપુરેશ, ત્રય દુષ્ઠ હારિ ત્રિશુભિ ત્રાંબકેશ.
સ્મર હર મમ ઉર સઘ વ્યાપો, ભવપતિ શ્રી ખરડેશ કષ્ટ કાપો.
યજન ન યજ્ઞિપત્ર તોય સંગે, કિંધ વિનતી ન ભવાનિ નાથ ગંગે;
ગણું પણ તવ આશરો સ્વ આપો, ભવપતિ શ્રી ખરડેશ કષ્ટ કાપો.
મમ અવગુણ ઇશ છે અતીશે, પણ ગણિ રંક ધરો ન ઉર વીશે;
દહન કર કૃપાળુ પાપ ત્રાપો, ભવપતિ શ્રી ખરડેશ કષ્ટ કાપો.
વ્યથિત અત્રિક દોશથી ભરેલો, પ્રથિત સુનીતિ થકી નથી વરેલો;
નયિ પ્રભુ ભવના જપ્યા સુખપો, ભવપતિ શ્રી ખરડેશ કષ્ટ કાપો.
પ્રણમિ તવ સુચરણમાં પડું છું, તવ સમિપે અન્નાશવા રડું છું.
શિર કર ધર આ શુભી વિલાપો, ભવપતિ શ્રી ખરડેશ કષ્ટ કાપો.
મમ શિર તવ ચરણમાં સ્મરારી, ધરિ કરિ આ સ્તુતિ લે સ્વંચીત ધારી;
સ્તવન શુભિ સુભક્તિ શરણ આપો, ભવપતિ શ્રી ખરડેશ કષ્ટ કાપો.
શ્રવકર જય ભક્ત ભાવિકોનું, નજર કરી ભવનાથ આમ જો તું;
પુનિત ચિત શ્રીષ્ઠ દેવની જે, વિનતિ ઉચારિ ભવાનીશંકરે તો.

જીલણાછંદની ચાલ.

અજરને અમર જે આપ શંભુ અતિ, કીર્તિ તારી છતી ભક્ત પાળા,
 દેવદાનવતણ્યા પૂજ્ય પ્રભુ આપ છો, અસુર સંહારવા, સઘ સારા;
 દાસજન દિનનાં, દુઃખ દૂરે કરી, સુખ સન્માર્ગને, સ્મૃત્તિ આપો.
 તેહ ખરડેશ હે, શાંખ મારાં હરો, દુરિત દુષ્કર્મનાં કેક પાપો.
 ભાવથી નહિ કરે, ભજન તારૂં ભૂરિ ? તો ગતિ માહરી કેવી થારો,
 આપને ચર્ણધું આપને ચર્ણધું, આપ આધાર છું એમ ભાસે;
 પુત્ર છું તાહરો, આપ તું માહરો, એમ વ્યવહાર તારા અગાપો. તેહ
 ગુણ ગણવાતણી, નાથ મારી નથી, લેશ વૃત્તિ મતિ મોક્ષદાયી,
 તોય પ્રભુ પાળવા, દુર્મતિ ટાળવા, સ્નેહ સંભાળવા શિવ સ્થાયી;
 દુર્જની ધામને, મોક્ષપદ દામને, પામવા કામવા બુદ્ધિ આપો. તેહ
 શિવનું નામ લિધું નથી સ્વપ્નમાં, કે નથી જાગૃતિમાં કદિ જાગ્યું,
 તોય રાખી દયા, ઇશ અભ્યુત્પન્ન, ભક્તને ભાવથી સુખ આપ્યું;
 વિષયવાટે ગહુ, આથડ્યો હું શિવ, સરવ સંસારના બંધ કાપો. તેહ
 પાય લાગ્યો નથી, પ્રેમથી આપને, સુખથી શિવ સંભારીયા ના,
 સાંભળી નહિ કદિ, શંભુની સત્કથા, મોહ ભવસાગરે ડુબીયો હા;
 પુનીતભય ભંજના, દુઃખદળ ગંજના, પ્રાર્થનાથી પ્રભુ ભક્ત થાપો. તેહ.
 નીતિને નાવડે, નાથ ખેસારીને, વીકટ ભવ પંથથી નાથ છોડો,
 અબુધને બુધ કરી, શુદ્ધ કરજો સદા, આપની ભક્તિપર ભાવજોડો;
 જગનના તાતહો વિશ્વનાથા વિભુ, દાસ જાણી શિરે હસ્ત થાપો. તેહ.

રાગ દેશ

કરજો સ્થાય સદા ઉમીયાવર શંકર દુઃખ હરારે,
 ધરજો મમ શિર ઉપર હસ્ત કૃપાળુ સુખ કરારે. ટેક.
 આધિ વ્યાધિ ઉપાધિ વળગી, એ માયા ક્ષમ થાયે અળગી
 મોહ મુકાવો જગનો જય વિશ્વંભારે. કરજો.

ભટક્યો હું ભવસાગર પંથે, રાગ્યો નહી કદિ સદમતી અંથે
 તુજ સેવાનું અમૃત પા ભવ ભય હરારે. કરન્ને૦
 જનમ ધરીને આ જગ માંહી, ધરમ ન ધાર્યું મેં મન માંહી
 આ તનના પાપો પ્રલ્હે કર પ્રભુ વરારે. કરન્ને૦
 નિગપ્યા નહિ નયનેથી શિવને, સારે માક્ષ મળે છું જીવને
 દૈક કલપના થાયે મનમાં ભૂરિ વરારે. કરન્ને૦
 સુકૃત કરવા નથી મતી મારી, એહ દીસે અવકૃપા તમારી,
 તોપણ ચરણે આજ પડ્યો નંદી વરારે. કરન્ને૦
 અનિલ છે માયા જમ જીવને, માનું શ્રેય જરેખર શિવને,
 તદપી લુપ્ત રહ્યો છું એમાં ગણુ વરારે. કરન્ને૦
 મગતાનો અંધાણો માળો, ભવસાગર લાગે છે ખારો,
 મુક્ત થવા વલ્લખાં મારું છું શીવ વરારે. કરન્ને૦
 પ્રેમ અંજલી પુરી આપો, ભવસાગરની સાંકળ કાપો,
 છગન અમાપો અવગુણ મારામાં ભર્યારે. કરન્ને૦

જૂલણા—પ્રભાતિ.

પ્રાત થયું ધ્યાન ધર જગતના ઇશનું, જે થકી પાપના પુંજ દાઝે;
 પંચમુખ સુખ દાતારને હૃદયમાં, આણુ તે કલેશ કાયા ન જાઝે. પ્રાત.
 શૂન ધર શૂન સંસારનાં બાળશે, ભાંજશે દુઃખ તે જાપ જાઝે;
 નામ લેતે તમે પામશે મોક્ષને, બુઝશે કામના ક્રોધ લાંઝે. પ્રાત.
 શુદ્ધ સ્ફટિક સમી દેહ ઉજ્જવલ ભલી, ટાળશે શ્યામતા ભાગ પ્રાંજે;
 દોષ જે રાતના પ્રાત કાળે પ્રભુ, પ્રાતના થ્યા તે રણુછોડ સાંજે. પ્રાત.

છંદ ઉપર પ્રમાણે.

ચંદ્ર અવતંસ સુરનાથ ઉમયા રવન, ગંગધારી જટી શૂલપાત્રી;
 અંધકારી મહાદેવ ઇશ્વાન શિવ, ત્રિપુર સુદન મહેશાન ગાત્રી. ચંદ્ર.
 ત્રિપુર પુર દહન મનમથ મથન, પિનાકી સચ્ચિદાનંદ કૈલાસવાસી;

કાશિકા ધીશ જગદીશ ત્ર્યંબક પ્રભુ, બ્રહ્મ ચૈતન્યમય જ્ઞાન રાશી. ચંદ્ર.
સ્વર્ગ અપવર્ગ દાતા નિરાકાર હર, ભર્ગ ભગવાન ભગનેત્ર હારી;
દર્પ-કંદર્પ ભંજન ગભધીશ રિપુ, ભક્ત રિપુકદન આનંદકારી. ચંદ્ર.
પંચમુખ ચતુર મુખ વિનાશન પ્રભુ, ધન વિધન હરન સુર અસુર વામી;
પ્રાત ઉઠિ ગાય રણુછોડ વહ નામકો, જહિકોં જપે નીલ ગરૂડ ગામી. ચંદ્ર.

છંદ ઉપર પ્રમાણું.

ચંદ્ર આવતંસ સુર વંશકે દીન મણી, અસુર કુલ અંસ કીધ્વંસ કર્તા;
હંસ હંસાસનં હંસ વંદે ચરન, શરન કંસારી સંસારી ભર્તા.
જગત સ્વામી નમો વૃષભગામી નમો, અંત્ર જામી નમો સહસ્ર નામી;
ભુજગ ભૂપણ્ય નમો વીગત દ્વપણ્ય નમો, ભક્ત પોષણ્ય નમો રૂપ સામી.
દર્પ કંદર્પ હર સર્પ આ કલ્પ ધર, નર્પ કે નર્પ સુર વૃંદ રાજે;
ગૌરી અર્ધંગ અનભંગ નીઃસંગ શીવ, ગંગજલ તુંગ ખીચ શીશ ગાજે;
ત્રાહ સુરનાથ ગણુનાથ જમનાથવર, ત્રાહ નરનાથ પુરનાથ હારી;
દીનળંધુ નમો દયાસીંધુ નમો, પાહી રત્ના ભરન અધકારી.

છંદ ઉપર પ્રમાણું.

ભક્તશીવ-શક્તીકે જોગ જુક્તી બીના, ભુક્તી મુક્તી સદા અચલ પાવે;
અર્કકે ફૂલ ધંતુરસે સેષકે, દેવતાસે અમર ધામ જાવે. ભક્ત
જ્ઞાન ઉપદેશ શ્રેતાશ્વતર કરતહે, તોડ પાપીષ્ઠકો ચીત્ત કારો;
વીપ્રસો છોપ્ર આચાર્ય પદવી લહી, છુત્ર તમ શુદ્ર મન પાન ગારો. ભ. ત.
કાલ ભય નાગ સુખપાલ તીય બાલધર, માલ જંજલસો દુઃખકારી;
ધ્યાન ધરીહે સદા ભક્તકો કામરીપુ, ભક્ત વાત્સલ્ય રણુછોડ પ્યારી. ભ.

આરતિ.

જય શાંખ જય શાંખ જય જય જય જગકર્તા, શીવ જય જય જગકર્તા;
શશીધર તું ભવ ભર્તા (૨) હરકત સંહર્તા—જય શાંખ
પૂજ્ય પરમ પરાક્રમી, શીવ શીવ પરમાત્મા—શીવ શીવ

સકળ કળાધર શ્રીમત (૨) ધીમત ધરમાત્મા—જય શાંખ૦
 તું સચરાચર સ્વામી, બળવંત બહુ નામો—શીવ બળ૦
 વીમળ મંડળ વીશ્રામી (૨) ધન્ય અચળ ધામી—જય શાંખ૦
 તત્વ સકળ ગુણ તારા, સર્વ થકી સારા—શીવ સર્વ૦
 અતિયામી હમારા (૨) પ્રાણ થકી પ્યારા—જય શાંખ૦
 કરુણા કર ઉપકારી, ધર્મ ખીરદ ધારી—શીવ ધર્મ૦
 તે ભવપાર ઉતારી (૨) અગણીત નર નારી—જય શાંખ૦
 તુજ મહીમા બહુ મોટો, શીવ તારા શક્તી—શીવ૦
 સુરનર મુતીવર માગે (૨) બહી તારી ભક્તી—જય શાંખ૦
 હે શીવ ! હરકત હરજો, કરુણા ધણી કરજો—શીવ કરુણા૦
 અભય કરણ આદરજો, (૨) ઉર અરજી ધરજો—જય શાંખ૦

સાત વારની આરતિ.

આદીને આવ્યો છઉં શરણે, રાખો શીવ શંભુ મુને ચરણે;
 આદી ગુણ શુણી આવ્યો કરણે, વીજયનાથ વીજય કરો શંભો.
 રહો પ્રભુ સદાય મારા મનમાં, વીજયનાથ વીજય કરો જગમાં.
 સોમે શીવ મંદીર છે આદી, સદાય અંતરમાં મુને યાદી;
 સાયંકાલે સદૈવ ભજે કાદી, વીજયનાથ વીજય કરો જગમાં. રહો૦
 ભામે ભાવે ભક્ત બજો સારા, રૂદ્રાક્ષર રત્ન મણી માલા;
 શીરપર ભોરીંગ છે કાળા, વીજયનાથ વીજય કરો જગમાં. રહો૦
 પુર્વે બાલા ભક્ત ધણા જંધમાં, શુભ રવી ચંદ્ર અગ્ની અંગમાં;
 વળી શીવ ભૂત તણા સંધમાં, વીજયનાથ વીજય કરો જગમાં. રહો૦
 જીવે જગદીશ ધણી જાણું, હરીહર એક સ્વરૂપ આણું;
 વીશ્વેશ્વર નામ મારે નાણું, વીજયનાથ વીજય કરો જગમાં. રહો૦
 ભૂગુપ્તે ભસ્મ દેહ ધરી શંભૂ, બાંગ ધંતુર યુક્તે અંબુ;
 વળી ગરલ કંઠ શોભે જંમુ, વીજયનાથ વીજય કરો જગમાં. રહો૦

(૧૨૬)

શનીયે જોઇ શોભા ધણી સરિ, શીવજી તમ ચરણ બકતી મારી;
માદે શ્રેય કરોને જટાધારી, વીજ્યનાથ વીજ્ય કરોને જગમાં. રહો
સાને વારે પૂર્વ પ્રભુ રયા છો, ભવસાગરમાં રૂપે તારક ધ્યા છો;
દાસન્દાસ સુંદરજીન્નજો, મારાં ધણાં પાપ તેને નાજો;
રહો પ્રભુ સદાય મારા મનમાં, વીજ્યનાથ વીજ્ય કરો જગમાં.

ભુજંગી છંદ.

મદા કાલ કંકાલ શ્રી કાલ કાલ, ગરે વ્યાલ માલં ધરે જ્વાલ ભાલં;
જગજ્ગનલ જગ્ગનલ હર વિશ્વ સ્વામી, નગામી નગામી નમામી નગામી.
સદા હાલ ખુશ હાલ ધન પાલ પાલ, કપાલં કપાલં ધરે વ્યાલ ખાલં;
કરાલં અકાલં દયાલં સુનામી, નમામી નગામી નમામી નમામી.

ભુજંગોગદં નિર્ગદં મંદ હાસં, સદા આપ દાદં ગદા પાનિ દાસં;
સુનાદં સુનાદં ચિદાનંદ સ્વામી, નગામી નગામી નમામી નમામી.
ભવાનીપતી આની જનની સહાવે, અમાની મસાની વિજ્ઞાની કહાવે;
લસે શક્તપાની વૃષાધીશ ગામી, નમામી નગામી નમામી નમામી.

ભુજંગી છંદ.

નમો દેવ દેવેશ ગૌરીશ જોગી, નમો ચંદ્ર ચૂડ અલંકાર ભોગી;
નમો જગ આદી અનાદિ અનંતં, બિલાસી નમો માનસી ધામ સંતં.
નમો ભૂત પાલ ધરૈયા કપાલં, કલા નાથ ભાલં ગલૈ રૂંદ માલં;
નમો ગંગ પ્યારી નમો બ્રહ્મચારી, નમો માર હારી નમો ભરમ ધારી.
પ્રભા અંસુ માંલી નમો રૂપ સાક્ષી, નમો તેન જ્યાક્ષી ધૃતાહાર કાક્ષી;
નમો સ્વપ્રકાશી નમો તેજ રાસી, નમો ગોબિલાસી ત્રિશુન્ તે હ્રદાસી.
નમો ચંદ્રહાસં કરી ચર્મ બાસં વપૂ ચંદ્રભાસં ધરી નાગ પાસં;
નમો સુકિત દાતા નમો દેવ ત્રાતા, નમો પિત્રિ ધાતા અમનં ઇમતા.
નમો શક્તપાની નમો ઇશ બાની, નમો અપ્રમાની પ્રમાની પુરાની;
નમસ્તે ત્રિશક્ષી નમસ્તે અકુતી, નમો ચંદ્ર મૌક્ષી વંપૂસિકૃત ધૃતી.

(૧૨૭)

નમો અપ્રમેયો નમો નિર્વિકારી, નમો અંજનાતીત આનંદકારી;
 નમો જ્ઞાન ગોતીત જોતીસ હારં, નમો જગનાથં નમો જગ સારં.
 રિપીકેશ સર્વેસ ભૂતેશ નિલં, નમો વીશ્વનાથં પ્રભૂ રત્ન સત્યં;
 નમો ધૂસરી કુંતલા કાંત ગદ્યં, નમો નીર્વિકલ્પં અન્ન શુદ્ધ મદ્યં.
 નમો કર્નમૂલે-ધૃતા કૂલ શુચ્છં, જટા મધ્ય ત્રાંદ્રાવલી બહિ પુચ્છં;
 નમો અંગીકા પ્રાનતા થાય ધર્શં, નમો સચ્ચીદાનંદ ત્રૈલોક્ય ધીશં.
 ક્ષમધ્વં ક્ષમધ્વં કૃપાસીંધુ સીંધુ, હરે પાહીમાં પાહીમાં દીન અંધુ;
 જગન્નાથજી તૌ કર્યો જગ્ય હોતા, અમૈદાન દીજે હરો ટેરી શ્રોતા.
 લીયે લૂટીકે વીર બદ્રેસ શુદ્ધં, દયા જીયમે જનની છાંડો વીરદ્ધં;
 લહે સૈલકે મેદમે જન્મ ગોરી, બીનૈ ઘોસમે ફેરિ જોરો સુજોરો.

ભુજંગી છંદ.

નમસ્તે નમસ્તે નમસ્તે પ્રભૂજી, નમસ્તે નમસ્તે અખંડ વીભૂજી;
 નમસ્તે નમસ્તે સદા કષ્ટ હારી, નમસ્તે નમસ્તે પ્રભુ નીર્વિકારી.
 નમસ્તે નમસ્તે પ્રભુ દીન અંધુ, નમસ્તે નમસ્તે મહા ગુન સીંધુ;
 નમસ્તે નમસ્તે પ્રભુ દીન દાતા, નમસ્તે નમસ્તે ચીદાનંદ ધાતા.
 નમસ્તે નમસ્તે વીભૂ વીશ્વકર્તા, નમસ્તે નમસ્તે સદા સુદી ભર્તા;
 નમસ્તે નમસ્તે નીરાકાર દેવ, નમસ્તે નમસ્તે પ્રભૂ એક મેવ.
 નમસ્તે નમસ્તે વીભૂ વીશ્વપાળા, નમસ્તે નમસ્તે દયાળા કૃપાળા;
 નમસ્તે નમસ્તે અનાઘંત દેવા, નમસ્તે નમસ્તે વીભૂ ઇષ્ટ દેવા.
 નમસ્તે નમસ્તે કૃપાનાથ ત્રાતા, નમસ્તે નમસ્તે વીભૂ હે અન્નતા;
 નમસ્તે નમસ્તે વીભૂ વીશ્વભૂપા, નમસ્તે નમસ્તે સદા શાંત રૂપા.

કોટેશ્વરની આરતી.

આદીતે આનંદ સ્વરૂપ જાણું, કોટેશ્વર હૃદય મધ્યે આણું,
 તારણ તારણ સ્થાનક માતું, કોટેશ્વર જગતતણા સ્વામી,
 રહો શ્રી હિમેશ મારા મનમાં, પ્રભૂ આપે નીવાસ કર્યો વનમાં,

સોમે શીવ માંડ આવ્યો શરણે, અગ્ની કુંડે નાહી નમ્યો ચરણે,
 શંભુ તમે સદાય સખા મરણે, કોટેશ્વર જગતતણા સ્વામી. રહો શ્રી.
 બૌમે ઇશ બ્રમરતણા સ્વામી, શીવ તમે જગતતણા બ્રમી;
 ચરણે નમે ભુપ ધણા કામી, કોટેશ્વર જગતતણા સ્વામી. રહો શ્રી.
 બુધે બુદ્ધી ઉચ કરો શંભુ, શીવ પરે બીલી તથા અંબુ;
 તેને શોભે ગરલ કંઠે જંબુ, કોટેશ્વર જગતતણા સ્વામી. રહો શ્રી.
 ગુરૂએ ગુરૂ જગતે માન્યા તમને, દર્શન થકી પવીત્ર કર્યા અમને;
 મારી પાસે ફેરો ટળે જમને, કોટેશ્વર જગતતણા સ્વામી. રહો શ્રી.
 બૃહુએ શીવ બાંગ તણા ભોગી, સદાશીવ જન્મ થકી યોગી;
 શીવ નામ શુણી આવ્યો રોગી, કોટેશ્વર જગતતણા સ્વામી રહો શ્રી.
 શનીયે સરોવરમાં જઈ નાચે, પુજન કરી પાવન ત્યાં થાયે;
 કોટેશ્વરનાં ચરીત્ર ગણાં ગાયે, કોટેશ્વર જગતતણા સ્વામી. રહો શ્રી.
 સાને વાર પુરા ત્યાં જાણો, હરીહરમાં અંતર નવ આણો;
 હરીસુત સુન્દરજી માણ્યો, કોટેશ્વર જગતતણા સ્વામી. રહો શ્રી.

ઉપેંદ્રવ્રજા.

ઋષી મુનીઓ નહી કોઈ જાણે, સ્વરૂપ જેનું નહી કો પ્રમાણે;
 કળા જીવોથી ન કદી કળાય, શીવ મહીમા સધળે જણાય.
 વ્રતસ્થ જે સાધુ જનો મહાન, કરે અહોરાત્ર તમારું ગાન;
 મહા મુની મંગળ માર્ગ પામે, ઉમાપતીના પદમાં વીરામે.

પદ પ્રભાત.

શંકર મહાદેવ દેવ, સેવક સુર જાકે;
 સેવક સુર જાકે નાથ, સેવક સુર જાકે. શંકર૦
 ગાવત ગુણ ગણેશ, પાવત નહી પાર શેષ;
 ધરત ઋષી મુની ધ્યાન, બ્રહ્માદીક થાકે. શંકર૦
 હસ્ત અંગ જટન ગંગ, વાહન અતી બલ પ્રચંડ;

(૧૨૯)

ગૌરી અર્ધંગ સંગ, ભંગ રંગ છાકે. શંકર૦

ઝોઢે તન જરદ છાલ, લીપટ લીપટ જાત ખાલ;
ચંદ્ર બાલ મુંડ માલ, દગ વીશાલ વાકે. શંકર૦

ડમર ઘન બાજ ફરકે, નીશો નાય નાય એસા,
બહ એસ કીયા સાંખ, નીલકંઠ તાકે. શંકર૦

તુલસિદાસ દગનિહાર, શોભાં નિરખો અપાર;
કોટિક જન્મળ કટત, ધરત ધ્યાન વાકે. શંકર૦

દયાનંદ અતિ અનૂપ, નિરખત નિત્ય શંકર રૂપ;
કોટિ ભૂપ વારિ જાવ, ચરણ નેન જાકે. શંકર૦

સોરઠ ત્રિતાલ.

શિવ ચરણે હું વંદું, શિવ ભવ તારોરે; શિવ ચરણે હું વંદું.

શરણાગતનું રક્ષણ કરશે, હે કરુણાના સિંધુ; શિવ૦

સપ્તેમાંતઃ કરણ થકી હું, નમું શિવ ચરણારવિંદુ. શિવ૦

અવગુણ ઉપર લક્ષ ન દેશે, દીનવત્સલ દીનજીંધુ; શિવ૦

પરામકિતની લહેરસુ લાગી, શિવપદમાં આનંદુ. શિવ૦

વસંતતીલકા.

હે દેવ દેવ અહીંબુષણ પાપહારી,

હે ચંદ્ર ચુડ અરીનાશન મન્મથારી;

કલ્યાણકારી પતી પાર્વતી વીરવનાશ,

ત્રૈતેજ ધારી જગદીશ્વર કાળ ત્રાશા.

હે ઇશ્વ નાશ ત્રીપુરોજ તણા વીહારી,

ચાઓ સગુણ નીજ નીર્ગુણ દેહધારી;

પાદારવીંદ તવ પુજનમાંજ બાળું,

તે ભક્ત રક્ષણ કરો શરણે દયાળું.

હે ભવ મહેશ્વર શિવ સ્તવ સર્વ વ્યાપી,

કલ્યાણકારી સચરાચરમાં પ્રતાપી;
જે ચણું મુળ પરીશોધનમાં થયેલા,
વિષણુ સહીત સુર પ્રાપ્ત વીના કયેલા;
તો કુપ મીડક સમો ગણુમાંજ કહાવું,
તે પાર કેમ કરી પામી સમર્થ થાવું.

શિવસ્તુતિંબારમાસી.

કારતકે કરણુ કરો દેવા, કરો ભીડભંજનની સેવા;
જેથી પામે મનગમતા મેવા. શંકર ભીડભંજન ભવતારો.
માગસરે મોહ મારો ટાળો, મુને તમે સ્થિર કરી સ્થાપો;
ભજન તણો દેખાડો ચાળો. શંકર ભીડભંજન ભવતારો.

પોપે પ્રભુ પ્રીતે પૂજન કરવું, ધ્યાન રહે શંકરનું ધરવું;
શિવ શિવ કેતાં હરવું ને દ્રરવું. શંકર૦

માહે મોટી શિવરાત્રી જાણી. શંકર માથે ધરજો ખીલી પાણી;
આંતર થકી વહે શિવ શિવ વાણી. શંકર૦

દ્રાગણે દ્રરદ્રરતાં કુલ ધરો, જુદા જુદા આકને ધંતુરો;
ગુલાબ ડોહાર ને ગલતુરો. શંકર૦

ચેતરે ચિત રાખો કામ, રહે ધરો શંકરનું નામ;
આંતર આખર એ આવશે કામ. શંકર૦

વૈશાખે વાદંબર ધરીયું, વાહન તમે નંદી તણું કરીયું;
દર્શન કરતાં મન ગાંડે ઠરીયું. શંકર૦

જેઠે જપમાળા લીધો કરમાં, જપો શંભુ માળા બેઠાં ધરમાં;
દરશન શંભુ દેશે કલેવરમાં. શંકર૦

અશાઢે અરજી શુણી મારી, શંકર હુંતો શરણે આવ્યો તારી;
અતાવોને તરવા તણી આરી. શંકર૦

આવણે શીશ જટા ધારી, જટા તારી મોટી દીસે ભારી;

દર્શન કરતાં પાપને હરનારી.

શંકર૦

બાદરવે ભુલ્યા બાધી બારી, મુને પાડે આધીને વ્યાધી;
નથી નાગ લીધું તારૂં રવાધી.

શંકર૦

આસુએ અરજી ઉરે ધરજો, શેવે તેનો જન્મ સફળ કરજો;
બોળા શંભુ સહાય સહુને થાજો. શંકર ભીડભંજન બવતારો.

મનહર છંદ.

જોડિને હમેશ હાથ, સેવિયે અનાથ નાથ;

પાર્વતિ સંધાથ દેવ દુનીયાં તમામનો;

બ્રહ્મ ઈંદ્ર દેવ હરી પ્રીતે નિત્ય ધ્યાન ધરી;

ક્રૂરિ ક્રૂરિ જીવ જગે, નિલકંઠ નામનો;

વેદ તે પુરાણ વિષે, શ્રેષ્ઠ દેવ એજ હીસે;

બ્રહ્મણિ ચડાવી જોણે કીધો દાહ કામનો;

અધમ ઉધારનાર, બજીવ નિશી સવાર;

કીજીએ સદા ઉચાર, શીવ સુખ ધામનો.

વેજનાથની સ્તુતિ—હરિગિત છંદ.

જય જગત કારણ, અરણ્ય, હરણ્ય જય નાથ શ્રી ઉગ્રીયાપતી;

જોતાં ચરિત્ર અકળ સકળ, વરણાય નહીં મુજથી રતી;

જય પંચવદન મદન આરિ, કૈલાશ સદન કરી રહ્યા;

જય વેજનાથ અનાથ ઇશ્વર દાસપર કીજો દયા.

૧

અંજો ધરે ઇંદ્રમાળ તે બહુ વ્યાલ ભૂપણ રીતથી,

વાદિત્ર ડગર આદિ લઇ ગાયન કરે સંગીતથી;

શુભ જોહના ત્રણ નયન, તે શશિ સૂર્ય ને અગ્નિ થયા.

જય૦

ત્રિશૂલને ખટવાંગ ફરશી પાસ અંકુશ હાથમાં,

પ્રિતે પીથે વિજ્યા, વસે બહુ ભૂત કેરા સાથમાં;

ગરબ રહી અર્ધગ, ગંગ જટા વિષે ધારી રહ્યા.

જય૦

બળિ અદિ રચવા, પાળવા, સંહારવા, તેને ફરી,
 રહિ આપ અલગ અખંડ રૂપે ત્રિગુણની માયા કરી;
 છો આપ એક સ્વરૂપ, પણ સા વિશ્વમાં વ્યાપી રહ્યા, ૪૪૫૦
 સુર અસુર મળીને સિંધુ મથતાં નિસર્થુ વિષને ઠર્યા,
 બ્રહ્મ કાપિને આપો અબ્રહ્મ, તમ પાસ એવું ઉચર્યા;
 પ્રિતે કર્યું વિષપાન તેથી નીલકંઠ બની ગયા. ૪૪૫૦
 શેવે સદાય સુરેશ, શેષ હમેશ સદૃશ મુખે જપે,
 દ્રઢ ચિત્તથી સૌ મુનિજનો તમ પામવા તપથી તપે;
 પુનઃ તાનથી નિજ જ્ઞાન પામ્યા, તેજ મોક્ષ કર્યા ત્વયા. ૪૪૫૦
 પુનઃ ધરી શુભ પ્રેમ વિષ્ણુ વિરંચી રાજ્યો પચારથી,
 શુભ ધૂપ દીપ નૈવેદ્ય દધ, પ્રિતે કરે પછી આરતી;
 અતિ ભક્તિ ભાવે પ્રતિ દિવસ તે આપ ચરણુ કરે ચહ્યા. ૪૪૫૦
 બ્રહ્માંડ ભાર ઉતારવા કરતાર તે કંઈ કરી,
 નિજ શક્તિથી દુષ્ટો હણી, સૌ ભુવનની પીડા હરી;
 દતિ આદિ આપ પ્રતાપના યશ અમર નિગમ વિષે કહ્યા. ૪૪૫૦

શિખરણિ.

દશા મારી માઠી શિવ શિવ હવે કેમ કરવું,
 રિઆઠ રીઆઠ વગર મરણે રોજ મરવું;
 સગાં સંબંધી તે નથી સુખ કર્યું કાંઈ કરતાં,
 હવે હુંતો હાર્યો હરહર, ભવાં બોધિ તરતાં.
 ખરે ખાવું પીવું પ્રતિદિન નથી શાંખ ગમતું,
 વિલાસે વિશ્વાસે હરહર નથી ચિત્ત રમતું;
 ધરા ધામે કામે ધન જન વિષ ધ્યાન ન રહે,
 સદાના સંતાપો પલપલ વિષે સ્વાંત ન સહે.
 પડે પીડા પૂરી પરવશપણે પિંડ પડતાં,

ઉપાધિ વ્યાધિથી દીવસ-રજની જાય રડતાં;
 અરે અંતર્યામી પ્રણુત જનનું દુઃખ હરજો,
 મહા માયામાંથી કર પકડીને પાર કરજો.
 ઉદાસી રાખો જો પ્રણુતજન બંધુ શિવ તમે,
 કહો ત્યારે કોને કુટિલજનનું મસ્તક નમે;
 તમે મારા માતા ત્રિભુવન વિધાતા વગરતો,
 દ્યાસિંધુ દુઃખું દિન દિન રહી દીન રડતો.
 હવે લેજો તારી શિવ શિવ મને આ ભવ થકી,
 નથી મારું કોઇ તમ વગર હે શંકર નકી;
 સુવારી દે સ્વામી સુખ સરસ આપી પ્રણયથી,
 ઉગારી લે આજો ભવજલધિના હાય ભયથી.

ભુજંગી છંદ.

નમસ્તે નમસ્તે મહાદેવ શંભુ, નમસ્તે નમસ્તે ત્રપન્નેક બંધુ;
 નમસ્તે નમસ્તે દ્યાસાર સિંધુ, નમસ્તે નમસ્તે નમસ્તે મહેશ.
 નમસ્તે નમસ્તે મહા મૃત્યુ હારી, નમસ્તે નમસ્તે મહા પાપ હારી;
 નમસ્તે નમસ્તે મહા દુઃખ હારી, નમસ્તે નમસ્તે નમસ્તે મહેશ.
 નમસ્તે નમસ્તે સદા ચંદ્ર મૌલી, નમસ્તે નમસ્તે સદા મેસ જાણો:
 નમસ્તે નમસ્તે સદા શૂચ પાણી, નમસ્તે નમસ્તે નમસ્તે મહેશ.
 નમસ્તે નમસ્તે જગત્ જન્મ હેતુ, નમસ્તે નમસ્તે વૃસાધિશ કેતું;
 નમસ્તે નમસ્તે મહા પૂર્ણ સેતુ, નમસ્તે નમસ્તે નમસ્તે મહેશ.

ભુજંગી છંદ.

સ્વજ્યો જુક્તિથી સારસંસાર જેણે, તથા તત્ત્વ મેલ્યાં યથાયોગ્યતેણે;
 ચિરંકાળ તેને વિષે ચિત્ત ચોડી, નમું વિશ્વના નાથને હાથ જોડી.
 દ્યા રાખિને જ્ઞાનનું દાન દીધું, કરી દષ્ટિ સંકલ્પને નષ્ટ કીધું;
 છુટું પાપથી મેલશે આપ છોડી, નમું વિશ્વના નાથને હાથ જોડી.

જરાએ ક્રિયાથી નથી તે અબણ્યો, પુરા પડિતોએ પતી જે પમાણ્યો;
 બિજન તે વિનાથી બધી પ્રીત તોડી, નમું વિશ્વના નાથને હાથ જોડી.
 બજે સર્વ જેને સજી બાવ જાકિત, સદાકાળ સર્વ સ્થળે જેનિ શક્તિ;
 કથું જે કથા થાય તે કેમ થોડી, નમું વિશ્વના નાથને હાથ જોડી.
 કડા કર્મના બંધને કાપી નાંખે, મહા દુઃખ દારિદ્રથી દૂર રાખે;
 દયાળુ દિશે દીનતા યુક્ત દોડી, નમું વિશ્વના નાથને હાથ જોડી.
 મહા એજ ચિંતામણી મૂલ મોંઘી, ધણી અન્ય વસ્તુ ગણી સર્વસોંઘી;
 કશીએ બીજામાં નથી માલ કોડી, નમું વિશ્વના નાથને હાથ જોડી.
 સદા નેક નામી શિવ એક સાચો, તથા તે વિના તે જુથા વાદ કાચો;
 અરે એથિ ઉઘી મતીને મરોડી, નમું વિશ્વના નાથને હાથ જોડી.
 કહું સત્યને શોધિને શુદ્ધ રસ્તે, ઉદે સૂર્યકાળે અને સૂર્ય અસ્તે;
 ફરી ફેલના ચાલતા ફંદ ફોડી, નમું વિશ્વના નાથને હાથ જોડી.
 મુખે એ રિતેથી મુખે સ્વાદ પીજે, રતુતી વિશ્વના નાથની નિત્ય દીજે;
 દરેલોજ તેને ગણી ઠામ ઠામે, રચ્યાછે રડાછંદ દલપત્તરામે.

શંભુ શરણ મહાદીપ છંદની ચાલ.

આપનું અનાદિ શંભુ શરણ એક મારે;	
આ ભવાબ્ધિથી સદૈવ તારવો તમારે.	આપનું.
સાંખ્ય સ્વપ્નરૂપ સુખદ સાર ન સંસારે;	
વ્યાધિ ને ઉપાધિ આધિ ને મનોવિકારે;	
પાપરૂપ આ પ્રપંચ હૃદયને વિદારે.	આપનું.
દુષ્ટ દુર્ગુણો તણા શુચિયા કોષ મારે;	
કોષ તે યકી ન આપના વિના ઉગારે.	આપનું.
આ બધો પ્રપંચ અંધ કૂપમાં ઉતારિ;	
કોણ શંભુના વિના દયાનિધે નિવારે.	આપનું.
અન્ય પાપના પ્રપંચમાં ભલે પડ્યારે;	

દુઃખરૂપ દુરાચારમાં બંધે દડયારે.	આપનું
કામ ક્રોધ લોભથી બંધે સદા ભર્યારે;	
મત્સર મદ મોહથી બંધે સદા ભમ્યારે.	આપનું
રાત દિવસ રોજ રાગમાં બંધે રમ્યારે;	
બંધે અંધ વિષયરૂપ ધુળને ધમ્યારે.	આપનું
દીનને અપાર દુઃખ આપવા અડયારે;	
કલેશ આપનાર નીત્ય કર્મને ક્યારે.	આપનું
ધર્મ કર્મની ન વાત ધ્યાનમાં ઉતારે;	
પરધન પદધામ ધુતવા સદૈવ ધારે.	આપનું
દ્વેષ-રાગ દુઃખ શોકથી બંધે રડયારે;	
આ ભવાટવીની જલમાં બંધે જડયારે.	આપનું
આપના અમૂલ્ય નામને નહિ ઉચારે;	
મોહ જળમાં મસતવથી બંધે મચ્યારે.	આપનું
લાભ હાનીમાં સદૈવ તે બંધે લડયારે;	
આજ કાલ એમ કાલને બંધે ગણ્યારે.	આપનું
જગત્ કૃપાનિધાન આપને પનારે;	
પ્રાણ મય તોય તે કદિ નહીં વીસારે.	આપનું
શંભુ વિના કોણુતારે મહીદીપની ચાલ.	
શંભુના વીના અનાદી ઇશ કોણુ તારે ?	
કોયનું ન શરણુ આપના વીના અમારે.	શંભુના
ક્રોધ કામ લોભ મોહ હૃદયને વીદારે;	
આધિજા બનાવી અંધ કુપમાં ઉતારે.	શંભુના
વ્યાધિ-આધિ ને ઉપાધિ મોત વગર મારે;	
ત્રિવિધ તાપ તન તપાવનાર છે પુરારે ?	શંભુના
છે ભવાટવી તણાં અનેક કષ્ટ ભારે;	

આ શુંચાઇ જાય દાસ વિષય રૂપ ગારે. શંભુનાં
 ધ્યાન દાન જપ તપ નથી જપતો લગારે;
 ઠગ્યો ઠાઠમાઠ રૂપ દુષ્ટ આ ઠગારે. શંભુનાં
 હાથમાં ચડ્યો મણી દયાઇ દાસ હારે;
 જન્મ-મરણ હર્ષ-શોક વેદના વધારે. શંભુનાં
 કેશવ શિવલોકનાથ ચડો ગારી વારે;
 ઉમીયાવર નહીં તો ખુડી ગયાં વાહાણુ ખારે. શંભુનાં
મહાદીપ છંદની ચાલ.

હે દયાનીધાન આપ આવીને ઉગારો;
 હું હણાડીધું સદૈવ દાસ આ તમારો. હે દયા
 વિષ સમાન વિષયનો નિશો ચડે નકારો;
 વ્યાધી આધિને ઉપાધિનો નથી કિનારો; હે દયા
 ત્રિવીધ તાપ આવવા ન દે રૂડા વિચારો;
 આ ભવાન્ધિનો પમાય કેમ આમ આરો? હે દયા
 માંડ માંડ આ મળ્યો મનુષ્ય-જન્મ વારો;
 આપની કૃપા વીના નહીં ઠરે નકારો. હે દયા
 નીતિ રીતીને ન જાણું ધર્મનો ન ધારો;
 પ્રહણ મેં કર્યો કૃપાળુ આપનો પનારો. હે દયા
 પ્રેમ કરું પ્રણામ શીવહરા હજારો;
 દયા દષ્ટિ કરી શાંખ ઠીક ઠીક ઠારો. હે દયા
 આપથી અનાદી શીવ હું ન હોઉં ન્યારો;
 પ્રણવત્ત્વ નામ ધરી આમ શું વિસારો? હે દયા
રાગ ધનાસરી પદ.

આ દુખ તે કયમ સાંખું શંભુજી, આ દુખ તે કયમ સાંખું ? ટેક.
 વિવિધ તાપથી જળતે ઝુંપડે, શી કઠિણુધ ધિર રાખું ? શંભુજી.

ગમ ગુજરીને બનતી વાતો, કયમ બીતરની બાંધું ?	શંભુજી
સસ રાહપદ ચાલુ તોએ, માયા મારે ઝાકુ.	શંભુજી
સહુ કેટલું ને કયાંલગી હું તે, તુરમુજ થાતું ઝાંખું.	શંભુજી
બહુ સાલે પડતા ધા કારી, ચીસો કારમી નાખું.	શંભુજી
ધણીવાર અકળામણથી તુજ, વદતો ભૂંડો વાંકું.	શંભુજી
પણ પછી માને બહુ હું સમાવું, અકળ કળાને માન આપું.	શંભુજી
રે શું કરે બહુ કઠિણ થઈ હું, હૈકું કરતો પાકું.	શંભુજી
ખેતાં ત્રિપુટી માન વિચારે, શુદ્ધ પ્રેમરસ આપું.	શંભુજી
તલિન સુખ રહેજે સહુ ભુલવે, વિશ્વ ભરસો રાખું.	શંભુજી

રાગ જોગી અસાવરી પદ.

ઓ શિવ કયાં લગી, જુલમી આ જગમ;
રહેશે આ હાલતે આગનો આગ ?   ઓ શિવ૦ ટેક.

ઝોકું આવતાં તો રિપુ સપડાવે,
જીવડો થાકેલો ત્યાં કમપેરે ફાવે ?   ઓ શિવ૦

ઘોર અધારે દહેશત બહુ બારી,
જોતાં જુલમ છિંદગી થાય અકારી.   ઓ શિવ૦

છ રિપુ ને આ એકલ તેઓ મંદ,
ગાત શું કરે વિણ અમિ સુખ કંદ ?   ઓ શિવ૦

નથીજ રહ્યું હાવાં સામર્થ્ય મહારં,
નહિ ઉપચાર ત્યાં શુંરે ઉચ્ચાર ?   ઓ શિવ૦

વિત સોષે આધિ દયા નાણે કાંઈ,
તેમાં સાધન અતુકગતા ન્હાઈ.   ઓ શિવ૦

તન સોપ્યું ને આ અગન મનમાં તે,
ચાલતી મગજ આણી સનેપાતે ?   ઓ શિવ૦

અનાથ બંધુ તું છે અંતરયામી,

(૧૩૮)

કયમ ન દયા ભે જાણી દશા છાની ? ઓ શિવ૦
 પ્રકૃતિ શાંત તરંગમાં રંગી,
 ખિજવે તેને રીતિ દુનીયાં બેઢંગી ? ઓ શિવ૦
 રહાવું બહું મૃત્યુ કાયર થાતાં,
 પણ ન ત્રુટે મંદ જીન તણાતાં ? ઓ શિવ૦
 કદ થતો દદ વિજય તો શિખરો,
 રહેતાં ન હારી તું જ્યાં લગિ કસરો ? ઓ શિવ૦

મહાર.

ધન આવેરી રમજીમ આનંદ જન વિધિન વરસે;
 કંચન ભવન મહેશ ઉમાકે અતિ ઉતંક નભ પરસે. ધન૦
 વિશ્વનાથ પદ પંક જપે પાપ પુરાતન ઝરસે;
 દેવી સહાયકો દેહુ દરશન શિવખીન દર્શન જન તરસે. ધન૦

કવિત-કીર્તન.

શિવ કહો, શંભુ કહો, શિવપતી ધશ કહો,
 ગૌરી નાથ શંકરકો, સુમિરત રહુરે;
 હર કહો શુલી કહો, મનમે મહેશ કહો,
 કાશીવિશ્વનાથ કહો, કે તે સુખ લહુરે;
 ગિરિકો વિહારી કહો, ગંગા શીશધારી કહો;
 વિષકો અહારી કહો, યહી ગાઢ ગહુરે;
 કાશીકો વાસી કહો, સુખકો નિવાસી કહો;
 તીનો તાપ નાસી અવિનાશી કયા ન કહુરે.

પદ (સામેરી.)

શિવ નાગનો પરતાપ સજની, કહે વાકો સગર્થ નથી. ૨૬.
 શુક સનકાદિક સદાસેવે શિવને, બૃથુ નારદસુની જતી;
 પારંપ્ર્યાદીક પાર ન પામે શિવનો, નીત્ય સેવક મળ્યા અતિ. શિવ૦

પંચાશ કોડ પૃથ્વી કાગળ, અને સુર તરવર લેખણ વતી;
પત્ર સાહેર મેંશ પરવત, વીધાતા બુએ કથી. શિવ૦

લખતાં લખતાં લેખણ ગાઠી, કાગળને સાઠી છટિ;
અપરંપાર આપાર શંકર, વિધાતા વળતી લટિ. શિવ૦

ચારવેદ જેનો પાર ન પામે, જપે શેષ બે સહસ્રા જીંહાવતી;
શિવ સેવકનો દાસ કહે, ગુણ શા કથું ગિરિજાપતી, શિવ૦

ભસ્મ મહાત્મ પદ (સામેરી.)

ભસ્મે અક્ષર નાખ્યા બૂંસી, હો ભસ્મે૦
સર્પ દંશ જેમ મોહોરો મૂક્યો, સર્વ વિપ લીધું ચૂશી. હો ભસ્મે૦
એક બીલે તે ભસ્મ ચઢાવી, મોહી નાર તે ચારતી લાવી;
તેનો ટળિયો તે યમનો દંડ, કથા છેરે બ્રહ્માતરખંડ. હો ભસ્મે૦
પ્રાણી મરણ કાલ છે એવા, જમદૂત આવ્યા છે લેવા;
ભસ્મે વાયે છડી ચઢી અંગે, જમદૂત નાઠા મન ભંગે. હો ભસ્મે૦
પ્રાણી ભસ્મ ચિતાંમણી પામ્યો, તે તો દુઃખ દરિદ્રથી વામ્યો;
જેણે ભસ્મ તણી છત જાણી, તે તો દેવ અદકો જાણી. હો ભસ્મે૦
જેણે ભસ્મ ત્રિપુંડજ કીધું, તેણે વેગે કૈલાસપદ લીધું;
તેની ભવ ભાવટ ભાગી, જેને શિવ સાથે લેહે લાગી. હો ભસ્મે૦
ભસ્મ ને શિવ જાન્યો બ્રહ્મ, તેથી અજગાં સઘળાં કર્મ;
કહે જિવરાજ ભસ્મને સેવો, ફરી જમને જવાળ ન દેવો. હો ભસ્મે૦

કજરી.

સુગિરો ગંગાજીકો નિશ્ચિદિન, તેરો પાપ આપવાસિ જાય. ૨૬.
વેદ વિદિત હે જાકો મહિમા, કહત પુરાણ સુનાય;
જો નર ધ્યાન ધરત હે ઉનકો, તાકો દુખ મિટિ જાય. સુગિરો૦
સદ્ગત મનોરથ સખકે કરતી, એસી સુર સરિ માય;
દેવી સદાય ભજત નિશ વાસર, શિવ દર્શન હિત લાય. સુગિરો૦

(૧૪૦)

ભુજંગી છંદ.

નમો અગ્નિકાનાથ શ્રીત્ર્યંબકેશં, નમો ચંદ્રેષા ધરં ચાર વેશં;
નમો નાગરાધીશ શ્રી હાટકેશં, નમો તાર કેશં નમો વ્યોમ કેશં.
નમસ્તે સુરેશં નમસ્તે પરેશં, નમસ્તે ગિરીશં નમસ્તે નરેશં;
હન્યો ત્રીપુરેશં કરી દાનવેશં, નમસ્તે સુરેશં ધરં તાર કેશં.

ગણપતિની સ્તુતિ (ભેરવી.)

ગણપતિ ગિધન બિનાશન હારે.

ટેક.

લંબોદર પીતાંબર સોહે, કૃષ્ણ મણિ મુકુટ નયન રતનારે;
ગજમણિ માલ ગલે ગિય સોહે, ભાલ કાલમેં ચંદ્ર કલારે. ગણ૦
મોઠક લેત દેત જનની જન્મ, હુમુક ચલત નૂપુર ઝનકારે;
રિદ્ધિ સિદ્ધિ દોઉ ચગર દુરાવત, સુર સમૂહ લખિ હોત સુખા. ગણ૦
ઉઠિ પ્રભાત ગિરિજા સુત સુગરે, દુખ દારિદ્ર ન આવત દ્વારે;
દેવી સહાય બસે આનંદ ધન, યહ વર દેહુ મહેશ દુલારે. ગણ૦

બીલનાથ સ્તુતિ પ્રભાત—૫૬.

“ પ્રાત ભર્યો સમરને તું શ્રી ગનેશ દેવા ” એ રાહ.

જય જય જય બીલનાથ, કર કૃપા અસુરારી;	
હર હર હર હર મહેશ, અધ સહુ નિવારી.	જય જય૦
સન્મુખ બીલગંગ વહેત, નાહે નર નારી;	
પતીત પણ પવિત્ર થાય, પરમ સુખ કારી.	જય જય૦
અંગમેં પતંગ રંગ, ભભૂત કા ગોળા;	
ગિજ્યાકે ભઈ અધીન, ખાત ખોત ઝોલા.	જય જય૦
હર હર હર મહાદેવ, સાંખ સુખ કારી;	
અચળ ભક્તિભાવ દિળે, દુઃખ સો વિહારી.	જય જય૦
ૐ હરો હર મહાદેવ, બિજ્યા બિહારી;	
યાયુ એક આપ કૃપા, જન્મ સદૃશ કારી.	જય જય૦

(૧૪૧)

કજલી.

આએ શ્રાવન માસ સુહાગન, સખ કોમલ શિવ પૂજે મન લાય. ટેક.

ગંગાજલ કેસરીઆ ચંદન, પુષ્પ સુગંધ ચઢાય;

ભાંતિ ભાંતિકે ભોગ લગાએ, સુગન પહિરાય.

આએ૦

પૂજન કર પુનિ કરો આરતી, સખ કલેશ નસિ જાય;

દેવી સહાય આપ ગુર મોકે, દીન્હી રાહ જતાય.

આએ૦

કજલી.

એસે શ્રાવનમેં શિવ શિવ સુમિરત, ઝો નાહી મન મોર. ટેક.

બકો મહિમા સખ જગમાંહી, છાય રહી ચહુ ઝોર;

પ્રેમ કરો ગૌરી પતિજસોં, જન્મ સફલ હોય તોર.

એસે૦

શિવ શિવ નામ ત્રિયેસેં ધ્યારે, પાપ કટત આત ધોર;

દેવી સહાય દરશ શિવજસેં, માગી દોક કર જોર.

એસે૦

અન્નપૂર્ણા સ્તુતિ ભેરવી.

ભજ મન અન્નપૂરણા માધ.

ટેક.

જમ્મ પ્રભાવ ભનત નિગમાગમ, અંત રહત સકુચાધ;

જો ધ્યાવત પાવત ફલ ચારૌ, મમતા મદ છુટિ જાધ.

ભજ૦

કાશીપુરી પ્રેમસોં પાસત, અન્ન દેત હરખાધ;

શંકર અંગ નિશંક બિરાજત, ગોદ લિયે ગણુ રાધ.

ભજ૦

શચી રમા શારદ જાકો નિત, કરહિ ત્રિવિધ સેવકાધ;

દેખિ શકત નહિ દુખિત દેવ દિજ, દેખ બિપતિ હર આધ.

ભજ૦

તાકી શરણુ ગહન કિત પામર, મિટહિ સકલ દુચિતાધ;

દેવિ સહાય મહેશ ઉમા યશ, સંકત ન બિધિ હરિ ગાધ.

ભજ૦

ઑંકારેશ્વરની લાવણી.

જય જય હયે શિવ પરાક્રમ, ઑંકારેશ્વર તવ શરણુ;

શિવ નમામી સાંખ નમામી, ભવાનીશંકર તવ શરણુ જય જય. ટેક.

દશ લુજ મંડલ પંચગદન શિવ, શ્રવણે કુંડલ આતિ રમણું. જય જય૦
 લલાટ ચમકત રજની નાયક, શોભા અહભુત શિવ રૂપં;
 ત્રિશલ ચમકત વિદ્યુત ગતિસે, ડિમ ડિમ ડિમ બાજે મધુરં. જય જય૦
 જય ચર્માખર વ્યાધાંખરં હર, કપાલ માલા ગંગેશ;
 પંચવદનપર ગણપતિ શોભા, પૃષ્ઠે ગિરિપતિ જ્યાં લેશ. જય જય૦
 ભરમ લેપિત સર્વાં હર, નંદી વાહન આતિ રમણું;
 વામાંગે ગિરિરાજ ગિરાજે, ઘંટા નાદ દીસે મધુરં. જય જય૦
 સિદ્ધેશ્વર ત્ર્યંકેશ્વર શંકર, કપિલેશ્વર હર કોટેશં;
 કપિલા સંગમ નિર્મળ જળ છે, કોટીક તીરથ ભય હરણું. જય જય૦
 નમેદા કાવેરી સંગમ, અંદર શોભે ગિરી શિખરં;
 હિંદ્રાદિક સુર સેવિત નિશ્કલિન, રંભા નૃત્ય આતિ મધુરં. જય જય૦
 મંગળ મૂર્તિ કલેશ વિનાશક, અહભુત શોભા મૃદુ લુપનં;
 શુક સનકાદિક પઠતે સ્તોત્ર, મનવાંચ્છિત ફલ ભય હરનં. જય જય૦
 પ્રણયાદિક પદ માહેશ્વર, રચયતી નીર્મળ પદ સંગમં;
 પૂર્ણ કૃપા ત્રિગુણાત્મક શંકર, પતીત પાવન ભય હરનં. જય જય૦

ગરબો. “આવો હરિ શિવશંકર ભોળા”-એ રાહ.
 આદીતે તો આનંદની એલી, સાચું કહું સાંભળ સાહેલી;
 પૂરવની તો પ્રીત હતી પેલી, પારવતીજ શંકર વર પામ્યાં.
 સોમવારે સુખ સંપત સજની, બહાલા સાથે રાસ રમે રજની;
 લાગી મને શિવજીસું લગની, પારવતીજ શંકરવર પામ્યાં.
 મંગળવારે નિત્ય મંગળ નીરખું, શંભુજીનાં દર્શનથી હરખું;
 નહિ કોઇ શિવશંકર સરખું, પારવતીજ શંકરવર પામ્યાં.
 બુધે મને બહુ રૂપે મળીયા, તેણે મારા તાપ સહુ ટળીયા;
 આપો આપછે અઢળક ઢળીયા, પારવતીજ શંકરવર પામ્યાં,
 ગુરવારે ગોરાછે અંજે, મારે રેવું શંકરને સંગે;

(૧૪૩)

ઉમાપતિને રંગે ચંગે, પારવતીજી શંકરવર પામ્યા.
 શુકરવારે સ્વામીછો મહારા, જગત્પતિ પ્રાણુથકી પ્યારા,
 કરો નહિ નેત્રથકી ન્યારા, પારવતીજી શંકરવર પામ્યાં.
 શનીવારે નિશ્ચય મન રાખી, બક્તિ સુધા બાવથકી આખી;
 સદ્ગુણ થઇ તેની ઉમર આખી, પારવતીજી શંકરવર પામ્યાં.
 શિવાનંદ શિવ એવું કીજો, ગણીદાસ નિજ દરશન દીજો;
 સદા સંભાળ શંભુજી લીજો, પારવતીજી શંકરવર પામ્યાં.

પદ કાઢી.

શરણુ તમે ભગવાન. પ્રણમું પાય પડીરે શંભુ; શરણુ
 કયા ગયો ભવ જન્મ અમારો, નવ રાખ્યુ નિજ બાન;
 દાસ સદા બાણીને તારો, તારો ભવથી નિદાન,
 કરી કરણાજ વડીરે શંભુ, શરણુ તને
 સંયુગ્ય સ્વરૂપે શુભ રહ્યાછો, અન્ય નથી તું સમાન;
 નવ બાણ્યું મહા ઋષિ મુનીયોએ, તારું નિશ્ચય સ્થાન,
 વિરમ્યા નેતિ વદીરે શંભુ. શરણુ તને
 કિંચિત્ નથી હું યોગ્ય પરંતુ, માગુછું વરદાન;
 કર્તુમ કર્તુમ અન્યથા કર્તુમ; માનીને બળવાન,
 આવું તુમહાર ચઢીરે શંભુ. શરણુ તને
 શરણાગતની લજ્જા રાખો, વિશ્વાધીશ મહાત્મા;
 મન વાંચિછત ફલ નિશ્ચય આપો, હે શંભુ કૃપાનિધાન;
 અવસર આવ્યો અડીરે શંભુ. શરણુ તને
 પરમાત્મા પરબ્રહ્મ શંભુનું ગાઉ શુભ ગુણુગાન;
 બક્તિપરાથી કરું હું તમારા, માનામૃતનું પાન,
 સદ્ગુણ એજ ધડીરે શંભુ. શરણુ તને

ધનાશ્રી.

દેવા દેવા મહાદેવા, સુરિનર કરત સેવા;
 સંગી બાજે સમ ગાજે, બોલાનાથ આયે.—દેવા૦
 બેલકી સ્વારી કિયે, નીલકંઠ ગલે લીયે;
 રૂંઢનકી માલા સોહે, એસો ધ્યાન ધર્યોરી—દેવા૦
 આવે આક ધતુરા ભંગ, પાર્વતીજી અર્ધ અંગ;
 હાથમેં ત્રશળ, જટામાં શ્રી ગંગ— દેવા૦
 તાનસેન સ્તુતિ કરે, ભવ દુઃખ દારિદ્ર હરે;
 એહિ સેવા એહિ મેવા, ચા૩ બેદ ગાવે— દેવા૦
 શિવ અબ્ધુત દિગંબર, વાસિ ગિરિગ્ગપતિ;
 સોહતહે લંકાંપર, ગંગાધર જટાધારી— દેવા૦
 મહાદેવ મહેશ્વર તિનલોકકે નિસ્તારક;
 દિનદયાલ કૃપા સાગરા, ભક્ત વત્સલ પ્રતિપાલ—દેવા૦
 કહે ગુનિ તાનસેન સુનો શાહ અકબ્બર;
 દેવ મહાદેવ અવિનાશી શિવ અબ્ધુત.— દેવા૦

ખિલાવલ-તાલ ધ્રુપદ.

પ્રથમ મણિ હૈંકાર, દેવ મણિ મહાદેવ;
 ગાન મણિ ગોરખ, વદે મણિ બ્રહ્મા.
 વિદ્યા મણિ મૃદંગ, રૂપ મણિ રંબા.
 ગિત કો સંગિત મણિ, સંગિતકો સુર મણિ;
 સુનો શાહ અકબ્બર, દિનમણી સુરજ રેન્મણિ ચંદા.

સગ સોરઠ.

શિવ ખિના કોન તારનવારા;
 દિન દયાલ સંતન પ્રતિપાલ, દયા શિલ ગુણ વાળા-શિવ૦
 માયા કંદ કુસાયો જીયરા, શિવ શિવ નામ ઉચાર;

રણુછોડરાય લગિ હે શંભુસે, સો કબહુ ન પાવે વિકાર-શિવ૦

રાગ ભેરવી-કાફી-કાનરા વિગેરેમાં ગવાશે.

જ્યા તેં શાંખ શિવ ના જપિયો, પિનાક ડમર શુભ પાણી-જ્યા૦

મોહ માયા બસ બયો જયરા, અનંગકે રંગમેં બસ્યો;

અંતકાલ કહુ કિયો નહિ અપનો, જન્મકી શંસી ફર્યો— જ્યા૦

અગમ અગોચર જોકો નામ નિરંજન, બહુ નામી નામ બન્યો;

ગંગાધર ગિરિજાપતિ પ્યારો, ઘટ ઘટ જોકે બસ્યો— જ્યા૦

એક પુત્રજી ગાવત જનકે જશ્ન, સ્વરૂપ શ્રુતિમેં કહ્યોરી;

એહિ બીધ ધ્યાન ન ધરત મન મુરખ, સો કબહુ પાર ન પયોરી. જ્યા૦

વિરૂપ સ્વરૂપ એહિ સખમેં વ્યાપક, જોકો નામ નૈકા બન્યો;

રણુછોડ અહિ બિધ સુબિચારત, સો ભવસાગર તયો— જ્યા૦

રાગ—કાફી.

શાંખસેં મન ક્યું ન મિલાવે,

તેરો ફેરી ફેરી મનખા જનમ નહિ આવે— શાંખ૦

સદ્ગુરુકી શરણાગત જાયે, ઉમંગકો ગુલાલ ઉડાયે;

સંતનકી કૃપા મિલાવે, કુમતિકું દુર ચલાવે;

શાંખકું ઘટમેં રમાવે,—

શંભુસેં મન૦

પ્રેમરંગ હરની પિચકારી, મુરતકી ચોટ ચલાવે;

શાંખકો ધ્યાન સદા જપ કરશે, પ્રેમ ભક્તી સુખ પાવે;

મનમેં મોજ ઉડાવે.

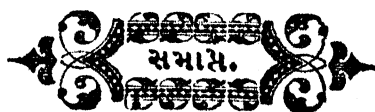
શંભુસેં મન૦

કામ કોષ મદ નિદ્રા લોભહે, મમતાકું માર હઠાવે;

મંગાસ્થાન નરબલ્લમેં નાવે, જોત સનેહ લમાવે;

સદા સુખ જીયામેં પાવે,— શાંખસેં મન
 તનમનઠી પિચકારી ઉડાવે, સ્વર્ગ લોક કહાવે;
 સુવા ચંદન કરશે પ્રિતકા, અનહદ ધ્યાન લગાવે;
 કાળતો નિકટ ન આવે— શાંખસેં મન

શાંખકી શરણાગત જાઈ, ઉમંગકો અખીર ઉડાવે;
 શાંખકી ગતમત કાહુ ન જાને, સુમતિકો ફાગ રચાવે;
 શાંખકું ધટમેં રચાવે— શંકરસેં મન
 સો સુખ નહિ વૈકુંઠ ધામમેં, ઇંદ્ર લોક કહાવે;
 ચાનદાસ માગત ભર ફગવા, ભગતિ અભેપદ પાવે;
 રનછોડ કહે મુકિત પદ પાવે;—શાંખસેં મન કયું ન મિલાવે.

આ પુસ્તકને અગાઉથી આશ્રય આપનાર સદ્-

ગૃહસ્થોનાં મુખ્યારક નામો.

૫ રા. રા. શેઠ મુળજી રૂગનાથ.
 ૫ „ શા. ચુનીલાલ નારાયણ
 ૨ „ શા. મોતીચંદ રતનશી
 ૨ „ શા. દારકાંદાસ લધા નાધોરી
 ૨ „ શા. હરગે વિંદ મુળજી
 ૨ „ જ્ઞેશી. ધેલુ ચાંપશી
 ૨ „ જ્ઞેડી નાનાલાલ ગોપાલજી
 ૨ „ વકીલ નવલશંકર સૂરજશંકર
 ૨ „ શા. પ્રાણજીવન ધનજી
 ૧ „ મેહેતા કલ્યાણજી હીરજી.
 ૧ „ દુર્ગારામ દુર્લભરામ ન્યુ. સ્કૂલ
 ૧ „ વકીલ સુરજશંકર અંબાશંકર
 ૧ „ વકીલ દયાશંકર ભગવાનજી
 ૧ „ વકીલ મુગટરામ પ્રભાશંકર
 ૧ „ વકીલ ઉમેદલાલ ગોપાલજી
 ૧ „ વકીલ લક્ષ્મીદાસ દેવજી
 ૧ „ વકીલ મોતીચંદ વાલજી
 ૧ „ સોદા દાનસિંહજી ભાવસિંહજી
 ૧ „ મેહેતા નાથજી ભગવાનજી.
 ૧ „ નથુરામ વાસણજી.
 ૧ „ ભગવાનજી મોરારજી ત્રિવેદી
 ૧ „ ઠા. જગજીવન મંગળજી.
 ૧ „ રેવાશંકર મૂળશંકર જ્ઞેશી.
 ૧ „ મેહેતા નવલશંકર ગીરજશંકર
 ૧ „ સોની ગોવિંદ હમીર.

૧ „ પ્રાણજીવન વાલજી ત્રવાડી.
 ૧ „ મેહેતા હરખલાલ જુગતરામ
 ૧ „ સોની કાળા અત્રભુજ.
 ૧ „ કાશીરામ બજીભાઈ
 ૧ „ સોની જ્ઞેડા કાનજી
 ૧ „ હરજીવનદાસ રતનશી ઝવેરી
 ૧ „ જગજીવન ખીમજી. શા.
 ૧ „ દેવે નરભેશંકર રામજી
 ૧ „ કરશનજી મોતીરામ
 ૧ „ આચાર્ય આધવજી કપાશંકર
 ૧ „ દેવે આધવજી પ્રેમજી
 ૬ „ ખવાસ લધુ રધા રાઠોડ.
 ૧ „ વેલજી વિ. ભગવાનજી
 ૧ „ હરજીવન પ્રાણજીવન.
 ૧ „ સોની રામજી ભગવાનજી
 ૧ „ ભુવાર ડોસા વિરજી.
 ૧ „ કોઠારી પ્રેમચંદ જશરાજ.
 ૧ „ સુતાર હીરા ભવાન.
 ૧ „ ચંદુલાલ નથુ
 ૧ „ હંસરાજ વશરામ ધડીયાળી
 ૧ „ મેહેતા વેણીશંકર ગીરજશંકર
 ૧ „ ઝીણા નકાભાઈ
 ૧ „ સોની ડાહ્યા દયાજી
 ૧ „ વૈકુંઠરાય મનસુખરામ
 ૧ „ મેહેતા રવીશંકર જ્ઞેશંકર

- ૧ „ વિઠ્ઠલજી ગોકળજી
- ૧ „ પારખ પરસોતમ ભગવાનજી
- ૧ „ દયારામ તુલસીદાસ ખત્રી
- ૧ „ વ્યાસ કલ્યાણજી ગીરજશંકર
- ૧ „ મગનલાલ હસરાજ
- ૧ „ મે. કામેશ્વર કચ્છાશંકર
- ૧ „ છોટાલાલ વિ. મણીશંકર
- ૧ „ મનસુખલાલ મથુરાદાસ
- ૧ „ નથુ વિઠલ
- ૧ „ સોની જસરાજ વિ. લીલાધર
- ૧ „ ઘેલા પરસોતમ રાજગોર
- ૧ „ જોશી સુંદરજી જોરામ
- ૧ „ પોપટલાલ હરજીવન
- ૧ „ ખવાસ કાનજી કરશન
- ૧ „ જોશી લાલજી મોરારજી
- ૧ „ જોશી રાગજી માવજી
- ૧ „ ઓઝા જટાશંકર મૂળશંકર
- ૧ „ દવે દુલભજી ઇશ્વર
- ૧ „ વ્યાસ વજ્રેશંકર દેવશંકર
- ૧ „ પાઠક સુંદરજી રતનજી
- ૧ „ ભગત ભીમજી કુરજી
- ૧ „ લક્ષ્મીચંદ ઠાકરશી
- ૧ „ પથુભા ખેંગારજી
- ૧ „ ધનેશ્વર પ્રમાણુદ
- ૧ „ શુકલ ધનેશ્વર ગયાશંકર
- ૧ „ મે. દુર્ગાશંકર ઉમેદશંકર
- ૧ „ રાવળ જીવરામ ભવાનીશંકર
- ૧ „ શા. ધનજી હરીભાઈ

- ૧ „ શુ. લાલગરજી ખીમગરજી
- ૧ „ માણેકચંદ પ્રેમચંદ
- ૧ „ ઠા. કાળા કાનજી
- ૧ „ પંડ્યા પ્રભાશંકર દયારામ
- ૧ „ અમરશી ભવાન મોદ
- ૧ જોશી ગોકળદાસ કાળા.
- ૧ ત્રવાડી જીવનલાલ કાનજી
- ૧ „ લુવાર જોડા ત્રીકમજી
- ૧ „ શા. જમનાદાસ મોરારજી
- ૧ „ વિજયપ્રસાદ વિ. જુગતરામ
- ૧ „ કાંતીલાલ શંકરલાલ
- ૧ „ દવે દુર્ગાશંકર જોગેશ્વર
- ૧ „ ત્રવાડી કાળીદાસ મોનજી
- ૧ „ સોની ગોરધનદાસ અતુલજી
- ૧ „ વૈદ્ય મોહનલાલ હીરાચંદ
- ૧ „ ઓઝા મગનલાલ પીતાંબર
- ૧ „ ત્રવાડી ઉમીયાશંકર મૂળજી
- ૧ „ સુતાર નાગજી ઝીણા
- ૧ „ સોની રણજીડ બાવા
- ૧ „ ઠા. નારાયણજી રામજી
- ૧ „ સોની દામોદર કેશવજી
- ૧ „ જોશી હગનલાલ ધરમશી
- ૧ „ મણીયાર ભગવાનજી દેવજી
- ૧ „ શા. લક્ષ્મીચંદ લાલજી
- ૧ „ ખત્રી શામજી ઘેલા
- ૧ „ પંડ્યા શીવશંકર દયાનંદ
- ૧ „ ત્રવાડી હીરજી આણંદજી
- ૧ „ શુકલ તુલજીશંકર નરભેશંકર

- ૧ „ દવે બાલાશંકર મયાશંકર
 ૧ „ ખત્રી દામોદર તુલશીદાસ
 ૧ „ ગોરધનદાસ વાલજી
 ૧ „ અવેરચંદ દામોદર પો. આદર
 ૧ „ મેતા મગનલાલ ભીમજી
 ૧ „ ઠકર છગનલાલ ગોપાલજી
 ૧ „ ત્રવાડી નથુરામ કાશીરામ
 ૧ „ માધવલાલ ચત્રભુજદાસ
 ૧ „ ઝોઝા દયાશંકર કામેશ્વર
 ૧ „ શા. કુરજી રવજી દલાલ
 ૧ „ શેઠ રણછોડદાસ કાનજી
 ૧ „ દવે કુરણાશંકર હરજીવન
 ૧ „ મહેતા મોનજી મદનજી
 ૧ „ દવે ભગવાનજી વેલજી
 ૧ „ ગઢવી જેઠા રામાણી
 ૧ „ ગુ. રૂપગરજી મયાગરજી
 ૧ „ દવે કેવળ મૂળજી
 ૧ „ ગાંધી જેઠા સામજી
 ૧ „ સોની ગીરધર મોનજી
 ૧ „ ત્રવાડી શિવશંકર હરીશંકર
 ૧ „ શા. છોટાલાલ વિ. હંસરાજ
 ૧ „ વિઠ્ઠલજી મોનજી નાધેરી
 ૧ „ વોરા મણિશંકર
 ૧ „ શુક્લ નથુરામ કુંવરજી
 ૧ „ દવે હરીવલભ વિ. રામજી
 ૧ „ જમનાદાસ વિ. ઓધવજી
 ૧ „ સોની હીરા રૂગનાથ
 ૧ „ પા. પ્રભુદાસ જેઠાલાલ
 ૧ „ ત્રવાડી અમૃતલાલ કાનજી

- ૧ „ નાધેરી મથુરાંદાસ રવજી
 ૧ „ ઠ. ગોવિંદજી કેશવજી
 ૧ „ ગોવિંદજી રામજી
 ૧ „ જાની ડાહ્યા નરભેરામ
 મુખર્ધ.
 ૫૧ રા. રા. ઠાકર વાલજી જીવરાજ
 ૨૫ „ પંડિત જેઠારામ મુંકંદજી
 ૨૫ „ પંડિત નારણ મુળજી
 ૫ „ વૈદ્ય કેશવરાવ પુરષોત્તમ
 ૫ „ શુક્લ નથુરામ પ્રાણજીવન
 ૨ „ લક્ષ્મીશંકર જેશંકર
 ૨ „ સોની રણછોડ દેવજી
 ૧ „ શા. વાલજી રતનશી
 ૧ „ જેઠારામ પ્રભુરામ
 ૧ „ મંગળદાસ ગોપાલજી
 ૧ „ દવે છગનલાલ કેવળ
 ૧ „ હરખલાલ ભગવાનજી
 ૧ „ બટ મગનલાલ રામજી
 ૧ „ દોશી ઓધવજી નેણશી
 ૧ „ ઠા. રતનશી હરગોવિંદ
 ૧ „ ઠા. ગીરધરદાસ દયાળદાસ
 ૧ „ પરોત કલ્યાણજી મેધજી
 ૧ „ ત્રવાડી મણીશંકર જીવનભાઈ
 ૧ „ શિવજી પ્રેમજી
 ૧ „ ઠા. શિવજી દામજી
 ૧ „ જોશી કાનજી મોનજી
 ૧ „ ગોકળદાસ જમનાદાસ
 ૧ „ સોની પોપટ વિ. વેલજી
 ૧ „ સોની જીવરાજ ગોકળ

- ૧ „ સોની જીવરાજ હરજીવન
 ૧ „ ઝો. પ્રભાશંકર મનસુખરામ
 ૧ „ શામજી ગોકળદાસ
 ૧ „ ઠા. મયુરાંદાસ ગોકળદાસ
 ૧ „ મહેતા મોહનલાલ હરીભાઈ
 ૧ „ વ્યાસ પ્રભાશંકર કાશીરામ
 ૧ „ શા. મોહનલાલ લાલજી
 ૧ „ ભાઈશંકર નથુરામ
 ૧ „ ઠાકર મયારામ પાવનરામ
 ૧ „ ઠા ખીમજી મંગળજી
 ૧ „ વ્યાસ નાથાલાલ મંગળજી
 ૧ „ વ્યાસ મહાધર કામેશ્વર
 ૧ „ ભટ દોલતરામ રૂપજી
 ૧ „ શા. ઠાકરદાસ પ્રાણજીવન
 ૧ „ જાની દેવશંકર જગનલાલ
 ૧ „ ઠા. મોરારજી ગોકળદાસ
 ૧ „ લીલાધર ગોકળદાસ
 ૧ „ વ્યાસ વ્યાસલાલ નાથાલાલ
 ૧ „ ભટ વિશનજી ખીમજી
 ૧ „ મે. મગનલાલ ખેહૈયરલાલ
 ૧ „ ઠા. મેધજી કેશવજી
 ૧ „ મોતીનંદ મકનજી ધ્રુવ
 ૧ „ વ્યાસ જગન્નાથ ત્રિલોકરામ
 ૧ „ ઠા. હરશનદાસ ગોકળદાસ
 ૧ „ ભટ બાણજી હરિકૃષ્ણ
 ૧ „ ભટ ખીમજી મેવિંદજી
 ૧ „ ભટ નરરામ કમળાકર
 ૧ „ ભટ પરસોતમ ગોપાલજી
 ૧ „ દવે શિવશંકર નથુ

- ૧ „ પંજા રતનજી ત્રીકમજી
 ૧ „ ચિંતામણુ રગનાથ પોદ્દમેન
 ૧ „ નારાયણદાસ કાનજી
 ૧ „ ઠા. મોરારજી દામોદર
 ૧ „ ઠા. બાણજી ત્રિભોવન
 ૧ „ ઉમીયાશંકર ભાઈશંકર
 ૧ „ પં. વલ્લભજી રતનશી શર્મા
 ૧ „ ઠા. રણુકોડદાસ દામોદર
 ૧ „ દારકાંદાસ ત્રિભોવનદાસ
 ૧ „ ગોદાવરીઆઈ
 ૧ „ જાની ઉમીયાશંકર કપારામ
 ૧ „ પંજા મુળજી શિવજી
 ૧ „ પંડયા શામારામ મંગારામ
 ૧ „ ગોરધનદાસ નાનાભાઈ
 ૧ „ હરજી. વિંદદાસ પ્રજ્વલભદાસ
 ૧ „ સોની જગનલાલ માધવજી
 ૧ „ ઠા. વાલજી બાણજી
 ૧ „ ઠા. જીવરાજ હરજીવન
 ૧ „ લલુ બલાકીદાસ
 ૧ „ સોની નથુ મેધજી

રાજકોટ.

- ૧૦ „ ખેયર મેધજી
 ૧ „ આવાભાઈ જીવાભાઈ
 ૧ „ કપાશંકર વિ. ભાઈશંકર
 ૧ „ વ્યાસ જટાશંકર હરજીવન
 ગોંડલ.

- ૧ „ રા. ગોવિંદજી જીશંકર ભટ

જોડીયા.

૧ રા. રા. દેશાધ જલવંતરામ
રતનરામ

જામ જોધપુર.

૧ રા. રા. વિકૃલ હરીકૃષ્ણ ભટ
ખંભાળીયા.

૧ પુરોહિત રતનજી ખીમજી

૧ દયાશંકર જીવાભાઈ જાની

૧ રા. રા. ખીતાંગર નથુ બ્યાસ

૧ „ પંડ્યા ઉમેદલાલ જટાશંકર

લાલપર.

૧ „ પા. મુલજી વસનજી

હળવદ.

૧ નંદલાલ મણિશંકર મોતીરામ

સાતુદક-વાવડી.

૧ „ ગુલામરાય જીવણરામ

ટંકરા.

૧ ગુંસાઈ કેવળગર જવાલામર

મોટા દહીસરા.

૧ શુક્લ કુબેરજી પુંજ

વાંકાનેર જડેશ્વર.

૫ બ્રહ્મચારી શ્રી ભગવદાનંદજી
કમળાનંદજી

૧ દેરાસરી હરજીવન પ્રાણજીવન

દ્વારકાં.

૧ વેદાંતી મયાશંકર જયશંકર

પોરબંદર.

૧ જેશંકર માધવજી સારથત

અમદાવાદ.

૧૦૦ „ બુકસેલર મહાદેવ રામચંદ્ર

૧ રા. રા. કેશવજી વિશ્વનાથ

ખોડલા.

૧ „ કરસનદાસ હરખા પટેલ

કરાંચી.

૧ „ ઠા. કાનજી જેઠા

દેવળીયું.

૧ „ જાની પોપટ ધનજી

વરવાળા.

૨ „ દેવશંકર ઇંદ્રજી

કલ્યાણપુર.

૨ „ નામરદાસ મથુરાંદાસ

આ મંથને પ્રથમ આશ્રય આપનાર સદ્ગ્રંથસ્થાનાં કેટલાંક નામો
મને મોઝાં મળવાથી આ પુસ્તકમાં દાખલ થઈ શક્યાં નથી માટે
તે સદ્ગ્રંથસ્થો પાત્રે માફી માગું તે હરજીવર કરશે.

ભોજપ્રબંધ મૂળસહિત ભાષાંતર.

આવૃત્તિ બીજી, બન્ને ભાગ સુધારા-વધારા સાથે, રે-
યલ બારપેજી, ફારમ ૫૦, ૫૪ ૬૦૦-૬૫૦, પુઠું
'સોનેરી-પાકું' કિંમત અગાઉ આશ્રય આપ-
નારને રૂ. ૧ પાછળથી રૂ. ૧૧૧.

આ મહાન કવિ બદ્ધાલનો રચેલો સર્વોત્કૃષ્ટ સંસ્કૃત ભાષામાં
મુણ્નમય અને રસિક ભોજપ્રબંધ ગ્રંથથી લોકો ભાગ્યેજ અજાણ્યા
હશે. કારણ કે ભોજના દીર્ઘદર્શી વિચારો અને તેના દાનવીરપણાના
અસંખ્ય દાખલા જગ જાહેર છે એ ગ્રંથ સાહિત્યમાં અગ્ર ગણ્ય ગણાય છે
આ પુસ્તકમાં ભોજની બાધ્યાવસ્થાની સ્થિતિ ધારાનગરની ઉત્પત્તિ
સિંધુલના મરણ સમયે તેના ભાઈ મુંજને રાજ્યાભિષેક, મુંજનું સાહસ
તેનો પ્રશ્નાત્તાપ, ભોજની હિંમતને રાજ્યપ્રાપ્તિ વિદ્વાનો તથા કવિઓનો
આશ્રય, રાજ્યનીતિ, રાજ્યવહિવટ, તેનું ઔદાર્ય, તેની સભામાં મહોટા
૫૦-૬૦ કવિઓના એહેવાલ આ એક ભોજના વખતમાંજ બનેલા
છે તેમાંના કાલિદાસ, માધ, ભવભૂત, રાજશેખર, બાણ,
મયુર, શ્રીહર્ષ, વરરૂચિ આદિ મહાન પુરુષોના વિનોદો અને
ભોજ તથા મહાકવિ કાલિદાસની કેટલીએક ઉત્તમ વારતાઓ
નો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે. આ આખા ગ્રંથમાં આશરે ૧૦૦૦
થી ૧૨૦૦ શ્લોકોનો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે, આ ગ્રંથનું ભા
ષાંતર પ્રથમ જામનગરના શાસ્ત્રી કાળીદાસ ગોવિંદજી પાસે
તૈયાર કરાવી મારા તરફથી છપાવવામાં આવેલ તેમાં કેટલોક નવો
ભાગ હમેરી તેના બે ભાગ કરવામાં આવ્યો છે, આ પુસ્તકમાં અ-
ગાઉ ગ્રાહક થવા ઇચ્છા હોય તેણે કારતિક માસ સુધીમાં નામો
લખી જામનગર નાગરવાડામાં નીચે સહી કરનારને મોકલવા કૃપા કરવી.

વિ. ભવનાથ ગોવિંદજી દ્વિવેદી,

પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કર્તા તથા વેચનાર.

